Міністерство освіти і науки України
Міністерство культури і туризму України
Державна академія керівних кадрів культури і мистецтв
Інститут державного управління
та інформаційної діяльності

Д О К У М Е Н Т О З Н А В С Т В О .
Б І Б Л І О Т Е К О З Н А В С Т В О .
ІНФОРМАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ:
ПРОБЛЕМИ НАУКИ, ОСВІТИ, ПРАКТИКИ

МАТЕРІАЛИ
IV Міжнародної науково-практичної конференції

Київ, 21–23 травня 2007 р.

Київ 2007

Документознавство. Бібліотекознавство. Інформаційна діяльність: проблеми науки, освіти, практики: Зб. матеріалів IV Міжнар. наук.-практ. конф., Київ, 21-23 травня 2007 р. / Редкол.: Г.В. Боряк, Г.В. Власова, Л.А. Дубровіна, М.С. Слободник та ін. – К., 2007. – 356 с.

Збірник укладено на основі матеріалів IV Міжнародної науково-практичної конференції з проблем теорії і практики документознавства, бібліотекознавства та науково-інформаційної діяльності, проведеної Державною академією керівних кадрів культури і мистецтв 21-23 травня 2007 року. До збірника увійшли статті і тези доповідей, в яких розглядаються актуальні проблеми наукового, технологічного і кадрового забезпечення документально-інформаційної сфери.

Редакційна колегія:

Слободяник М.С. – д.і.н., професор, директор Інституту державного управління та інформаційної діяльності (голова редколегії); *Боряк Г.В.* – д.і.н., професор, перший заступник голови Держкомархіву України; *Власова Г.В.* – к.п.н., професор, перший проректор ДАКККіМ; *Дубровіна Л.А.* – член-кор. НАН України, д.і.н., професор, директор ІР НБУВ; *Зеленська Л.М.* – к.і.н., доцент ДАКККіМ; *Ільганаєва В.О.* – д.і.н., професор ХДАК, декан факультету; *Кулешов С.Г.* – д.і.н., професор, зав.відділу УНДІАСД; *Кушнаренко Н.М.* – д.п.н., професор, проректор і зав.кафедри ХДАК, *Прокопенко Л.С.* – к.і.н., доцент, заст.директора ІДУІД; *Проценко М.Б.* – к.і.н., доцент ДАКККіМ (відповідальний секретар редколегії); *Рудюк В.В.* – помічник ректора, аспірант ДАКККіМ; *Сілкова Г.В.* – к.п.н., доцент, зав. кафедри РДГУ; *Христова Н.М.* – к.і.н., професор ДАКККіМ; *Щербак М.Г.* – д.і.н., професор, зав.кафедри КНУ ім. Т.Шевченка.

Наукові редактори – *М.С.Слободяник, Г.В.Власова*

Редактор	*В. В. Рудюк*
Комп’ютерна верстка	*С. І. Супруненко*
Комп’ютерний набір:	*Г. О. Перехрест*
	І. Г. Кузьменко

Друкується за постановою Вченої ради
Державної академії керівних кадрів культури і мистецтв

ТЕОРЕТИЧНІ ПРОБЛЕМИ ДОКУМЕНТОЗНАВСТВА

М.С. Слободяник
/м. Київ/

ФОРМУВАННЯ ЗАГАЛЬНОЇ ТЕОРІЇ ДОКУМЕНТА: ІСТОРІЯ, СУЧАСНІСТЬ, ПЕРСПЕКТИВИ

Дослідження документа має багатовікову історію, у якій виділяються емпіричний і теоретичний етапи.

Першою теоретичною працею, що дістала широке визнання у професійної широкої спільноти, є «Трактат про документацію» бельгійського дослідника Поля Отле. Видатний вчений обґрунтував, що теорія документації вивчає: книгу у широкому контексті; документ – книгу (видання) та адміністративний (управлінський) документ; документацію (поняття, за своїм наповненням близьке до сучасного розуміння теорії інформаційно-аналітичної діяльності).

Теорію документації Поля Отле відрізняє широкий погляд на поняття «документ», який розглядається авторитетним автором як своєрідна сировина для подальшого інформаційного опрацювання.

Тривалий час теорія документації Поля Отле, який є фундатором інформаційної концепції науки про документ, домінує та активно розвивається у більшості країн світу. Серед послідовників інформаційної концепції документознавства – російські та українські дослідники, що мають значний досвід роботи у сфері наукової інформації: Г.Г. Воробйов, Р.С. Гіляровський, О.І Михайлов, І.Г. Моргенштайн, М.С. Слободяник, А.В. Соколов, А.І. Чорний та ін.

Від середини 1960-х років у надрах радянського документознавства почалося формування спеціалізованої концепції документознавства, основним об’єктом якої стала управлінська (організаційно-розпорядча) документація. Саме ця концепція була домінуючою в СРСР і сьогодні посідає чільне місце на теренах СНД.

На межі століть розпочалось повернення до традиційної широкої концепції документознавства у працях Н.М. Кушнаренко, М.С. Слободяника, Ю.М. Столярова, Г.М. Швецової-Водки, частково - С.Г. Кулешова.

З'явилась перша монографія російського дослідника Е.О. Плешкевича, присвячена формуванню загальної теорії документа, яка ґрунтується на спробі поєднання спеціалізованої (архівно-діловодної) та інформаційної концепції документа.

Проте поряд з інтеграційним процесом формування загальної теорії документа посилюються і тенденції диференціації. Зокрема у публікаціях Н.М. Кушнаренко і Ю.М. Столярова здійснюється спроба обґрунтування паралельного існування двох наук з однаковою назвою «документознавство», що відрізняються широким і вузьким розумінням базового поняття «документ». Вихід з даної ситуації автори вбачають у перейменуванні науки про документ у широкому контексті на документологію. Проте фактично Ю.М. Столяров і Н.М. Кушнаренко вважають об'єктом документології книгу у широкому контексті. Ця пропозиція викликає неприйняття і гостру критику з боку книгознавців (В.В. Добровольський, М.А. Низовий).

З'явилися також інші точки зору на співвідношення документології і документознавства. Зокрема, Г.М. Швецова-Водка розглядає документологію як комплекс наук про документ – засіб передачі соціальної інформації.

С.Г. Кулешов погоджується з виокремленням документології у межах комплексної наукової дисципліни (документознавства) і з позначенням її загальнотеоретичного розділу «загальне документознавство».

На нашу думку, в загальній теорії документа виділяються два напрями: фундаментальний (документологія) і домінуючий нині прикладний (документознавство). У міру розвитку єдиної науки співвідношення її фундаментальної і прикладної частин може змінюватись, внаслідок чого можлива зміна назви науки з документознавства на документологію.

Загальна теорія документа має складний об'єкт: документ-користувач. Її предметом є закономірності функціонування документів і документоутворень як каналів соціальних комунікацій, орієнтованих на задоволення потреб суспільства та особистості у поточній і ретроспективній документній інформації (у значенні поняття «документ», запропонованого П.Отле).

Основним результатом документознавчих розвідок є нові знання з історії та теорії документа і документоутворень. Це дає підстави для віднесення загальної теорії документа як до історичних, так і до інформаційних (соціально-комунікаційних, за переліком ВАК України) наук.

Г.М. Швецова-Водка
/м. Рівне/

ОБ'ЄКТ І ПРЕДМЕТ ДОКУМЕНТОЗНАВСТВА

Визначення об'єкта і предмета документознавства залежать від багатьох факторів. Перш за все, від самовизначення документознавства, його місця серед інших наукових дисциплін, його внутрішньої структури.

Наукова дисципліна під назвою «документознавство» з'явилася в Радянському Союзі в 60-ті роки минулого століття. Першопричиною її виникнення була необхідність історичного і теоретичного вивчення документів, які відкладалися в архівах після виконання свого безпосереднього призначення, тобто тієї мети, з якою вони створювалися. Визначення «документа» — безпосереднього об'єкта документознавства — показало, що це поняття трактується доволі широко, охоплюючи різноманітні твори людської думки. Але у визначенні предмета документознавства провідні вчені даної галузі прагнули показати реальні обмеження власних досліджень, зумовлені зв'язком документознавства з архівознавством і його кінцевою метою: дати характеристику документів, які потрапляють на зберігання в архіви. Оскільки такими були, переважно, документи діловодні або адміністративні, управлінські, то саме на їх вивчення і спрямовувалося документознавство.

Є.О. Плешкевич називає дану версію документознавства «класичним документознавством» і загалом правильно описує еволюцію поглядів на його об'єкт і предмет [1, с. 4–5]. Справедливо відзначаючи прагнення «класичного документознавства» до широкого трактування документа як свого об'єкта, Є.О. Плешкевич пропонує звузити цей об'єкт до управлінського документа, підтверджуючи таким чином, що традиційне («класичне») документознавство було, є і має бути, переважно, управлінським документознавством.

«Нова версія» документознавства (або «альтернативне документознавство») виникла на базі традиційного («класичного») документознавства, використовуючи широке трактування документа як свого об'єкта. Безумовно, підґрунтям для виникнення «альтернативного документознавства» було не тільки і не стільки «класичне документознавство», скільки наукова інформатика і документалістика 60-х–70-х років XX ст., соціальна інформатика і теорія соціальної інформаційної комунікації 70-х–90-х років XX ст. Глибші корені «нового» документознавства сягають теорії документації (або документології) початку XX ст.

Уточнення об'єкта і предмета «нової версії» документознавства відбувається, переважно, протягом останніх десяти років (1997–2007) в публікаціях, присвячених викладанню цієї дисципліни. Як правило, визначення об'єкта і предмета документознавства пов'язується з уявленнями про структуру документознавства.

Ідею щодо розширення об'єкта і предмета документознавства, трактованого як документологія, позитивно сприйняв і спробував прокоментувати М.С. Ларьков. На його думку, в межах документознавства-документології (яке він пропонує називати загальним документознавством) повинні розв'язуватися всі питання, що стосуються характеристики не тільки всіх видів документа і систем документування, але й будь-яких систем документації і комплексів документів, характеристики системи документних комунікацій і документних технологій, сукупності питань, що вивчаються такими комплексними дисциплінами, як архівознавство та книгознавство тощо. Як висновок, М.С. Ларьков вважає, «що предметна область документознавства охоплює доволі широкий спектр проблем, що вивчаються низкою дисциплін документознавчої орієнтації, які сформувалися в різні часи і розвиваються значною мірою самостійно» [2, с. 23].

На наш погляд, документологією слід називати саме цикл наук про документ, а не окрему наукову дисципліну. Об'єктом документології має бути система документальних комунікацій в цілому, в усіх її аспектах і деталях, а предметом – створення та функціонування документів різних видів. Більш конкретно предмети досліджень мають визначатися в кожній документологічній дисципліні окремо.

Однією з документологічних дисциплін має бути документознавство. Об'єктом документознавства є документ як явище інформаційно-комунікаційної сфери діяльності суспільства. Предметом документознавства є визначення видів, структури і властивостей документа, а також закономірностей його створення та функціонування у суспільстві.

Структуру документознавства можна визначити як перетин двох напрямів її диференціації: аспектного і об'єктного. Аспектами є предмети вивчення: теорія документа, історія документа, організація документаційної діяльності, методика (або технологія) документаційної діяльності. Об'єктний напрям диференціації документознавства передбачає виділення таких підрозділів: документ загалом, як явище інформаційно-комунікаційної сфери суспільства; окремі види документа і системи документації; окремі процеси та операції документаційної діяльності.

Першому об'єктному підрозділу відповідає загальне документознавство, другому — спеціальне документознавство. Предмет кожного підрозділу можна побачити у визначенні його мети, пов'язаної з аспектом вивчення того чи іншого об'єкта.

Подальші дослідження об'єкта і предмета документознавства повинні спиратися на чіткі уявлення щодо його місця серед інших наукових дисциплін, а також його диференціацію відповідно до конкретизації об'єкта і предмета досліджень.

Література:

1. Плешкевич Е.А. Современные проблемы документоведения. Обзор // Науч. и техн. информ. Сер. 1. Орг. и методика информ. работы. – 2006. – № 11. – С. 3-10.

2. Ларьков Н.С. О предмете и объекте документоведения как междисциплинарного научного направления // Документ в парадигме междисциплинарного подхода: Материалы Второй Всерос. науч.-практ. конф. (г. Томск, 27–28 окт. 2005 г.) / Томск. гос. ун-т и др. – Томск, 2006. – С. 17-25.

Ю.І. Палеха

/м. Київ/

ДОКУМЕНТОЛОГІЯ ЯК СИНЕРГІЧНА ДИСЦИПЛІНА

В більшості праць як російських, так і українських вчених розглядаються свої власні підходи до розуміння науки про документ, так би мовити «широкі», «вузькі» («традиційні») та «інформаційні». Одні вважають, що узагальнюючу науку про документ треба називати документологією (Ю.М. Столяров, Н.М. Кушнаренко, М.С. Слободяник, Г.М. Швецова-Водка), інші (Т.В.Кузнєцова, Є.О.Плешкевич С.Г. Кулешов), інші вважають, що документологією, як загальну теорію документа, можна назвати лише розділ документознавства.

Разом з тим, при полярних поглядах на місце в системі знань та структуру документології у С.Г. Кулешова, Є.О.Плешкевич та Н.Б.Зінов'євої, їх об'єднує те, що зазначена система знань може мати місце та бути доцільною для узагальнення теоретичних підходів до документної інформації і що необхідний лише ще певний час для цього. В той же час ініціатори нових підходів до розуміння поняття документ (Ю.М. Столяров, М.С. Слободяник, І.Г. Моргенштерн та Н.М. Кушнаренко) вважають, що чекати для документології кращих часів не має сенсу і організували її

викладання на кафедрах документознавства у вищих навчальних закладах, де працюють.

Вважаємо, що документологію треба розуміти як синтез багатьох споріднених дисциплін, що так чи інакше вивчають різні види документів, їх характеристики, класифікацію, способи створення і функціонування документної інформації, методи, засоби та універсальні форми і технологічні процедури роботи з документами.

Розроблення основних засад документології повинно базуватись на інтеграції знань споріднених наук, узагальненні викладених в них ознак (характеристик), якостей та властивостей, особливостей інформації та матеріального носія документа, виявленні певних концептуальних залежностей, пов'язаних з розвитком або функціонуванням об'єкта дослідження.

Приклади, коли узагальнені теоретичні знання складаються з концептуальних засад інших дисциплін або отримані в інших науках, сьогодні не є винятком. Це характеризує сучасний стан науки, є наслідком поєднання споріднених дисциплін, їх історичним, логічним (генетичним) зв'язком, використанням досягнень одних дисциплін іншою. В ході категорійного аналізу базових понять документа у споріднених науках можуть бути встановлені зв'язки між самими поняттями і визначені ключові слова, що їх характеризують.

Робота з документною інформацією (документознавця, інформаційного аналітика) відбувається в різних сферах і установах: держадміністраціях на місцях, банках, державних та комунальних організаціях, навчальних закладах, бібліотеках, податкових чи нотаріальних інституціях, приватних підприємствах. Не викликає жодного сумніву те, що кожна з цих сфер буде потребувати чіткого розуміння «свого» поняття документ, знання правил його створення та роботи з ним. Можна погодитись з думкою проф. Ю.М. Столярова, що специфіка документології повинна полягати саме в її інтегрованому характері, в поєднанні різних, на перший погляд, знань про документ як цілісний феномен, й визнанні при цьому правомірності власних визначень документу – від космічного до самого вузького, пристосованого для конкретного випадку [5].

Документологія повинна будуватись як комплексна фундаментальна система знань, завданням якої є теоретичне обгрунтування документаційних процесів, дослідження закономірностей і тенденцій функціонування документів у соціумі, забезпечення його якісною документованою інформацією, вдосконалення інформаційної культури людства і кожної особистості. Це повинен бути узагальнюючий симбіоз науки та практики створення і роботи з документами.

Важливими проблемами, що стоять сьогодні перед документологією, є визначення сутності базового поняття «документ», яке в кожній практичній сфері має певне категоріальне значення, склад і зміст функцій. Безумовно, та чи інша аудиторія буде висувати свої вимоги до науки про документ, але повинен бути накопичений основний каркас знань, до якого можуть приєднуватись додаткові характеристики, функцій та властивості.

Правильно визначене загальне розуміння документу мусить стати найбільш ефективним засобом розуміння цього. Поняття мусить бути зрозумілим не в силу зовнішніх зв'язків споріднених дисциплін, а в силу єдності предмета, в даному випадку визначення документа як об'єкта, що дозволяє отримати з нього необхідну інформацію. Розробка основних засад і визначення місця документології - складне завдання, яке, словами Арістотеля, потребує дотримання чіткого комплексу умов: «знайти властивості, які знаходяться в суті (визначеної речі); розташувати їх в такому порядку, щоб перше було на першому, друге – в другому і узагальнити все це» [1].

Здобутки документології можуть мати принципове значення як для розвитку окремих видів спеціального документознавства, так і для розвитку споріднених наук, які грунтуються на власній системі знань, вивчають свої специфічні особливості створення та функціонування того чи іншого виду документа, його проблематику й функціонально зорієнтовані на задоволення конкретних потреб суспільства.

Особлива увага в документології повинна бути приділена питанням вироблення раціональних наукових методик створення документів, розв'язанню комплексу проблем технічного, технологічного, програмного, лінгвістичного їх забезпечення, вирішення питань, пов'язаних з подальшим користуванням цими документами як у їх динамічному стані, так і під час зберігання в архіві. Може виявитись, як підкреслює професор С.Г. Кулешов, певна спільність в практичних способах роботи з електронними носіями інформації, що буде корисним у наукових пошуках раціональних методик для служб діловодства, архівів, бібліотек та музеїв [3].Особливої значущості в документології можуть набути питання дослідження феномена документа в мережі Інтернет.

Маючи на увазі культурологічний аспект забезпечення соціуму документною інформацією, можна розширити поняття документології до визначення сучасних надбань у створенні різновиду документів, їх генезису та еволюції, типологічних ознак, а також у визначенні головних напрямів якісного інформаційного забезпечення функціонування цього соціуму,

тобто досягнення найвищого рівня його досконалості. Це повинно бути поєднання знання методів і вмінь роботи з документованою інформацією, застосування узагальнених прийомів і способів створення та функціонування як документів, так і документальних систем, а також вироблення здібностей і навичок впровадження інноваційних інформаційно-аналітичних методів та універсальних технологій роботи з документами.

Документологію можна подати як єдиний комплекс узагальнених знань про найбільш стабільні і довготривалі характеристики, загальні властивості, ознаки і функції документа, який мусить слугувати дослідженню особливостей та закономірностей створення і функціонування систем документації, забезпеченню суспільства якісною документованою інформацією, розв'язанню концептуальних питань з теорії документної інформації в різних сферах практичної роботи. Документологія повинна бути спрямована на узагальнення досвіду практичної роботи з усіма видами документів, побудови їх формулярів, містити наукові рекомендації щодо вдосконалення, розширення структури спеціального документознавства за рахунок формування нових знань про феномен документа.

Можна з повним правом припустити, що документологія буде являти собою не тільки міцну систему знань, запозичених із споріднених наукових дисциплін, але також що документологія може з повним правом називатися наукою синергічною, поєднання різнорідної інформації про документ в рамках якої дозволяє отримати новий результат, що був недосяжним для кожної науки окремо. Розвиваючись прискореними темпами, документологія як синергічна система знань (наука) стає все більш необхідною для узагальненого розуміння поняття документ.

Література:

1. Аристотель. Метафизика. Сочинения в 4-х т./ Ред. В.Ф. Асмус. – М.: Мысль, 1975. – Т.1. – С. 63.

2. Кулешов С.Г. Документологія як навчальна та наукова дисципліна // Студії з арх. справи та документознавства. – 2006. – Т. 14. – С.58-61.

3. Кулешов С.Г. Проект концепції документознавства в Україні // Архівознавство. Археографія. Джерелознавство. Міжвідомчий збірник наукових праць. Вип.9. –С.80-99.

4. Кушнаренко Н.Н. Документоведение: Учебник. − 7-е изд. стер. – К.: Знання. – 2007. − 458 с.

5. Слободяник М.С. Структура сучасного документознавства // Вісн. Кн. палати. – 2003. – №4. – С. 18-20.

6. Слободяник М.С. Галузеве документознавство. Перспективні напрями досліджень // Документознавство. Бібліотекознавство. Інформаційна діяльність. Проблеми науки, освіти, практики. Матеріали 2-ї Міжнар. наук.-практ. конф.(Київ, 17-18 травня 2005 р.) – К. 2005. – С.5-8.

7. Столяров Ю.Н. О месте документоведения в системе наук // НТИ. – Сер. 1. – 2004. – №6. – С. 1-3.

8. Столяров Ю.Н. Документ - понятие конвенциональное (в порядке дискуссии) // Делопроизводство. – 2005. – №5. – С. 11-15.

9. Швецова-Водка Г.М. Структура документознавства і його місце серед суміжних дисциплін // Студії з арх. справи та документознавства. – 2004. - Т.4.

С.Г. Кулешов
/м. Київ/

ОСНОВНІ ПРОБЛЕМИ ВІДНЕСЕННЯ ДОКУМЕНТІВ НАЦІОНАЛЬНОГО АРХІВНОГО ФОНДУ УКРАЇНИ ДО КАТЕГОРІЇ УНІКАЛЬНИХ

1. У сучасному українському архівознавстві утвердилася така ієрархія архівних документів постійного строку зберігання, тобто документів Національного архівного фонду України (НАФ), за ціннісними ознаками: унікальні, особливо цінні, цінні. Зазначена диференціація зумовлена необхідністю встановлення особливого порядку обліку найбільш цінних документів, їх зберігання та користування ними. Незважаючи на те, що категорія унікальних документів згадувалася в радянській архівознавчій літературі, основну увагу в державних архівах за часів СРСР було спрямовано на виявлення особливо цінних архівних документів і організацію роботи з ними. В незалежній Україні проведення робіт щодо віднесення документів НАФ до унікальних стимульовано постановою Кабінету Міністрів України від 12 серпня 1992 р. № 466, якою було затверджено “Положення про Державний реєстр національного культурного надбання”. До зазначеного реєстру повинні бути внесені об’єкти матеріальної та духовної культури виняткової історичної, художньої, наукової або іншої культурної цінності, що мають важливе значення для формування національної самосвідомості українського народу і визначають його внесок у всесвітню культурну спадщину. Такими об’єктами є також унікальні документи НАФ, і внесення їх до Державного реєстру національного культурного надбання (далі Державний реєстр) має здійснювати Державний комітет архівів України (Держкомархів). Основні аспекти цієї роботи було унормовано “Методикою і критеріями виявлення і включення унікальних документальних пам’яток Національного архівного фонду України до Державного реєстру національного культурного надбання” (1999 р.) (далі Методика).

2. Впровадження Методики зумовило виявлення в центральних державних архівах, Державному архіві в Автономній Республіці Крим, державних обласних архівах, державних архівах міст Києва та Севастополя унікальних документів і укладання архівами анотованих переліків цих документів. На сьогодні розділ “Унікальні документи НАФ” Державного реєстру представлений сукупністю анотованих переліків, наданих Держкомархіву державними архівами.

3. Зміни нормативно-правової бази організації архівної справи, необхідність її коригування відповідно до сучасних реалій зумовили також удосконалення Методики. З цією метою було проаналізовано анотовані переліки унікальних документів, стан організації їх виявлення. Оскільки подібні завдання, але щодо категорії особливо цінних документів, вирішуються архівістами Російської Федерації, то було опрацьовано зміст їх науково-практичних публікацій та методичних рекомендацій з цієї проблематики. Зроблено певні висновки та окреслено головні проблеми виявлення і віднесення документів НАФ до категорії унікальних.

4. Перш за все необхідно було більш чітко визначити критерії віднесення. У Методиці їх склад був таким: час створення, давність документів; авторство документів і значення фондоутворювачів; оригінальність, юридична сила документів; цінність інформації, що міститься в документах; наявність художніх, палеографічних особливостей документів, їх оздоба. Власне, ці критерії лише за окремими характеристиками відрізняються від застосовуваних в експертизі цінності документів, уточнення їх складу було пов’язано з набутими в останні роки в українській архівістиці науковими результатами і практичним досвідом застосування методів експертизи (відображених у дисертаційних роботах, наукових публікаціях, нормативно-правових актах, методиці грошового оцінювання архівних документів тощо). Критерії згруповано за їх характеристиками таким чином:

- походження – час, місце та історичні умови створення документа, значущість автора;
- зміст – особливість цільового призначення та особливість виду документа, значущість документної інформації, оригінальність та юридична сила документа;
- зовнішні особливості – рідкісний вид носія документної інформації, спосіб фіксування інформації, мовні особливості, специфічна графіка письма, наявність художнього оформлення та оздоби.

Водночас чітко сформулювати певні межі, параметри та умови віднесення документів НАФ до унікальних можливо тільки для змісту окре-

мих характеристик. Наприклад, для характеристики часу створення документа, оскільки встановлюється, що всі документи (включаючи копії та фальсифікати), створені до XVIII ст., є унікальними. До речі, у зв'язку з цим формулювання інших характеристик стосуються документів, створених від 1701 року. Однозначно віднесені до унікальних документів можуть бути рукописи (автографи), створені всесвітньо відомими особами, оригінали офіційних документів, що відіграли значну роль в історії держави і / або суспільства, зразки перших аудіовізуальних документів, а також документів з коштовною оздобою. Зміст інших характеристик швидше орієнтує на те, серед яких документів може бути унікальний, ніж однозначно свідчить про унікальність конкретного документа.

5. З попередньої тези постає питання щодо конкретизації меж унікальності архівних документів. Аналіз анотованих переліків унікальних документів засвідчив різні підходи до визначення таких меж, причому все залежить від складу фондів державного архіву, і, зважаючи на це, помітні суттєві їх регіональні відмінності. Зокрема, масштабне освоєння (переважно промислове) крайнього сходу України відбулося тільки у XIX ст., і унікальні документи цього регіону стосуються саме цього століття або початку XX ст. Цілком зрозуміло, що документи, віднесені у цих архівах і, наприклад, в історичних архівах Києва та Львова до унікальних, будуть значно різнитися за своїми характеристиками цінності. Різняться також фонди державних обласних архівів, які зазнали і не зазнали значних втрат під час Другої світової війни. За умови застосування однакових критеріїв фонди історичних архівів - та й, мабуть, усіх центральних - слід було б віднести до унікальних. Звертаючись до визначення унікального документа у Законі України "Про Національний архівний фонд та архівні установи" (документ НАФ, що становить виняткову культурну цінність, має важливе значення для формування національної самосвідомості українського народу і визначає його внесок у всесвітню культурну спадщину), у даному випадку "виняткову культурну цінність" слід розглядати не тільки у світовому або державному масштабах, а й з точки зору регіональної історії, тобто враховувати ситуацію віднесення документа до унікального як винятково важливого джерела краєзнавчої історичної інформації.

6. Внесення унікальних документів до Державного реєстру, за логікою, має бути подокументним. Чи можливе внесення до реєстру сукупностей документів? На цьому наполягають деякі центральні архіви. Можливо, до цього їх спонукає величезний обсяг роботи у разі подокументного створення анотованих реєстрів. Але ця причина не може бути вирішаль-

ною. Іншим, більш вагомим аргументом є те, що і справді певні сукупності документів, де навіть немає унікальних документів, можуть представляти унікальне поєднання.

Зокрема, до унікальних може бути віднесена справа, документи якої не окремо, а в комплексі представляють унікальне історичне джерело (наприклад, що містять статистичні відомості, листи, документи, надані для підтвердження прав або статусу тощо, судово-слідчі, наглядові, виборчі, інші справи). Вже є практика віднесення сукупності хронологічних записів, що велися державними (адміністративними, судовими, фінансовими тощо), релігійними, громадськими установами в книжній формі (актові, метричні, межові, родовідні та інші книги, журнали посадових осіб, журнали дослідів, реєстраційні журнали документів та ін.), які обліковуються в державних архівах як окремі справи. Унікальними можуть бути визнані також нотні записи, оформлені у вигляді книг. Причому віднесення може здійснюватися із застосуванням критеріїв, на підставі яких визначають характеристику унікальності окремих документів, як до певної складової книги (окремого запису), так і при визнанні її комплексним історичним джерелом. За такими характеристиками до унікальних може бути віднесений комплекс архівних науково-технічних документів, створених у межах теми або проекту.

До унікальних сукупностей документів можна віднести архівний фонд у разі, якщо цей фонд є унікальним комплексним джерелом з історії (політичної, економічної, релігійної тощо) України, окремого її регіону (фонди магістратів, громадських урядів, центральних і крайових органів державної влади тощо) і / або його фондоутворювач відіграв винятково значну роль в історії українського народу, інших народів та країн. До таких сукупностей документів може бути віднесено і архівну колекцію (в державних архівах обліковується як архівний фонд), якщо вона є унікальним комплексним історичним джерелом (колекція документів про злочини німецько-фашистських загарбників, колекція документів ОУН-УПА, колекція карт і креслень тощо).

Водночас у разі внесення унікальних справ та архівних фондів до Державного реєстру постає низка питань. Наприклад, чи можна вважати унікальним окремий документ у складі таких сукупностей? Зокрема, втрата такого документа, що зберігався у справі, порушить логічні зв’язки між документами, і справа втратить ознаки унікальності. Інше питання: як здійснювати описування в анотованому реєстрі та Державному реєстрі унікальних об’єктів, якщо справу або фонд слід визнати унікальними, але

вони також містять унікальні документи? Можливо, у цьому разі слід застосувати подвійне внесення як окремих унікальних об'єктів.

7. Процес виявлення і віднесення до унікальних документів НАФ потребує від архівістів, що здійснюють цей процес, високих професійних знань - не тільки стосовно фондів власного архіву, а й щодо наявності документів в інших архівах. Більшість практиків усвідомлюють, що жодні методики і рекомендації не можуть дати універсальних й однозначно сформульованих порад з параметрами або дихотомічними класифікаціями унікальних документів, зважаючи на специфіку фондів державних архівів, склад їхніх документів, історію фондоутворювачів, міру репрезентативності збереженими документами історії регіонів та певних історичних періодів. Визначення цінності документа, за об'єктивної її притаманності цьому документу, має суб'єктивний характер. У багатьох випадках суб'єктивний підхід є вирішальним і позитивний результат прямо залежить від професійних якостей експерта. Йдеться про рівень компетентності архівістів, що здійснюють виявлення унікальних документів, членів комісій з експертизи цінності документів, що розглядають пропозиції цих архівістів щодо віднесення документів НАФ до унікальних, членів експертно-перевірних комісій, які схвалюють анотовані переліки документів, що пропонується віднести унікальних, та Центральної експертно-перевірної комісії Держкомархіву, яка погоджує ці переліки і вносить унікальні документи до відповідної частини Державного реєстру.

В.В. Бездрабко
/м. Київ/

ПРОБЛЕМИ ТЕРМІНОЛОГІЇ ВІТЧИЗНЯНОГО ДОКУМЕНТОЗНАВСТВА У СУЧАСНОМУ НАУКОВОМУ КОНТЕКСТІ

Особливістю побутування сучасної гуманітаристики є потужна інвазія у неї постмодернізму. Постмодернізм істотно вплинув на зміст інституційно впорядкованих знань, поставив під сумнів природу їхньої авторитетності, увиразнив термінологічну проблематику глобальними сюжетами довкола висловлення, мовлення, означення.

Питання термінології будь-якої наукової дисципліни, галузі знань, сфери практичної діяльності є глибокими і структурними. По-перше,

йдеться про здатність терміна a priori репрезентувати зміст, обсяг, значення поняття. По-друге, порушується проблема здатності суб'єкта точно визначити відповідність терміна поняттю, обсяг повторення першого в другому. По-третє, мова студіюється як суспільний феномен, нездатний репрезентувати істину або реальність, а покликаний лише конституювати знак, сконструювати логічну граматику, синтаксис, створити умови для представлення змісту науки в лексичних системах значень. По-четверте, демонструються переваги т.зв. „еволюційної стратегії" у термінологічних дослідженнях, зміст яких полягає в розкритті змінності, плинності значень терміна, варіативності численних тлумачень, їх генетичних і набутих трансформацій. По-п'яте, доводиться необхідність вивчення терміна в тексті, контексті, в інтертекстуальності побутування, що забезпечує його доповнюваність відносно безваріативною характеристикою значення. Класики постмодернізму запропонували розмаїті варіанти конкурентноздатних, сумісних і виняткових способів вирішення термінологічних проблем (М. Гайдегер, Ж. Дерида, У. Еко, П. Рікер, Н. Хомський та ін.), які й донині залишаються малоосвоєними вітчизняним термінознавством.

Сприймаючи закони раціональної логіки як основу успішного термінотворення, кодифікації та стандартизації термінології, важко заперечувати важливість загальнонаукових, філософського змісту узагальнень (у т.ч. постмодерних) для розуміння закономірностей, подібностей, особливостей пошуку конкретних термінологічних студій. Наразі ці питання здебільшого залишаються поза увагою вітчизняних термінознавців, творців галузевих терміносистем, розробників термінологічних стандартів. Очевидно, це пояснюється неготовністю або відсутністю іманентної необхідності термінознавства освоювати нові теоретичні рівні студіювання, що базувалися б на сучасних досягненнях філософії, філософії мови, лінгвістики.

Можна сміливо стверджувати привілейованість серед вітчизняних документознавців термінологічних студій. Це виявляється у продукуванні лексикографічної продукції, розробленні термінологічних стандартів і активній рецепції зарубіжних і міжнародних нормативних документів, у порушенні проблеми на рівні коротких відступів / пояснень у публікаціях поза темою і в спеціально їй присвячених розвідках, ґрунтовних монографіях; у програмах документознавства як навчальної дисципліни і його паспорті як наукової спеціальності.

Особливо важливим для документознавства стало визначення змісту фундаментальних понять (С.Г. Кулешов, Г.М. Швецова-Водка, М.С. Слободяник, Н.М. Кушнаренко та ін.). Термін досліджується як одиниця спеціа-

льної лексики, тексту, контексту, системи змінних перспектив і способів нарації, значення, обсягу, межі поняття. „Міждисциплінарне народження” документознавства зумовило гетерогенну природу тлумачення термінів, розмило однозначність їх змісту.

Незважаючи на відчутні досягнення, маємо констатувати необхідність активнішого проведення комплексних термінологічних досліджень, спрямованих на упорядкування, унормування та кодифікацію спеціальної лексики, у т.ч. тієї, яка передає особливості електронного документознавства. Для цього варто зміцнити зв’язки галузевих інституцій з вітчизняними та зарубіжними, міжнародними термінологічними центрами, налагодити обмін інформацією, зважено і ретроспективно проаналізувати теоретичне підґрунтя, науково-методичні засади розгортання термінознавчих студій, виробити цілісну, комплексну програму тематичних досліджень.

Актуальною залишається адаптація на державному рівні міжнародних стандартів у сфері документально-комунікаційної діяльності суспільства, проведення наукової експертизи наявних стандартів і створення нових. Схвалюючи в цілому прагнення перейняти „інакший” досвід, дозволимо собі застерегти від невиправданих запозичень іноземних термінів – навіть в умовах глобалізації лінгвосфери, оскільки терміни, як і решта одиниць мовлення, підпорядковані суб’єктивно-об’єктивній, означальній, причинно-наслідковій логіці народження та побутування.

Важливим завданням для документознавства залишається створення термінологічних словників різного типу (словники-довідники, словники-тезауруси, перекладні словники, словники рекомендованих термінів, словники сполучуваності тощо). Кожний такий лексикографічний продукт репрезентує галузеву терміносистему, поєднуючи два види системності її існування: логічну (систему понять) і лінгвістичну (систему термінів), демонструє рівень розвитку дисципліни, породжуючи відповідні рефлексії у науковій сфері та сприяючи засвоєнню її здобутків у практичній, і навпаки. Природна онтологічна флюїдність і семантична інтертекстуальність термінів роблять їх відкритими для розмивання меж і зміни значення. Осмислення якісних, сутнісних означень і визначень існуючих термінів і поява неологем підтримують тривалість термінологічних студій, зумовлюючи їх постійну актуальність.

Вихідне тлумачення терміна як межі криє в собі цікаву гру значень. Межа в українській мові синонімізується з кінцем і метою, мірою здійснення (звершення). Відмежовуючи і розмежовуючи значення понять, звершуємо термінологію, рухаючи науку.

С.В. Силков
/г. Минск/

ОТ УПРАВЛЕНИЯ ДОКУМЕНТНОЙ ИНФОРМАЦИЕЙ К МЕНЕДЖМЕНТУ ЗНАНИЙ: КОГИТОЛОГИЧЕСКИЙ АСПЕКТ

В документоведении и архивном деле понятие «информация» стало рассматриваться в связи с изучением документной (социальной) памяти. Здесь информация всегда определялась через совокупность знаний или того, что является их частью, содержание данных и др. связей между объектами различного генезиса, проявляющееся в преобразовании состояния этих объектов.

В [1] выделены два взаимосвязанных аспекта термина «информация». Первый аспект связан с разнообразием и его ограничениями, с тем, что придает форму, структурную упорядоченность процессам управления, и относится к кибернетическому понятию информации и ее количественным параметрам. Второй аспект связан со смыслом, знанием, субъективным духовным содержанием сознания человека. Дальнейшее структурное упорядочение знаний позволяет применять методы поствинеровской кибернетики: от разнообразия форм – к смыслам, которые личность сможет приписать информации на базе значимых для личности методик (правил) предоставления в этой информации фактов и идей, к памяти, мышлению, чувствам и ощущениям. Документная информация в контексте управления отражает различные аспекты реальности и для обеспечения взаимодействия человека и социума фиксируется на искусственных материальных носителях.

В управлении документами документная информация создается, получается и сохраняется организацией или частным лицом в качестве доказательства при подтверждении правовых обязательств или управленческой деятельности. Современная парадигма управления документной информацией состоит в том, что это управление отвечает за эффективный и систематический контроль за созданием, получением, сохранностью, использованием и определением судьбы документов, включая процессы сбора и сохранения свидетельств деловой деятельности и информации о ней в виде документов.

В знание-ориентированной парадигме менеджмента – knowledge management – основой становится управление не просто знаниями как таковыми, а знаниями, которыми в принципе возможно управлять. Фундирующая онтология доклада – знания, которыми возможно управлять – автором интерпретируются как непрерывный процесс сравнительного ана-

лиза информации, ее извлечения, приобретения, представления, комментирования, структурирования и синтеза. Такой подход, по мнению автора, даст определенные возможности при анализе не только в высокой степени фактуальных знаний, формализованных в виде документов (текстов культуры), но также личностных (или неявных) знаний, которые фактически являются метазнаниями, с трудом поддаются формализации и не располагаются на внешних носителях профессиональных знаний (учебниках, методических пособиях, документах организаций и т.п.). О неявных знаниях см. также [2, с. 103-251].

В [3, с. 19-22] отмечено, что извлечение информации из информационного пространства отдельными субъектами (понимание) фиксируется в понятиях, символах, знаках, образах и др. формах. Осознанная информация передается другим субъектам (объяснение). В результате взаимодействия процессов понимания и объяснения продуцируется знание как часть информационного пространства, осознанного познающими субъектами и зафиксированная ими на материальных носителях или в общественном сознании.

Подсистема извлечения и приобретения знаний в базе знаний любой информационной системы для менеджмента знаний представляет собой реализацию набора когитивных методов выявления знаний (текстологических, метода многомерного шкалирования, запоминающей координатной сетки, структурированного интервью и др.).

Предлагаемый метод извлечения знаний относится к группе текстологических и основан на изучении когитологом (инженером по знаниям) текстов, которые расположены на внешних носителях профессиональных знаний и представлены в документной форме. Общая задача извлечения знаний из текстов документов формулируется как задача выделения и понимания смысла текста, т.к. сам текст на профессиональном естественном языке является лишь проводником смысла, а замысел и личностные знания автора лежат в смысловой макроструктуре текста, надстраиваемой над естественным текстом. Понимание текста при таком подходе интерпретируется как генерирование «второго текста», т.е. семантической (понятийной) структуры: 1) формирование смысловой структуры (т.е. выделение опорных ключевых слов); 2) заключительное охватывание выделенных опорных ключевых слов в единую семантическую структуру.

Основными этапами понимания текста когитологом будут: 1) выдвижение самой предварительной гипотезы о смысле всего текста документа («предугадывание»); 2) определение значений неясной когитологу специальной терминологии; 3) формирование общей гипотезы о содержании

текста (о значениях); 4) уточнение значений терминов и интерпретация отдельных фрагментов текста под влиянием общей гипотезы (по принципу «от целого к частям»); 5) формирование некоторой смысловой структуры текста при помощи: а) установления внутренних связей между отдельными ключевыми словами и фрагментами; б) образования абстрактных понятий, обобщающих конкретные фрагменты знаний; в) корректировки общей гипотезы относительно содержащихся в тексте фрагментов знаний (по принципу «от частей к целому»); г) принятие основной гипотезы, т.е. формирование смысловой структуры (смысла), который постигает читатель текста (в данном случае когитолог) в процессе интерпретации текста.

Методологическая основа предлагаемой процедуры - сжатие текста в виде набора опорных ключевых слов, передающих основное содержание текста. В качестве такого ключевого слова служит любая часть речи (глагол и т.д.) или их сочетание. Набор ключевых слов - это набор опорных точек, по которым текст развертывается при кодировании в память и осознается при декодировании.

Литература:

1. Ребане Я.К. Информация и социальная память: к проблеме социальной детерминации познания // Вопросы философии. – 1982. - № 8. - С. 44-54; Ребане Я.К. Принципы социальной памяти // Философские науки. - 1977. - № 5. - С. 94-104.

2. Полани М. Личностное знание: на пути к посткритической философии. – М., 1985. - 344 с.

3. Параджанов В.Д. Кризис цивилизации и нерешенные проблемы информатизации // НТИ. Сер. 2. - № 12.

В.С. Собчук
/м. Луцьк/

ІСТОРИЧНЕ ДОКУМЕНТОЗНАВСТВО ЯК ВАЖЛИВИЙ НАПРЯМ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

В запропонованих концепціях сучасної науки про документ історичне документознавство посідає важливе місце. Н.Кушнаренко в структурі загального документознавства виокремлює складові «історія документа» та «історія і теорія документно-комунікативної діяльності» [4]**.** С.Кулешов вживає назву складової загального документознавства «основні етапи розвитку документа» [3]. В навчально-методичному посібнику Н.Зінов’євої

історична складова позначається як «еволюція форми та змісту документа» [2]. М.Слободяник виділяє «історію документознавства та документа» [5]. Історичний аспект присутній як структурі загального, так спеціального документознавства, оскільки конкретизація історії документа або окремо взятої сфери документно-комунікативної діяльності здійснюється в межах таких напрямків, як діловодство, теорія документальних комунікацій, картографічне документознавство, науково-технічне документознавство, музичне документознавство тощо.

Ми вважаємо, що історичному документознавства мають бути притаманні три відображені вище в тих чи інших формулюваннях напрямки, що дало б змогу під час досліджень охопити найважливіші аспекти документознавства, його теоретичну та функціональну складову: «історія документознавства», «історія документа», «історія документо-інформаційної діяльності».

«Історії документознавства» притаманний історіографічний аспект, який визначає напрямки дослідження: формування та історія розвитку наукових концепцій українського та зарубіжного документознавства та його внесок в дослідження документно-комунікаційної діяльності на конкретному історичному етапі.

Предметом «історії документа» є питання еволюції матеріального носія, систем кодування інформації, її структури, диференціації документів.

Особливе місце в структурі історичного документознавства належить «історії документно-інформаційної діяльності». Виходячи з того, що важливим атрибутом документа є функціональна складова – роль, яку він виконує в комунікаційному процесі, - предметом особливої уваги висунуто вплив документної діяльності на соціальні процеси. В цьому випадку документознавство взаємопов’язане із соціологією в частині вивчення соціальних інститутів та процесів. З іншого боку, без використання здобутків історичного документознавства неможливо пояснити природу деяких соціальних змін, які мали місце в минулому. Прикладом може слугувати дослідження Б.Андерсона [1], в якому розкривається роль друкованих праць в інтенсифікації масових комунікацій в західноєвропейських суспільствах, що зрештою привели до створення націй сучасного типу.

Важливим аспектом досліджень в межах даного напрямку є історія діловодства – галузь, яка посідає провідне місце в документно-інформаційній діяльності. Знання про технологію, інституційну мережу та сферу поширення діловодного процесу дає змогу аналізувати ефективність діяльності органів державної влади, місцевого самоврядування, а та-

кож рівень організації підприємств та установ із врахуванням історичного контексту.

Отже, історія документно-інформаційної діяльності може розглядатись в широкому значенні, включаючи, крім вивчення еволюції діловодства, дослідження інших сфер документних комунікацій - об'єктів дослідження архівознавства, теорії комунікацій, спеціальних історичних дисциплін тощо. Проте в історичному документознавстві доцільно, на нашу думку, застосовувати метод синтезу, що передбачає дослідження документно-інформаційної діяльності як цілісного процесу, а не окремих його аспектів. Це дасть змогу відмежувати історичне документознавство від суміжних дисциплін.

В рамках історичного документознавства має здійснюватись, на нашу думку, дослідження документно-інформаційної інфраструктури, яка включає види документів, що використовуються на певному історичному етапі, засоби передачі документної інформації та систему інститутів, які включені в цю сферу діяльності.

Отже, історичне документознавство як складова загального та спеціального документознавства має вивчати еволюцію документно-інформаційної діяльності. Його творчі здобутки можуть мати важливе значення у дослідженні різноманітних аспектів суспільного життя.

Література:

1. Андерсон Б. Уявлені спільноти. Міркування щодо походження й поширення націоналізму. – К., 2001.

2. Зиновьева Н. Б. Документоведение: Учеб.-метод. пособие. – М., 2001. – С. 167.

3. Кулешов С.Г. Документознавство: Історія. Теоретичні основи / УДНДІАСД; Держ. акад. керів. кадрів культури і мистецтв. - К., 2000. - С. 45.

4. Кушнаренко Н.М. Документоведение. – К., 2003. – С. 154-155.

5. Слободяник М. Структура сучасного документознавства // Вісн. Кн. палати. – 2003. - № 4. - С. 19.

В.В. Рудюк
/м. Київ/

СТВОРЕННЯ АДАПТИВНИХ ДОКУМЕНТАЦІЙНИХ ІНТЕРНЕТ-РЕСУРСІВ

Інтернет стає дедалі важливішим інструментом обміну, зберігання і використання електронних документів. На фоні стрімкого зростання їх кількості загострюється проблема ефективного пошуку документів, вибору потрібних інформаційних сервісів, коректного представлення документів відповідно до використовуваного комп'ютерного обладнання. [1]

У теорії та практиці управління інформаційними потоками в Інтернет провідною методикою стає так звана контекстна адаптивність. Це одна з методик веб-конструювання (англ. Web Engineering), котре передбачає створення Інтернет-ресурсів та управління ними за специфічними технологіями.

Фахівці університету м. Ессен (ФРН) нині працюють над створенням контекст-адаптивних програмних продуктів, завданням котрих є:

а) зберігання інформаційних об'єктів;

б) відбір і представлення онлайнових документів відповідно до специфіки запиту і характеристик клієнтського обладнання (настільний або портативний комп'ютер, ноутбук, мобільний телефон та ін.);

в) наповнення та організація веб-ресурсу (побудова меню, формування комплектів взаємопов'язаних документів, розміщення і перейменування лінків тощо) відповідно до сфери діяльності і ситуативних потреб користувача.

На нашу думку, результати цих досліджень, що ґрунтуються на технологіях веб-конструювання, варто використати при організації документаційних баз даних (БД) і підвищенні оперативності та якості електронно-документаційних послуг, адже «дослідження баз даних як специфічного виду документів, реалізація новітніх технологій у документній інфраструктурі суспільства» належать до кола основних проблем у межах електронного документознавства. [2]

Основними питаннями при створенні контекст-адаптивних систем є:

а) як спростити пристосування системи (веб-інструменту) до потреб користувача;

б) як зробити систему здатною самостійно пристосовуватися до ситуації.

У першому випадку йдеться про так звані адаптовані, або персоналізовані веб-інструменти: під час роботи з ними користувач встановлює по-

трібні йому параметри (профілі), що визначають спосіб відбору і представлення змісту або послуг. Як приклад такої організації роботи в Інтернет можна навести системи онлайн-банкінґу, де користувач має змогу облаштувати стартову сторінку веб-сайту (обрати функції, змістовне наповнення тощо) або оформити запит про стан рахунку за власними уподобаннями.

У другому випадку ведуть мову про (ауто-)адаптивні веб-інструменти: вони мають наперед запрограмовані «знання» про користувачів та їх потреби, містять набір контекстної інформації (категорії часу, місця, умов використання документів тощо), наділені алгоритмами пристосування форми і змісту до потреб користувача і до контексту.

Адаптивні можливості веб-інструментів, на думку Ziegler, Kaltz та Lohmann, можуть бути реалізовані з різною метою і на різних рівнях. [3, 4] Вважаємо за доцільне розглянути перспективи принципу адаптивності в організації документних БД, документаційних сервісів та у вдосконаленні структури і дизайну ділових електронних документів.

1. Адаптація на змістовному рівні передбачає формування змісту веб-ресурсу на підставі контекстної інформації. На нашу думку, такий спосіб адаптації варто використати на рівні документних БД для спрощення пошуку інформаційних об’єктів і прискорення доступу до них; контекстну інформацію можна запозичити з функціональної класифікації електронних документів [5].

2. Адаптація на навігаційному рівні змінює шляхи доступу до інформаційних об’єктів: доступ до таких, що в актуальному контексті мають найвищий ступінь релевантності, максимально спрощується (наприклад, зі стартової сторінки). Цей спосіб адаптації теж може бути використаний при організації документних БД і сервісів, окрім того - завдяки передислокації та перейменуванню гіперпосилань у тілі електронного документа - для зв’язків документа із спорідненими для повноцінного представлення суті справи, згідно з вимогами до електронних документаційних систем. [6]

3. Адаптація на рівні представлення передбачає візуальне представлення документів (вибір стилю, шрифтів, кольорів тощо) з огляду на уподобання користувача. Вважаємо за доцільне використати цей спосіб для представлення електронних документів з урахуванням характеристик поширених в Україні програмно-технічних засобів (у багатьох випадках застарілих) та фізичних властивостей користувачів (зокрема слабкий зір).

У ФРН за сприяння Федерального міністерства з питань освіти і науки здійснюється проект WISE (Web Information and Service Engineering), що має на меті створення адаптивних систем для роботи з інформацією і

документацією у мережі Інтернет. WISE-методики підтримують адаптивність веб-інструментів і систем на різних рівнях, пропонуючи готові моделі представлення інформаційних об'єктів залежно від контексту.

Архітектура адаптивної інформаційно-документаційної системи розроблена Kaltz, Lohmann, Ziegler (система CATWALK, з англ. Context-Adaption through Transformations for Web Applications Leveraging Knowledge). На базі контекстної інформації та специфічних адаптивних механізмів система надає інформаційно-документаційні послуги у формі та вигляді залежно від ситуації, що склалася на момент запиту. Система CATWALK базується на інфраструктурі Apache Cocoon Framework, що підтримує створення динамічних веб-інструментів; для представлення документної інформації та управління нею використано мову XML (eXtensible Markup Language). Інфраструктуру доповнено програмними компонентами, відповідальними за генерування веб-ресурсу, розпізнавання контектної інформації та виконання адаптивних функцій.

На даний час дослідники під керівництвом Ziegler створили веб-ресурс для демонстрації можливостей адаптивних інформаційно-документаційних систем у сфері електронної комерції. У цьому та в інших дослідних проектах вивчаються моделі архітектури, окремі сценарії або специфічні механізми адаптації систем; оцінка їх ефективності ускладнюється з огляду на відсутність об'єктів зіставлення.

Можна очікувати, що після успішної апробації таких систем вони набудуть значного поширення на всіх платформах ділових електронних комунікацій.

Література:

1. Ziegler, J., Kaltz, J., Lohmann, S. Das „intelligente“ Web. Entwicklung kontext-adaptiver Webanwendungen // Essener Unikate. – 2006. – Nr. 28.

2. Слободяник М. Структура сучасного документознавства // Вісн. Кн. палати. - 2003. - № 4.

3. Kaltz, J.W., Lohmann, S., Lang, E, Hussein, T., Ziegler, J. Ontologiebasiertes Engineering kontextadaptiver Webanwendungen / i-com – Zeitschrift für interaktive und kooperative Medien. – 2005. - Nr.3.

4. Kaltz, J.W., Lohmann, S., Ziegler, J. Eine komponentenorientierte Architektur für die kontextsensitive Adaption von Webanwendungen / Informatik 2005 – Informatik Live! – Köllen-Verlag, 2005.

5. Рудюк В. Критерії класифікування електронних ділових документів: сучасні тенденції та перспективні схеми // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. – 2006. – № 3.

6. Bischoff, F. Archivierung digitaler Unterlagen: Neue Anforderungen an die Archive. – Hessen, 2000.

Н.О. Леміш
/м. Конотоп/

ОСНОВНІ ЕТАПИ РОЗВИТКУ ДОКУМЕНТОЗНАВСТВА

Формування синтезуючої науки про документ відбувалося досить тривалий час і наближається до завершення. Узагальнення документознавчої літератури дало змогу сформулювати основні етапи становлення науки про документ, представлені у табличній формі.

№	Часовий проміжок	Події	Провідні дослідники, науковці	Примітка (місце події)
	XIY - XY	Започаткування “дворянського” документознавства в Європі як науки про дослідження актів (на той час - синонім терміна “документ”) на їх достовірність	Жан Мабільон	Франція, Росія
	1571	Видання посібника “Про реєстратуру, її устрій та управління”	Якоб фон Раммінген	Німеччина
	1632	Видання рекомендацій щодо класифікації документів за певними ознаками		Венеція
	XYII	Виокремлення дипломатики з джерелознавства як галузі науки про розпізнавання документів на їх достовірність	А.А.Веденський Б.Монфокон	Росія, Франція
	1681	Видання збірки “Шість книг про мистецтво дипломатики”	Жан Мабільон	Франція
	XYIII	Перші спроби видання реферативних журналів та наукових часописів Опублікування “Керівництва з бібліографії”	Мерсенна Г.Ф.Дебюр	Франція
	1788	Видання посібника “Вступ до книгознавства”	М.Деніс	Австрія
	1835	Спроба класифікації окремих типів документації; аналіз їх лінгвістичних особливостей	М.Л.Магницький	Росія
	1854	Дослідження в галузі теорії діловодства. Розробка правил	В.О. Вельдбрехт	Росія

		діяльності канцелярій як основи подальшого розвитку науки про документ		
	1873	Розробка класифікації документів державних установ, уніфікація їх форм, визначення правил організації документообігу	М.В.Варадінов	Санкт-Петербург, Росія
	1895	Проголошення необхідності створення інформатики (документації) як науки про структуру, загальні властивості та закономірності надання, передачі та отримання інформації як смислу (повідомлення), що знаходиться на матеріальному носії; створення Міжнародного бібліографічного інституту	П.Отле, А.Лафонтен	Міжнародна конференція з бібліографії, вересень 1895, Брюссель
	1903	Визначення документації у значенні групи процесів, пов'язаних з роботою над документами, та сукупності їх видів, що поєднуються та співвідносяться між собою	П.Отле	Бельгія
	1905	Введення терміну документація як засобу організації обігу письмових і графічних джерел знань	П.Отле	Бельгія
	1914	Застосування десяткової системи класифікації для класифікації документів казенних залізниць	І.І.Ріхтер	Зведення нормальних класифікацій діловодства..., С.-Петербург
	1924 - 1925	Публікація роботи П.Отле "Загальна організація документації"	З передмовою Б.С.Боднарського	СРСР, Росія (Рязань, Москва)
	1931	Перейменування Міжнародного бібліографічного інституту в Міжнародний інститут документації	П.Отле	Бельгія
	1934	Видання "Трактату про документацію"	П.Отле	Брюссель, Бельгія

	1938	Створення Міжнародної федерації з документації (МФД)	П.Отле	Париж, рішення Міжнародного конгресу з документації
	1942	Поява терміну документознавство в наукових дослідженнях про процеси створення офіційних документів	К.Г.Мітяєв. Курс лекцій “Проходження документальних масивів та їх ділове оформлення”	СРСР
	1943	Декларація необхідності встановлення єдиних вимог до документа в діловодстві та архівній справі	Проект інструкції щодо уніфікації вимог в поточному діловодстві	СРСР
	1946	Спроби виокремлення в межах документаційної науки її наукової основи – документології, яка в подальшому трансформується в інформаціологію	Ян Мушковський. Стаття “Документація і документологія”	Польща
	1948	Публікація праці “Документація”	С.К.Бредфорд	Німеччина
	1950-ті	Публікація документознавчих досліджень в часописах “American Documentation”, “Revue ola Documentation”, “Documentation”		США, Нідерланди, Німеччина
	1952 1960 1964 1992	Відкриття кафедри історії державних закладів і діловодства; перейменування в кафедру радянського діловодства; перейменування в кафедру документознавства та організації державного діловодства; створення кафедри документознавства	МДІАІ	СРСР
	1958	Введення в науковий обіг документалістики як нового наукового напряму (кібернетики), що вивчає документальні системи з точки зору їх опти-	В.А.Успенський, Семінар з теоретичних основ наукової інформації в	СРСР

		мізації, поєднання їх з технічними засобами обробки, зберігання та видачі інформації	лабораторії електромоделювання ВІНІТІ АН СРСР	
	1960-ті	Формування єдиних підходів щодо вирішення проблем теорії інформації і комунікації за допомогою сучасних засобів автоматизації; пропозиція щодо зміни назви “теорія наукової інформації” на “інформатику”. Закладення основ теоретичної частини документознавства	О.І.Михайлов, О.І.Чорний, Р.С.Гіляревський К.Г.Мітяєв, професор МДІАІ	СРСР
	1963	Початок викладання в МДІАІ курсу “Загальне документознавство”	К.Г.Мітяєв	СРСР
	1964	Видання праці “Документоведение, его задачи и перспективы развития”; розроблення Єдиної державної системи діловодства	К.Г.Мітяєв Постанова уряду	СРСР
	1966	Відкриття Всесоюзного науково-дослідного інституту документознавства та архівної справи (ВНДІДАС)		СРСР
	1968	Розробка і впровадження навчальної програми з основ загального документознавства	К.Г.Мітяєв	СРСР
	1969	Юридичне оформлення документознавства як наукової спеціальності.	Рішення уряду	Московський державний технічний університет ім. М.Е. Баумана, Московський державний інститут культури та мистецтв
	1973	Визначення документознавства як наукової дисципліни, що розглядає роль і місце діловодства в системі управління.	Я.З.Лівшиць, кафедра документознавства МДІАІ	СРСР

		Публікація монографії “Документ: інформаційний аналіз” (на засадах документалістики). Публікація монографії з проблем архівної класифікації документів в межах документної науки та інформатики	Г.Г.Воробйов К.І.Рудельсон	
	1975	Розгляд документознавства як комплексної інтегрованої наукової дисципліни, що виникла в результаті розвитку теорії і практики діловодства	В.Н.Автократов, В.Д.Банасюкевич, А.М.Сокова	СРСР, конференція у ВНДІДАС
	1980	Введення документознавства до блоку дисциплін документно-інформаційного циклу. Розробка концепцій технічної та соціальної інформатики у вивченні інформаційних процесів	Рішення уряду	СРСР
	1983	Внесення пропозиції щодо розширення меж документознавства у зв’язку з включенням в документообіг нових носіїв інформації	В.С.Мінгальов	Посібник “Загальні закономірності й тенденції документостворення в соціально-економічних системах”
	1990-ті	Розробка нових версій поняття “документознавство”	Н.Б.Зінов’єва, Н.М.Кушнаренко, О.П.Коршунов	Росія, Україна
	1991	Активізація дискусії щодо співвідношення категорій “книга” – “документ”. Пропозиція щодо розширеного тлумачення фундаментального поняття наук документально-комунікаційного циклу. Розробка засад загальної теорії документа, формування документної парадигми	А.М.Сокова, Г.М.Швецова-Водка, Г.С.Меркулова. Ю.М.Столяров Є.О.Плешкевич	Кафедра документознавства МДУКіМ Кафедра документознавства СДІК, м.Саратов

	1992	Публікація про введення в документно-інформаційну науку понять “документальна пам’ять ноосфери” та “документальне середовище”	К.Б.Гельман-Виноградов. Стаття “Пространственная одиссея документов как глобальное явление”	Москва
	1994	Заснування при Головному архівному управлінні України галузевого науково-дослідного інституту УНДІАСД	Постанова уряду №311 від 16 травня 1994 р.	Україна
	1995	Відкриття навчальної спеціальності “Документознавство та інформаційна діяльність”		Україна
	1996	Заснування спеціалізованого часопису в галузі документознавства “Студії з архівної справи та документознавства” як друкованого органу	УНДІАСД	Україна
	1997	Випуск першого в Україні підручника з документознавства (“Документоведение”)	Н.М.Кушнаренко	Україна, Харківський інститут культури та мистецтв
	2000	Видання фундаментальної монографії з історії та теорії документознавства (“Документознавство: Історія, теоретичні основи”)	С.Г.Кулешов	Україна, Київ, УДНДІАСД, ДАКККіМ
	2003	Затвердження спеціальності 07.00.10 “Документознавство, архівознавство” Видання першого в Україні навчального посібника “Управлінське документознавство”	Рішення ВАК С.Г.Кулешов	Україна Україна, Київ, ДАККККіМ
	2004	Поява перекладу праць П.Отле “Библиотека, библиография, документация: Избранные труды пионера информатики”. Започаткування наукового журналу “Бібліотекознавство.	С.Г.Гіляревський М.С.Слободяник	Москва, Російська державна бібліотека ВАК України, ДАККККіМ

		Документознавство. Інформологія” як фахового видання з історичних та педагогічних наук		
	2006	Вихід навчальних посібників “Управлінське документознавство”, “Документоведение”	В.В.Бездрабко М.С.Ларьков	Факультет державного управління, КНУКіМ, Томск
	2004 – 2006	Продовження дискусії про перехід “від документознавства до документології”	Ю.М.Столяров, М.С.Ларьков Г.М.Швецова-Водка, С.Г.Кулешов, М.С.Слободяник Н.М.Кушнаренко, К.Б. Гельман-Виноградов, Н.Б.Зінов’єва, Є.О.Плешкевич	Москва, Томск, Рівне, Київ, Київ, Харків Москва, Краснодар, Саратов

Г.І. Ковальчук
/м. Київ/

ПРОГРАМА ЮНЕСКО “ПАМ’ЯТЬ СВІТУ” І ЗАВДАННЯ БІБЛІОТЕК, АРХІВІВ, МУЗЕЇВ ПО ЗБЕРЕЖЕННЮ ДОКУМЕНТАЛЬНОГО НАДБАННЯ

Мета програми ЮНЕСКО “Пам’ять світу” – забезпечити збереженість і, одночасно, доступність документального спадку, розповсюдження загальної поінформованості про існування та значущість документального надбання, доступ через оцифрування до пам’яток окремої країни представникам усіх інших держав. У програмі сформульовано саме поняття документального спадку; відмічено, що сукупна документальна спадщина людства практично невідома, тому стан пам’яток культури світового рівня заходиться під постійним моніторингом ЮНЕСКО та Центру Всесвітнього надбання. Реєстр або регістр документальної спадщини важливий так само, як і існуючий список Всесвітнього надбання.

30 листопада – 2 грудня 2006 року на базі Національної бібліотеки Білорусі в Мінську відбулася Міжнародна конференція, присвячена Програмі ЮНЕСКО “Пам’ять світу”. Мета конференції – обговорення механізму взаємодії бібліотек, архівів і музеїв у галузі збереження та спільного використання документального надбання, забезпечення доступу до нього; розгляд питань, пов’язаних із створенням науково-інформаційного простору та освітнього середовища; обмін досвідом у справі використання комп’ютерних та інтернет-технологій у розвитку національних проектів Програми ЮНЕСКО “Пам’ять світу”.

Документальне надбання, котре зберігається окремо в архівах, бібліотеках, музеях, ЮНЕСКО розглядає як єдине ціле, тому реєстри документальних пам’яток мають бути зведеними разом і з часом доступні всім фондоутримувачам і спеціалістам. Основний критерій включення документальних пам’яток до Програми “Пам’ять світу” - це їх всесвітнє значення. ЮНЕСКО проводить досить жорсткий відбір – лише не більше 50% запропонованих для включення в реєстр пам’яток туди потрапляє.

Збереженість і доступність друкованих і рукописних документів викликають велике занепокоєння, але ще більшу стурбованість викликає питання збереження інформації на сучасних носіях, власне, як і надійність таких носіїв. У питаннях збереження пам’яток історії та культури необхідно, крім коштів ЮНЕСКО, залучення національних ресурсів до захисту документального спадку. Цим, зокрема, опікуються кластерні бюро ЮНЕСКО по всьому світу. Так, бюро ЮНЕСКО в Москві розробило флагманський проект “Пам’ятайте про Майбутнє”, котрий можна розглядати як варіант програми “Пам’ять світу”. Основне завдання – сприяння в розробці національної політики в галузі збереження та розвитку архівів.

В Білорусі існує державна програма “Пам’ять Білорусі”, мета якої – державний облік і збереження державних пам’яток, інтеграція ресурсів, поліпшення умов фізичної збереженості найбільш цінних документальних пам’яток, формування загальнодоступних електронних інформаційних ресурсів. Відповідно до мети, завдання програми – поповнення Державного списку історико-культурних цінностей; створення реєстрів найбільш цінних і значимих документів; створення центру і лабораторії для оцифрування, репродукування, реставрації та консервації документів; формування електронної бібліотеки і організація віддаленого доступу до повнотекстових документів; організація відповідної системи інформації. Формування електронного інформаційного ресурсу передбачає створення баз даних повного національного ретроспективного та поточного обліку

документальної продукції, створення зведених каталогів і каталогів окремих колекцій, а також Центрів з оцифрування раритетів. Створюється національний формат обміну даними, розробляється програма для ідентифікації книжкових пам'яток і їх введення до відповідних баз. Найближчим часом буде створено зведений каталог бібліотек Білорусі.

Окремий проект, який ініціює НБ Білорусі, одержав умовну назву Radziviliana. Йдеться про бібліографічну реконструкцію книжкового зібрання Радзивіллів і створення зведеної бази даних існуючих примірників. У всіх країнах є власні культурні цінності, що зберігаються за її межами. Єдиний цивілізований шлях – віртуальна реконструкція, створення єдиного довідкового апарату, тиражування копій без пошкодження оригіналів. Серед інших цікавих починань, дослідження яких розпочато й ведеться в Білорусі, – створення геральдичної бази даних, яка включає зображення усіх можливих варіантів родових білоруських гербів; спільний російсько-білоруський проект „Скарби слов'янської культури", в рамках якого відбувається оцифрування білоруських стародруків латинським шрифтом із фондів Російської державної бібліотеки. Розробляється також проект „Скориніана", спрямований на електронне зібрання всіх друків Ф. Скорини.

Отже, йдеться не лише про інформацію на матеріальних носіях, але й електронну інформацію. Цифровий культурний спадок може бути створений шляхом переведення історико-культурних цінностей в цифровий формат, а може бути цифровим одразу. Таким чином, держава має охороняти документальне надбання на будь-якому виді носіїв. Надзвичайно актуальними на сьогодні є проблеми забезпечення доступу до документального спадку завдяки електронним технологіям і збереження, таким чином, оригіналів. Відомо, що інтенсивне використання документів призводить до порушень їх фізичного стану. Тому створення копій для користувачів на будь-яких носіях є потрібним. Копії документів із згасаючим текстом завдяки графічному редактору виходять навіть краще, ніж оригінал, проте виглядають інакше, не повністю відповідають оригіналу. Тому деякі спеціальні історичні дисципліни не зможуть існувати, якщо скрізь буде проводитися обслуговування тільки копіями. Не можна описувати документи по копіях. Але переваги цифрових копій також є, насамперед – широкі можливості по відновленню змісту документів, необмежені можливості для тиражування.

Своєрідним підсумком міжнародної конференції став „круглий стіл" „Спільні проекти в рамках регіонального співробітництва", що засвідчив

нову ідеологію у вивченні культурного надбання. Учасники обговорення висловили переконаність, що будь-яка програма, міжнародний проект повинні мати продумані проміжні етапи роботи, з виходом на конкретні результати. Потрібно вирішити питання, хто має права на створені в рамках проекту ресурси, треба одразу закладати норми авторського права. Потрібно внести відповідні пропозиції до модельного законодавства країн співдружності.

У Рішенні Міжнародної конференції зазначено, що названі вище проблеми є актуальними в усіх державах. Наголошено на великих перспективах, які відкриває застосування в цій сфері сучасних інформаційних технологій. Визнано необхідним міжнародне співробітництво і більш тісна координація діяльності з виявлення, опису, копіювання та публікації документальних комплексів, що відносяться до історії кількох сучасних держав; вироблення регламентів обміну електронними каталогами та електронними копіями об'єктів документального надбання з урахуванням міжнародних стандартів, з метою формування єдиного інформаційного простору. Разом з тим, за кожною державою визнається право на здійснення власної стратегії збереження документального і нематеріального культурного спадку.

Як основні напрями діяльності по збереженню культурного надбання розглядаються: 1) прийняття всіма країнами національних програм з формування, збереження й доступу до цифрового документального надбання; 2) подальше вдосконалення правової бази, що посилює відповідальність за злочинні посягання на об'єкти культурного спадку, їх утрату, знищення, викрадення; 3) врегулювання питань майнових прав і прав авторів щодо цифрових копій документального спадку і електронних публікацій; 4) реалізація міжнародних проектів з віртуальної реконструкції розосереджених культурно-документальних комплексів; 5) розповсюдження інформації про значимість документального надбання.

Л.Г. Тупчієнко-Кадирова
/м. Кіровоград/

“МУЗИЧНИЙ ДОКУМЕНТ”: СПІВВІДНОШЕННЯ З ДЕЯКИМИ ІНШИМИ ПОНЯТТЯМИ

Ми розуміємо музичний документ як запис музичної інформації на матеріальному носієві у вигляді музичних звуків або графічних знаків у системі нотації (зокрема нотних знаків) для процесів збереження та передавання її у часі та просторі, він ідентифікується як одиниця комунікаційного простору в архівній, бібліотечній, музейній справі та у бібліографічній діяльності.

Визначене нами поняття включає в себе інформацію, яку ми назвали музичною, матеріальний носій та способи і засоби фіксації цієї інформації без позначення специфіки фіксації.

В основі виділення музичної інформації серед інших видів інформації є звукові художні образи як основний об’єкт відображення дійсності музикою. Отже, музична інформація – це основний і специфічний вид інформації в музичній культурі, який містить звукові художні образи, створені співвідношеннями музичних звуків, які певним чином організовані і складають музичну форму, жанр, стиль.

Осмислення самого явища музики, створених музичних творів та процесів її виконання й сприймання - тобто осмислення власне музики та основних видів діяльності у музичній культурі суспільства - названо нами “інформацією про музику” (наприклад, музикознавчі твори, листування композиторів, які включають аналіз творів, тощо), що не є музичною інформацією, адже основним об’єктом тут є осмислення та відображення цього осмислення і вираження його у словах.

Основними суб`єктами музичної культури є автор (композитор), виконавець, слухач. Суб`єктами можуть виступати окремі особи або колективи. Так, інформація, яка містить імена осіб та дані про них, назви колективів, установ, організацій та дані про них, названа нами “інформацією про суб`єкти музичної культури”.

Але в музичній культурі, яка включає і установи, в яких передається соціальний музичний досвід та розвиваються музичні здібності шляхом навчання, закріпилося поняття “музична література”, читається відповідний навчальний курс на теоретичних та виконавчих відділеннях середньоспеціальних та вищих навчальних закладів. “Музична література” у відпо-

відних навчальних програмах визначається як курс, який включає біографії і аналіз найбільш яскравих творів видатних композиторів. У процесі навчання здійснюється образно-змістовний аналіз музичної літератури, визначається жанр, форма, музична мова, художні паралелі між музикою, літературою, іншими видами мистецтва. Отже, можна констатувати, що музична література містить дані про життя та творчість композиторів (інформацію про суб`єктів/персон), про музичні твори - музичну інформацію, яка має певні ідентифікаційні ознаки: форму, жанр, належність до стиля, авторство, особливості виконання (голос людини або інструмент як засоби виконання) тощо, а головне - результати аналізу у вигляді словесно-звукового коментарю до фрагментів творів (як правило, підручники з музичної літератури містять фрагменти музичних творів).

Отже, поняття "музична інформація" не збігається з поняттям "музична література", оскільки вони мають різний об`єкт: в першому випадку це власне музика, у другому – її осмислення, результат процесу сприйняття.

Але поняття "музична література" певною мірою збігається з поняттям "інформація про музику", оскільки об`єкт спільний: осмислення.

Музична література містить, крім осмислення, біографії композиторів. Цей об`єкт є спільним із інформацією про такі суб`єкти музичної культури, як автори музики, в меншій мірі - виконавці, ще меншою - слухачі (останні як "інформація про суб`єкти музичної культури" можуть бути в центрі уваги соціологічних досліджень, але не музичної літератури).

Отже, поняття "музична література" частково збігається з поняттями "інформація про музику" та поняттям "інформація про суб`єкти музики", а з поняттям "музична інформація" не має спільного об`єкту. Як в основі виділення поняття "музичний документ" є саме музична інформація, так і поняття "музична література" не має спільного з поняттям "музичний документ".

Н.А. Горбенко
/м. Київ/

ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО ТИПОЛОГІЗАЦІЇ ПЕДАГОГІЧНИХ ДОКУМЕНТІВ

Педагогічна діяльність - це підсистема суспільної діяльності, спрямована на залучення людини до участі в житті суспільства. Таке визначення пропонує теоретик педагогічної науки В.В.Краєвський. Він поділяє педагогічну діяльність на підсистеми. 1) Практична діяльність: процес надання знань, вмінь та навичок (діяльність педагога). 2) Адміністративна діяльність: процес організації педагогічної діяльності. 3) Науково-дослідна діяльність: продукування наукового педагогічного знання. 4) Діяльність з передачі результатів науки в практику: підвищення кваліфікації педагогів, методична допомога. Беручи за основу такий поділ, ми схиляємося до необхідності об'єднання першої та четвертої підсистем і доповнення поділу ще двома підсистемами: навчальною (процес засвоєння знань, набуття умінь та навичок - діяльність учня) та інформаційною (забезпечення інформаційних потреб суспільства в галузі педагогіки).

Кожна галузь суспільної діяльності використовує та продукує галузеву інформацію. В цьому процесі педагогічна діяльність не є винятком. У рамках нашого дослідження ми розглядаємо педагогічну інформацію як сукупність задокументованих або оприлюднених відомостей про педагогіку та педагогічну діяльність.

Здобутки педагогіки фіксуються на сторінках педагогічних документів: речових виробів, на яких записано, зафіксовано педагогічну інформацію або відомості про неї з метою її збереження та розповсюдження. Такі документи формують галузевий документний потік: сукупність документів, розподілених у просторі і часі, що рухаються від утворювачів та виробників документів до споживачів, поширюючи в суспільстві педагогічну інформацію.

Мета нашого дослідження - аналіз теоретичних підходів до типологізації документів для подальшої розробки цілісної типологічної класифікації елементів, що формують галузевий документний потік. Актуальність тематики дослідження зумовлена різноаспектним характером педагогічної діяльності, яка потребує використання найрізноманітніших документів, та відсутністю комплексних досліджень типологічних особливостей документів даної галузі.

Розробка типологічної класифікації документів стала об'єктом дослідження в роботах А.Я.Черняка, Д.Ю.Теплова, С.Г.Кулешова, Н.М.Кушнаренко,

В.Ю.Іваницького, Г.В.Корсунської та ін. Науковці називають типологізацією віднесення документів до певного типу на основі сукупності загальних ознак. Це відрізняє типологізацію від видової класифікації документів - поділу документів за певною ознакою. Віднесення документа до типу відбувається за ознаками від конкретних до загальних. Дискусійним залишається визначення критеріїв, за допомогою яких вестиметься поділ.

Як зазначає С.Г.Кулешов, розробка більшості типологічних класифікацій документів спиралася на досвід книгознавства, бібліотекознавства та бібліографії, що одним з головних критеріїв типологізації висували функціонально-цільове призначення документа – так, як воно відображає його основні соціальні функції (забезпечення потреб суспільства в інформації). Цей підхід взяли за основу типологічних класифікацій А.Я.Черняк, Н.М.Кушнаренко, С.Д.Кулешов, В.Ю.Іваницький. Історію становлення такого підходу детально аналізує у своїй монографії Д.Ю.Теплов. Взявши його за основу при розробці власної типологічної класифікації науково-технічної літератури та її бібліографії, вчений зазначає, що суттєвими критеріями є також тема, мова та композиція документа. При всій неодностайності думок, ознака функціонально-цільового призначення документа відносно стабільна, її поєднання з висунутими Д.Ю.Тепловим характеристиками уможливлює врахування специфіки та функції різних видів діяльності в рамках галузі.

В основу типологізації педагогічних документів нами також покладено цей критерій та специфіку діяльності галузі. Класифікація має такий вигляд: 1) практичні документи – документне забезпечення практичної педагогічної діяльності; 2) наукові документи - документне забезпечення наукової діяльності; 3) навчальні документи – документне забезпечення навчальної діяльності; 4) інформаційні документи - інформаційне забезпечення педагогічної науки.

Ще одним критерієм поділу вважають читацьку адресу документа. Це продемонстровано в дослідженнях Н.М.Кушнаренко, В.Ю.Іваницького. Останній наголошує на тому, що документ має на меті донесення інформації саме до тієї аудиторії, якій вона адресована. Саме читацька адреса визначає в подальшому видові ознаки документа. В основу такого поділу покладено періодизацію вікового розвитку. Прийнята в психології періодизація Виготського–Ельконіна виділяє 10 періодів розвитку, в межах яких проведено більш дрібний поділ. Для визначення читацької адреси документа поділ менш детальний.

Так, В.Ю.Іваницький виділяє дві групи читачів: „юний” та „дорослий”, в межах цих груп розподіляючи користувачів інформації за освітнім рівнем. Першу групу поділено на: дошкільний, молодший шкільний, середній шкільний, старший шкільний та юнацький рівні. На нашу думку, такий поділ є дуже широким в межах однієї групи. Це ускладнює групування документів за однією ознакою, наприклад за характером знакової форми подачі інформації. В своєму дослідженні ми виділяємо три вікових групи: „діти”, „юнацтво”, „дорослі”.

Отже, ми зробили першу спробу типологізації педагогічних документів. Наша типологізація потребує уточнення, що буде зроблено під час подальшої роботи. Проаналізовані нами праці відомих вчених створюють теоретичне підґрунтя для розробки типології педагогічних документів.

С.М. Серебрянський
/м. Київ/

ДОКУМЕНТАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СЕКРЕТАРІАТОМ КАБІНЕТУ МІНІСТРІВ УКРАЇНИ ПРИЙНЯТТЯ УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ

Прийняття управлінських рішень, як стратегічних, так і поточних, залежить в першу чергу від повного та об’єктивного інформаційного і документаційного забезпечення керівника з окремого питання разом із запропонованим проектом рішення та аналізом можливих наслідків його прийняття.

Технологія і порядок прийняття рішень у системі державних органів виконавчої влади визначена Тимчасовим регламентом Кабінету Міністрів України, де зазначені процедури підготовки і розгляду Кабінетом Міністрів проектів таких рішень та робота з документами, а також Примірною інструкцією з діловодства у міністерствах, інших центральних органах виконавчої влади, Раді Міністрів Автономної Республіки Крим, місцевих органах виконавчої влади, затвердженою постановою Кабінету Міністрів України, яка регламентує та уніфікує порядок документообігу в державних органах влади.

Роботу Кабінету Міністрів України - найвищого органу у системі виконавчої влади - забезпечує Секретаріат Кабінету Міністрів, роль якого полягає у забезпеченні процесу підготовки та прийняття рішень, зокрема:

1) надання секретарських послуг Кабінету Міністрів і урядовим комітетам, що передбачає організацію роботи з Прем'єр-міністром України та головами урядових комітетів над порядком денним відповідних засідань та інформування усіх членів Кабінету Міністрів про час проведення засідань та їх порядок денний;

2) забезпечення підготовки необхідних для засідань аналітичних документів, відповідальність за роботу з міністерствами щодо відповідності підготовлених документів встановленим вимогам, проведення потрібних консультацій, виявлення розбіжностей, винесення підготовленого аналітичного документа - незалежно від його якості - на розгляд на відповідному засіданні для прийняття відповідного рішення членами Уряду;

3) підготовка аналітичних та інших документів на замовлення Прем'єр-міністра або віце-прем'єр-міністрів у співпраці з відповідними міністерствами та окремими спеціалістами і здійснення власного аналізу необхідної інформації;

4) підготовка рекомендацій для Прем'єр-міністра та віце-прем'єр-міністрів щодо урядових процедур, що потребує постійного удосконаленням процесу прийняття рішень через належне інформаційне та документаційне забезпечення відповідно до потреб політичних лідерів;

5) ведення протоколів засідань Кабінету Міністрів та урядових комітетів та забезпечення передачі протокольних рішень відповідним міністерствам і відомствам, відповідальним за їх впровадження (це також вимагає контролю за рішеннями, що потребують додаткового розгляду Кабінетом Міністрів або урядовими комітетами та забезпечення вчасного винесення відповідних питань на порядок денний);

6) забезпечення втілення рішень Кабінету Міністрів у конкретні дії, що на практиці означає контроль за підготовкою нормативно-правових актів та виконанням протокольних рішень (Секретаріат має нести відповідальність за забезпечення підготовки нормативно-правових актів відповідними експертними та юридичними відділами міністерств і, за необхідності, спеціалістами юридичного управління Секретаріату);

7) оцінка всіх проектів нормативно-правових актів щодо відповідності їх політиці Уряду.

Важливим і водночас складним аспектом діяльності Секретаріату Кабінету Міністрів є його співпраця з міністерствами в процесі підготовки аналітичних документів для прийняття управлінських рішень, оскільки не завжди вдається дійти згоди з того чи іншого питання. Отже, нагальною потребою є розроблення нового формату аналітичного документа, який би

не потребував повного консенсусу, а дозволяв враховувати різні, навіть протилежні точки зору. На нашу думку, це сприятиме удосконаленню процесів підготовки управлінських документів та дасть змогу готувати проекти рішень для Кабінету Міністрів з урахуванням різних точок зору і з аналізом наслідків прийняття рішення. Пропонований новий формат документа має включати чітке визначення проблеми, а також важливу додаткову інформацію, альтернативні варіанти розв'язання проблеми, аналіз аргументів за і проти кожного варіанту, описання можливих ризиків, короткий виклад позицій відповідних міністерств – зокрема, наявних розбіжностей.

Важливим для Секретаріату є також питання підвищення якості аналітичних документів, що готують міністерства для розгляду Кабінетом Міністрів та урядовими комітетами. Можливим розв’язанням проблеми може стати підготовка Секретаріатом документів, альтернативних міністерським.

Говорити про те, що запропоновані нами зміни в змозі розв’язати проблеми підвищення організаційної ефективності Секретаріату, передчасно. Поза сумнівом, впровадження нових процедур і технологій може викликати низку нових проблем, що потребують вирішення. Подолати такі проблеми та труднощі дозволить моніторинг якості прийняття управлінських рішень та постійне удосконалення інформаційно-документаційного забезпечення діяльності Секретаріату Кабінету Міністрів України.

А.И. Слуцкий
/г. Краснодар/

ДОКУМЕНТЫ ДЕЛОПРОИЗВОДСТВЕННОГО ПРОИСХОЖДЕНИЯ КАК ИСТОЧНИК ИЗУЧЕНИЯ ИСТОРИИ БИБЛИОТЕЧНОГО ДЕЛА РЕГИОНА (НА МАТЕРИАЛАХ СЕВЕРНОГО КАВКАЗА)

В последние годы все чаще звучат слова о необходимости разработки теоретических основ источниковедения провинциальных историко-библиотечных исследований. Главным является вопрос о возможностях использования существующих видов источников, об их сохранности и доступности для исследователя, о том, в какой степени различные виды источников могут помочь в реконструкции истории библиотечного дела.

Понятно, что в воссоздании различных периодов региональной библиотечной истории, в исследовании судеб различных видов библиотек мы будем вынуждены опираться на совершенно различные комплексы источников. Прежде всего потому, что различные периоды истории библиотечного дела отложились в архивных фондах различными видами источников, с различным уровнем сохранности.

Военная и гражданская управленческая структура Северного Кавказа складывалась в самом конце XVIII – начале XIX веков, уже в министерский период русской истории, в период наиболее интенсивного формирования и кодификации источников массового происхождения. В XIX веке массовая делопроизводственная документация (один из основных видов документов, призванных фиксировать явления повседневности) прочно вошла в обиход взаимоотношений культуры и власти, для исследователей – в корпус источников, необходимых для изучения провинциальной культуры, в том числе и библиотечного дела.

Существующие исследования свидетельствуют, что в трех крупнейших архивохранилищах Северного Кавказа (Владикавказ, Краснодар, Ставрополь) выявлено только три (очень небольших по составу) фонда библиотек, документы в которых фрагментарны, не дают возможностей системного анализа. В то же время каждое из северокавказских архивохранилищ обладает большим количеством фондов органов государственной и церковной власти, государственных учреждений, в которых функционально (наряду с другой информацией) откладывались документы по истории библиотечного дела.

Содержание библиотековедческой информации, прежде всего, зависело от состава функций (управление, контроль, финансирование) организации – фондообразователя по отношению к учреждениям, организациям представляющим инфраструктуру книжного дела. То есть, в каждом отдельном случае откладывались документы определенного назначения и содержания. Они не повторяли, а дополняли друг друга, позволяли исследовать библиотеки в широком контексте социально-экономических преобразований в регионе.

Губернаторские отчеты, отчеты наказного атамана дают возможность получить представление о формировании инфраструктуры библиотечной сети, о ее динамике, о взаимоотношениях библиотеки и власти. Делопроизводственная форма «Прошений об открытии типографий, книжных лавок, библиотек…» из фондов канцелярии Наказного атамана Кубанской области (впрочем, как и из фондов канцелярии Ставропольского

губернатора) предполагает обязательную информацию о сословном происхождении, возрасте, поле, образовании, конфессиональной принадлежности «просителя», о том, откуда он приехал, чем занимался «до того». Это представляет безусловный интерес для социальной статистики, дает возможность проанализировать социальный состав работников книжного (библиотечного) дела региона. Годовые отчеты публичных библиотек, представляемые в городские управы, позволяют построить динамические количественные ряды таких учтенных в отчетных документах показателей, как фонд, количество и структура читателей, объём книговыдачи и т.д. Богаты материалами о распространении грамотности, организации школьных, народных, церковных библиотек, об их фондах архивные собрания Дирекций народных училищ и Епархиальных учреждений. Фонды губернских и областных статистических комитетов хранят репрезентативный материал о формировании краеведческих фондов региона. Богаты информацией о народнических библиотеках, библиотеках политических партий архивные фонды жандармских управлений. Важно отметить, что документы (особенно в судебно-следственных делах) зачастую представляли собой сложные комплексы, которые обладают достаточно устойчивой делопроизводственной структурой и требуют соответственно целостного комплексного «прочтения». Следует отметить, что в делопроизводственной документации Кубани сохранились материалы о судьбе библиотеки Киево-Межигорского монастыря, об открытии на Кубани библиотек и книжных магазинов «Просвіти», о распространении на территории края украинских изданий, об интересе кубанцев к украинской литературе.

Анализируя состояние сохранности корпуса делопроизводственных источников историко-библиотечной тематики в северокавказских архивах, нам представилось правомерным, опираясь на организационную и функциональную структуры административного управления отдельными территориями, попытаться найти методы, подходы к построению дескриптивной модели формирования источниковой базы для реконструкции истории библиотечного дела региона. При этом важно учесть, что система соподчинения органов власти предопределяет появление, накопление и сохранность аутентичных документов одновременно в нескольких архивных фондах: в фондах организаций, учреждений, предприятий, представляющих непосредственно инфраструктуру книжного дела (типографий, библиотек, книжных магазинов, складов и т.д.); в архивных фондах органов местной власти, перед которыми они отчитывались. Наконец, часть информации в «свернутой» форме (сводные отчетные документы по области

или губернии в целом) оказывалась в столице, в фондах соответствующих министерств, комитетов, управлений и т.д. Фонды органов управления являлись и являются традиционными для всякого областного или губернского исторического архива, как правило, сравнительно подробно разработаны, имеют достаточно жесткую делопроизводственную структуру. То есть, результаты исследований северокавказских архивов могут быть использованы при реконструкции практически всех окраинных территорий дореволюционной России.

Дескриптивная модель не только может помочь достаточно полно описать состав, структуру, места хранения документов, но и определить направление и алгоритм поиска. Важно подчеркнуть, что комплекс сохранившейся делопроизводственной документации позволяет достаточно репрезентативно реконструировать историю библиотечного дела региона.

Н.В. Чепуренко
/м.Київ/

ЗАКОНОДАВЧЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ КОМП`ЮТЕРИЗАЦІЇ ДІЛОВОДСТВА В БАНКІВСЬКИХ УСТАНОВАХ

Правову базу комп’ютеризації банківської справи взагалі і банківського діловодства зокрема утворюють Закони України «Про інформацію», «Про Національну програму інформатизації», «Про Концепцію Національної програми інформатизації». Відносини, пов'язані з електронним документообігом та використанням електронних документів, регулюються Конституцією України, Цивільним Кодексом України, законами України "Про інформацію", "Про державну таємницю", "Про телекомунікації", "Про Національний архівний фонд та архівні установи", «Про електронні документи та електронний документообіг», «Про цифровий електронний підпис», «Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах», «Про банки і банківську діяльність», а також іншими нормативно-правовими актами.

В основі правового регулювання комп’ютеризації діловодних процесів лежить в першу чергу Закон України «Про Національну програму інформатизації». Відповідно до цього документа формулюється основне поняття «інформатизація банківської справи», котре можна тлумачити як сукупність взаємопов'язаних організаційних, правових, економічних, науково-технічних

та виробничих процесів, що забезпечують умови для реалізації внутрішньої і зовнішньої банківської діяльності на основі створення, розвитку і використання інформаційних систем, мереж, ресурсів та технологій, шляхом активного застосування сучасної обчислювальної та комунікаційної техніки [1].

Закон України «Про Концепцію Національної програми інформатизації» визначає одним з пріоритетних напрямів інформатизацію фінансової та грошової системи, системи державного фінансово-економічного контролю. На законодавчому рівні визначається, що в інформатизації банківської діяльності першочерговими завданнями мають стати створення системи розрахунків у реальному часі для здійснення великих та термінових платежів, системи безготівкових розрахунків за товари та послуги, електронного реєстру застав майна, електронної системи Центрального депозитарію державних цінних паперів, впровадження системи електронного документування та електронного цифрового підпису. [2] З цього випливає ще один аспект інформатизації: активне застосування електронного цифрового підпису в процесі електронного документообігу. Ці процеси отримали правове регулювання завдяки двом ключовим законам: «Про електронний документ та електронний документообіг» і «Про електронний цифровий підпис». Слід зазначити, що Національним банком України з 1994 р. впроваджено систему електронних міжбанківських рахунків, де використовується електронний цифровий підпис, і розглядається можливість початку роботи з 2007 р. Засвідчувального центру для створення інфраструктури сертифікації ключів. Це тільки один з етапів організації електронного документообігу в банківській справі. Наступним кроком є суцільна інформатизація усіх банківських процесів, пов’язаних з зовнішнім і внутрішнім документообігом в банку. Серед провідних напрямів впровадження електронного документообігу – комп’ютеризація загального діловодства, кадрового діловодства, процесів «банк-клієнт», «клієнт-банк».

Важливе значення також буде мати створення системи інформаційно-аналітичної взаємодії Національного банку, Міністерства фінансів, Державної податкової адміністрації та Державного казначейства України.

В організації електронного документообігу важливим є процес зберігання та архівування електронних документів. Він також має правове підґрунтя. Згідно із законами України, суб'єкти електронного документообігу повинні зберігати документи на електронних носіях інформації у формі, що дає змогу перевірити цілісність документів на цих носіях; строк зберігання документів на електронних носіях інформації не менший від строку, встановленого законами для відповідних документів на паперових носіях. [7]

Отже, впровадження електронного документообігу в банках на сьогодні має достатнє правове підґрунтя; подальший розвиток процесу відбуватиметься відповідно до розвитку нових інформаційних технологій зберігання та використання електронних документів в діяльності банків.

Основними перспективними напрямами комп'ютеризації діловодства має стати впровадження програмних продуктів, сумісних з комп'ютерними системами банківських установ України та адаптованих до вимог міжнародних банківських систем. Це дасть змогу Україні вийти на світовий банківський простір, розвивати сучасні банківські технології, забезпечить зручність та комфортність для користувачів. Процеси розробки і впровадження таких продуктів поки що недостатньо врегульовані на правовому рівні і, враховуючи перспективи європейської інтеграції України, мають бути врегульовані в майбутньому.

Література:

1. Про Національну програму інформатизації. Закон України від 4 лютого 1998 р. № 74/98-ВР // Відомості Верховної Ради України. - 1998. - №27-28. – Ст.181.
2. Про Концепцію Національної програми інформатизації. Закон України від 4 лютого 1998 р. № 75/98-ВР // Відомості Верховної Ради України. - 1998. - №27-28. – Ст.182.
3. Про електронні документи та електронний документообіг. Закон України від 22 травня 2003 р. № 851-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. -№36. - Ст.275.
4. Про електронний цифровий підпис. Закон України від 22 травня 2003 р. № 852-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. - №36. - Ст.276.
5. Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах. Закон України від 5 липня 1994 р. №80/94-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1994. - №31. - Ст.286.
6. Про Національний архівний фонд та архівні установи. Закон України від 24 грудня 1993 р. № 3814-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1994. - №15 - Ст.86.
7. Про банки і банківську діяльність. Закон України від 17 грудня 2000 р. №2121 // Офіційний вісник України. – 2001. – №1. – Ст.3.
8. Банківські операції / За ред. Т.І. Теркала. – Тернопіль, 2006. – 267 с.
9. Боровський В.Н. Діловодство в банківських установах – К., 2006. – 224 с.

О.В. Клименко
/м. Конотоп/

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВИЗНАЧЕННЯ КОМПОНЕНТІВ ЕЛЕКТРОННИХ ДОКУМЕНТІВ У СУЧАСНОМУ ДОКУМЕНТОЗНАВСТВІ

Питання визначення складу компонентів електронних документів (ЕД) є одним з найсуттєвіших для сучасного документознавства. Важлива складова підготовки документознавців - усвідомлення теоретичних засад визначення компонентів ЕД як основних фахових знань в організації електронних інформаційних ресурсів різних документно-комунікативних систем.

Традиційне співвідношення носія та інформації, властиве паперовому документу, порушується у випадку з ЕД. Наприклад, російський документознавець М.В.Ларін у своїх працях з проблем управління документацією в організаціях зазначає, що ЕД не прив'язані жорстко до певного носія інформації, як це було раніше з папером: вони можуть бути зафіксовані на різних типах носіїв.

В.А.Копилов розрізняє жорсткі носії інформації (папір, мікроносії і ін.) і віртуальні (дискети з перезаписом, пам'ять комп’ютера, електромагнітні коливання і т.п.) - на тій підставі, що інформацію до віртуальних носіїв не можна прив'язати жорстко, вона “мандрує” по них.

Проблемі визначення складу компонентів ЕД присвячено значну кількість наукових публікацій зарубіжних фахівців. Зокрема, у своїх працях вони виділяють три структурних компонента ЕД: зміст (інформація, що міститься в документі), структура (спосіб організації змісту документа - вид документа, розміщення і композиція його частин, спосіб кодування), контекст (зв'язок документа з іншими матеріалами).

Девід Бірмен пропонує відносити до складу ЕД метадані як необхідну умову підтримки об’єктивної сили поданої інформації та забезпечення довготривалого зберігання документів.

Міжнародним стандартом ІСО 15489-1103 виділено як обов'язкові елементи ЕД метадані, що містять відомості про структуру документа, його формат і взаємозв’язки, про діловий контекст (за яких умов документ був створений, отриманий або використаний - включаючи трансформації, дату і час трансформації, учасників цих змін), про посилання між документами.

Метадані, що є коротким описом вмісту ЕД, мають важливе значення для опису і забезпечення ефективного пошуку документів, створення архівів.

Існує декілька нормативних розробок з метаданих (Pittsburg, Indiana University, Monash University, RLG і ін.). Багато країн розробили національні стандарти метаданих, узявши за основу так зване Дублінськоє ядро (Dublin Core Metadata Initiative). Дублінськоє ядро містить 15 елементів опису інформації: заголовок (назва основна та альтернативна), автор (утворювач), предмет (тема і ключові слова), опис (зміст і реферат), видавець, співвиконавець, дата (створення, публікації, випуску, зміни, термін дії, доступності), тип ресурсу, формат (розмір і носій), ідентифікатор ресурсу, джерело, мова, зв'язки (чи ЕД є версією, має версію, заміщений, заміщає, потрібен, вимагає, є частиною, має частину, вказаний, указує, є форматом, має формат), обхват (просторовий і часовий), має рацію.

Основним функціональним завданням Дублінського ядра є підтримка багатоаспектного, різнопланового пошуку інформації за невеликою кількістю елементів опису ресурсів, що властиве поширеним інформаційно-пошуковим системам.

Провідні західні документознавці країн дальнього зарубіжжя, розглядаючи ЕД, пропонують виділити такі компоненти: носій інформації; фізична форма (конфігурація електронних систем і структура ЕД, відповідно до яких можливий технологічний доступ і прочитання документа); інтелектуальна форма (вид документа: текст, графіка, імідж, звук і т.п.) і його діловодні реквізити; відповідальні особи (автор, адресат, укладач, фондоутворювач - власник електронного простору в рамках інформаційної системи або мережі); дія (діловий процес, який документується); контекст (адміністративно-правові умови здійснення ділової операції); архівні зв'язки (зв'язок документа з попередніми і подальшими, що стосуються ділового процесу); зміст.

Російські архівознавці в значній кількості публікацій визначають чотири компонента ЕД: зміст (інформація, яка документується); контекст (ділові, правові, діловодні, технічні, архівні реквізити, в яких фіксуються різноманітні моменти створення і життя документа); метадані (технологічна інформація, необхідна програмному забезпеченню для управління даними і представлення документа в зручному для людини - декодованому - вигляді); носій інформації.

Оцінюючи з позицій сучасного документознавства запропоновані підходи до встановлення складу компонентів ЕД, слід зазначити, що спостерігається неправомірне виділення і розділення таких структурних елементів, як контекст (ділові, правові, діловодні, технічні, архівні реквізити) і метадані, оскільки для документознавства не має самостійного значення

допоміжна системна інформація, а діловодні реквізити ЕД можуть міститися як безпосередньо в тексті ЕД, так і в системних властивостях ЕД (метадані).

Наприклад, в пункті меню «Властивості документа» в програмі MS Word (останні версії) можуть міститися як дані «Автор», «Назва», «Номер документа», «Дата запису», «Відповідальний», так і інформація, що зазначається при складанні документа. Також при роботі з документом у вказаній програмі автоматично фіксуються дата і час створення, редагування і зміни документа – реквізити, котрі можна розмістити і в тексті ЕД.

Таким чином, аналізуючи значну джерельну базу, ми доходимо висновку, що в структурі ЕД слід виділити три основні елементи: зміст, реквізити і носій, що в цілому відповідає прийнятому в документознавстві визначенню документа і визначенню ЕД.

Під змістом ЕД розуміють документовану інформацію, при цьому інформацією є «відомості про осіб, предмети, факти, події, явища і процеси незалежно від форми їх подачі».

Склад реквізитів ЕД допускає наявність реквізитів, передбачених відповідними чинними нормативними документами і стандартами. Зокрема, відповідно до уніфікованих вимог до ЕД є п'ять обов'язкових реквізитів: найменування організації-утворювача документа, місцезнаходження організації-утворювача документа (або поштова адреса), назва документа, дата виготовлення документа, код особи-утворювача або затверджувача документа.

Питанням, пов'язаним з носіями інформації та їх значенням в документно-комунікаційних системах суспільства, приділено достатньо уваги у публікаціях документознавців і в нормативних документах, аналіз яких показав: нарівні з науково-технічним прогресом та із зміною поколінь електронно-обчислювальних машин з'являються нові і модифікуються або зникають старі носії інформації. Це пов'язано з тим, що для відтворення ЕД, записаних на носіях, необхідні спеціальні апаратно-технічні засоби, і разом із зміною устаткування відбувається зміна носіїв, на яких записані документи.

Як носій ЕД розуміють матеріальний об'єкт, на якому інформація може бути записана і відтворена в електронно-цифровому вигляді. При аналізі носіїв ЕД можна прийняти таку вже певним чином визнану класифікацію носіїв інформації: перфоносії, магнітні носії (магнітна стрічка, гнучкий магнітний диск, постійний жорсткий магнітний диск), магнітооптичний диск, оптичний диск (CD-ROM, CD-R, CD-RW, DVD-R, DVD-

RW), хоча до даної класифікація слід додати нові технологічні рішення в галузі сучасних комп'ютерних технологій (наприклад, флеш-карти).

Таким чином, ЕД є нерозривною єдністю трьох елементів: змісту, реквізитів і носія. Крім того, необхідно враховувати, що для створення і відтворення ЕД необхідні спеціальні програмні і технічні засоби, які необхідно розглядати в безпосередньому зв'язку з ЕД.

Література:

1. Ларин М.В. Развитие понятия “документ” // Делопроизводство. – 2000. - № 1. - С. 5-9.
2. Ларин М.В. Форум по электронным документам // Отеч. архивы. – 1997. - № 2.
3. Копылов В.А. К вопросу об информационной собственности // НТИ Сер.1. Организация и методика информационной работы. – 1998. - №3. - С. 3-9.
4. Бирмен Д. Виртуальный архив – архив будущего // Вестник архивиста. – 1996. - №6. - С. 99-111.
5. Сокова А.Н. Соотношение бумажного и электронного документооборота в современной России // Документация в информационном обществе: проблемы государственного регулирования документационного обеспечения при переходе на электронные технологии: Докл. и сообщ. VIII междунар. науч.-практ. конф. – М., 2003. - С. 359-362.

В.С. Лаврус

/м. Київ/

ДОСВІД ОРГАНІЗАЦІЇ ЕЛЕКТРОННОГО ДОКУМЕНТООБІГУ У ВУЗАХ: ПРИКЛАД ЄВРОПЕЙСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Організація електронного документообігу (ЕДО) навчальної документації потребує урахування специфіки навчального процесу закладу освіти. Переважно наявні пакети програм (програмні продукти компаній «Політек-Софт», «АйТи.Украина», «О.Т.С.» та ін.) зводяться до автоматизації фрагментів системи навчальної документації [1, с. 22] без урахувань вимог нормативних документів [2]. Також не враховано впровадження кредитно-модульної системи навчання [3].

Впровадження ЕДО в Європейському університеті (ЄУ) зумовило необхідність розроблення уніфікованих електронних форм службових документів різних груп навчальної документації - аналогів паперових форм. Водночас, наприклад, звітні електронні форми, на відміну від папе-

рових, дають змогу оперативно підготувати зведений підсумковий звіт щодо успішності як за окремими студентами, так і у цілому за академгрупами, окремими кваліфікаціями, спеціальностями, кафедрами. Слід зауважити, що обрахування успішності ускладнюється у зв'язку з впровадженням у вузах кредитно-модульної системи навчання і функціонування відповідних електронних форм є необхідною умовою для організації навчального процесу.

Досвід використання електронних документів (ЕД) доводить, що розташування навчальної вузівської документації в електронному вигляді повинно відбивати зв’язки «факультет → кафедра → дисципліна → спеціальність». Таку структуру має розташування групи навчально-дослідних, навчально-методичних, навчально-організаційних та навчально-контрольних ЕД. Перші три групи доступні студентам та викладачам університету, остання - тільки викладачам. ЕД розташовані у локальній мережі та на зовнішньому сервері ЄУ. Кожен користувач, включаючи ректорат університету, мають персональний логін (мережеве ім’я) та пароль для користування локальною мережею. Доступ до ЕД на зовнішньому сервері не обмежується. Користувачі мережі поділені на групи з відповідними правами доступу, які сформовані, виходячи з політики інформаційної безпеки університету.

Навчально-дослідні, навчально-методичні та навчально-організаційні ЕД мають формат PDF та доступні для копіювання. З метою зменшення зовнішнього трафіку частина навчально-дослідних, навчально-методичних та навчально-контрольні ЕД розташовані у локальній мережі.

Навчально-методичні ЕД містять:

- робочі програми з дисциплін;
- робочі навчальні плани;
- інструкції з користування ЕД комп’ютерної мережі.

Для навчально-дослідних, навчально-методичних та навчально-організаційних ЕД обов’язковим є оформлення їх реквізитів. Вони дають змогу визначити приналежність ЕД, кількісні та якісні характеристики забезпечення навчального процесу.

З метою документування поточної та зведеної успішності студентів за кредитно-модульною системою в ЄУ розроблено уніфіковану електронну форму з назвою «електронний журнал» (ЕЖ). Його форму та порядок ведення унормовано Центром впровадження інформаційних технологій (ЦВІТ) ЄУ відповідно до структури «Положення про проведення експерименту з кредитно-модульної системи організації навчального процесу в Європейському

університеті» [4]. З вересня 2006 р. ЕЖ використовується для електронного документування поточної та зведеної звітності з ведення навчального процесу за кредитно-модульною системою студентів I-V курсів денної форми навчання.

ЕЖ складається з ЕД (електронних таблиць, файлів), пов'язаних між собою. Таблиці поділяють на дві групи: файли академічних груп (мають назву <№групи.xls>); файли підсумкової звітності груп з дисциплін відповідних факультетів (мають назву <Students_Назва факультету.xls>). Місце розташування ЕЖ в комп'ютерній мережі ЄУ: <Jornal$ на "dc-0">.

Доступ до відповідних ЕД мають:

– до файлів академічних груп – викладачі відповідних дисциплін, методисти кафедр, навчальна частина, ЦВІТ;

– до файлів підсумкової звітності груп з дисциплін за факультетами – декани та методисти факультетів, навчальна частина, ЦВІТ.

Файли академічних груп розташовані в папках з відповідними назвами з дисциплін, що читаються на кафедрах, відповідно до структури робочих навчальних планів.

Назви папок кафедр з дисциплін мають транслітеровані назви відповідно до наказу ректора ЄУ «Про розподіл навчальних дисциплін між кафедрами університету».

Кожна папка кафедри містить файл розподілу дисциплін з їх переліком, транслітерованими назвами дисциплін та відповідних файлів, номерами груп та прізвищами і логінами викладачів.

Впровадження кредитно-модульної системи навчання зумовило необхідність розроблення бланків і відповідних уніфікованих електронних форм для їх виготовлення: наприклад, форма академічної довідки про успішність студента, додатки до дипломів. Для усіх ЕД впроваджено уніфікацію організації тексту.

Література:

1. Кулешов С.Г. Управлінське документознавство: Навчальний посібник. – К.: ДАКККіМ, 2003. – 57 с.

2. Про документи про освіту та вчені звання. Постанова Кабінету міністрів України №1260 від 12 листопада 1997 р.

3. Про проведення педагогічного експерименту з кредитно-модульної системи організації навчального процесу. Наказ Міністерства освіти і науки України № 48 від 23.01.2004 р.

4. Положення про проведення експерименту з кредитно-модульної системи організації навчального процесу в Європейському університеті. / за ред. першого проректора проф. Тимошенка З.І. – К.: Вид-во Європ. Ун-ту, 2005. – 37 с.

Г.О. Перехрест
/м. Київ/

ТИПОЛОГІЯ СИСТЕМ УПРАВЛІННЯ ЕЛЕКТРОННИМ ДОКУМЕНТООБІГОМ

Автоматизація документообігу – одна з пріоритетних задач будь-якої організації незалежно від виду її діяльності, форми власності та обсягу документообігу.

На сьогоднішній день значна частина установ різного типу вже частково, рідше - повністю автоматизували процеси обробки та передачі документів в електронному вигляді. Та, на жаль, досі немає ґрунтовних публікацій, які б узагальнили накопичений досвід розробки, впровадження та використання систем електронного документообігу. Окрім того, вибір програмного забезпечення для автоматизації роботи з документами настільки широкий, що суттєво ускладнює прийняття рішення щодо впровадження електронного документообігу в установі.

Визначимо модель документообігу, за якою слід будувати систему управління електронним документообігом (СУЕД). Сьогодні найпопулярнішими є дві моделі СУЕД. Перша характеризується чіткою вертикальною спрямованістю, друга побудована на горизонтальній схемі. При виборі системи автоматизації необхідно провести докладний аналіз і визначити вихідні дані для розробки або впровадження СУЕД установи (головною складовою частиною тут може стати внутрішня інструкція конкретної установи з організації електронного документообігу та інші методичні рекомендації і нормативні документи, рекомендовані до розробки для кожної установи, яка готується до придбання й впровадження СУЕД). Відповідно до визначених ресурсів розробляється стратегія створення електронного офісу (комунікативної або системної моделі), особливо виділивши розробку СУЕД. Нова розробка потрібна тому, що далеко не завжди готовий програмний продукт буде задовольняти потреби даної установи, в якій існують свої правила, усталена практика роботи з документами, особливості її діяльності тощо. А тому існує низка вимог, яким має відповідати СУЕД незалежно від засобів створення, платформи, бази даних, мови написання, функцій та ін.

Необхідно визначитися з призначенням СУЕД та функціями, що мають бути закладені в систему. СУЕД доцільно класифікувати за двома принципами: автоматизація діловодства та автоматизація документообігу.

Програмні продукти першого класу призначені для автоматизації діловодних процесів, тобто запровадження автоматизованої реєстрації документів, єдиної бази реєстрів вхідних, вихідних та внутрішніх документів, автоматизації контролю виконання документів та атрибутивного пошуку реєстраційно-контрольних карток у базі даних і називаються системами автоматизованого діловодства. Але даний клас систем - вузькофункціональний та використовується в установах, де немає необхідності в передачі електронних документів. В наш час такі системи вже не викликають великої зацікавленості у вітчизняного споживача.

Актуальним нині є впровадження електронного документообігу. Програмні продукти даного класу називають системами електронного документообігу. Окрім стандартних діловодних процесів, вони дають змогу керувати процесами створення, передачі і зберігання електронних документів та можуть бути розширені іншими функціями залежно від потреб споживача. СУЕД представлені широким асортиментом програмних продуктів, серед яких доволі важко обрати необхідний та визначити клас, до якого він належить. При визначення типів програних продуктів електронного документообігу необхідно звернути увагу на ознаки, за якими розрізняють СУЕД. Такими ознаками можуть бути: архітектура (дворівнева, трирівнева), сховище даних (MS SQL, Oracle), інтерфейс (веб-інтерфейс, заснований на технології Інтернет, що запускається за допомогою Інетрнет-броузера, або звичайний діалоговий режим), мова написання (Delphi, C++, Visual Fox Pro, SQL), функціональне призначення (автоматизація діловодства, керування електронними документами, електронний документообіг, кадровий облік і т.д.), технологія обробки даних (Workflow, Docflow, GroupWare, Workgroup, Knowleage, Content Management,), додаткові сервіси (Business Process Management System, Collaboration, Customer Relationship Management).

Отже, визначення та характеристика типів програмного забезпечення автоматизації діловодства є вагомою частиною прикладних досліджень, які проводяться в рамках Національної програми інформатизації.

О.В. Беззубець
/м.Київ/

АВТОБІОГРАФІЧНІ ДОКУМЕНТИ ЯК ДЖЕРЕЛО З ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКОГО ГРОМАДІВСЬКОГО РУХУ 60-90-х рр. XIX ст.

Для дослідників національно-демократичного руху II пол. XIX ст. актуальними і цінними є нарративні джерела.

Інформативно-цінним нарративним джерелом з історії суспільно-політичного, культурного, наукового життя України II пол. XIX ст. є автобіографії, зокрема М. Костомарова, В. Антоновича, М. Драгоманова, Д. Багалія, І. Шрага, А. Верзилова та ін. діячів національно-демократичного руху 1860-1890-х рр. Автори описують власне життя, як правило, на замовлення літературних видань, прохання друзів або з власної ініціативи. Такі автобіографії містять цінні відомості не лише про основні дати та події життя, але й про погляди авторів, коло їх друзів, мету діяльності громадівських товариств тощо.

Під час написання та залежно від мети написання автобіографії авторами використовувалися різні стилі: художній (довільний виклад-життєпис) та офіційно-діловий (характерний для автобіографічних довідок, анкет). Таким чином, автобіографія має дві форми: автобіографія-розповідь – з елементами опису й характеристикою згадуваних у ній людей, та автобіографія-документ – з точним поданням фактів.

Автобіографія-документ містить основні факти біографії і характеризується незначним рівнем стандартизації. Основні вимоги до складання такого документа – вичерпність потрібних відомостей і лаконізм викладу. Більшість автобіографій мають певну форму, їх автори повинні чітко відповісти на конкретні питання: зазначити точну дату народження, розкрити сімейний стан, рівень освіти, вказати місця попередньої роботи, наукові та літературні праці тощо. Так, офіційно-діловим стилем вирізняються анкетні дані громадівців О. Лотоцького [1] та В. Дурдуківського [2], написані у 1912 р. на прохання Київської духовної академії, котра збиралася надрукувати біографічний словник вихованців Академії до її 300-річчя. У цих анкетах подані основні біографічні віхи та перелік основних авторських публікацій.

Деякі життєписи попри свою автобіографічну основу мають все-таки переважно психологічне та літературне, а не історичне та автобіографічне значення.

Завдяки діяльності Постійної комісії Всеукраїнської академії наук з укладання біографічного словника діячів України, яка у 1920-х рр. активно збирала біографічні матеріали видатних вчених, письменників, літературознавців, громадсько-політичних діячів, збереглися донині змістовні та інформативні автобіографічні праці, зокрема, А. Верзилова, С. Ерастова, О. Тулуба, В. Самійленка. В автобіографії В. Самійленка [3], складеній з його слів О. Тулубом, є спогади, що розкривають історію створення та діяльності, особовий склад багатьох донині мало відомих дослідникам молодіжних громадівських осередків 1880-х рр., що діяли під егідою Київської Старої громади. У спогадах є інформація про діяльність Чернігівської громади, членом якої В. Самійленко став у 1893 р. після переїзду до Чернігова.

Важливим джерелом для вивчення політично-культурної діяльності членів українських громадівських товариств є автобіографія С. Ерастова [5] – фактично один з перших його життєписів, де окрім біографічних даних є згадки про утворення та діяльність української молодіжної організації "Кіш" в Києві наприкінці 1870-х рр., української студентської громади Санкт-Петербурга поч. 1880-х рр., української Кубанської громади II пол. 1880-х–1890-х рр. Автобіографія С. Ерастова є своєрідним відбиттям суспільно-політичних процесів II пол. XIX ст. та долі інтелігенції, котра брала активну участь у цих процесах.

Загалом автобіографічні документи є інформаційно насиченим джерелом, що дає змогу відтворити життєвий і творчий шлях авторів, висвітлює маловідомі сторінки українського громадівського руху (наприклад створення, склад та діяльність молодіжних осередків громадівців, їх зв'язки з іншими культурно-просвітніми та політичними групами, часову трансформацію поглядів) і доповнює джерельну базу історії національно-демократичного руху II пол. XIX ст.

Література:

1. Інститут рукопису НБУВ. – Ф. 175. – Спр. 1688.
2. Там само. – Спр. 1449.
3. Там само. – Ф. 196. – Спр. 1.
4. Там само. – Ф. Х. – Спр. 4930. – Арк. 1–12.
5. Там само. – Спр. 5123.

Л.С. Герасименко
/м.Київ/

ДОКУМЕНТУВАННЯ НАУКОВО-ОРГАНІЗАЦІЙНОЇ ТА УПРАВЛІНСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ІНСТИТУТУ ТЕОРЕТИЧНОЇ ФІЗИКИ ім. М.М. БОГОЛЮБОВА НАН УКРАЇНИ

Важливим джерелом при вивченні історії і роботи науково-дослідної установи є документи, що утворюються в процесі її діяльності. Комплекс науково-дослідної, науково-технічної, науково-організаційної та управлінської документації організує, систематизує і подає у фіксованому вигляді всебічну інформацію про діяльність установи за весь період її існування. Ці документи мають важливе значення для практичної роботи діловодних служб установи.

З метою кращого уявлення про склад документів, що відображають діяльність науково-дослідної установи, розглянемо документаційне забезпечення процесів управління Інституту теоретичної фізики НАН України ім. М.М. Боголюбова.

Інститут організований постановою Ради Міністрів УРСР від 5 січня 1966 р. № 21 та постановою Президії АН УРСР від 10 січня 1966 р. № 7. Засновником і першим директором інституту був видатний вчений, академік АН УРСР М.М. Боголюбов. У 1986 р. до складу інституту входили 11 наукових відділів і Львівське відділення. Інститут теоретичної фізики НАН України посідає чільне місце за низкою напрямів у теорії твердого тіла, теорії ядра і ядерних реакцій, математичних методів у квантовій теорії поля, теорії плазми, статистичної фізики, елементарних частин і астрофізики, квантової теорії молекул і квантової біофізики. З іменами вчених інституту пов’язані важливі досягнення сучасної теоретичної фізики. Проведені в інституті дослідження отримали широке визнання за кордоном, стимулювали нові експериментальні і теоретичні роботи.

Документування науково-організайційної та управлінської діяльності полягає у фіксації за встановленими правилами на паперових або магнітних носіях управлінських дій[1]. В інституті визначено конкретний комплекс документів, передбачений номенклатурою справ, який необхідний і достатній для документування діяльності інституту.

[1] Архівна справа і діловодство в НАН України. Збірник законодавчих актів, нормативних і методичних документів. – К., 2002. – с. 78.

Науково-організаційна і управлінська діяльність здійснюється шляхом видання розпорядчих документів. Такі документи в інституті представлені наказами директора з основної діяльності, постановами і розпорядженнями Президії НАН України, що стосуються діяльності інституту; розпорядчі документи, що надходять до установи від органів вищого рівня, доводяться до структурних підрозділів. Зазначені документи відкладаються в канцелярії інституту. Зокрема, в канцелярії Інституту теоретичної фізики ім. М.М. Боголюбова відклались накази директора з основної діяльності, листування з Президією НАН України.

Документи про наукову діяльність інституту (протоколи засідань Вченої ради, тематичні плани науково-дослідних робіт, робочі плани науково-дослідних робіт, річні звіти про наукову діяльність інституту, протоколи приймання та обґрунтування завершених науково-дослідних робіт) відкладаються у вченого секретаря.

Документи про міжнародне співробітництво відкладаються у групі міжнародних зв'язків. Це, зокрема, науково-технічні завдання закордонних відряджень співробітників інституту, звіти про прийом іноземних вчених.

Велика увага в інституті приділяється підготовці наукових кадрів. Про це свідчать документи Спеціалізованої вченої ради інституту: стенограми засідань ради, звіти про її роботу тощо.

Документація планово-виробничого відділу представлена штатним розписом і кошторисом інституту. У бухгалтерії складається звіт з фінансово-господарської діяльності. В інституті також діє профспілковий комітет, документи якого висвітлюють всі питання діяльності профкому.

Інститут теоретичної фізики НАН України проводить велику роботу за науковими темами. Провідні вчені інституту є членами різних профільних рад НАН. Співробітники інституту беруть активну участь у конференціях, зокрема міжнародних. Цю наукову діяльність відображає науково-дослідна документація: звіти по завершеним науковим темам, дисертації і автореферати, збірники тез конференцій, наукові праці, монографії, наукові праці співробітників інституту у вигляді препринтів. Щороку співробітники інституту публікують свої статті в зарубіжних виданнях, серед них - спільні роботи із зарубіжними вченими, про що свідчать тези, доповіді, статті в міжнародних виданнях. Наукові публікації інституту відомі практично у всіх вітчизняних і зарубіжних наукових центрах, що провадять дослідження з теоретичної фізики[1].

[1] Інститут теоретичної фізики. – К., 1986. – с. 10.

Таким чином, документи з науково-організаційної та управлінської діяльності інституту є важливим джерелом всебічної інформації про його історію та діяльність за весь час існування. Ці документи мають велике значення для практичної роботи наукових архівів, а також для вивчення історії і діловодства установи.

Ю.П. Мартиненко
/м. Київ/

МЕРЕЖА ІНТЕРНЕТ ЯК ЗАСІБ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМУНІКАЦІЇ В ДОКУМЕНТОЗНАВСТВІ

Становлення системи електронних інформаційних ресурсів зумовлено стрімким розвитком інформаційних технологій та їх широким впровадженням у різні сфери життя. У 90-х роках XX ст. в Україні було прийнято низку правових актів, які стали основою становлення і розвитку систем інформаційних ресурсів. Наприклад, Закон України „Про інформацію" закріпив право громадян на інформацію і заклав правові основи інформаційної діяльності в суспільстві.

Зараз з'являється дедалі більше інформації з документознавства, яка поступово переходить в мережу Інтернет, і тому знайти відповідь на питання, що цікавить, стає досить складною задачею. І саме тому виникає потреба у створенні веб-сайтів, де буде міститися інформація щодо цієї дисципліни.

Створення сайтів з документознавства є ефективним засобом:

- забезпечення доступу до власних інформаційних продуктів широкого кола користувачів у мережі;
- сприяння розвитку нових інформаційних послуг;
- підвищення інформаційної культури користувачів.

Але відсутність у системі документознавства підготовлених фахівців, які мають спеціальні знання і навички, необхідні для розробки сайтів, створює певні складності.

Для ефективної роботи сайт має бути добре структурованим, змістовним і зрозумілим для користувача. Сайт повинен підтримуватись у робочому стані, про що мають свідчити дати останнього оновлення. Кількість відвідувачів сайту певною мірою доводить його необхідність, але водночас не є свідченням належного задоволення інформаційних потреб.

Документознавчі ресурси характеризуються за двома ознаками:

1) структура;

2) інформаційне наповнення.

Нововведенням в документознавстві є поява електронних журналів, які містять контактну, довідкову, краєзнавчу і рекламну інформацію.

Електронні журнали відрізняються багатоваріантністю підходів до їх побудови.

Розглянемо для прикладу структуру сайту Асоціації секретарів та офіс-менеджерів (Асоціація), який з'явився 1 жовтня 2006 р. за підтримки журналу „Довідник секретаря та офіс-менеджера" :

1) Головна сторінка (містить дані про сайт: новини сайту, нормативні документи, виставки, програми для офісу, вакансії і резюме);

2) Асоціація (задачі, основні цілі Асоціації);

3) Розділ журнал (детальна інформація про журнал „Довідник секретаря та офіс-менеджера");

4) Експерти (члени Асоціації - спеціалісти в окремих галузях знань).

5) Форум (актуальні теми з документознавства та секретарської справи, які за бажанням можуть обговорювати користувачі сайту).

На мою думку, основними критеріями оцінки сайтів є:

1) глибина змісту (повинна бути представлена бібліографічною, фактографічною, реферативною та повнотекстовою інформацією);

2) зовнішні динамічні зв'язки (віднесення до ін. електронних документів, джерел, сайтів);

3) надійність (знак копірайту та інформація про поновлення);

4) стабільність інформаційних ресурсів (вважається, що навіть ті матеріали, які втратили актуальність, повинні переводитися в архівну частину сайту, що забезпечить необхідну повноту інформації);

5) оперативність відновлення інформації (створення сайту - це безперервний процес, який триває, поки сайт знаходиться в Інтернеті);

6) мовні критерії (коректним вважається наявність іншомовних версій);

7) наявність зворотного зв'язку з користувачем;

8) легкість навігацій та доступність для користувачів;

9) єдиний дизайн (найпростіше і лаконічніше оформлення сторінки сайтів є більш привабливим для користувачів).

Зробивши аналіз сайту за визначеними ознаками за п'ятибальною системою, вважаю, що на оцінку „п'ять" заслуговує наявність таких ознак:

- зовнішні динамічні зв'язки;
- оперативність відновлення інформації;

- наявність зворотного зв'язку з користувачем;
- легкість навігації;
- доступність для користувачів та єдиний дизайн.

Оцінка „чотири" (ознаки розкриті не в повному обсязі):

- глибина змісту;
- стабільність інформаційних ресурсів.

Відсутність ознаки мовних критеріїв (сайт тільки на російській мові) оцінюється на „три".

Вищесказане дає змогу зробити висновок: інформаційні ресурси документознавства в мережі Інтернет починають розвиватися з невпинною швидкістю, що зумовлює необхідність створення документознавчих сайтів, потрібних не лише студентам-документознавцям, викладачам та науковцям, а й усім тим, хто цікавиться даною дисципліною.

НАУКОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-БІБЛІОТЕЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

В.О. Ільганаєва
/м. Харків/

СОЦІАЛЬНО-КОМУНІКАЦІЙНА ПАРАДИГМАЛЬНІСТЬ ЯК МЕТОДОЛОГІЧНЕ ЗРУШЕННЯ В БІБЛІОТЕКОЗНАВСТВІ

Феномен інформаційного суспільства із сфери теоретизації в останні роки впевнено переміщується в практичну площину. Його „подих” відчувається як у просторово-часовому вимірі фізичного існування людини, так і похідних суспільного життя: нормах, зразках поведінки, якостях міжособистісних зв’язків та взаємодії, нових міфах та реаліях організації праці, освіти, науки, політики. Те, що на початку було лише однією з технологічних революцій, швидко перетворилося на нове соціокультурне середовище, у якому духовний вимір затьмарив всі технологічні досягнення цивілізації і змінив вектор суспільного життя з екстравертного осягнення реалій світу «Людина – Суспільство – Природа – Космос» до інтравертного – пошуку космосу у людині. Це стало кінцем розгортання раціональної науки і фрагментарного пізнання.

Пошук нових універсалій ознаменував собою народження нової парадигмальної хвилі в світоглядних вимірах науки в цілому. Це зачепило і соціально-інформаційну сферу, де універсалії комунікаційної взаємодії в суспільстві проявляються на вищому рівні її організації і перетворюються на форму нової реальності: соціоінфосферу. Зміни, які відбуваються в соціально-інформаційній сфері сучасного суспільства, стимулювали процеси фундаменталізації, інтеграції, інновації, науково-пізнавальної діяльності і сприяли розумінню єдності інформаційно-комунікаційних процесів, що набули наукового методологічного визначення в комунікативній філософії, соціальній когнітології, теорії соціальних комунікацій, соціальній інформатиці, бібліотекознавстві та інформатиці, інформаційному управлінні, соціоніці, соціально-інформаційних технологіях та ін. Сутнісна єдність соціально-комунікаційної діяльності в суспільстві, інформаційно-комунікаційних процесів та характеру організації діяльності в єдиному інформаційно-технологічному просторі зумовили необхідність формування окре-

мого наукового напряму досліджень феномену бібліотечної, архівної, книговидавничої, інформаційної, мас-медійної.

Підвищення статусу інформаційно-комунікативних структур в інформаційній інфраструктурі сучасного суспільства та виконання ними свого соціально-культурного призначення пов'язане з розвитком рівня техніко-технологічного оснащення праці, тобто із загальними змінами характеру праці (від ручної до автоматизованої, як це відбувається в інших сферах людської діяльності) і формату організації індустріального і постіндустріального бібліотечно-інформаційного виробництва.

Соціально-комунікаційна ідея з гіпотези перетворилася на основу розгортання нової парадигми бібліотекознавчих досліджень. Більш того, вона поглинула і захопила інші сфери пізнання, об'єктами якого є різні структури, суспільні інститути і процеси соціальної взаємодії на різних щаблях організації соціуму. Ці сфери спираються на обмін інформацією і знаннями, що створюють і використовують інтелектуальний потенціал особистості, груп, суспільства в цілому. За дуже короткий час ми вже спостерігаємо процеси її інституалізації в сфері науки і суспільної практики. Визначені автором парадигмальні прояви в теорії бібліотекознавства у вигляді інформаційно-, когнитивно-, документально-комунікаційних концепцій дістали підтвердження у розвитку соціально-комунікаційної теорії і пройшли перевірку практикою.

Професійні дискурси різних сфер комунікаційної діяльності у суспільстві перетинаються, наштовхуються на ті самі онтологічні прояви процесів та результатів, оперують поняттями тих самих домінуючих об'єктів, але, наповнюючи їх своїм змістом, поширюють тим самим горизонтальну поверхню наукової рефлексії. Водночас пізнання комунікаційних явищ реально-віртуального виміру в умовах нового матеріального та духовного буття потребує підйому по вертикалі наукового пізнання, подолання „ментальних гравітаційних бар'єрів", що жорстко утримують свідомість наукових співтовариств на укладених раніше мовних конструктах. Під впливом сучасної методології науки складається уявлення про неостаточність концептуалістик, які є результатом розвитку культури, на різних етапах та напрямах історії. Тому і соціально-комунікаційну концепцію розглядаємо як один із кроків пізнання реальності, на якому вже помітні або відчуваються нові відкриття, концептуалізація котрих складає нову теорію.

Соціально-комунікаційна парадигмальність є вираженням в межах певної науково-світоглядної моделі, де бібліотека набуває нових рис, долаючи стару форму через новий зміст діяльності. Як форма узагальнення

вона визначає і засіб індукції від часткових фактів до узагальненої схеми функціонування генетично споріднених сфер соціально-комунікаційної діяльності. Соціально-комунікаційна парадигма формує певне бачення бібліотеки, визначає нові координати проблем, які мають сенс і потребують свого розв'язання. Стала система поглядів на бібліотечний соціальний інститут веде до накопичення фактів і дуже вибіркове їх осмислення. Це пояснює появу електронного бібліотекознавства та електронної бібліографії, де нові сутності розглядаються у звичайній елементній структурі і зв'язках рівня документально-комунікаційного підходу, залишаючи поза межами вивчення сутності „перетворених форм". Намагання подолати обмеженість професійного мислення під хвилею нових явищ і фактів за рахунок їх інтерпретації в межах старих концепцій приводить до „крокування по колу" та залишення теорії, практики дій, управління, професійної освіти в межах системи поглядів, які вже склалися. Тим самим ставиться крапка в еволюційному розвитку бібліотечного соціального інституту як об'єкта, що вивчається бібліотекознавством, та наукового знання про нього. Допущення часткових змін в бібліотеці, наприклад змін фонду, через появу онлайнового документа або поширення метасистемності бібліографії (відповідно до соціокультурного пізнавально-комунікаційного - ноосферного, - ціннісно-орієнтуючого комплексу у складі Універсалу людської діяльності) вже є свідченням необхідності подальших змін в осмислені бібліотечних реалій. Сприймає ці зміни дослідник чи ні, теорія неминуче веде до визнання системних трансформацій бібліотеки і бібліотечно-соціального інституту в цілому та обґрунтування нових форм і змісту діяльності. Розвиваючи теорію, бібліотечна наука лише наближається до „істинної" природи самої професійно-діяльнісної реальності. Спадковість і нові методологічні установки є засобом збереження базових цінностей сталої теорії, але нова реальність потребує осмислення саме як нова, інша реальність.

Розвиток бібліотеки як розгортання її сутнісних соціально-комунікаційних функцій і форм змінює логіку і структуру внутрішніх і зовнішніх відносин, що утверджуються раніше. Обмеженість документально-комунікаційного підходу до бібліотеки та бібліотечної сфери діяльності виявилася не тільки на рівні теорії, де дослідники фактично знаходяться в полоні „методологічної в'язниці", а і переконливо підтверджується практикою.

Відрив від загальнонаукових тенденцій і стану функціонування науки, порушення системності „організму науки" веде до автономізації наукових

груп бібліотекознавства та інкапсуляції наукових теорій, лишаючи науці виконання її головних функцій „передбачення та користі”. Пізнавальні результати досліджень в цій ситуації часто ведуть науку назад - до рівня, який вже був раніше досягнутий. В методологічному плані важливо розвивати бібліотекознавство у зв'язку з метанауковою сферою. Утвердження соціально-комунікаційної теорії як метанаукової знаменує досягнення бібліотекознавчою наукою свого найвищого синтетичного рівня, на якому можливе проявлення загальних законів і закономірностей функціонування єдиної суспільної підсистеми.

Вже давно стало зрозуміло, що наша наука розвивається не за формою еволюції бібліотечно-інформаційних структур, або соціально-комунікаційних в цілому (бібліотека – гібридна, цифрова, електронна, інформаційний центр / інфотека – медіатека), - а за предметом праці (книга / документ – інформація – знання), що єднає бібліотекознавчу теорію з більш широкою науковою сферою.

Соціально-комунікаційна парадигмальність надає можливість переходу від споглядально-описової позиції до активного теоретичного аналізу. Перехід до запропонованої парадигми ми можемо розглядати як об’єктивний процес перепрограмування основ бібліотечної науки. І, можливо, з часом бібліотечна наука стане впливовою силою в сфері прийняття рішень щодо структурно-функціональних перетворень в системі бібліотек та їх статусу в інформаційній інфраструктурі суспільства, створення національного інформаційного простору та актуалізації їхнього культурно-цивілізаційного потенціалу через процеси гармонізації суспільного буття.

І.О. Давидова
/м.Харків/

ІНСТИТУЦІЙНИЙ ЗМІСТ ІНОВАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ РОЗВИТКУ БІБЛІОТЕК УКРАЇНИ

Становлення та розвиток інформаційного суспільства, формування інформаційної економіки потребують якісних змін в діяльності бібліотек України. Інноваційний розвиток бібліотек має носити системний та цілеспрямований характер, базуватися на засадах інноваційної політики, яка сьогодні визнається одним з пріоритетних напрямів управління бібліотекою як складовою соціокомунікативної структури суспільства.

Нині інноваційна політика розвитку бібліотек України набула визначених інституційних ознак, до яких можна віднести мету, задачі, механізми, суб'єкти та об'єкти інноваційного впливу. Інноваційна політика бібліотек має на меті створення умов для сталого поступового розвитку бібліотечного соціального інституту завдяки соціальним технологіям управління трансформаційними та інноваційними змінами і виробничою діяльністю бібліотек. Така політика ґрунтується на формуванні чіткого уявлення про стратегічні зміни у бібліотеці як системному об'єкті інноваційної політики.

Досягнення поставленої мети потребує вирішення таких головних задач:

- вибір стратегій і загальнонаціональних пріоритетів інноваційного розвитку бібліотек України;
- розробка і впровадження у бібліотечну практику інноваційних проектів, які суттєво підвищують ефективність автоматизованого бібліотечного виробництва і конкурентоспроможність інформаційних продуктів та послуг;
- законодавче, нормативне та економічне сприяння закріпленню ринкового статусу бібліотечно-інформаційних установ та активізації їхньої інноваційної діяльності, розробка і вдосконалення нормативно-правового забезпечення інноваційної діяльності бібліотек і механізмів її стимулювання;
- впровадження і вдосконалення системи інституційних перетворень, захисту і використання авторського права та інтелектуальної власності у бібліотечній діяльності;
- підвищення конкурентоспроможності і надання товарних якостей видам інформаційних продуктів та послуг, які користуються попитом на внутрішньому і світовому інформаційному ринках, розвиток малого інноваційного підприємництва в бібліотечно-інформаційній сфері шляхом формування сприятливих умов для успішного функціонування малих ринкових утворень і надання їм державної підтримки на початковому етапі діяльності;
- розвиток наукових досліджень у бібліотечно-інформаційній сфері, органічне поєднання фундаментальних і прикладних бібліотекознавчих досліджень з розробкою конкурентоспроможних інформаційних продуктів та послуг комерційного характеру, розгортання інноваційних процесів у системі «бібліотечно-інформаційна наука – виробництво – освіта»;
- вдосконалення системи планування й фінансування, створення умов для правової підтримки інноваційної діяльності бібліотечних установ.

Одним з головних завдань інноваційної політики є забезпечення інноваційного розвитку бібліотек (за умови формування відповідного ефективного механізму) та адекватних організаційних структур управління ними. Наразі склалася ситуація, коли попередній механізм запровадження інновацій - надто невиразний, але застосовуваний згідно з державними планами розвитку бібліотек і за рахунок централізованих ресурсів, - зламаний, а новий механізм формування та реалізації інноваційної політики в умовах інформаційного ринку ще не створений. Механізм інноваційного розвитку бібліотек має об'єднувати максимум ініціатив бібліотечних установ - це ринковий механізм з дієвою державною підтримкою базисних інновацій. Лише на цьому підґрунті можливо здійснити перехід до інноваційного типу розвитку бібліотек, підвищити конкурентоспроможність інформаційних продуктів та послуг, які надаються ними.

Об'єктами інноваційної бібліотечної політики є організаційно-технічні рішення виробничого, адміністративного, комерційного або іншого характеру, що істотно поліпшують структуру і якість бібліотечно-інформаційної діяльності: інформаційні технології, програмне забезпечення процесів автоматизації; інформаційні ресурси, продукти і послуги; бібліотечні програми і проекти, інфраструктура бібліотечно-інформаційного виробництва і підприємництва.

Суб'єктами інноваційної політики є державні та регіональні органи управління, бібліотечні громадські організації та асоціації, безпосередньо бібліотеки. Регіональні органи державного управління і місцевого самоврядування розвивають самостійну інноваційну політику стосовно бібліотек. Таким чином, наприкінці XX ст. почала формуватися полісуб'єктна, багаторівнева інноваційна бібліотечна політика, яка вже нині характеризується системністю і має забезпечувати управління інноваційною діяльністю бібліотек на загальнодержавному, регіональному рівнях та на рівні окремої бібліотеки.

Інноваційна політика розвитку бібліотек стає потужним важелем, за допомогою якого необхідно забезпечити організаційно-функціональну перебудову бібліотек і вийти на світовий інформаційний ринок з конкурентоспроможними інформаційними продуктами та послугами.

Н.Г. Ашаренкова
/м. Київ/

ОСВІТНЯ ФУНКЦІЯ ПУБЛІЧНОЇ БІБЛІОТЕКИ, ЗМІСТ І НАПРЯМИ ЇЇ РЕАЛІЗАЦІЇ

В Законі України „Про внесення змін до Закону України „Про бібліотеки і бібліотечну справу" (2000) бібліотека розглядається як інформаційний, культурний, освітній заклад. Оскільки до бібліотечної інфраструктури країни входять книгозбірні різних типів і видів, важливим питанням теорії є розкриття змісту освітньої функції, визначення напрямів її практичної реалізації, зокрема, публічною бібліотекою. Це дасть змогу обґрунтовано ставити завдання та обирати адекватні технології, способи здійснення освітньої діяльності, формувати документно-ресурсну базу і бачити перспективи її розвитку, усвідомлювати пріоритети координації і кооперації в роботі, що сприятиме повноцінній реалізації соціального призначення публічної бібліотеки.

У пострадянському бібліотекознавстві немає єдиної точки зору на зміст освітньої функції бібліотеки, а належність книгозбірні до закладу освіти взагалі ставиться під сумнів. Наприклад, російські колеги (Н.В. Бубекіна, В.В. Шилов) аргументують це тим, що бібліотека не підпадає під визначення освітньої установи, подане у Федеральному Законі Росії „Про освіту". Згідно з цим законом, освітні послуги повинні надаватися на підставі ліцензії, а отримання певного освітнього цензу - підтверджуватися документом встановленого зразка.

Подібні вимоги до освітньої діяльності висунуто і у ст.18 Закону України „Про освіту" (1991). Проте варто звернути увагу на інші статті цього документа, які вносять роз'яснення, важливі для ствердження (або спростування) погляду на публічну бібліотеку як освітній заклад. Так, у ст. 29 йдеться про структуру освіти, яка включає, крім базової, дошкільну, позашкільну і самоосвіту. До позашкільних закладів освіти віднесено також бібліотеки, а для здійснення самоосвіти громадян (ст. 49) передбачено створення народних університетів, лекторіїв, бібліотек, центрів, клубів, навчальних теле- і радіопрограм тощо.

Важливі уточнення у з'ясування поставленого питання вносить Закон України „Про позашкільну освіту" (2000). Згідно з ним, до структури позашкільної освіти входять культурно-освітні, фізкультурно-оздоровчі та ін. заклади, які можуть функціонувати у формі центрів, палаців, будинків,

дитячих бібліотек, бюро тощо, а здійснювана ними діяльність тлумачиться як „процес надання знань, формування вмінь і навичок з різних напрямів позашкільної освіти, розвитку інтелектуальних і творчих здібностей, фізичних якостей відповідно до задатків та запитів особи”[1].

Отже, публічна бібліотека розглядається як складова освітнього простору, а її діяльність пов’язана з різними ланками освітньої системи, створеної в країні. Характерне і те, що в процесі роботи бібліотеки реалізуються функції, притаманні освітній установі, а саме: гностична (ознайомлення із смислами, поняттями, передача знань, властивих логіці певної науки); креативна (створення внутрішнього середовища - через певний зміст, методику роботи, естетичне оформлення, культуру стосунків тощо, - яке впливає на культурне становлення і формування людини, розвиток її творчих нахилів і здібностей); аксіологічна (поширення і сприяння у засвоєнні цінностей, накопичених у процесі розвитку культури, суспільства); функція соціалізації (ознайомлення і допомога у засвоєнні соціальних норм, правил, ролей, образу життя „свого” суспільства); компенсаторна, розвиваюча та ін. Особливість освітньої діяльності полягає в тому, що здійснюється вона за допомогою традиційних і нових документних джерел, традиційних і сучасних технологій, електронно-пошукових систем, характерних для бібліотеки організаційних форм і методів роботи тощо.

Підкреслимо, що у „Маніфесті ЮНЕСКО про публічні бібліотеки” (1994) зроблено наголос на ролі, яку вони відіграють у підтримці формальної освіти на всіх рівнях і самоосвіти у різні періоди життя людини. Крім названих напрямів освітньої діяльності, в сучасній зарубіжній літературі роль бібліотек пов’язують також з участю у ліквідації базової та функціональної неграмотності, з підвищенням рівня грамотності різновікових груп населення - зокрема комп’ютерної і „двомовної грамотності” (досконалого знання рідної та однієї з іноземних мов), з формуванням культури читання та інформаційної культури, створенням на базі бібліотек „Центрів відкритого навчання” та деякі ін. У 1996 р. лише у Великобританії діяло 200 подібних центрів, забезпечених пакетами навчальних матеріалів, які містили друковані тексти, аудіовізуальні та електронні документи, лазерні диски.

Зважаючи на викладені докази, цілком обґрунтовано, на наш погляд, в Законі України „Про бібліотеки і бібліотечну справу” (2000) бібліотеку віднесено до закладу освіти.

---

[1] Про позашкільну освіту: Закон України від 22.06. 2000 р. // Відомості Верховної Ради. – 2000. – № 4. – Ст. 393.

У науковому співтоваристві викликає сумнів і те, що така діяльність спрямована на виконання суто освітньої функції. Дехто з російських бібліотекознавців висуває пропозицію стосовно заміни її на просвітницьку, яка витримала перевірку часом і більш точно відповідає суспільному призначенню бібліотеки (Н.В. Бубекіна), або вважають за доцільне поряд з освітньою називати самоосвітню, виховну, навчальну функції, що знаходяться у цьому ж ряду (Ю.М. Столяров).

На думку Н.Є. Добриніної, сутність просвітницької функції книгозбірні полягає у поширенні знань, а її здійснення – у задоволенні, пробудженні й формуванні читацьких потреб. Підкреслюється, що втілення ідей просвітництва пов'язане з формуванням високоморальної, освіченої, інтелектуальної, естетично чутливої особистості. А це вимагає вибіркового використання інформації[1]. Отже, хоча й побічно, автор вказує на зв'язок освітньої, виховної й просвітницької функцій бібліотеки.

Розмежовуючи поняття бібліотеки як соціального інституту й установи, Н.В. Жадько вважає, що просвітницька функція є сутнісною характеристикою бібліотеки як соціального інституту і проявляється в освітній діяльності книгозбірні-установи. При цьому автор зазначає, що види, форми і методи діяльності змінюються залежно від потреб різних груп населення і вимог часу[2]. Не вступаючи у дискусію стосовно обґрунтованості такого поділу, можна погодитися, що освітня і просвітницька функції співвідносяться між собою.

У цьому контексті заслуговують на увагу розмірковування Н.В. Бубекіної. Спираючись на енциклопедичне тлумачення просвітництва як поширення знань й освіти, автор уявляє це співвідношення так: просвітницька функція включає в себе освітню в тій мірі, якою бібліотека сприяє навчанню та вихованню. Крім цього, бібліотекою провадиться навчальна діяльність, спрямована на опанування користувачами основ інформаційної культури, культури читання[3]. Отже, автор визнає «юридично не обґрунтовану» освітню функцію бібліотеки і вбачає її у наданні допомоги у навчанні і вихованні.

Такий погляд на її зміст переважає сьогодні у теорії бібліотечної справи. Для прикладу: „Бібліотека виконує функцію не власне освітню, а

---

[1] Добрынина Н.Е. Просветительская функция национальной библиотеки: день сегодняшний // Библиотековедение. – 1995. – № 6. – С. 14-15.

[2] Жадько Н.В. Статус и функции библиотеки // Науч. и техн. б-ки. – 1994. – № 3. – С. 3-12.

[3] Бубекина Н.В. Размышления об образовательной функции библиотек // Библиотековедение. – 2000. – № 5. – С. 30.

лише допомоги освіті, самовихованню, навчанню” (Ю.М. Столяров); „Сутність діяльності бібліотеки полягає не у безпосередньому здійсненні процесу освіти і виховання, а у сприянні йому в якості допоміжної структури” (Р.С. Мотульський).

Для розкриття змісту освітньої функції публічної бібліотеки часто використовують такі характеристики, як „інформаційна підтримка освіти”, „інформаційне забезпечення навчальної діяльності”, що не відповідає повною мірою дійсності. Поряд із наданням інформації у різних видах і формах згідно з діловими (навчальними) запитами, створенням електронних баз даних, довідково-пошукового апарату тощо, бібліотеки задовольняють потреби відвідувачів у першоджерелах, представлених у традиційному й електронному варіантах: підручниках і посібниках, художній літературі (програмній і для позакласного читання), матеріалах, необхідних для підготовки творів, рефератів, курсових робіт, дипломних проектів тощо. Тому більш точною характеристикою цієї діяльності є документно-інформаційна підтримка освіти.

І все ж, попри різні думки, позиції, точки зору, питання стосовно змісту освітньої функції бібліотеки, її співвідношення із спорідненими функціями (виховною, просвітницькою, навчальною, розвиваючою), щодо напрямів освітньої діяльності - зокрема публічної бібліотеки - залишаються не з’ясованим до кінця. Відповідь на них, на наш погляд, потрібно шукати у площині термінології, сучасних концепцій освіти.

О.В. Воскобойнікова-Гузєва
/м. Київ/

РОЗВИТОК ПРИКЛАДНИХ І ТЕОРЕТИЧНИХ АСПЕКТІВ УКРАЇНСЬКОГО БІБЛІОТЕКОЗНАВСТВА: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Сучасне розуміння бібліотеки як складної багаторівневої системи, здатної до саморозвитку та самоорганізації, як багатофункціонального соціального інституту, якому властивий нелінійний інтенсивний та екстенсивний розвиток, вимагає нових скоординованих дій у напрямі реалізації прикладних і теоретичних досліджень.

Наукові дослідження Інституту бібліотекознавства Національної бібліотеки України імені В.І.Вернадського „Технологія і організація форму-

вання і використання інформаційних ресурсів наукової бібліотеки” (2000–2004), „Інформаційні технології в системі інноваційної діяльності наукової бібліотеки” (2005–2007), окрім науково-прикладних результатів, створюють теоретичне підґрунтя для виявлення тенденцій та особливостей розвитку бібліотеки як сучасного науково-інформаційного комплексу, вагомої складової державного інформаційного ресурсу. Переважна більшість вищих навчальних закладів культури, державних і обласних наукових бібліотек проводять відповідні наукові дослідження у галузі бібліотекознавства та бібліографознавства, проте ми змушені констатувати нескоординованість досліджень бібліотекознавчого напряму на державному та міжвідомчому рівнях. Заплановані зміни та доповнення до Закону України „Про бібліотеки і бібліотечну справу” не вирішують цього питання; потрібне відновлення діяльності Координаційної міжвідомчої ради при Міністерстві культури і туризму України.

Важливою складовою наукових досліджень як прикладного, так і теоретичного характеру є впровадження та оприлюднення їх результатів, що реалізується здебільшого шляхом наукових публікацій та виступів на наукових конференціях різного рівня. Розширення спектру періодичних видань бібліотекознавчого напряму та чисельність наукових заходів (конференцій, семінарів, тренінгів) сприяють даному процесу.

На фоні майже цілковитої відсутності нових вітчизняних підручників та якісних науково-практичних посібників слід відзначити стійку позитивну тенденцію останніх років: узагальнення бібліотекознавчих і книгознавчих знань на монографічному рівні. Результати багаторічних теоретичних досліджень різних аспектів бібліотечно-інформаційної діяльності відбито у захищених упродовж 2004–2007 рр. докторських дисертаціях за спеціальністю 07.00.08 «книгознавство, бібліотекознавство, бібліографознавство»: Г.І.Ковальчук («Теорія і практика книжкового пам’яткознавства XX століття», 2005), Л.Г.Петрової («Соціально-економічні аспекти розвитку бібліотек України в сучасних умовах», 2006), А.А.Соляник («Система документопостачання фондів бібліотек України: теоретико-методологічний аспект», 2006), В.М.Горового («Соціальні інформаційні бази і розвиток бібліотечного інформаційного потенціалу (1991–2006 рр.)», 2007), у відповідних монографіях та циклах наукових публікацій вищеназваних науковців. Бібліотекознавча проблематика представлена у монографічних дослідженнях І.О.Давидової («Бібліотечне виробництво в інформаційному суспільстві», 2005), Т.В.Новальської («Український читач у бібліотекознавчих дослідженнях (кінець XIX – початок XXI ст.)», 2005), О.В.Воскобойнікової-

Гузєвої («Наукові видання у фонді НБУВ», 2004), Т.Є.Мяскової («Бібліотека Імператорського університету Св. Володимира: з історії комплектування (1834–1927 рр.)», 2005), С.О.Булатової («Книжкове зібрання роду польських магнатів Яблоновських у фондах НБУВ», 2006), Л.М.Дениско («Бібліотека Київської духовної академії (1819–1919)», 2006) та ін.

Отже, на часі - не лише створення оновленого комплексного підручника з сучасного бібліотекознавства та комплексної серії науково-практичних посібників з організації бібліотечної справи в сучасних умовах. Є підстави для створення колективної монографії та енциклопедії, що охоплювали б як суто бібліотекознавчі проблеми, так і проблеми суміжних галузей. Ця робота також потребує координації та державного замовлення або принаймні підтримки з боку держави. До певної міри розв'язанню проблеми може сприяти видання підручника для вищої школи „Спеціальні історичні дисципліни", підготовлений до друку у 2007 р. провідними фахівцями України під егідою Інституту історії НАН України та Київського національного університету імені Тараса Шевченка, проте обмежений обсяг статей та обов'язкова умова історичного екскурсу у становлення і розвиток кожної дисципліни (бібліотекознавства, книгознавства, документознавства, бібліографознавства, архівознавства тощо) унеможливлюють представлення всіх аспектів сучасного розвитку соціогуманітарних наук.

У даному контексті слід назвати видання наших російських і білоруських колег, зокрема колективну монографію «Российское библиотековедение: XX век. Направления развития, проблемы и итоги» (2003), навчальний посібник Р.С.Мотульского «Общее библиотековедение», (2004) та довгоочікувану «Российскую библиотековедческую энциклопедию», яка цього року побачила світ у Москві. З науково-практичної точки зору відзначимо серії практичних посібників „Библиотека" видавництва „Профессия" (Санкт-Петербург), 100 випусків науково-практичних посібників серії „Библиотекарь и время" видавництва „Либерия" (Москва) та спеціальний видавничий проект для бібліотек видавництва „ФАИР-ПРЕСС" (Москва), які сприяють організації та розвитку бібліотечно-інформаційної сфери пострадянського простору.

Л.С. Прокопенко
/м. Київ/

ДІЯЛЬНІСТЬ ІНФОРМАЦІЙНИХ БЮРО РАДИ ЄВРОПИ

Від часу свого створення в 1949 р. Рада Європи завжди була силою, спрямованою на досягнення миру та співробітництва, корені яких лежать у спільній спадщині європейців, правах людини та демократії. Сьогодні Рада Європи є уособленням спільного зобов'язання 800 мільйонів європейців захищати права людини, демократію та верховенство права.

Демократичні та геополітичні зміни, які відбулися в Європі наприкінці 1980 – на початку 1990 рр. і сприяли поширенню демократичних цінностей у всьому регіоні, викликали необхідність заснування у країнах, які стали новими членами Ради Європи, Центрів інформації та документації, що займаються поширенням ідей організації, пропагандою її діяльності та досягнень. Пізніше у відповідності до Резолюції (99) 9 Комітету міністрів Ради Європи, схваленої під час 452-го засідання у липні 1999 р., і з урахуванням рекомендацій, що містяться в доповіді Комітету старійшин, адресованій Комітету міністрів Ради Європи, стосовно зміцнення ролі Центрів інформації та документації, а також з метою підвищення прозорості діяльності Ради Європи такі центри було реорганізовано в Інформаційні бюро Ради Європи, їм надано новий правовий статус.

Сьогодні Інформаційні бюро Ради Європи працюють у 18 країнах переважно Центральної та Східної Європи. Практика свідчить, що бюро відкриваються у столицях держав. За взаємною згодою Ради Європи і урядів країн в інших містах також можуть відкриватися відділення та філії Інформаційних бюро.

Відкриття Інформаційного бюро відбувається у відповідності до Меморандуму, який укладається між Радою Європи та урядом країни щодо створення Бюро та його правового статусу.

Бюро очолює директор, який призначається Генеральним секретарем Ради Європи. Штат Інформаційних бюро наймається Радою Європи на умовах тимчасового контракту.

Інформаційним бюро та їх посадовим особам надається право користуватися емблемою Ради Європи.

Метою діяльності Інформаційних бюро є розповсюдження інформації про Раду Європи, її діяльність і стандарти, пропаганда її принципів і цінностей.

Основні напрями діяльності Інформаційних бюро Ради Європи:

- допомога окремим особам і громадським організаціям у встановленні зв'язків з Радою Європи та отриманні інформації про її діяльність;
- участь та підтримка реалізації програм співробітництва країн з Радою Європи та інших проектів організації;
- просування принципів співробітництва Ради Європи з іншими міжнародними організаціями в окремих країнах;
- переклад, опублікування та розповсюдження текстів міжнародно-правових та інших документів Ради Європи;
- допомога країнам в реалізації інформаційної стратегії Ради Європи, особливо для засобів масової інформації та професійних кіл, які цікавляться діяльністю та заходами Ради Європи у цій сфері;
- матеріально-технічне забезпечення та інформаційна підтримка візитів і зустрічей представників Ради Європи;
- участь від імені Секретаріату Ради Європи у заходах, які відбуваються у країнах, де знаходяться бюро.

Важливим напрямом діяльності Інформаційних бюро є організація і проведення на національних рівнях заходів у рамках традиційних кампаній Ради Європи, а саме: Дня Європи, змагання „Європа у школі”, Дня Європейської спадщини, Міжнародного дня прав людини тощо.

Крім того, діяльність Інформаційних бюро спрямована на організацію найрізноманітніших представницьких заходів: конференцій, семінарів, дискусій, „круглих столів”, публічних лекцій. Такі ініціативи надають широкі можливості для обміну ідеями і досвідом між Радою Європи та експертами у відповідних країнах і сприяють впровадженню європейських стандартів у найрізноманітніші сфери суспільного життя окремих держав.

Діяльність Інформаційних бюро зорієнтована на задоволення інформаційних потреб таких пріоритетних груп користувачів:

- журналістів – практика роботи бюро з представниками ЗМІ показала, що це є найефективніший спосіб доступу до широких кіл громадськості у кожній країні;
- експертів – перш за все представники органів влади, місцевого самоврядування, політичних партій, громадські діячі, судді, адвокати, вчені;
- молоді – робота з цією групою користувачів визнається найціннішою інвестицією Ради Європи у майбутнє.

Реалізація основних завдань Інформаційних бюро здійснюється через безкоштовне бібліотечне та інформаційне обслуговування, переклад і публікацію матеріалів, виступи та публікації у ЗМІ, надання широкого до-

ступу до ресурсів Ради Європи у глобальній мережі Інтернет, організацію виставок видань тощо.

У структурі кожного Інформаційного бюро працює бібліотека. Бібліотечні фонди комплектуються відповідно до тематики, яка знаходиться у сфері компетенції Ради Європи: права людини, діяльність Європейського суду з прав людини, демократія та співробітництво, соціальні проблеми, регіональний розвиток, охорона здоров'я, права біженців та національних меншин, освіта, культура, екологія, спорт. Документи у фондах бібліотек представлені англійською, французькою мовами та їх перекладами національними мовами. Значну частину бібліотечних фондів становлять довідкові видання про Раду Європи, її історію, структуру та діяльність її головних органів.

Інформаційне бюро кожної країни має власний сайт у глобальній мережі Інтернет. На більшості сайтів інформація представлена національною та англійською мовами.

В Україні Інформаційне бюро Ради Європи стало правонаступником Центру інформації та документації, відкритого 15 вересня 1995 р. в м. Києві на базі бібліотеки Української правничої фундації.

Діяльність бюро сприяє поліпшенню інформаційного обміну між Радою Європи та Україною, встановленню більш тісних та результативних контактів, в першу чергу з українського боку, задля ефективної реалізації програм Ради Європи.

Бюро регулярно виступає організатором багатьох заходів в різних регіонах України, що дозволяють представляти діяльність Ради Європи в різних сферах суспільного життя. Під час проведених зустрічей, прес-конференцій, семінарів, „круглих столів", читань, тренінгів висвітлюється політика Ради Європи в сфері захисту прав людини, свободи слова та ЗМІ, соціального захисту інвалідів, громадянської освіти та освіти в галузі прав людини, діяльності та ролі неурядових організацій та багатьох інших питань. В рамках програм співробітництва між Радою Європи та Україною бюро були організовані навчальні семінари для суддів, адвокатів, прокурорів, журналістів, працівників урядових структур.

В.П. Леонов
/г. Санкт-Петербург/

ПРОФЕССИОНАЛЬНОЕ ЧТЕНИЕ КАК ПРЕДМЕТ ИЗУЧЕНИЯ

Чтение – сложный мыслительный акт, в ходе которого восприятие научного текста сопровождается одновременно его осмыслением, т.е. установлением связей и отношений между частями текста. Результат такого осмысления может быть положительным или отрицательным.

Положительный результат приводит к пониманию читаемого, отрицательный – к непониманию или неполному пониманию прочитанного. “Непонимание или ошибочное понимание, – замечает Л.И. Зильберман, – это не отсутствие процесса осмысления, а только его отрицательный результат, который свидетельствует о том, что акт общения автора с читателем через написанный автором текст не состоялся”[1]. Вот почему в процессе работы источник прочитывается человеком не один раз.

Сначала читатель просматривает и осмысливает, что написал автор. При чтении проявляются индивидуальные качества читателя, уровень его квалификации, готовность к восприятию именно данного текста, - т.е. все то, что в совокупности позволяет правильно понять замысел автора. О том, какое значение это имеет в информационной деятельности, можно видеть из следующего примера. Во многих университетах США для аспирантов организованы курсы по обучению правильному чтению и написанию научных статей по проблематике, связанной с общей специализацией аспирантов. “В качестве одного из заданий, – пишет Ф. Вудфорт, – которые получали у меня аспиранты, есть и написание реферата научной статьи. Сами статьи, которые выбирались для этой цели, были короткие, простые, хорошо написанные. Меня ужаснуло, когда я обнаружил, что половина моих аспирантов неправильно прочла статью… самое поразительное – они сделали выводы прямо противоположные как выводам автора статьи, так и приведенным в ней данным! Эти аспиранты ни в коем случае не были кретинами – они, как и все мы, ученые, испытывающие острый недостаток

[1] Зильберман, Л.И. Структурно-семантический анализ текста: Пособие по обучению чтению англ. науч. лит. М., 1982. С.5-6.

времени на ознакомление с научной информацией, отбрасывали всю “литературу”, чтобы быстрее выйти к мнению автора”[1].

На этапе информационного анализа чтение преследует определенные цели. В этой ситуации важно уметь правильно распределить решение разных задач между разными видами чтения. Практика обучения чтению литературы (особенно на иностранных языках) показывает, что среди многих видов чтения выделяются три основные: ознакомительное, изучающее и реферативное чтение.

В соответствии с определениями, приводимыми разными авторами, под ознакомительным чтением понимают общее ознакомление с содержащейся в источнике информацией без специальной установки на ее последующее воспроизведение[2]. В некоторых работах вместо термина “ознакомительное чтение” используется термин “поисковое чтение”[3].

Изучающий вид чтения предполагает вдумчивое, интенсивное чтение, в процессе которого происходит запоминание содержательной информации текста и тех языковых средств, которыми она выражается[4].

Реферативное чтение заключается в умении обобщить и на этой основе извлечь наиболее существенную информацию.

С точки зрения существа рассматриваемых в данной статье вопросов надо подчеркнуть взаимосвязь видов чтения и этапов свертывания. Так, первому (предварительному) этапу соответствует ознакомительное и изучающее чтение. Второй этап (аналитический) начинается с изучающего и заканчивается реферативным чтением. На третьем этапе (синтетическом) реферативное чтение переходит в реферативное изложение и завершается созданием вторичного документа[5].

---

[1] Цит. по: Мирский, Э.М. Информационная ситуация в современном образовании. Киев, 1970. С.15-16; см. также: Призмент, Э.Л. Вспомогательные указатели к научной книге: Теория, методика составления, редактирование / Э.Л. Призмент, Е.А. Динерштейн. М., 1975. С.22.

[2] Данилина, К.В. Пособие по обучению чтению: Ознакомительное чтение. М. : Рус. яз., 1978. 255 с.

[3] Ермолаева, Л.М. Композиционно-смысловая структура текста как средство интенсификации понимания прочитанного // Тр. Ярославск. гос. ун-та. 1978. Вып.1. С.50-57.

[4] Гапочка, И.К. Пособие по обучению чтению: Изучающее чтение. М. : Рус. яз., 1978. 287 с.

[5] См. об этом: Павлова, В.П. Обучение конспектированию: Теория и практика. М. : Рус. яз., 1978. 102 с.; Кузнецова, Л.М. Методика обучения иностранных учащихся конспектированию печатных текстов на материале общественно-политической литературы. М. : Рус. яз., 1983. 88 с.

Теперь охарактеризуем наиболее распространенные на практике приемы реферативного изложения свернутого текста. Первый из них – цитирование, т.е. дословное воспроизведение фрагментов, предложений, абзацев первичного документа. К цитированию относится метод экстрагирования, сущность которого состоит в том, что из текста выбираются по определенным критериям наиболее значимые предложения и затем переносятся во вторичный документ. Сильной стороной метода, привлекающей к нему исследователей, является кажущаяся простота составления аннотаций и рефератов. Потери информации происходят, главным образом, из-за невозможности при экстрагировании полно отразить содержание всего текста первичного документа[1].

Второй способ – перифразирование (пересказ), которое предполагает перестройку всей композиционной и синтаксической структуры первичного документа. Иначе говоря, при перифразировании происходит свертывание информации на разных уровнях (с использованием языка более обобщенных, чем в первоисточнике, терминов и понятий); при этом достигается полнота охвата содержания. Следует также подчеркнуть, что при переходе с одного уровня свертывания на другой происходит удаление от авторской интерпретации текста и, по мере удаления, возрастает вероятность неправильного истолкования содержания исходного текста.

Наиболее распространенный способ изложения – использование смешанных форм (цитирования и перифразирования). В данной ситуации можно говорить о задаче информационного анализа как о задаче на компромисс, определяемой реальными возможностями и условиями. Это означает, что в стремлении к точной и полной передаче авторской мысли при возможно большем ее сжатии (уменьшении физического объема) необходимо найти такое соотношение, которое было бы оптимальным с точки зрения решаемой задачи.

А как быть с личным пристрастием, если текст совпадает с предметом занятий читателя, как избежать предвзятости, или ангажированности, при чтении? В одной из работ византиниста Д.Е. Афиногенова я нашел описание трех случаев предвзятого отношения к тексту[2]. Случай первый – это банальный фаворитизм, когда испытываешь глубокую личную симпа-

---

[1] Леонов, В.П. Реферирование и аннотирование научно-технической литературы / отв. ред. Б.С. Елепов; АН СССР, Сиб. отд-ние, Гос. публ. науч.-техн. б-ка. Новосибирск, 1986. С.58-59

[2] Афиногенов, Д.Е. Еще раз о пользе чтения “между строк”: Методологич. размышления // Визант. временник. М., 2001. Т.60 (85). С.201-203.

тию или антипатию к персоналиям, цитируемым автором. Случай второй – методологическая предопределенность, заставляющая читателя искать в исследуемых им явлениях и процессах некие сведения, о которых он заранее знает, что они должны там присутствовать a priori. Случай третий – это мотивационная предвзятость: автор в оценке событий придерживается точки зрения, которая, по его мнению, является единственно правильной.

Предвзятость исключает другие возможные объяснения, они “отвергаются с порога”. Получается, что автор как бы навязывает читателю свой этический кругозор. Вот почему, подчеркивает Д.Е. Афиногенов, читать “между строк” необходимо уже потому, что в текстах находится гораздо больше информации, чем представляется при поверхностном, просмотровом чтении. Мы никогда не сможем расшифровать всего, но это не значит, что не нужно и пытаться. “И чем меньше у исследователя будет априорных ограничений, тем плодотворнее будут такие попытки”[1].

В заключение отметим, что чтение может вызвать (если человек подготовлен к нему, а смысл читаемого совпадает с его личным опытом) такие ассоциации и мысли, которые невозможно выразить словами. Что значит понять текст? Это значит воссоздать в себе в процессе чтения свои собственные состояния и чувства, как бы заново их пережить. Это не заимствование, это чтение о самом себе.

М.Ф. Кряжева
/г. Тюмень/

СТРУКТУРА ИНФОРМАЦИОННЫХ ПОТРЕБНОСТЕЙ

Исходной точкой поиска информации является информационная потребность. Потребности человека в веществе, энергии и информации в целом определяют его поведение в окружающем мире, побуждают к целенаправленной деятельности. «Информационная потребность – характеристика предметной области, значение которой необходимо установить для дальнейшего выполнения поставленной познавательной задачи» [1].

Информационную потребность В.З. Коган относит к «метапотребности» [2], т. е. к потребности, служащей для выражения других потребностей человека. Информация понимается не как цель, а средство для удовле-

[1] Афиногенов, Д.Е. Еще раз о пользе чтения “между строк”: Методологич. размышления // Визант. временник. – М., 2001. – Т.60 (85). – С.203.

творения прочих нужд, она определяет дальнейшее развитие конкретных видов познавательной деятельности. Потребность в информации существенно отличается от других видов потребностей человека: потребление не приводит исчезновению или даже частичной утрате информации (как объективного явления), но «сопровождается полной потерей ею своего значения (потребительской стоимости) для данного субъекта-потребителя в данный момент» [3].

В процессе своего формирования информационные потребности проходят несколько этапов. Субъект находится в состоянии познавательной деятельности: специфической формы отношения к окружающему миру и самому себе, выражающейся в целесообразном овладении миром и человеческим сознанием. В процессе такой деятельности возникает ощущение нехватки, дефицита какой-либо информации. Информационная потребность – факт сознания, формирующийся под влиянием объективных условий, разность между реально имеющимся и идеальным объемом информации, тем, в рамках которого возможно решение познавательной задачи. Осознание дефицита информации возможно лишь в процессе рефлексии, мышления, направленного на собственное сознание, на собственный тезаурус. Разность между реально имеющимся и необходимым объемом информации и есть информационная потребность.

Дефицит информации не всегда получает сразу четкое и логически стройное выражение. Изначально субъект может оперировать не понятиями в их знаковой форме, а скорее чувственными или интуитивными образами. Постепенно и ценой определенных усилий подобные образы превращаются в понятийно-словесные, знаковые модели, и информационная потребность переходит в стадию информационного интереса. Интерес – это реальная причина деятельности личности по удовлетворению потребности. В основе интереса лежит комплекс мотивов – направляющих побуждений к деятельности. Если потребность можно определить как ответ на вопрос «что необходимо?», то интерес – «во имя каких целей? какими способами? с помощью каких средств?». Представляемый, мыслимый предмет информационной потребности приобретает «побудительную и направляющую функцию» [4], становится мотивом. Таким образом, информационный интерес – это информационная потребность, прошедшая стадию мотивации, и именно интерес задает информационную активность субъекта. Информационный интерес также можно считать избирательным отношением субъекта к информации, ее ситуативной, личностной выборочностью.

В любой информационной потребности можно выделить количественные показатели - динамичные и подвижные - и качественные (содержание потребности), а также, по мнению В.Г. Войскунского, «тематическую и целевую составляющие» [5]. Границы информационной потребности практически никогда не бывают четко определены и с течением времени могут изменяться. Чем большим объемом информации изначально располагает тезаурус реципиента, тем шире могут быть границы его информационных потребностей.

Способ удовлетворения информационной потребности – информационная деятельность, вид человеческой деятельности, включающий в себя все действия человека по выбору каналов удовлетворения информационных потребностей, поиску, выявлению и отбору информации, осуществлению прочих информационных процессов, использованию информации в других сферах деятельности. Субъекты информационной деятельности удовлетворяют свои информационные потребности либо путем непосредственного контакта с предметной областью и активного, целеполагающего ее познания, либо в процессе выявления и отбора документированной информации.

Толчком же к началу информационной деятельности становятся информационные запросы. В формулировке информационного запроса информационная потребность отчуждается от индивидуального сознания субъекта. Ситуация информационного запроса воспринимается информационной системой как вариант ограничительных требований на искомую информацию со стороны ее получателя, эталон для сравнения поступающей информации. В качестве подобных информационных систем могут выступать предметные области объективного мира или документированные информационные потоки и массивы.

Таким образом, информационные потребности представляет собой системные и динамичные образования, включающие ряд взаимосвязанных элементов и одновременно сами являющиеся элементом системы информационной деятельности. Цель же информационной деятельности (информационного производства и информационного самообслуживания) заключается именно в удовлетворении информационных потребностей.

Литература:

1. ГОСТ 7.73 – 96. Поиск и распространение информации. Термины и определения. – М. : Изд-во стандартов, 1997. – 16 с.

2. Коган, В.З. Демон информации в современном мире (к методологии информолог. подхода) / В.З. Коган // Науч.-техн. информ. Сер. 1. Орг. и методика информ. работы. – 1998. – № 5. – С. 1–12.

3. Гиляревский, Р.С. Научные коммуникации и проблема информационной потребности / Р.С. Гиляревский, В.А. Маркусова, А.И. Черный // Науч.-техн. информ. Сер. 1. Орг. и методика информ. работы. – 1993. – № 9. – С. 1–7.

4. Евтюхина, Е.А. К вопросу о сущности информационного интереса / Е.А. Евтюхина // Науч. и техн. б-ки СССР. – 1991. – № 3. – С. 18–21.

5. Войскунский, В.Г. Адаптивный информационный поиск: теория и стратегия / В.Г. Войскунский // Науч.-техн. информ. Сер. 2. Информ. процессы и системы. – 1999. – № 9. – С. 1–11.

О.Є. Ганєв,
О.О. Майченко,
Л.С. Черепанова,
М.М. Царенко
/м. Київ/

ЧИТАЦЬКІ ІНФОРМАЦІЙНІ ПОТРЕБИ ТА ПРІОРИТЕТИ СТУДЕНТІВ ДАКККіМ

Читання – специфічна інтелектуальна діяльність людини, спрямована на задоволення інформаційних потреб.

Нами проведено соціологічне дослідження, метою якого було визначення читацьких інтересів та пріоритетів студентів ДАКККіМ.

Для досягнення зазначеної мети виконані такі завдання: складено анкету; проведено опитування; оброблено та узагальнено результати опитування.

Під час дослідження респондентам було запропоновано відповісти на кілька запитань і подати власні короткі коментарі, які в подальшому були узагальнені та представлені у вигляді графіків і діаграм до конкретних відповідей.

Всього було роздано 50 анкет. Із них повернено 47 анкет з анонімними відповідями. Високий відсоток отриманих анкет пояснюється відповідальним ставленням до проведення опитування з боку респондентів.

Проаналізувавши анкети, ми отримали інформацію, що 40 з опитаних респондентів є жінки (85%), 7 – чоловіки (15%).

Підвищений інтерес до книги пов'язаний з процесами соціалізації: становленням світогляду, потребами освіти та самоосвіти, професійним удосконаленням, дозвіллям тощо.

Широким попитом серед читачів користуються зарубіжні (40%) та сучасні автори (25%). Спостерігається інтерес до вітчизняних авторів (12%), насамперед через те, що сьогодні збільшилась кількість україномовних видань. Порівняно незначним є попит на твори класиків (14%). Саме репертуар класичної літератури впливає на подальший духовний розвиток та формування молодої людини: закладає основи норм сприйняття та оцінки життєвих явищ, сприяє визначенню місця особистості у суспільстві.

Нами визначено пріоритетні види і жанри літератури.

Художня література		
Фантастика	6	7%
Романи:		
Любовні	18	20%
Пригодницькі	13	14%
Історичні	11	12%
Ізотеричні	2	2%
Детективи:		
Будь-які	2	2%
Психологічні	5	5%
Іронічні	6	7%
Містичні	6	7%
Фантастичні	3	3%
Науково-навчальна література		
Наук./навчальна	4	4%
Підручники	4	4%
Енциклопедії	9	10%
Посібники	2	2%
Монографії	1	1%

Респонденти виявляють інтерес до літератури з різних галузей. Використання науково-навчальної літератури (21%) пояснюється наявністю серед опитаних досить великої частини тих, хто навчається.

Надзвичайно показовою є тематика художньої літератури, яку обирали 79% опитаних: 48% – романи (любовні – 20%, пригодницькі – 14%, історичні – 12%, ізотеричні – 2%), 6% – фантастика, 24% – детективи (психологічні – 5%, іронічні – 7%, містичні – 7%, фантастичні – 3%). Тобто у респондентів є власний художній світ, де панують великі людські почуття, знаходиться місце мріям і романтичному настрою, відбуваються неймовірні події, позитивні герої діють поряд з негативними.

Зараз, коли культивується модель індивідуального успіху, яка в ідеологізованому суспільстві пригнічувалася і сприймалася негативно, пригодницька література, детективи та фантастика сприяють формуванню зовсім нового світогляду.

Дослідження свідчить, що під впливом соціально-економічних змін, стилю життя, потреб вищої школи попит змінюється з художньої на функціональну літературу, особливо довідково-енциклопедичного характеру.

Аналізуючи анкети користувачів, ми з’ясували, що вдалий дизайн і поліграфічне оформлення збільшує ймовірність придбання видання (79%), лише 21% респондентів не звертають уваги на поліграфічне виконання.

Аналіз результатів дослідження підтверджує пріоритет української мови (48%); питома вага читання літератури російською мовою становить 28%, 24% респондентів однаково добре володіють обома мовами.

Значна частина респондентів (40%) придбали принаймні 1 книжку протягом останнього року. На нашу думку, причиною нечастої купівлі книг стала не відсутність потреби або цікавості, а можливість доступу до інших джерел інформації (телебачення, преса, Інтернет). Ще 27% респондентів купують 1 книгу на місяць; 27% дали «іншу відповідь» (один раз на півроку, двічі на місяць тощо), і тільки 3% купують книги 1 раз на тиждень.

Пріоритетні місця купівлі книжок, які визначили 45% респондентів, – "ринок", для 34% – "книжковий магазин", 10% - розкладки з книжками на вулиці та в інших публічних місцях (метро, вокзали тощо), 5% замовляють книги в Інтернет-магазинах, 3% - купують на виставках, 3% - інша відповідь. На основі аналізу вищезазначених відповідей можна зробити висновок, що користувачі книжкової продукції надають перевагу купівлі книг на ринках, де цінова і репертуарна політика привабливіші. Разом з тим, хоча й поступово, але впроваджуються нові форми купівлі-продажу літератури засобами Інтернет-книгарень.

Важливе значення має мотивація читання - спонукання до читацької діяльності, пов”язане з задоволенням потреб людини в інформації. Респонденти розглядають таку мотивацію як сукупність зовнішніх і внутрішніх умов, котрі спричинюють активність і визначають направленість читання. Серед основних мотивів – підвищення загального та фахового рівня, відпочинок або відволікання від життєвих ситуацій, престижність та ін.

Книга залишається важливим джерелом інформації, незважаючи на засилля засобів масової інформації - перш за все електронних, - прогрес в галузі комп'ютерних технологій, які призвели до створення глобальних мереж з миттєвим доступом до будь-яких банків даних.

Сьогодні читацький світ збагатився новими іменами і творами, став складнішим і цікавішим. При цьому нова літературна хвиля не принесла загибелі колишнім кумирам: кожний твір має свій культурний пласт, свою групу підтримки. Читання продовжує виконувати дозвільну функцію, переважна частина опитаних читає літературу так званих легких жанрів. Читання стало індивідуальним.

Г.І. Солоіденко
/м. Київ/

БІБЛІОТЕЧНА ТЕРМІНОЛОГІЯ ЯК НАУКОВА ПРОБЛЕМА І ВИКЛИК ЧАСУ

Кожна нова суспільна епоха відкриває можливість і необхідність виникнення і формування нових понять, які тісно пов'язуються з мовним матеріалом. Суспільно-політичні перетворення впливають не тільки на економічну основу суспільства, а й на мову даного суспільства та на термінологію усіх галузей знань. Цей вплив виявляється передусім у збільшенні словникового фонду мови та у виникненні на цій основі нових понять і термінів.

Аналіз лексики сучасної бібліотечної термінології свідчить, що у новій суспільній епосі з'являються нові слова та поняття, які є характерними для сучасного стану розвитку галузі. Ці нові поняття ще не мають усталених визначень, не введені до термінологічних видань, їхні дефініції ще є предметом гострих дискусій фахівців, але вони вже посідають досить вагоме місце у сучасних наукових виданнях та матеріалах, є популярними та запитуваними у професійному середовищі. Зокрема це такі поняття, як «інформаційні ресурси», «інформаційне суспільство», «інформаційний простір», «інформаційна глобалізація», «суспільство знань», «інноваційна діяльність», «інтелектуальні інформаційні технології» тощо.

Аналіз наукових звітів бібліотек і численних праць дослідників дає можливість стверджувати, що концентрація нових термінів та понять найбільша в наукових виданнях: у звітах про НДР, монографіях, дисертаціях, наукових статтях, підручниках тощо. Саме тут містяться нові знання, ідеї та термінологічні визначення. Це - основні джерела для підготовки термінологічних видань. Тематика останніх наукових досліджень НБУВ засвідчує концептуальну розробку нових напрямів, базовою основою яких були нові поняття та терміни. Це такі теми, як «Технологія і організація формування і використання інформаційних ресурсів наукової бібліотеки», «Розробка архітектури й інформаційної технології електронної бібліотеки», «Інформаційні технології в системі інноваційної діяльності наукової бібліотеки» тощо.

На сучасному етапі термінологія розпочала відігравати активну роль у розвитку бібліотекознавства як наукової дисципліни, вона певною мірою визначає напрями подальших розробок теоретичних положень. Як засіб

вираження сутнісного значення понять у кожному науковому дослідженні термінологія забезпечує формулювання проблем і наступність наукових знань. Наприклад, поява таких термінів, як «бібліотечна професіологія», «бібліотечна екологія», «бібліотечна етнологія», «інформаційна культура», «електронне бібліотекознавство», «дефектологічне бібліотекознавство» та їхня активна розробка призвели до формування цілих підсистем термінів, які викликали процеси диференціації бібліотекознавства та сприяли появі нових навчальних курсів. Зокрема, було введено курси: «бібліотечної професіології» у Київському університеті культури і мистецтв; «бібліотечної інноватики» у Харківській державній академії культури; «інформаційної культури» у Кемеровському державному університеті культури і мистецтв.

Нині у дослідженні бібліотечної термінології виокремився комплекс загальнотеоретичних проблем, пов'язаних з розвитком процесів систематизації, упорядкування та кодифікації терміноодиниць, номінації спеціальних понять. Дістали поширення різні способи зіставлення понятійного апарату бібліотекознавства, бібліографознавства, книгознавства та архівознавства, а виникнення порівняльного бібліотекознавства, яке аналізує систему понять бібліотечної справи в різних країнах, піднесло проблеми упорядкування бібліотечної термінології до міжнародного рівня.

У практику роботи термінологів почали активно впроваджуватися лінгвістичні принципи формування термінів та математичні методи вивчення терміносистем. З'явилася так звана загальна теорія термінології, яка порівнює та узагальнює досвід термінологічної роботи, сприяє створенню й удосконаленню термінологічних систем окремих галузей, виявляючи спільні риси, властиві будь-якому терміну.

Термінологія є засобом для створення інформаційно-пошукових мов, призначених для подання необхідної інформації у формалізованому вигляді та її пошуку в різних документальних джерелах інформації. На базі термінології створюються класифікатори, рубрикатори, різні типи класифікаційних систем, зокрема алфавітно-предметні і фасетні, дескрипторні мови та інші лінгвістичні пошукові засоби, основним елементом для побудови яких є термін.

Наукова термінологія формується в самій науці на фоні її поступального розвитку. Більшість фахівців погоджуються з думкою про те, що жодна наука не може розглядати свій поняттєвий апарат і свою термінологію як щось стандартизоване, застигле, й тим більше офіційно затверджене. Жоден об'єкт неможливо дефініціювати однозначно, різні визначення

доповнюють одне одного і дають змогу краще зрозуміти сутність досліджуваного. Звичайно, кожна наука намагається ліквідувати багатозначність і невизначеність своєї термінології. Але ця мета в кінцевому результаті може бути досягнута лише на основі поступового зближення різних точок зору, за допомогою тривалого і цілеспрямованого вдосконалення її єдиного поняттєвого апарату.

Сучасні історико-бібліотекознавчі дослідження свідчать про те, що нині формуються якісно нові погляди на роль фахової термінології в набутті знань, у створенні власного позиційного конгломерату знань, у співіснуванні та співвідношенні міжмовних та міжгалузевих термінологічних зв'язків. Розгляд цього відносно нового явища, що базується на закономірному розвитку науки, перебуває на стадії творчого формування, вимагає поєднання багатогранних інтеграційних підходів.

Н.В. Стрішенець
/м. Київ/

ПОЛІСЕМІЯ БІБЛІОТЕЧНИХ ТЕРМІНІВ

Термінологія будь-якої науки чутливо відображає стан її розвитку. Нові тенденції, впливи, виникнення не відомих раніше напрямів, впровадження новітніх технологій спричиняють зміни у поняттєвому апараті, а відповідно - у термінології, оскільки терміни є лінгвістичним (мовним) позначенням спеціальних понять. Саме в термінології найяскравіше відбиваються зміни й у системі понять бібліотечно-інформаційної сфери. Тому цікавим є відстеження їхньої семантики.

Однією з основних ознак терміна, яка виражає його природу, є однозначність. Багатозначність або полісемія вважається одним з найсуттєвіших недоліків, якщо проявляється в межах однієї терміносистеми. Вона порушує засади однозначності (одному терміну відповідає одне поняття), що створює труднощі, коли значення терміну починає залежати від контексту. Певна активізація явищ полісемії, яка спостерігається останнім часом, зумовлена різкими змінами у бібліотечно-інформаційній сфері і відповідно інтенсивністю становлення її термінології.

Звернемося до англомовної бібліотечно-інформаційної термінології, адже протягом останнього десятиліття у зв'язку з використанням комп'ютерних та телекомунікаційних технологій вона дедалі частіше стає джерелом запозичень і потребує уважного вивчення.

На основі матеріалів, зібраних в „Англо-українському словнику-довіднику бібліотечно-інформаційної термінології” (1), можна виділити такі види випадків багатозначності у фаховій англомовній термінології.

1) Терміну, що виражає певне поняття, за аналогією присвоюється інше значення, котре має спільні ознаки з першим: beginning reader – книга для початкового читання і маленький читач-початківець; collection – збірник, збірка (творів) і зібрання, колекція, фонд (книжковий, бібліотечний); dummy – макет (видання) і заступник (видання на полиці розміром як середня книга, картонний, з наклеєним на ньому бібліографічним описом книги); memoirs – мемуари, спогади і наукові записки і т. д. Деякі автори вважають, що подібне відбувається через обмеженість словникового матеріалу у порівнянні з кількістю понять. Значна частка таких пар термінів, коли наявний термін набував іншого значення, з’явилася у зв’язку з впровадженням комп’ютерних технологій у бібліотечну справу: file (підбірка/підшивка документів – файл комп’ютерний); retrieval (підбирання видань на полицях – результативний пошук у е-базі даних чи е-бібліотеці); entry (окремий запис у каталозі чи бібліографічному покажчику, окрема стаття у енциклопедії чи словнику і одна з точок доступу до бібліографічного запису) і т. д.

2) Неоднакове бачення предметної області різними спеціалістами, внаслідок чого одним словом позначаються різні явища: inedited – невідредагований, виданий без редакційних змін і невиданий, ненадрукований; circulation – книговидача і наклад (періодичного видання) тощо. Сучасні термінознавці, наприклад Е. Скороходько, називають це когнітивною полісемією (2, с. 17).

3) Соціально-культурна обумовленість: depository library – бібліотека-депозитарій урядових документів (у США) і бібліотека-депозитарій обов’язкового примірника країни (у Великобританії).

4) Використання одного терміна різними підсистемами бібліотечно-інформаційної термінології та суміжними з нею галузями: set – багатотомник у фондознавстві, комплект документів у документознавстві, набір, сукупність бібліографічних/каталожних записів, одержаних у відповідь на запит – у каталогізації та бібліографознавстві, набирати, складати, а також комплект, гарнітура (шрифту) у видавничій справі; record – запис (бібліографічний, каталожний) у бібліотекознавстві і документ (установи або організації) в архівознавстві; orphan – „висячий рядок” у видавничій справі і одиночний дескриптор, одиночна предметна рубрика у бібліотекознавстві.

5) Категоріальна полісемія, коли один термін вживається на позначення різних категорій понять: каталогізація – процес і галузь бібліотекознавства; класифікація – процес і назва схеми систематизації документів.

6) Використання загальнонаукового терміна: класифікація, хоча в даному випадку полісемія виходить за рамки бібліотечно-інформаційної терміносистеми.

Нарешті, можна виділити полісемію, яка виникає при термінологізації слів загальновживаної лексики. Вона не є термінологічною полісемією (тому ми її не виділяємо в окремий вид), проте цікава тим, що яскраво демонструє, як широковживані слова стають термінами. Багато з них стали полісемічними у зв'язку з комп'ютеризацією. Давно знайомі кожній англомовній людині слова побутової мови: compute (рахувати), memory (пам'ять), mouse (миша), window (вікно), virus (вірус), user (споживач), link (зв'язок/з'єднання), domain (галузь/сфера) та ін. набули іншого значення.

Виділяють також приховану полісемію, під якою розуміють неоднозначність або багатозначність терміна, не зафіксовану в лексикографічних джерелах, яка ускладнює аналіз та інтерпретацію текстів (2, с. 17). Інші автори вбачають полісемію, коли однозначному терміну відповідають в іншій мові два або більше близьких за значенням, але різних терміна, що є особливо суттєвим при підготовці стандартів, коли визначаються і відбираються іншомовні еквіваленти (4, с. 9). На підтвердження наведемо приклади із зазначеного вже словника (1). В англійській мові на позначення скороченої каталогізації є чотири терміни: brief cataloging, abbreviated cataloging, limited cataloging, simplified cataloging; так само скорочена назва в англійській мові має кілька відповідників: abbreviated title, catchword title, shortened title, partial title. Приклади можна продовжувати, а це свідчить, що дійсно при стандартизації необхідна ретельна робота по відбору англомовних еквівалентів.

Тривалий час полісемія вважалася цілковито негативним явищем. Вирішення серйозного теоретичного і прикладного завдання - розуміння та описання умов, які породжують і підтримують в процесі функціонування терміну його неоднозначність, а також підстав і способів її подолання, – вважалося вкрай необхідним при формуванні терміносистеми галузі (5, с. 66). Однак поступово почався відхід від подібної точки зору, обґрунтування - безплідність спроб створити термінологію ізольовано від живих мовних явищ. Зарубіжний дослідник Ф.Годе у статті „Соціотермінологія: Соціолінгвістичний підхід до термінології" (6) саме намагається реабілітувати полісемію, вважаючи, що вона має бути окресленою, її межі –

чітко визначеними. Додамо, що різний контекст, у якому вживаються багатозначні слова, значно спрощує їхнє розуміння, і здебільшого вони становлять найбільшу складність лише в іноземній мові, при перекладі і особливо у стандартизації. Такий підхід, безперечно, не означає відмову від впорядкування термінології, від необхідності вивчення такого важливого для теорії й практики явища, як полісемія термінів, однак вимагає ставитися до нього виважено.

Література:

1. Стрішенець Н. В. Англо-український словник-довідник бібліотечно-інформаційної термінології / НАН України; Нац. б-ка України ім. В. Вернадського. – К., 2004. – 329 с.
2. Скороходько Э. Ф. Вариативность и скрытая полисемия в терминологии // НТИ. Сер. 1. – 2003. – № 4. – С. 15-19.
3. Coffey D., Lawson K. Managing meaning: Language and technology in academic libraries // College & Research Libraries. – 2002. – Vol. 63. – N. 2. – P. 151-162.
4. Гринев С. В., Лейчик В. М. К истории отечественного терминоведения // НТИ. Сер. 1. – 1999. – № 7. – С. 1-13.
5. Головин Б. Н. О некоторых проблемах изучения терминов // Научный симпозиум «Семиотические проблемы языков науки, терминологии и информатики»: В 2-х ч. – М.: Изд-во МГУ, 1971. – Ч. 1. – 308 с. – С. 64-67.
6. Gaudin F. Socioterminologie: Une approache sociolinguistique de la terminologie. – Bruxelles: Duculot, 2003.

Г.И. Сбитнева,
Е.В. Мартынова
/г. Кемерово/

ОЦЕНКА ИНФОРМАЦИОНОЙ ЦЕННОСТИ ЖУРНАЛОВ НА ОСНОВЕ ИЗУЧЕНИЯ ПРИСТАТЕЙНЫХ ССЫЛОК

Пристатейные ссылки - это характеристика автора статьи: его научных интересов и научных взаимосвязей, эрудиции, компетентности, качества его публикации, динамики развития его исследований, его уважения к читателю и предшественникам.

Цитирование свидетельствует об использовании предыдущего научно-практического знания, накопленного к моменту написания статьи, и о надежности и достоверности представленного материала.

Данная статья подготовлена по результатам изучения ссылок в журналах «Информационные ресурсы России» и «Библиография».

В журнале «Библиография» за два предшествующих года среднее количество ссылок в одном номере журнале составило 43. В журнале «Информационные ресурсы России» за этот же период среднее количество ссылок в одном номере – 31.

Среднее количество ссылок выше в журнале «Библиография». Авторы журнала активнее используют предшествующий опыт. Более низкий показатель - в журнале «Информационные ресурсы России», что объясняется значительным числом формальных рубрик, ссылки в которых не предусмотрены («Творческий портрет», «Хроника», «Юбилеи», «Памятные даты» и др.).

В журнале «Библиография» - самые глубокие по хронологическому периоду ссылки, которые относятся к XIX веку. Этот факт объясняется особенностями отражаемой тематики (история библиографии, вклад отдельных исторических лиц в развитие теории библиографии и т.п.). Максимальная глубина погружения в журнале «Информационные ресурсы России» меньше – 1950-1960-е гг. Это вполне объяснимо научно-практической направленностью журнала.

Ссылки делаются в основном на статьи и книги. Особенностью журнала «Библиография» являются ссылки на архивные материалы, рецензии, библиографические указатели. Авторы журналов используют ссылки на электронные ресурсы. Электронные ресурсы выступают источниками зарубежной информации. Авторы журнала «Информационные ресурсы России», отражая зарубежный опыт, ссылаются только на электронные ресурсы, в то время как авторы журнала «Библиография» для освоения зарубежного опыта используют не только электронный ресурс, но и документы на традиционных носителях.

Показатель ссылок на зарубежную литературу составляет в журнале «Информационные ресурсы России» 9,4%, в журнале «Библиография» - 11%.

Проведенный анализ ссылок позволяет отметить, что журнал «Библиография» - пример классического теоретического журнала, включающего в научный оборот различные виды документов за более чем столетний хронологический период. Журнал активно используется научным и педагогическим сообществом, является источником библиографических и учебных материалов.

Журнал «Информационные ресурсы России», несмотря на свою относительную новизну, является ценным, надежным и оперативным информационным источником по широкому спектру научно-практических проблем, обозначенных самим названием журнала.

Проведенное исследование позволило сделать некоторые выводы относительно особенностей документопотока ссылок. Установлено разнообразие его видовой структуры и значимость электронных ресурсов, отражающих как стабильные направления развития информационно-библиотечного дела, так и относительно новые (информационные технологии).

Л.А. Дубровіна
/м. Київ/

БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНСЬКОЇ ДІАСПОРИ В КАНАДІ в 20-х роках XX ст.

Бібліотеки української діаспори, що започатковувалися у 1920-х роках, відіграли важливу роль у вихованні дітей та збереженні національної культури та самоідентифікації українців на чужині. В багатьох емігрантських центрах, де неможливо було створити наукову та видавничу інфраструктуру, створювалися передусім бібліотеки "Просвіти" Товариства ім. Тараса Шевченка та ін. організації, які збирали просвітянські бібліотеки, навіть в найвіддаленіших від України куточках світу: в Аргентині, Парагваї, Бразилії, на Далекому Сході. Бібліотеки створювалися на кооперативних засадах, фінансувалися коштом її членів, займалися просвітницько-виховною роботою, дитячою освітою, там працювали співацькі, драматичні та спортивні гуртки, проводилися дебати, наукові наради та лекції, концерти та прогулянки, організовувалися музеї, голосні читання газет.

Одним з важливим ареалів просвітницької діяльності була Канада, де традиції читалень дуже розвинуті. Одні з найвідоміших - читальні "Просвіти" у м. Вінніпезі, засновані в 1905 р., та у м. Кенорі, засновані в 1915 р. Вони реалізували у повній мірі ті завдання, що ставили українські просвітяни в Україні: читальня перетворюються в просвітницький та культурний клуб, де члени товариства збираються почитати книжки та газети, вислухати цікаву лекцію, поспілуватися та розважитися грою у шахи, доміно тощо. При читальнях діяли різні художні гуртки, спортивні секції і под. Бібліотека була центром, навколо якого об'єднувалися українські діти та дорослі. Про це пише О. Цукорник, який видав книжку "Ювілейна книга т-ва "Просвіта" в Кенорі, Онтаріо" і створив своєрідний літопис діяльності "Просвіти" (1965), опублікував спогади різних членів

“Просвіти”: “Бібліотека - не лише книгозбірня, хоча має найсуттєвіші праці в українознавства, а й центр культурного дозвілля, розваг, довідковий центр знань про Україну, її культуру, минуле і сучасне для всіх, хто нею цікавиться”. У Вінніпезі існував Інститут просвіти з цінною бібліотекою художньої літератури.

Цілісна концепція української читальні в еміграції була створена В.К. Тернопільським, який опублікував своєрідний методичний посібник з організації бібліотеки та читальні, виданий Українською видавничою спілкою Українського голосу в Канаді “Українська читальня, або кожний українець повинен знати”, де подана інструкція щодо організації бібліотеки та роботи читальні, проведення просвітницької та культурної роботи, як провести збори зацікавлених осіб, протоколювати засідання, проводити фінансові розрахунки, розробити статут та його зміст, обирати ради або правління читальнею, складати план роботи, звіти, визначати витрати та систему культурних заходів, правила поведінки керівників, членів товариств, працівників читальні, проведення зборів, було вміщено основні вимоги до голови зборів (обирати людину “свідому та способну”), правила поведінки на зборах та під час дискусії.

В книжці коротко подається історія бібліотек, історія письменства, розкривається зміст фондів читальні. Даються поради, які книжки мають бути в бібліотеці: для простого народу та наукові. Наукові книжки мають відображати розвиток основних знань за галузями: історія, географія, етнографія, природничі та технічні науки, книги правничі, господарські, медичні, філософські, педагогічні. Белетристика включає повісті та оповідання, поезію, твори поетичні і драматургічні. Передбачена й лекційно-просвітницька робота: періодична організація доповідей-лекцій на різні теми.

Крім бібліотек “Просвіти” існували також інші українські наукові бібліотеки. Культурними центрами еміграції в Канаді були Бібліотеки Українського народного дому у Вінніпезі та в Торонто. Бібліотека Українського народного дому у Вінніпезі була започаткована в 1921–1922 р. збірками товариств “Боян”, ім. М. Заньковецької, ім. І. Котляревського, що з 1910 р. зберігалися в цих товариствах, тому особливістю бібліотеки став фонд літератури, головним чином представлений нотними та драматургічними виданнями. Ця найцінніша бібліотека в Канаді була зібрана зусиллями таких бібліотекарів, як П. Попел, А. Буряник, Д. Скрига, П. Яцина та ін. Бібліотека Українського народного дому в Торонто існувала з 1917 р. як Читальня Просвіти ім. Т. Шевченка, з 1925 р. – під сучасною назвою.

Вона започаткувалася дарунком В. Фарини та Д. Николяка (він став і першим бібліотекарем).

В Канаді існували і церковні греко-католицькі українські бібліотеки: Архієпископська Дієцезальна бібліотека у Вінніпегу, започаткована в 1930 р. (до 3 тис. томів); Василіанського монастиря в Мондері (Альберта), де зберігалася значна кількість церковних книг, зокрема українських стародруків; Бібліотека о. Редемптористів у Йоркстоні, заснована у 1913 р. Серед греко-православних бібліотек – Бібліотека Інституту ім. М.Грушевського в Едмонтоні (1916), Українського інституту ім. П.Могили. Усі ці різноманітні бібліотеки мали велике значення для підтримки української діаспори в Канаді.

А.Л. Есипов
/г.Орел/

БИБЛИОТЕКА КАК ИНСТРУМЕНТ РЕАЛИЗАЦИИ ОККУПАЦИОННОЙ ПОЛИТИКИ (1941-1943 гг.)

История библиотечной деятельности на различных этапах существования библиотеки изучается повсеместно. Однако до настоящего времени сохраняется некое табу, наложенное на исследование работы библиотек в годы Великой Отечественной войны. Особенно это касается оккупационного периода. Нам представляется ненормальным подобное положение вещей, так как многие проблемы не могут решаться без досконального, глубокого и разностороннего анализа основ библиотечной деятельности в 1941-1943 гг. Например, решение проблем перемещённых культурных ценностей в принципе бесперспективно без изучения концептуальных основ оккупационной политики в области культуры, в вопросах национальностей и т.п.

Особый интерес, на наш взгляд, представляет политика немецких оккупационных властей в области библиотечного дела. Современные исследователи пришли к пониманию того важного факта, что решение реституционных проблем в принципе невозможно только предъявлением претензий экономического характера. Была осознана необходимость изучения функциональных моментов в истории оккупационного режима, установленного нацистскими войсками и руководством Третьего Рейха на советской территории.

Естественно, что реализация экономических и сельскохозяйственных преобразований была построена на последних достижениях пропагандистской машины нацистов. В пропагандистской деятельности Германии на оккупированных территориях Советского Союза можно выделить политическую составляющую как базовую. Она была направлена на работу с населением как в занятых, так и не подвергшихся оккупации районах СССР. Нацисты стремились создать социальную базу своего режима, проводя мощную идеологическую обработку советских граждан.

Здесь мы приходим к осознанию роли средств массовой информации, учреждений культуры и образования, которая им отводилась Йозефом Геббельсом и Гитлером. Уже в конце 1930-х гг. министерство пропаганды Германии проводило серьёзные исследования, посвящённые агитационному воздействию на граждан. Характерно, что методики пропаганды и агитации, нашедшие применение на временно оккупированных территориях Советского Союза, прошли предварительную апробацию и адаптацию сначала в самой Германии, а позже на территории стран, первыми подвергшихся нацистской агрессии.

Пропагандистская политика нацистов на захваченных территориях проникала во все сферы жизни. Так, в конце 1942 г. в оккупированных районах широко распространялись брошюры «В когтях ГПУ» и изданные отделом пропаганды «Остланд» «Кто виноват в войне?» (РГВА, Ф. 1370, Оп. 1, Д. 56, Л. 72.). В нашем регионе оккупантами широко тиражировались брошюры «Была ли эта война отечественной для народов СССР?», призванные поселить в людях зёрна сомнения в справедливости политики Советского руководства. Каждое, даже самое далёкое село попадало в сферу интересов фашистской агитации и пропаганды.

Библиотеки и читальные залы, создаваемые повсеместно, в большинстве случаев могли наиболее успешно выполнять свойственные им функции: информационную, познавательную, рекреационную. Оккупанты воспользовались этими возможностями. Сотрудники библиотек - как и представители гражданской администрации, работники системы образования – оккупационной администрацией рассматривались как агенты немецкого влияния и соответственно нагружались пропагандистскими обязанностями. Во всех захваченных областях организовывались учебные курсы для работников сферы образования и культуры.

Особое место в реализации нацистской оккупационной политики занимали руководители и редакторы местных средств массовой информации. Они зачастую курировали отдельные направления деятельности ок-

купационных библиотек, музеев и театров. Интересно, что библиотеки были обязаны сами подписываться на периодику и организовывать подписку при посредстве местных органов власти. Нацистская администрация, заранее подготовленная к войне против СССР, заготовила значительное количество разнообразных плакатов, предназначенных для оформления библиотек и других учреждений в духе национал-социализма (РГВА, Ф. 1370, Оп. 1, Д. 14, Л. 202).

На различных этапах оккупации в библиотечные фонды включались разные издания книги Гитлера «Моя борьба». Необходимость переиздания была вызвана изменениями, происходившими в политике Третьего Рейха на Востоке, и пересмотром позиции отдельных немецких лидеров на методы «работы» с местным населением. Интересно, что этой же книгой награждали детей, хорошо обучавшихся во вновь созданных школах, и особо активных читателей оккупационных библиотек. (Из рассказов свидетелей событий того периода.)

Из всего вышесказанного можно сделать главные выводы:

1) политика оккупационных властей в области культуры была планомерной, чётко продуманной и являлась логическим продолжением экономической и аграрной политики;

2) оккупационная политика в области библиотечного дела должна была развить и упрочить достижения нацистов в других областях хозяйства;

3) среди пропагандистских учреждений, выполнявших политические установки, созданные на оккупированных территориях библиотеки играли важную индивидуальную роль, призванные в достаточно интеллигентной форме донести до населения требуемые установки, работая с учётом местной специфики и ориентируясь на все массовые категории посетителей;

4) сотрудники библиотек проходили переподготовку на курсах пропагандистов наравне со школьными учителями и представителями местных органов власти, что является очередным свидетельством отводимой им роли в реализации оккупационной политики.

Чжао Лін
/Китай/

ТЕХНОЛОГІЧНИЙ РОЗВИТОК БІБЛІОТЕК В УМОВАХ СУЧАСНОЇ ТЕХНОІНФОСФЕРИ

Техносфера є найважливішою складовою розгортання соціально-комунікаційної діяльності. При цьому розвиток технічних систем з кінця XX ст. набуває таких особливостей: 1) швидке накопичення науково-технічного знання в сфері обробки інформації і створення на базі глобальних засобів зв'язку дедалі складніших інформаційно-комунікаційних комплексів - інформаційних супермагістралей з використанням бездротового зв’язку; 2) скорочення строків впровадження інновацій від 3 до 1,5 років; 3) зростання комунікаційної залежності соціальних суб’єктів і соціальних систем.

Можливості різних країн у формуванні інформаційних ресурсів та ефективного їх використання залежать від рівня розвитку їх інформаційної техносфери.

Розвиток техносфери посилює вплив зовнішніх факторів на внутрішню організацію бібліотек і бібліотечні системи. Розвиток інформаційно-комунікаційної інфраструктури зумовлює нові завдання в реалізації стратегій початкового періоду інформатизації бібліотечної сфери у більшості країн світу.

Інформаційні технології (ІТ), з якими раніше пов’язувалося майбутнє бібліотек, довго не сприймалися як частина стратегії розвитку соціальних комунікацій. Стрімке вдосконалення мережних технологій зумовлює перерозподіл функцій соціально-комунікаційних структур, що збирають, зберігають, розповсюджують і обробляють задокументовану, в тому числі електронну інформацію. В глобальному та національних масштабах бібліотечно-інформаційні структури, які вже запізнилися з використанням ІТ або обрали неправильний шлях розвитку з їх використанням, можуть втратити своє суспільне значення і будуть замінені іншими структурами.

Управління технологічним розвитком має свою структуру і здійснюється на 3 рівнях: 1) оперативне управління; 2) управління проектами технологічних змін; 3) стратегія управління розвитком бібліотечно-інформаційних структур. Ці рівні співпадають зі схемою адміністративної структури управління бібліотечного соціального інституту (БСІ) та окремої бібліотеки як системних утворень. У національній системі бібліотек цю схему можна

використати для моделювання структурно-функціональних відносин при реалізації національних бібліотечних проектів.

В стратегії технологічного розвитку головною є схема «товар – ринок – технологічні можливості – менеджмент». Аналіз діяльності з цих позицій дає змогу передбачити можливе відставання бібліотек від конкурентів, а також підвищити ефективність витрат на нові технології. Все свідчить про зміцнення ролі і місця бібліотек як поєднання комунікаційних відносин у суспільстві та структур, що їх підтримують. Тому нові підходи та методи розв'язання суттєвих проблем бібліотечно-інформаційної сфери з позицій соціально-комунікаційної теорії і соціально-проектної діяльності мають методологічний сенс і практичну ефективність в нових соціокультурних умовах.

О.М. Збанацька
/м. Київ/

КЛАСИФІКАЦІЯ ІНФОРМАЦІЙНО-ПОШУКОВИХ МОВ В АРХІВАХ І БІБЛІОТЕКАХ

Необхідність розробки інформаційно-пошукової мови (ІПМ) напряму пов'язана з труднощами використання природної мови як пошукової, незважаючи на те, що в первинних і вторинних документах - об'єктах інформаційного пошуку інформація записана природною мовою. ІПМ – штучна мова, яка виникла з метою уніфікації пошукового образу документа (ПОД) і пошукового образу запиту (ПОЗ).

У рамках прийнятої термінології ІПМ поділяються на класифікаційні і вербальні. Виникнення останніх було пов'язане із складностями використання ІПМ класифікаційного типу при інформаційному пошуку, особливо з використанням технічних засобів. Серед цих причин використання слід зазначити такі: практична неможливість повної і детальної розробки схеми класифікації, складності у внесенні змін та доповнень, попередній зв'язок слів і словосполучень у рубриці. Все це привело до створення ІПМ вербального типу, які „використовують для представлення своїх лексичних одиниць слова і вирази природної мови в їхній орфографічній формі" .

ІПМ вербального типу поділяються на предметизаційні та дескрипторні. ІПМ предметизаційного типу призначена для індексування документів (частин документів) та інформаційних запитів за допомогою предме-

тних рубрик. Ця мова з'явилась більше ніж на 50 років раніше від ІПМ дескрипторного типу і слугувала для традиційного пошуку інформації. В її основі лежить алфавітний перелік предметних рубрик, які представляють собою коротке формулювання теми документа природною мовою. Типовими представниками ІПМ предметизаційного типу є списки (словники) предметних рубрик – практичні посібники для предметизаторів. ІПМ дескрипторного типу призначена для „координатного індексування документів та інформаційних запитів за допомогою дескрипторів та/або ключових слів". В її основі лежить алфавітний перелік лексичних одиниць (дескрипторів, аскрипторів), які використовуються для створення ПОДу. Типовими представниками ІПМ дескрипторного типу є інформаційно-пошукові тезауруси.

ІПМ вербального типу - об'єкти вивчення інформатики, лінгвістики, архівної та бібліотечної справи, тому і класифікація мов у різних галузях специфічна.

Для архівної справи є характерними класифікаційні ІПМ (при укладанні систематичних, предметно-тематичних каталогів та ін..) та ІПМ традиційного словникового типу (при укладанні предметних каталогів та покажчиків). Для автоматизованих інформаційних систем використовується сукупність класифікаційних та дескрипторних ІПМ. Зокрема, у 1982 р. Всесоюзним науково-дослідним інститутом документознавства та архівної справи було розроблено "Інформаційно-пошуковий тезаурус" у двох книгах.

Для бібліотечної справи є характерними класифікаційні ІПМ (призначені для індексування документів / частин документів та інформаційних запитів за допомогою понять і кодів будь-якої класифікаційної системи); вербальні ІПМ (використовують для представлення своїх лексичних одиниць слова і вирази природної мови в їх орфографічній формі); предметизаційні ІПМ (призначені для індексування документів / частин документів та інформаційних запитів за допомогою предметних рубрик); дескрипторні ІПМ (призначені для координатного індексування документів та інформаційних запитів за допомогою дескрипторів та/або ключових слів).

Для автоматизованих ІПС, незалежно від галузі, використовується мова ключових слів, призначена для індексування документів та інформаційних запитів за допомогою ключових слів.

Найсучаснішою мовою у використанні є ІПМ Інтернет, яка дає змогу формулювати запит до системи в досить простій зрозумілій формі. Користувачу пропонується вводити запити природною мовою. Фраза розбивається на слова, з цього списку видаляються заборонені і загальні слова, іноді

проводиться нормалізація лексики, а потім всі слова зв'язуються або логічним AND, або OR.

У класифікації ІПМ в архівознавстві та бібліотекознавстві можна виокремити багато спільного, але існують і відмінності, які полягають у визначенні об'єкта та форми представлення інформації. Спроби класифікувати ІПМ, безперечно, позитивні і становлять об'єкт дослідження для інформатиків, лінгвістів, архівознавців, бібліотекознавців.

Т.Л. Кулаковська
/м. Київ/

БІБЛІОТЕКА НАУКОВО-ДОСЛІДНОЇ УСТАНОВИ ЯК НАУКОВО-ІНФОРМАЦІЙНИЙ ЦЕНТР

Сучасну бібліотечно-інформаційну систему (БІС) НАН України репрезентують Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського (НБУВ), ЛНБ ім. В. Стефаника, 96 бібліотек і бібліотечно-інформаційних підрозділів, сукупний фонд яких становить 30 млн. прим. Діяльність складових системи спрямовується на формування, взаємовикористання, збереження документних ресурсів як бази наукових досліджень, наукове, аналітичне, бібліографічне опрацювання інформації, створення корпоративних електронних інформаційних ресурсів.

Інститутом бібліотекознавства НБУВ у рамках комплексних наукових тем «Технологія і організація формування і використання інформаційних ресурсів наукової бібліотеки» (2000–2004 рр.) та «Інформаційні технології в системі інноваційної діяльності наукової бібліотеки» (2005–2007 рр.) досліджено - з урахуванням історичного досвіду становлення, функціонування та розвитку системи - організаційні, структурно-функціональні, технологічні, кадрові зміни, які відбуваються в БІС у нових соціально-економічних і технологічних умовах. Мета дослідження – вдосконалення діяльності та визначення пріоритетних напрямів розвитку БІС НАН України і розробка структурно-функціональної моделі її складової – бібліотеки науково-дослідної установи (НДУ) як комплексного науково-інформаційного центру.

Теоретико-методологічну базу дослідження бібліотечно-інформаційної системи НАН України та бібліотек НДУ склали розробки сучасних бібліотекознавців з проблем типології бібліотек, розвитку їхніх функцій, модельного підходу до вивчення бібліотеки як складної відкритої динамічної

системи та окремих її підсистем, інформатизації бібліотечної діяльності. Системно-функціональна та інформаційно-діяльнісна моделі наукової бібліотеки розглядалися як теоретична база дослідження БІС НАН України та її складових.

На сучасному етапі в БІС НАН України відбувається трансформація її складових у науково-інформаційні або бібліотечно-інформаційні центри (БІЦ). Принципами цього процесу є взаємозв'язок традиційного і сучасного бібліотечного обслуговування (з використанням високошвидкісних автоматизованих та інтерактивних видів мережевого сервісу); відкритий доступ (користувачами БІЦ можуть бути всі бажаючі отримати відкриту наукову інформацію); об’єднання функцій пошуку і надання документів за запитами користувачів: з фонду БІЦ, за міжбібліотечним абонементом (МБА), повнотекстових копій з різних баз даних (БД) або шляхом електронної доставки документів; формування у БІЦ проблемно-орієнтованих БД власної генерації і БД про зміст наукових журналів, які є в бібліотеках системи за напрямами наукової діяльності; оперативний пошук бібліографічних даних документа за допомогою об’єднаних систем: електронного каталогу головного інформаційно-бібліотечного центру (електронного каталогу НБУВ), галузевих БІЦ. Реалізація цих принципів забезпечує концентрацію інформаційних, технологічних, кадрових, фінансових ресурсів з метою економії коштів і раціонального використання інформаційних ресурсів установ, сприятиме формуванню єдиного бібліотечно-інформаційного простору НАН України.

За результатами дослідження розроблено концептуальні напрями функціонування структурно-функціональної моделі комплексного науково-інформаційного центру, створеного на базі бібліотеки НДУ, які передбачають: формування документної бази на різних носіях інформації в умовах відкритого доступу, еволюцію довідково-пошукового апарату (від традиційного до електронного), організацію роботи з документами на будь-якому носії інформації, інтеграцію ресурсів (друкованих і електронних), розвиток різних видів і форм інформаційного забезпечення і створення сучасних інформаційних продуктів. Характерна ознака бібліотеки як комплексного науково-інформаційного центру - участь у міжбібліотечній взаємодії: розподіл функцій між складовими системи; налагодження корпоративних (або координаційних) зв’язків з іншими бібліотечно-інформаційними системами (наприклад регіональними, вищих навчальних закладів тощо); розвиток взаємодії з традиційними бібліотеками через електронне середовище та з електронними бібліотеками (зокрема участь у

створенні розподіленої системи довідково-бібліографічного обслуговування користувачів, у системі електронної доставки документів).

Діяльність бібліотеки НДУ як науково-інформаційного центру регламентують положення про науково-інформаційний відділ НДУ, про бібліотеку науково-дослідної установи НАН України, затверджені Інформаційно-бібліотечною радою при Президії НАН України у 2007 р. Структурно-функціональну модель біблітеки НДУ апробовано в Інституті історії України, Інституті літератури, Інституті біології південних морів. З 2004 р. на виконання постанови Президії НАН України «Про організацію передплати на іноземні наукові журнали та доступу до провідних світових баз даних наукової інформації» - з метою оперативного та якісного забезпечення установ НАН України науковою інформацією - розпочалося створення науково-інформаційних відділів на основі об'єднання бібліотек, інформаційних, видавничих, перекладацьких служб НДУ з наданням їхнім працівникам статусу наукових співробітників.

Т.Л. Бірюкова
/м.Одеса/

НАЯВНІСТЬ МОТИВАЦІЇ ДО ІННОВАЦІЙ ЯК НЕОБХІДНА УМОВА УСПІХУ РОБОТИ ТИМЧАСОВОЇ КОМАНДИ ІНФОРМАЦІЙНО-БІБЛІОТЕЧНОГО ЗАКЛАДУ

Проектна діяльність у кожній організації має унікальні особливості та є важливим чинником її успіху. Будь-яка система не може ефективно функціонувати, якщо не буде розроблена ефективна модель мотивації, тому що саме мотивація підштовхує конкретного індивіда і колектив у цілому до досягнення особистих і колективних цілей.

Основними завданнями мотивації є: розуміння співробітниками змісту мотивації до своєї діяльності; засвоєння персоналом етичних основ професійного спілкування; позитивне сприйняття співробітниками інноваційних зрушень; розвиток творчої та ділової активності; зменшення опору до змін тощо.

Останнім часом для виконання термінових робіт, розробки та реалізації проектів вдаються до створення основної організаційної одиниці інноваційного процесу: команди. Вмотивованість команди залежить від багатьох внутрішніх і зовнішніх факторів.

Можна ввести в практику мотивування такі методи, як «мотивування відношенням» та «мотивування заохоченням».

Команди в інформаційно–бібліотечному закладі часто створюються і для вирішення дискретних завдань. Зазвичай це невеликі колективи, які формуються для розробки питань певного напряму діяльності бібліотеки, з метою реалізації цільових програм, грантів, конкурсних проектів для участі в цільових програмах. Проектні команди створюються на конкретний термін, зумовлений строками розробки та реалізації проекту.

В команду добираються співробітники з різним ступенем мотивації до інновацій. Під час адаптації до роботи в команді відбувається міжособистісний взаємовплив, в якому роль керівника зводиться до формування у членів команди індивідуальної та стійкої загальнокомандної мотивації до інновацій, для чого треба враховувати мотиваційні особливості кожного члена команди.

До складу команди зазвичай потрапляють неординарні співробітники, які виявили власну ініціативність, здібності до інноваційного мислення, продемонстрували можливості реалізації складних задач або відзначились ретельним і точним виконанням поставлених завдань.

Для успішного виконання проекту потрібна розробка програми стимулювання мотивації до інновацій. Така програма повинна базуватися на відкритості дій керівництва; обов’язковості внеску всього колективу в розробку та виконання проекту; висвітленні перспектив покращення умов праці, закладених в основу змін, що відбуваються з виконанням проекту; накресленні можливостей отримання додаткових матеріальних і нематеріальних благ у разу успішного виконання завдання.

Під час виконання проекту керівник повинен стежити за рівнем мотивації учасників команди і, якщо в цьому є потреба, впливати на розвиток та підвищення мотивації до інновацій, застосовуючи методи стимулювання виконання певної частини задач (заохочення за творчій підхід до вирішення проблеми, за бездоганне виконання, за внесення істотної пропозиції, за виконання обсягу робіт тимчасово відсутнього члена команди тощо).

Важливими факторами є підтримка ініціатив і нових ідей, дружні відносини працівників, стабільні взаємини працівників з керівництвом, можливість отримання винагороди за активність. Всі ці засоби сприяють виникненню почуття гордості співробітника за свою роль в організації, а це, у свою чергу, позначиться на успішному виконанні завдань і сприятиме ефективності роботи як окремої команди, так і інформаційно-бібліотечного закладу в цілому.

О.М. Кучерова
/м. Харків/

ГУМАНІЗАЦІЯ ТА ІНФОРМАТИЗАЦІЯ СЕРЕДОВИЩА ШКІЛЬНОЇ БІБЛІОТЕКИ

Шкільній бібліотеці сьогодні важко залишитись закладом, в якому читацький розвиток та інформаційна діяльність користувачів відповідали б та об'єднували в собі світ інформаційних технологій та загальносвітову духовність. Розв'язання цієї актуальної проблеми слід шукати у розгляді двох напрямків розвитку цивілізації: інформатизації та гуманізації. Адже зараз багато соціальних процесів залежать від інформаційних технологій, оскільки саме інформаційний простір забезпечує усі види діяльності людини. Отже, інформатизація створює умови для гуманітарного розвитку дитячої бібліотеки і виконання нею різноманітних соціально-рольових функцій.

Шкільна або інша дитяча бібліотека дедалі частіше розглядається сьогодні як доцільно організоване середовище, що оточує дитину в культурно-освітньому просторі закладу. Саме завдяки такому середовищу відбувається процес інтеграції виховних можливостей як самого навчального закладу – інституту соціалізації особистості, - так і його культурно-виховного оточення. Інформаційно-комунікативне середовище бібліотеки виступає як реальність, у якій учасники знаходять для себе сферу культурно-соціального освоюваного досвіду, що слугує центральним джерелом формування ключових компетентностей особистості: громадянських, творчих та інформаційних.

Дитячі та шкільні бібліотеки України не перший рік досліджують питання створення інформаційно-комунікаційного середовища для дітей і школярів. Розробки закордонних бібліотек та вітчизняний досвід дають змогу шкільним бібліотекарям ознайомитись та перейняти ідеї щодо створення інформаційно-комунікаційного середовища в освітньому просторі середнього загальноосвітнього закладу. Робота бібліотек такого типу із створення інформаційно-комунікаційного середовища ведеться по універсальному шляху: обслуговування здійснюється як в учбово-освітньому, так і в соціально-культурному напрямку.

Створення інформаційного середовища в просторі шкільної бібліотеки передбачає інформаційне наповнення цього середовища. Українські бібліотеки, що створюють національні бази даних, вносять в інформацій-

ний простір свою інформацію. Адже зовнішньою формою існування культури є матеріально-духовна світова спадщина, яку шкільні бібліотечні фонди зберігають у вигляді книг: традиційних друкованих та електронних, медіа-засобів зберігання інформації.

У створенні інформаційно-комунікативного середовища освітнього простору закладів для дітей шкільного віку нині широко використовуються сучасні інформаційні технології. При створенні баз даних треба враховувати особливості сприйняття інформації школярем. Електронна інформація, що надходить до дітей, повинна проходити через педагогічні «фільтри», бути привабливою та доступною. Особливу актуальність має дружність інтерфейсу. Ілюстративність матеріалу у відповідних графічних форматах допомагає дитині вибирати та опрацьовувати необхідну їй інформацію. Учні, що займаються читацькою діяльністю в комп'ютеризованій бібліотеці, можуть за допомогою синтезу новітніх методик сприйняття та засобів програмування ефективно засвоювати освітні програми, використовувати електронний матеріал для формування та розвитку загальних розумових здібностей.

Отже, дитячі та шкільні бібліотеки завдяки створенню інформаційно-комунікаційного середовища сприяють підвищенню рівня інформатизації та гуманізації українського суспільства.

Е.В. Фоменко
/г.Тюмень/

ФОРМИРОВАНИЕ ЧИТАТЕЛЬСКОЙ КУЛЬТУРЫ СЕМЬИ

В современных условиях развития информационного общества формирование экологических знаний, духовного мира подрастающего поколения – одна из основных задач. Решить ее можно лишь при условии целенаправленного и насыщенного практической деятельностью взаимодействия всех социальных институтов, задействованных в системе обучения и воспитания детей. Принципиально важным и незаменимым институтом в этой системе является семья, а также библиотека как наиболее значимый социальный институт в формировании информационной культуры.

В настоящее время существуют проблемы взаимодействия библиотеки и семьи. С одной стороны, библиотека все чаще оценивается как учреждение информационное, потерявшее свою духовную функцию, а с

другой – сказывается разрушение семейных ценностей, падение воспитательного потенциала семьи, снижение читательской культуры. Взаимная отстраненность библиотеки и семьи пагубно отражается на формировании знаний, умений, духовного потенциала детей. Особую обеспокоенность вызывает снижение читательской и педагогической культуры родителей, как результат - отсутствие у детей любви к чтению. Поэтому сегодня очевидна необходимость эффективного взаимодействия библиотеки и семьи в формировании читательской культуры как основы культуры информационной.

Умело организованная библиотечная работа с семьей сможет привлечь в библиотеку новых читателей различного возраста. Для осуществления этой задачи библиотека должна заинтересовать реальных и потенциальных читателей, постоянно учитывая реалии сегодняшней жизни: объективные (дефицит свободного времени родителей), субъективные (неумение правильно организовать домашний досуг в семье), рост популярности «теле-, видео-, виртуальной культуры», которая воздействует как на социально-психологический микроклимат в семье, так и на психосоматическое здоровье каждого человека, особенно ребенка.

Именно сегодня остро встает вопрос о последствиях влияния экрана на физическое, психологическое здоровье, на нравственное, духовное развитие ребенка:

1) преобладание визуальной информации, передаваемой плоским теле-, видео-, компьютерным экраном, вызывает деформации в процессах восприятия и мышления;

2) формирующаяся психологическая зависимость от экрана отчуждает ребенка от живого общения со взрослыми, сужает сферу совместной деятельности в семье;

3) экран вытесняет традиционную игру, прежде всего - коллективную со сверстниками, столь необходимую для психического развития и личностного становления ребенка;

4) экранные образы, запечатлеваясь в сознании, из источника информации превратились в источник трансформации картины мира современного ребенка, знаменуя собой изменение традиционной системы ценностей и образа жизни:

■ вместо ценности живого и целостного мира - мозаичность, «распадаемость» образов как агрессия к живым существам и материальным предметам;

■ вместо высокой эстетической потребности ребенка в прекрасном - конвейер шаблонных приемов и образов;

■ вместо четкой системы заповедей - размывание границ дозволенного в представлениях о моральном поведении (многие исследователи связывают рост детской преступности, насилия и жестокости с подражанием героям боевиков и фильмов ужасов). [1]

Экран для современного ребенка является не столько информатором и источником построения картины мира, сколько ее конструктором, агрессивно программирующим образ жизни, «новую мораль» и систему ценностей. [2]

С.Образцов пытался внушить взрослым людям простую мысль, которой следовал всю свою долгую творческую жизнь: нельзя детям до семилетнего возраста показывать (даже в сказках) сцены насилия, жестокости, грубого обращения с животными и людьми. Великий мастер знал: детская душа, что губка, впитывает все происходящее вокруг нее, и особенно происходящее на сцене, экране, в книге. [4]

Во все века ученые и философы признавали важность чтения книг для развития мышления, здоровья человека. И очень важно, чтобы эти книги были добрыми, учили правильно мыслить, формировали читательскую культуру, и чтобы ребенок как можно раньше знакомился с ними.

В планах работы библиотек развитых стран ребенок начинает занимать свое место с момента появления на свет. Зачастую такие библиотеки, например в Канаде, предоставляют информацию о своих услугах будущим матерям в родильных домах. Библиотека ставит задачей познакомить ребенка с книгой «раньше, чем он доползет за ней к книжной полке». [3]

Книги для чтения в раннем детском возрасте (до 3 лет) должны подбираться с учетом требований развития ребенка библиотечным специалистом в условиях особой среды: библиотечной, с хорошо сформированным фондом детской литературы и литературы для родителей.

Литература:

1. Абраменкова В.В. Игры и игрушки наших детей: забава или пагуба? / Абраменкова В.В. – М.: Данилов. благовестник, 2001. – 140 с.

2. Абраменкова В.В. Экран и ребенок: современные трансформации картины мира в детской субкультуре / Абраменкова В.В. // Профилактика заболеваний и укрепление здоровья. - 1998. - №3 .- С. 26-28.

3. Тушша Г.П. Работа детской библиотеки с читателями дошкольного возраста / Г.П.Тушша. – М.: ШК, 1986. – 24 с.

4. Храмов А.В. Дети и телевидение / Храмов А.В. [электронный ресурс] // Режим доступа: http://www.istoria/televidenia.ru/1997/n1.htm.

Т.М. Костирко
/м.Миколаїв/

СТВОРЕННЯ ЄДИНОГО ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРОСТОРУ РЕГІОНУ: ДОСВІД РОБОТИ МЕТОДИЧНОГО ОБ`ЄДНАННЯ БІБЛІОТЕК ВНЗ М. МИКОЛАЄВА

Сучасні інформаційно-комунікаційні технології відкрили нові перспективи більш тісної співпраці освітніх установ на регіональному рівні. Інколи доступ до інформаційних Інтернет-ресурсів та сервісів сусідніх вищих навчальних закладів /ВНЗ/ одного міста виявляється більш складним, ніж до віддалених в мережі. Тому створення організаційної інфраструктури забезпечення процесу інформатизації вищої освіти в різних країнах (особливо пострадянських) відбувається переважно шляхом організації та розвитку систем регіональних центрів нових інформаційних технологій, що в даний момент функціонують здебільшого на базі ВНЗ.

Бібліотеки є важливими центрами інформації, покликаними збирати, зберігати і надавати користувачам за запитами різнорідну актуальну інформацію. Але окрема бібліотека за нинішніх умов та з урахуванням сучасних інформаційних потреб не може повноцінно функціонувати як центр інформації.

Єдиний інформаційно-бібліотечний простір припускає організацію бібліотечного обслуговування на базі сучасних інформаційних технологій, що дають змогу створювати та забезпечувати одночасне колективне використання спільних ресурсів за такими напрямками: створення логічної мережі, що об’єднує бібліотеки; гармонізація правил взаємодії бібліотек при створенні спільних розподілених ресурсів і їхньому використанні; використання програмного забезпечення для підтримки взаємодії бібліотек.

На фоні цілеспрямованого формування єдиного інформаційно-бібліотечного простору Миколаївського регіону, методичним об'єднанням бібліотек ВНЗ м.Миколаєва було вирішено створити регіональний освітньо-інформаційний портал.

Створенню порталу передувало налагодження корпоративних зв’язків бібліотек ВНЗ м.Миколаєва, а саме: корпоративне придбання та використання автоматизованої бібліотечної інформаційної системи "УФД/Бібліотека" в п’яти бібліотеках ВНЗ міста; створення електронних каталогів цих бібліотек; корпоративний аналітичних опис періодичних видань та створення

зведеного електронного каталогу бібліотек ВНЗ; спільна організація заходів з підвищення кваліфікації співробітників бібліотек ВНЗ; проведення науково-практичних конференцій, семінарів, круглих столів, соціологічних досліджень тощо.

Портал орієнтований на те, щоб зробити фонди бібліотек доступними широкому загалу; підвищити інформованість користувачів про роботу і послуги бібліотек ВНЗ регіону; довести до користувачів, бібліотекарів, партнерів і спонсорів актуальну цікаву інформацію; надати співробітникам бібліотек можливість спілкуватися один з одним і з користувачами (ставити запитання, висловлювати свою думку, брати участь в дискусіях, опитуваннях).

Аналіз діяльності бібліотек ВНЗ, які входять до методичного об'єднання, та соцопитування серед студентів і співробітників університетів довели доцільність створення порталу. З бібліотек ВНЗ нашого регіону тільки три мають свій сайт. У зв’язку з браком технічних спеціалістів інші бібліотеки не мають можливості надати користувачам інформацію про себе і свої електронні каталоги в режимі on-line.

Актуальність даної проблеми безсумнівна, адже інформація є головним ресурсом для економічного, науково-технічного, культурного розвитку регіону, а її доступність і впорядкованість свідчать про культуру та демократичність суспільних інститутів розповсюдження інформації.

Регіональний освітньо-інформаційний портал бібліотек ВНЗ Миколаївщини створюється на базі бібліотеки Національного університету кораблебудування. Зведений електронний каталог було сформовано за допомогою технології копіювання і злиття електронних каталогів бібліотек-учасниць. При реалізації порталу використані WWW-технології (протокол HTTP, для передачі файлів – FTP), при зведенні електронних каталогів – стандарт UNIMARC у форматі XML.

Нашою метою було об’єднати в єдиний простір інформацію з різних джерел: Інтернет, власних та корпоративних ресурсів - на допомогу абітурієнтам, студентам, науковцям та всім іншим, кого цікавить сфера вищої освіти.

Реалізація цього проекту стала можлива завдяки підтримці директорів і співробітників бібліотек ВНЗ м.Миколаєва. Це - ще один крок на шляху створення Корпорації бібліотек ВНЗ міста.

В.В. Загуменна
/м. Київ/

ІННОВАЦІЙНІ ФОРМИ ІНФОРМАЦІЙНО-БІБЛІОГРАФІЧНОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ

Перетворення інформації на головний ресурс розвитку постіндустріального суспільства зумовлює швидкі темпи розвитку інформаційного ринку. Успішно функціонувати на ньому зможуть лише ті інформаційні служби і бібліотеки, які здатні забезпечити конкурентоспроможність власних продуктів і послуг. Від того, наскільки користувачі будуть задоволені інформаційно-бібліографічним обслуговуванням, залежать подальші відносини між установою і представниками різних цільових груп: чи стане випадковий відвідувач постійним читачем даної бібліотеки або віддасть перевагу альтернативним джерелам задоволення своїх інформаційних потреб; чи буде керівництво підприємства вважати за необхідне інвестування в інформаційну службу або навпаки.

Інформаційно-бібліографічне обслуговування – це вид інформаційного сервісу, що базується, по-перше, на використанні «готової» бібліографічної продукції (поточних і ретроспективних покажчиків літератури, реферативних журналів, бібліографічних і реферативних баз даних, списків літератури до монографій, дисертацій і т.п.), по-друге, на створенні «власної» інформаційної продукції.

Водночас слід відзначити одну з тенденцій інформаційно-бібліографічного обслуговування на сучасному етапі: бібліографічна продукція дедалі частіше є проміжним, а не кінцевим результатом роботи фахівців інформаційної галузі. Це пояснюється підвищенням вимог користувачів до комфортності послуг, що надаються. З метою задоволення потреб користувачів співробітники бібліотек та інформаційних агенцій складають тематичні списки, картотеки, формують відповідні бази даних (БД) тощо. Після чого на їх основі створюють тематичні добірки, дайджести, фактографічні БД, аналітичні огляди, досьє тощо.

Друга тенденція пов’язана з широким використанням інформаційних технологій в процесі інформаційно-бібліографічного пошуку. Це дає змогу використовувати сукупний інформаційний продукт суспільства, а результати бібліографічного пошуку надавати користувачам в електронному вигляді. Використання інформаційних технологій також забезпечує багатоаспектність відображення змісту документів; поповнення, актуалізацію індиві-

дуальних БД, що формуються за запитами користувачів; надання інформації безпосередньо на робоче місце або за місцем проживання абонента.

Використання мережевих технологій значно підвищує якість виконання запитів територіально віддалених користувачів, що дає змогу здійснювати обслуговування або через e-mail, або в режимі реального часу на основі chat–технологій.

На сучасному етапі особливого значення набуває фактографічне обслуговування, що передбачає надання фактографічної інформації. Фактографічна продукція стала першим комерційним продуктом на інформаційному ринку. Значно зросли обсяг фактографічних запитів та їх розмаїття. Реакцією суспільства на це є випуск у всьому світі численних енциклопедій, словників, довідників в традиційному та електронному вигляді, формування фактографічних БД. Водночас виникають нові організації, що надають фактографічні послуги: телефонні довідкові служби, агенції економічної інформації, редакції засобів масової інформації, агенції новин та ін.

Довідкові видання сьогодні - найбільш поширена форма “готової” фактографічної продукції. Часто вони випускаються паралельно на паперовому носії та в електронному вигляді (на CD-ROM, DVD і/або у мережевій версії).

Поряд з іншими набувають поширення адресно-фірмові довідники і БД, орієнтовані на надання інформації про конкретні організації та їх продукцію. З’являється тенденція підготовки галузевих або тематичних довідників.

Однією з форм інформаційного обслуговування є бізнес-довідки, які готують інформаційно-аналітичні центри, консалтингові та маркетингові агенції, торгово-промислові палати, асоціації підтримки підприємництва і розвитку бізнесу. Бізнес-довідка подає структуровану інформацію про фірму – потенційного ділового партнера, інвестора, конкурента і призначена для перевірки надійності фірми. Джерелом для підготовки таких довідок є інформаційні ресурси, що створюються агенціями, або довідкові видання і БД, які вони залучають, БД державних організацій, що виконують реєстраційні функції, рекламні матеріали і веб-сайти фірм, публікації і виступи в засобах масової інформації або спеціалізованих виданнях, телефонне опитування.

До інноваційних форм інформаційного обслуговування слід віднести прес-кліпінги, дайджести, фактографічні БД тощо. Прес-кліпінг, або моніторинг преси подає тематичну добірку матеріалів періодичних видань. Різновидом такої продукції є персональні електронні газети, що містять ін-

формацію, яка відбирається в реальному часі з багатьох джерел за певною ознакою і надається користувачеві в електронному вигляді. Базою для здійснення прес-кліпінгу виступають ресурси Інтернет, електронні архіви періодичних видань і спеціальне програмне забезпечення, що дозволяє проводити швидкий пошук за заданими користувачем параметрами.

Близьким за характером аналізу і поданої інформації є дайджест. Це добірка витягів з конкретного тексту, відібраних і згрупованих таким чином, щоб дати загальне уявлення або найцікавіші матеріали, передруковані з інших видань. Дайджест – це вторинний документ "під завдання", під рішення, яке приймає керівник, під потреби педагога, бізнесмена тощо.

Однією з форм інформаційно-бібліографічного обслуговування є фактографічні БД. В установах науки і освіти, проектних організаціях, на промислових підприємствах формують персональні БД. Практикується їх створення у великих бібліотеках з орієнтацією на провідних діячів культури, вчених, політиків, керівників підприємств тощо.

Орієнтування в потоці довідкових видань, вміння використовувати фактографічні БД та інші інформаційні ресурси, що містять фактографічні відомості, - обов'язкова вимога до фахівців інформаційної галузі. Водночас вони повинні вміти самостійно формувати фактографічні БД і створювати власну фактографічну продукцію.

В.І. Лутовинова
/м. Київ/

ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ НАУКОВО-ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОСВІТЯНСЬКОЇ ГАЛУЗІ УКРАЇНИ

Побудова інформаційного суспільства передбачає забезпечення кожному громадянину доступу до потрібної йому інформації, особливо - своєчасне і комфортне отримання професійних даних. Суттєво сприяє цьому галузева спеціалізація інформаційних установ, що функціонують в національній системі НТІ України, однією з наймолодших серед яких є Державна науково–педагогічна бібліотека ім. В.О. Сухомлинського (ДНПБ), створена в 1999 р. Головним її завданням є забезпечення фахових інформаційних потреб науковців і спеціалістів освітянської галузі та такої великої і різноманітної категорії користувачів, як студенти, ліцеїсти, учні та всі, хто користується бібліотеками освітянської мережі.

Важливим завданням з перших років існування бібліотеки було формування первинно- та вторинодокументальних інформаційних ресурсів психолого–педагогічної тематики, що й визначило тематику науково–дослідних проектів ДНПБ, наприклад «Науково–інформаційне забезпечення освітянської галузі України» (2003-2007). У рамках дослідження останнього проекту було:

- розроблено науково–організаційні основи формування галузевої системи інформаційних документів;
- вивчено фахові інформаційні потреби науковців, зокрема управлінських кадрів та практиків освітянської галузі, а також працівників галузевої мережі бібліотек, за результатами якого:
- розроблено модель функціональної, змістовної та жанрово–типологічної структури системи інформаційних документів;
- сформовано зведений координаційний план підготовки інформаційних документів, відповідно до якого здійснюється цілеспрямована робота над традиційними для бібліотек бібліографічними посібниками актуальної тематики;
- у 2006 р. розпочато підготовку реферативної інформації та представлення її у загальнореферативній БД «Україніка наукова» та в УРЖ «Джерело». Заплановано залучення до цієї роботи регіональних наукових бібліотек освітянської галузі для відображення місцевих наукових публікацій.

Найскладнішими інформаційними документами є оглядово-аналітичні матеріали. Результати проведеного анкетування засвідчили, з одного боку, потребу в них спеціалістів АПН України, з іншого – те, що деякі науковці лише з анкет дізналися про національну систему реферування української наукової літератури;

- для фахівців, залучених до формування системи інформаційних документів психолого–педагогічної тематики, започатковано видання методичних та науково–практичних посібників, серед яких - «Анотування як процес аналітико–синтетичної переробки інформації», «Методика бібліографування», «Реферування як процес мікроаналітичного згортання інформації» та ін., що виходять в серії «На допомогу працівникам освітянських бібліотек».

У структурі ДНПБ в 2006 р. виокремлено відділ науково–аналітичної обробки і поширення інформації у сфері освіти. Основною проблемою активізації його роботи є відсутність спеціалістів, готових працювати над оглядово–аналітичними, зокрема концептографічними документами.

Отже, користувачам освітянських бібліотек на сьогодні надаються повноцінні документальні послуги. Подальше розширення реферативної діяльності сприятиме впровадженню фактографічного обслуговування. Надання розгорнутої та інтерпретованої інформації як продукту концептографічного обслуговування є перспективним напрямом діяльності освітянських бібліотек нашої держави.

Л.О. Пономаренко
/м. Київ/

ПОТРЕБИ ОСВІТЯН У ІНФОРМАЦІЙНИХ ДОКУМЕНТАХ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ТЕМАТИКИ

Модернізація системи освіти України, новації в управлінській, науково-дослідній, навчальній сфері потребують відповідного інформаційного забезпечення. Тому для ефективної діяльності сучасних інформаційних установ у створенні інтелектуальних продуктів важливим є знання специфіки інформаційних потреб (ІП) своїх користувачів. Особливо це стосується галузевих інформаційних центрів.

Центральним поняттям у теорії науково-інформаційної діяльності є ІП. Значний внесок у розробку теоретичних основ фахових ІП було здійснено Е.С. Бернштейном, Д.І. Блюменау, В.І. Бородинею, С.Е. Злочевським, С.Д. Коготковим, А.І. Остаповим, М.С. Слободяником, Д.Є. Шехуріним.

ІП відображають перш за все стан реальних фахових знань суб’єкта та потребу в поповненні їх новою інформацією, його інформаційну культуру та ступінь доступності й комфортності використання сукупних інформаційних документів.

На основі статистичних даних Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В.О. Сухомлинського (ДНПБ) та виходячи із сутності фахових ІП, експериментальним методом анкетування було охоплено основні групи користувачів документів психолого-педагогічної тематики. Зокрема були проанкетовані управлінці та науковці, які працюють в АПН України, викладачі вищих, загальноосвітніх і спеціальних навчальних закладів. Крім того, для цілеспрямованого формування системи інформаційних документів було досліджено реальні потреби у вторинних документах спеціалістів, які працюють в освітянських книгозбірнях. Для кожної групи було складено свій варіант анкет.

Питання в анкетах було згруповано у три блоки, що стосувалися: особистих характеристик респондентів, специфіки їх ІП та використання для їх задоволення бібліографічних, реферативних та оглядово-аналітичних документів.

Базою для дослідження фахових ІП управлінців і науковців було обрано АПН України та її науково-дослідні установи. ІП викладачів досліджувалися на базі ДНПБ серед її активних користувачів. В опитуванні взяли участь також спеціалісти бібліотек обласних інститутів післядипломної педагогічної освіти, педагогічних університетів/коледжів, наукових бібліотек системи АПН України, Львівської обласної науково-педагогічної книгозбірні.

Анкети з відповідями одержано від 185 респондентів, із них: 63 науковця, 100 викладачів, 22 бібліотекаря освітянських бібліотек. Подальша класифікація дозволила виділити серед науково-педагогічних кадрів АПН України групи науковців та управлінців наукової сфери. Деякі анкети були заповненні респондентами частково.

Результати анкетування управлінців та науково-педагогічних кадрів АПН України засвідчили: високу частоту звернень за інформацією до бібліотек (55% респондентів відвідують бібліотеки 1–2 рази на тиждень, 18% – від 3 до 5 разів на тиждень, 7% – від 1 до 3 разів на місяць); використання як традиційних, так і електронних засобів доведення інформації про документи (традиційні каталоги, галузеві бази даних, бібліографічна та реферативна інформація); незадоволення існуючим сегментом наукової реферативної інформації психолого-педагогічної тематики. На жаль, слід відзначити, що 15% опитуваних зізналися, що навіть не знали про існування вітчизняних реферативних документів.

Пріоритетними інформаційними документами науковці назвали: державні бібліографічні посібники Книжкової палати України – 40%, рекомендаційні бібліографічні видання – 22%, джерела загальної ретроспективної бібліографії – 18%, науково-допоміжні бібліографічні посібники – 13%. Оцінюючи інформативність цих видів вторинних документів, науковці відзначали їх недостатню популяризацію, недоступність для користувачів через територіальну віддаленість або взагалі відсутність документів з певної проблематики. Потребує вирішення на державному рівні питання щодо створення галузевої аналітичної служби. Відповіді деяких користувачів цієї категорії водночас засвідчили недооцінювання або незнання ними окремих видів вторинних документів.

Найчисельнішою категорією опитаних користувачів є група спеціалістів, які працюють в навчальних закладах різного рівня освіти. Подальша класифікація дозволила виділити групу викладачів ВНЗ педагогічного профілю (46 респондентів), фахові ІП яких безпосередньо пов'язані з професійним навантаженням. Мета звернень цієї категорії користувачів до інформаційної продукції – наукова та науково-методична діяльність (88%), самоосвітня професійна роботи над дисципліною (50%)[1]. Викладачі ВНЗ потребують нової професійної інформації для використання у своїй науковій роботі та в навчальному процесі. Оперативним джерелом отримання інформації для них є державні бібліографічні посібники Книжкової палати України. Близько 48% опитуваних використовують науково-допоміжні та рекомендаційні бібліографічні посібники.

Підгрупою науковців і практиків освітянської галузі є категорія вчителів ЗНЗ, спецшкіл, шкіл-інтернатів (54 респонденти). Основна специфіка їхніх фахових ІП полягає у потребі інформації для застосування у практичній діяльності. Аналіз відповідей показав найнижчий ступінь зацікавленості педагогів у інформаційних документах. Це, на наш погляд, пояснюється як відсутністю повноцінної галузевої системи бібліографічної, реферативної та оглядової інформації для педагогічної науки, освіти та практики, так і необхідністю популяризації цих інформаційних документів.

Метою анкетування бібліотек освітянської мережі було дослідження наявності в їхніх фондах та використання ними сучасних вітчизняних і зарубіжних інформаційних документів психолого-педагогічної тематики. Результати засвідчили, що державні бібліографічні покажчики наявні лише у 27% бібліотек, джерела загальної ретроспективної бібліографії – у 32%, науково-допоміжні бібліографічні посібники – у 50%, рекомендаційні бібліографічні посібники – у 36%, метабібліографічна продукція – 9%, власні бібліографічні бази мають 41% книгозбірень. Доступ до загальнодержавної баз даних „Україніка наукова" мають 18% організацій, її паперовий варіант УРЖ „Джерело" отримують 27%.

Отже, проведений експеримент виявив:

- специфіку ІП різних спеціалістів освітянської галузі, що зумовлено науковою, управлінською, практичною (викладацькою, виховною), просвітницькою діяльністю;
- реальні потреби користувачів у інформаційних документах психолого-педагогічної тематики;

[1] В анкеті респонденти могли обрати декілька варіантів відповідей одночасно.

- гостру необхідність розширення спектру сучасних інформаційних документів галузевої тематики;
- можливість сприяння комп’ютеризації закладів освіти одержанню матеріалів в електронному вигляді, зручному для користувача;
- потребу в періодичному повторенні дослідження, що сприятиме конкретизації тематики інформаційних документів, визначенню необхідного кола їх різновидів і пошуку можливостей оперативного доведення до користувачів інформації про існування документів.

О.Г. Кириленко
/м. Київ/

КОМП’ЮТЕРНА МЕРЕЖЕВА ТЕХНОЛОГІЯ КОМПЛЕКТУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ РЕСУРСІВ БІБЛІОТЕКИ ВНЗ

Вивчення досвіду комп’ютеризації інформаційних процесів у документно-комунікаційних інститутах вимагає детального розгляду трансформації технологічних циклів з позицій їх мережевого функціонування.

Аналіз комплексу факторів сучасного стану комп'ютеризації й розвитку інформаційної інфраструктури КНУ імені Т.Шевченка (КНУТШ) дає змогу стверджувати, що в університеті створено на досить високому рівні інтегративну технологію формування і використання інформаційних ресурсів. Наукова бібліотека (НБ) університету є важливим елементом його інформаційної структури, формує універсальний за змістом фонд документів, колекцію електронних ресурсів, впроваджує й удосконалює сучасні комп'ютерні технології організації документних фондів і багатоаспектного обслуговування читачів.

Впровадження програмного забезпечення “Бібліотека”(УФД) забезпечило комп'ютеризацію всіх напрямків діяльності НБ й дало змогу автоматизувати основні технологічні цикли її роботи: комплектування, облік документів, створення і підтримку електронного каталогу, організацію політематичних бібліографічних баз даних (БД), електронне й віртуальне обслуговування читачів (із застосуванням технології вилученого доступу й штрих-кодування).

Впровадження інтегрованої технології комплектування фондів забезпечило можливість комплексного підходу до формування фонду, опе-

ративне керування його частинами, залучення користувачів до активної участі у відборі документів. У єдиному технологічному комплексі НБ мережева підсистема комплектування виконує завдання, пов'язані із збиранням відомостей про зовнішні інформаційні ресурси, відбором і замовленням документів, з процедурами їх придбання, приймання, обліку та розподілу у структурі фондів. Крім того, система дає змогу здійснювати багатоаспектний аналіз вхідних потоків, використання наявних документів у фонді, здійснювати контроль за витратами коштів.

Завдяки мережевій технології комплектування забезпечується доступ користувачів НБ через мережу Інтернет до інформації про видані документи, до пропозицій розповсюджувальних організацій, а також є змога у віртуальному режимі замовляти документи для поповнення фондів, простежувати виконання замовлень.

В службовому модулі підсистеми комплектування фахівці відповідного підрозділу НБ здійснюють первинне бібліотечне опрацювання партій документів, облік і штрих-кодування, розподіл за місцями зберігання, списання літератури.

Для якісного комплектування фондів НБ в рамках системи передбачено доступ до загальноуніверситетських мережевих БД з інформацією про студентів відповідно до фаху і дисциплін, які вони вивчають. Використання цих ресурсів у поєднанні з багатоаспектним аналізом фонду дає змогу оперативно проаналізувати забезпеченість навчального процесу літературою, спланувати її придбання за певною тематикою та в необхідній кількості.

Таким чином, мережева технологія комплектування фонду НБ КНУТШ дає змогу здійснювати комплекс операцій у тісній співпраці з кафедрами й факультетами. Підрозділи комплектування НБ у рамках цієї технології є постачальниками інформації й виконавцями замовлень, посередниками між персоналом університету й джерелами інформації, консультантами з питань формування інформаційних ресурсів.

Бернд Лоренц
/ФРН/

АРХІВ, БІБЛІОТЕКА, ДОКУМЕНТАЦІЯ: ТЕЗИ ПРО НЕРІВНІСТЬ

У статті з оригінальною назвою «Archiv, Bibliothek und Dokumentation – Thesen zu „ungleichen Geschwistern“» наголошено на традиційній спорідненості архівної, бібліотечної, документаційної справи як таких, що з різною мірою інтенсивності та в неоднаковій формі спрямовані на культурне та інформаційне посередництво. При цьому окреслено принципові межі і розбіжності у формах та методах роботи. На цих розбіжностях у подальшому має ґрунтуватися кадрове і фінансове забезпечення відповідних установ як суб’єктів інформаційної діяльності.

1. Archiv, Bibliothek und Dokumentation werden sich ihrer Nähe zunehmend bewusst und auch in wachsendem Maße als enge Verwandte wahrgenommen, die sich als „Gedächtnisinstitutionen“ und Vermittler von kulturellem Erbe (Archiv, Bibliothek, natürlich auch Museum) sowie als Informationszentren verstehen – in unterschiedlicher Intensität und Ausformung. In diesem Zusammenhang muss noch die Vermittlung von Literatur als ganz eigener, aber eng verzahnter Bereich – vor allem für die Bibliothek – gesehen werden.

Zugleich beginnen sich oftmals auch die Unterschiede beim Sammelgut zu verwischen; als Beispiel sei das „Zentralarchiv des Internationalen Kunsthandels (ZADIK)“ genannt: Mit einem großen Bestand an Auktionskatalogen und einer Spezialbibliothek zur Geschichte des Kunsthandels[1].

Derartige Überlegungen, denen große Relevanz u. a. in der Öffentlichkeit und bei personeller sowie finanzieller Ausstattung zukommt, seien an dieser Stelle vorbereitet durch knappe Umschreibungen und Eingrenzungen der zentralen Begriffe.

2. Das Archiv kann in Kürze nach den folgenden Kriterien skizzier werden (daneben sind Kriterien der Bibliothek genannt):

[1] Herzog, Günter: Das Zentralarchiv des Internationalen Kunsthandels e. V. (=AKMB-news. Informationen zu Kunst, Museum und Bibliothek Jg. 10 (2004) H. 2 S, L. 3 – 7, besonders S. 3)

Kriterium	Archive	Bibliotheken
Ordnungs-prinzip	Provenienzprinzip als Prinzip der Bestandsbildung und –abgrenzung (Herkunftsprinzip) sekundär: Pertinenzprinzip für die innere Ordnung der Bestände	Pertinenzprinzip zur Ordnung der Bestände (sachthematische Ordnung)
Erschließungs-stufen	Abgrenzung der Zuständigkeit des Archivs und Ordnung des Gesamtbestandes durch Gliederung und Reihung seiner Bestände, Konstituierung und Abgrenzung der Bestände nach dem Provenienzprinzip, innere Ordnung der Bestände, Verzeichnung des Archivguts, Berücksichtigung spezieller Archivgutarten	Festlegung der Struktur und des Sammlungsprofils der Bibliothek, Erstellung oder Übernahme einer Systematik (Klassifikation), weitere sachliche Erschließung, formale Erschließung
Benutzung	Die Benutzung erfolgt im Lesesaal unter Aufsicht, in der Regel werden keine Entleihungen durchgeführt. Wenn separate Räumlichkeiten vorhanden sind, können Gruppenbenutzungen durchgeführt werden.	Die moderne (öffentliche) Bibliothek ist gegliedert: Magazin. Lesesaal, Nahbereich und virtuelle Bibliothek. Eine Ausleihe kann aus dem Magazin und dem Nahbereich erfolgen. Gruppen- und Sonderbenutzungen für spezielle Informationsträger sind in größeren Bibliotheken Standard.

3. Wissenschaftliche Bibliothek – Information und Dokumentation: Allgemeine Gegenüberstellung:

Bibliothek	Information und Dokumentation (IuD)
Die Bibliothek befasst sich in erster Linie mit Printmedien	IuD befasst sich mit allen Arten von Dokumenten.
Die Bibliothek verzeichnet selbständige bibliographische Einheiten. (z.B. Titel einer Zeitschrift)	IuD erschließt vorrangig unselbständige Literatur. (z.B. Aufsatz einer Zeitschrift)
Die Bibliothek sammelt häufig Publikationen vieler oder aller Wissensgebiete. (Universal-Bibliothek)	IuD bearbeitet oft eng begrenztes Wissensgebiet. (Fachinformation)

Die Bibliothek hat mit Datenträgern zu tun, sie weist vorrangig ihren Eigenbesitz nach.	IuD hat mit Daten zu tun, sie weist nach, was es zu bestimmter Fragestellung gibt.
Die Bibliothek erschließt ihre Bestände vor allem formal und meist eindimensional	IuD erschließt Dokumente vor allem inhaltlich. (tiefgehende inhaltliche Erschließung; häufig mehrdimensional)
Die Bibliothek stellt ihre Bestände im wesentlichen passiv zur Verfügung. (begrenzt benutzerorientiert)	IuD erstrebt und erreicht aktive Information der Nutzer-Zielgruppe. (überwiegend benutzerorientiert)
Die Bibliothek sieht Aktualität nicht durchgängig als vordringlich an.	IuD gibt der Aktualität die Priorität.
Die Bibliothek bewertet in der Regel die Relevanz ihrer Bestände für die Forschung nicht.	IuD bewertet die Relevanz der Dokumente ihres Themenbereichs.

4. Vergleich Schlagwort-Thesaurus

Besondere Instrumente zur Inhaltserschließung im Bereich von Bibliotheken und von Information und Dokumentation:

A. Das Schlagwort bzw. die Schlagwörter werden aus dem Inhalt eines Werkes/Textes gewonnen (Inhaltsanalyse), ein Thesaurus dagegen ist vorgegeben und definiert, ehe Inhaltserschließung beginnt (wie eine Klassifikation). Beim Thesaurus ist also die Fragestellung (ausgedrückt durch Deskriptoren) primär, die Dokumente werden nach möglichen Fragestellungen geprüft.

B. Thesaurus und Dokumentennachweis werden getrennt gespeichert. Im Schlagwortkatalog sind dagegen Schlagwort- und Literaturnachweis identisch. Die Schlagwortnormdatei der deutschsprachigen Staaten ist hingegen ähnlich einem Thesaurus gestaltet.

C. Schlagwörter sind in der Regel enge, Deskriptoren auch weite Begriffe.

D. Kompositabildung ist im Schlagwortkatalog möglich, im Thesaurus kaum vorhanden.

E. Kompositaauflösung bringt im Thesaurus (gegenüber Schlagwortkatalog) eine Verringerung der Zahl der enthaltenen Deskriptoren, aber eine Vergrößerung der Zahl der zur Erschließung und Wiederauffindung eines Dokumentes nötigen Deskriptoren (gegenüber dem Schlagwort) mit sich.

F. Darstellung des Inhalts im Schlagwortkatalog durch Schlagwort-Kette (Hauptschlagwort + Unterschlagwort) bzw. mehrere Schlagwörter, im Thesaurus durch freie Kombination mehrerer Deskriptoren.

G. Demgemäß im Schlagwortkatalog zumindest traditionell Rangfolge der Schlagwort-Kategorien; im - meist computergestützten - Thesaurus freie Kombinationsmöglichkeit der Deskriptoren, von allen Seiten her abfragbar.

H. Deskriptoren sind im Thesaurus (im Haupt- oder Registerteil) auch systematisch angeordnet.

I. Der Schlagwortkatalog ist meist fächerübergreifend (universell), Thesauri sind (bisher!?) nur fach- oder themenbezogen.

J. Der Schlagwortkatalog erschließt meist selbständige Literatur, Thesauri dienen speziell zur Erschließung unselbständiger Literatur.

K. Schlagwortkataloge findet man häufig in Bibliotheken, Thesauri in Dokumentationsstellen und Spezialbibliotheken.

L. Der Thesaurus entfaltet seine Qualitäten erst vollständig durch Einsatz der Datenverarbeitung.

І.О. Скорик
/м. Київ/

ТРАНСФОРМАЦІЯ СИСТЕМИ ДОВІДКОВО-БІБЛІОГРАФІЧНОГО ТА ІНФОРМАЦІЙНОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ НАУКОВОЇ БІБЛІОТЕКИ УНІВЕРСИТЕТУ В УМОВАХ ВПРОВАДЖЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

В сучасних умовах доступність інформаційних ресурсів бібліотек значною мірою залежить від організації довідково-бібліографічного обслуговування (ДБО), яке, на нашу думку, є важливим перспективним напрямом бібліографічної та інформаційної діяльності, спрямованої на забезпечення якісно нових інформаційних потреб користувачів.

Наукова бібліотека ім. М.Максимовича сьогодні - одна з найбільших і найстаріших вузівських бібліотек України. Протягом року бібліотека обслуговує більше 700 тис. читачів. Щороку електронний каталог та бібліографічні бази даних, які функціонують з 2000 р., поповнюються на 46-50 тис. записів. Завдяки проведеній роботі з комп’ютеризації бібліотечно-інформаційних процесів бібліотека має значний за обсягом і унікальний за

складом інформаційний ресурс, який поєднує бібліотечні документні фонди (3,5 млн. примірників), найбільший в Україні (понад 1 млн. назв документів) інтегрований електронний каталог, електронний фонд документів (понад 2 тис. назв), технологічні комплекси доступу до світових бібліотечних ресурсів. Бібліотека має швидкісний доступ до мережі Інтернет.

Інформаційним та довідково-бібліографічним обслуговуванням всіх категорій читачів, формуванням довідково-бібліографічного ресурсу (до якого входить довідково-бібліографічний фонд, довідково-бібліографічний апарат зовнішніх та власних інформаційних ресурсів, а також кадровий потенціал, що забезпечує його функціонування) в бібліотеці займаються взаємопов'язані підрозділи: інформаційно-бібліографічний відділ, відділ наукової інформації, редакційно-видавничий відділ.

Інформаційно-бібліографічний відділ опрацьовує потоки нових надходжень книг, журналів, газет, довідково-інформаційних видань - як вітчизняних, так і зарубіжних. Формує базу даних «Систематична картотека статей», тобто здійснює аналітичний опис у системі УФД «Бібліотека» (система містить понад 7 тис. записів із 150 найменувань періодичних видань, детальний опис журналів з використанням різних ключових слів дає змогу задовольнити найрізноманітніші запити користувачів). Відділ здійснює ДБО читачів всіх категорій, використовуючи як внутрішні, так і зовнішні електронні ресурси, веб-сайт бібліотеки. Створює головну систематичну картотеку статей. Проводить роботу з формування інформаційної культури і бібліотечно-бібліографічного навчання студентів та аспірантів. Організовує підвищення кваліфікації співробітників бібліотеки.

Відділ наукової інформації веде інформаційну роботу. Вивчає запити користувачів, забезпечує аналітичною інформацією в режимі вибіркового розповсюдження інформації (ВРІ) та диференційованого обслуговування керівного складу університету (ДОК) з проблем вищої школи на сторінках періодичних видань, наприклад "Вища освіта в Україні та за кордоном" (передається 15 абонентам електронною поштою та у вигляді анотованих списків літератури). При підготовці випусків запроваджено нові методи роботи: статті з провідних профільних журналів вводяться до комп'ютерної бібліографічної бази бібліотеки, що дає змогу оперативно інтегрувати їх у списки літератури за рубриками аналітичних оглядів. Для вчасного оповіщення керівництва університету з січня 2006 р. щотижня у вигляді реферативного списку літератури та в режимі онлайн передається аналітична інформація оперативного прес-моніторингу українських газетних статей "Імідж Київського Національного університету імені Тараса Шевченка

в пресі”. Для отримання інформації про нові надходження до бібліотеки університету проводяться «Виставки нових надходжень»; відомості про експоновану літературу одразу після обробки розміщуються на веб-сайті бібліотеки: //http: www.library.univ.kiev.ua. Щороку організовуються до 300 книжково-ілюстративних тематичних виставок, на яких експонується до 10 тис. примірників літератури. Оновлюються та доповнюються постійно діючі виставки “Наукові праці викладачів Київського університету”, “М.Максимович”, “Вища освіта України та Болонський процес”.

Редакційно-видавничий відділ здійснює роботу з відбору, обробки, підготовки та редагування архівних, бібліографічних, біобібліографічних, довідкових матеріалів для покажчиків та списків літератури до видань. Для цього використовуються внутрішні електронні ресурси, електронні інформаційні ресурси інших бібліотек та установ, мережа Інтернет. Співробітники відділу ведуть пошукову роботу з виявлення матеріалів з історії університету та про його визначних осіб, співпрацюють з видавничо-поліграфічним центром “Київський університет”.

Комп'ютеризація бібліотеки суттєво вплинула на зміну видової структури інформаційної продукції та послуг. Раніше результатом інформаційно-бібліографічної діяльності була переважно бібліографічна інформація у вигляді покажчиків або списків літератури, бібліографічних довідок, бібліографічного інформування. Інформаційні технології дають змогу перейти на більш високий аналітичний рівень підготовки бібліографічно-інформаційної продукції та надання послуг.

Н. В. Якуніна
/м. Київ/

ОСОБЛИВОСТІ РОБОТИ ВІДДІЛУ НАУКОВОГО КНИГОЗБЕРІГАННЯ НАУКОВОЇ БІБЛІОТЕКИ КНУ ім. Т.ШЕВЧЕНКА В УМОВАХ КОМП’ЮТЕРНОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ ЧИТАЧІВ

Документний фонд Наукової бібліотеки (НБ) ім. М.Максимовича КНУ ім. Т.Шевченка є універсальним за змістом зібранням документів на різних носіях інформації, що забезпечує сучасне бібліотечно-бібліографічне та інформаційне обслуговування студентів, викладачів, аспірантів, співробітників університету та широких кіл читачів з організацій та установ України.

НБ в напрямі освоєння комп'ютерних технологій за 10 років пройшла шлях від 9 комп'ютерів та складної системи навчання співробітників до 102 комп'ютерів на робочих місцях бібліотечних спеціалістів та єдиної комплексної бібліотечно-бібліографічної системи інформаційних ресурсів.

Нині у відділі наукового книгозберігання 11 робочих місць співробітників обладнані комп'ютерами, що приєднані до загальнобібліотечної комп'ютерної мережі.

В умовах впровадження інформаційних технологій важливою складовою знань і практичних навичок провідних фахівців відділу стали:

- постійне вивчення досвіду впровадження автоматизованих інформаційно-бібліотечних систем;
- ефективне використання Інтернет-ресурсів інших бібліотек;
- освоєння можливостей програм WORD та EXCEL для організаційної роботи;
- професійна робота в програмному середовищі “УДФ/Бібліотека”.

Використання комп'ютерної техніки і впровадження сучасних інформаційних технологій в роботі відділу проводиться у таких напрямах:

- внутрішня організаційна робота відділу (розробка технологічної та регламентної документації, складання графіків роботи, перспективних планів, звітів та ін.);
- використання універсальних фахових можливостей програми “УДФ/Бібліотека” (система пошуку документів, коригування місця зберігання документів, приписування дублетів);
- участь у загальнобібліотечному процесі обслуговування читачів (штрих-кодування документів, які видаються; комплекс операцій з електронної видачі);
- підвищення кваліфікації та вивчення нових програмних модулів.

Основними завданнями відділу в умовах єдиної системи комп'ютерного обслуговування читачів є:

- взаємодія з відділом наукового абонементу;
- співпраця з підрозділами бібліотеки, що зберігають літературу на факультетах;
- взаємодія з обслуговуючими підрозділами основного приміщення бібліотеки (читальні зали, інформаційно-бібліографічний відділ);
- взаємодія в системі бібліотечного обслуговування з відділами, що здійснюють комплектування та бібліотечне опрацювання документів для фонду бібліотеки;

- удосконалення внутрішньої технології відділу (організація робочих місць, розподіл функціональних завдань за структурою відділу та ін.).

В бібліотеці функціонує та використовується вітчизняна комп'ютерна програма “УДФ/Бібліотека”. За час використання цієї системи комп'ютеризовано всі основні технологічні цикли бібліотеки:

- комплектування бібліотечного фонду (визначення потреб, замовлення літератури, оформлення надходжень, облік і аналіз фонду, списання);
- розподіл та відмітка про місце збереження отриманих документів;
- обробка документів (складання бібліографічного опису документа, класифікація, створення каталогів тем);
- бібліотечно-бібліографічне обслуговування читачів (відбір примірників документів, реєстрація видачі їх читачам, реєстрація повернення документів читачами, перегляд переліків виданих документів, повернених, не повернених, документів із простроченим терміном повернення);
- застосування технологій штрих-кодування для ідентифікації документів і читацьких карток.

Сьогодні читачі НБ мають не тільки доступ до електронного каталогу через мережу Інтернет, але також можливість робити читацькі замовлення на абонемент та в читальні зали. Електронні замовлення може зробити тільки користувач, зареєстрований в системі через відділ наукового абонементу.

Знайти потрібне видання в електронному каталозі можна за допомогою форми ”Пошук”. Читач має можливість: побачити детальний опис книги в таблиці результатів пошуку; у формі перегляду замовлення вилучити видання, яке було випадково замовлене, та додати інше або обрати місце видачі замовлення (№ читального залу або абонемент). У наступній формі читач зазначає номер свого читацького квитка, після натискання кнопки “Замовити” система повідомить про передачу замовлення або про помилку при його оформленні та вкаже на неї. Стан своїх поточних замовлень, а також стан абонементу користувач може перевірити за допомогою форми перегляду “Історія замовлень”.

Виконання електронного замовлення в системі “УДФ/Бібліотека” співробітниками відділу книгозберігання має певну специфіку. Кожному читачеві, який зробив електронне замовлення, надсилається повідомлення про статус виконання замовлення на його адресу в Інтернеті. Після цього читач може отримати замовлений документ на абонементі або в читальному залі за його бажанням.

Всі читацькі відмови фіксуються. Через форму “Відмови” із зазначенням шифру документів та певного періоду можна здійснити аналіз відмов.

Друковані видання, відсутні в бібліотеці, можна замовити за допомогою розділу “Потреби”. Відповідна база постійно поповнюється та відбиває сучасний стан вітчизняного ринку документів. Дані одразу передаються у відділ комплектування для заповнення лакун.

Удосконалення процесів роботи бібліотек вимагає постійних змін в застосуванні автоматизованих систем для оптимізації методів опрацювання документів та розширення сфери послуг в єдиній системі бібліотечно-інформаційного обслуговування. Це сприяє якісному виконанню основного завдання бібліотеки: максимальному задоволенню інформаційних потреб читачів.

О.С. Овсак
/м. Київ/

ПРАКТИЧНИЙ ДОСВІД ВИКОРИСТАННЯ СУЧАСНОГО СКАНУЮЧОГО ОБЛАДНАННЯ ДЛЯ ОЦИФРУВАННЯ КНИЖКОВИХ ФОНДІВ БІБЛІОТЕК. ATIZ BookDrive – НОВА ГЕНЕРАЦІЯ КНИЖКОВИХ СКАНЕРІВ

Необхідність збереження національного книжкового фонду та обмеження доступу широкого загалу до унікальних видань, ризик їх можливого пошкодження зумовлює надзвичайну актуальність оцифрування книжок, тобто виготовлення цифрових зображень – копій паперових оригіналів. Водночас не менш важливою є задача створення електронних каталогів бібліотек.

Переваги оцифрування книжкових фондів та каталогів бібліотек очевидні. Проте об’єми фондів, що потребують сканування, є настільки великими, що донедавна просто не існувало обладнання, здатного виконати їх якісну обробку у прийнятні терміни. Крім того, дуже висока вартість професійного скануючого обладнання була ще одним обмежуючим фактором.

Оцифрування книжок, окремих аркушів документів, карт чи каталожних карток вимагає використання різного скануючого обладнання.

Зокрема, для обробки великих масивів каталожних карток або інших матеріалів на окремих роздільних аркушах широко використовуються

швидкісні документ-сканери. Сучасні моделі цього типу сканерів мають надвисоку продуктивність та надійність роботи при достатньому рівні якості отримуваних зображень.

Для обробки книжок й інших документів - скріплених гнучкими чи твердими обкладинками, - які не можна розділити на окремі аркуші, використовуються особливі пристрої: книжкові (планетарні) сканери. Сканування оригіналів на таких сканерах виконується "обличчям вгору", системи освітлення та отримання зображень з оптичною частиною знаходятся над книжкою. Оператор, як при звичайному читанні перегортає аркуші книжки, притискує їх прозорою кришкою, затискає магнітними стрічками або притримує краї книжки руками й дає команду «сканувати». Далі весь процес повторюється знову. Для отримання якісної цифрової копії вирішальне значення мають характеристики оптики, а також кількість елементів, які складають світлочутливу матрицю системи отримання зображень сканера. Через високу вартість таких пристроїв та їх невисоку продуктивність, вони не набули широкого розповсюдження серед бібліотек.

Порівняно недавно, у 2006 р., з’явилися книжкові сканери нового покоління ATIZ BOOKDRIVE, що використовують елементну базу сучасних професійних цифрових фотокамер та програмне забезпечення для пакетної обробки результуючих зображень. Швидке покращення технічних характеристик цифрової фототехніки й зниження її вартості дозволило, у порівнянні з "класичними" книжковими сканерами, у кілька разів прискорити процес сканування книжок з обкладинками та суттєво зменшити вартість "книжкових" сканерів при збереженні якісних характеристик вихідних цифрових копій. В лінійці сканерів від ATIZ є також пристрої, що доповнені пневматичним модулем для автоматичного, але обережного перегортання аркушів книги, що збільшує продуктивність оцифрування. Новинки відразу були належно оцінені: наприклад, в проекті «Google virtual library» для оцифрування книжок з 2006 р. використовуються саме такі сканери.

З 2001 р. компанія «ПІРІТ Системс» є постачальником широкого спектру скануючого обладнання Fujitsu, Kodak, Canon, SMA, C-Pen та інших виробників. Також ми постачаємо мікрофільмуючі камери, процесори, читальні апарати та сканери мікрофільмів та витратні матеріали: фотоплівку й реактиви Kodak та AGFA. Ми маємо багаторічний досвід плідного співробітництва з національними бібліотеками щодо оцифрування каталожних карток та раритетних книжкових фондів. Першими в СНД ми почали використовувати книжковий сканер нового покоління ATIZ BookDrive.

Н.Ф. Самохіна
/м. Київ/

УДОСКОНАЛЕННЯ БІБЛІОТЕЧНО-ІНФОРМАЦІЙНИХ ПОСЛУГ ЧИТАЧАМ НБУВ ЗАВДЯКИ ГАЗЕТНИМ ВИДАННЯМ

Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського (НБУВ) є найбільшим в Україні сховищем газетних видань, започаткованим у 1919 р. У Відділі газетних фондів зберігаються документи з 1728 р. до нашого часу. Основними завданнями газетного відділу є збирання, облік, обробка, зберігання газет та обслуговування читачів.

Але невідповідність між зростаючими обсягами документних ресурсів, з одного боку, і можливостями доведення їх до читачів у системі науково-інформаційних комунікацій, що базується на друкованих носіях інформації, з іншого потребує кардинальної активізації робіт по формуванню і використанню інформаційних ресурсів. Щоб газетні фонди відповідали сучасним вимогам і завжди могли продуктивно використовуватися для розв'язання різноманітних завдань, необхідно постійно дбати про їх максимально повне комплектування, науково обґрунтовану організацію розміщення, якісне зберігання, перенесення на новітні носії тощо.

Згідно з Законом України "Про обов'язковий примірник документів" № 595-XIV від 09.04.1999 р. основним джерелом комплектування фонду є надходження обов'язкового примірника друкованого видання. Газетний фонд також поповнюється шляхом передплати, за допомогою газетообміну, дарів від організацій та приватних осіб тощо. Проте неточності формулювань деяких понять в законах призводить до вільного трактування та певної підміни визначень та термінів, до можливості, при бажанні, фактично ухилятися від виконання законодавчих вимог.

Сприяти оптимізації бібліотечно-інформаційного сервісу НБУВ та обслуговування читачів, зокрема газетною періодикою, суттєво підвищивши ефективність функціонування відповідного підрозділу, можливо при змінах у структурі бібліотечних ресурсів, які також мають постійно удосконалюватись, і, насамперед, шляхом активного обслуговування читачів в автоматизованому режимі, забезпечення телекомунікаційного доступу користувачів до документів, інформації та знань, накопичених у фондах інших бібліотек, активному використання електронних ресурсів тощо.

Для підвищення інформаційного потенціалу, відділу газетних фондів НБУВ була надана комп'ютерна техніка з можливістю виходу в Інтернет

для більш оперативного та повного забезпечення інформацією читачів. Нагальна необхідність автоматизації процесів обліку газетних ресурсів зумовила створення локальних баз даних для переведення в електронну форму та інтелектуальної обробки статистичної інформації про надходження газет до газетного відділу. Електронний облік надходження газетної періодики провадиться за допомогою бази даних, яка створена на основі СУБД Access і, крім облікової та статистичної, виконує також інформаційну функцію.

У подальшому вбачається доцільним модифікувати вже існуючі локальні бази даних у відділі для опрацювання різноманітних газетних матеріалів, а також модернізувати технологію традиційного обліку газетних фондів. Нові технології і сучасні засоби комунікації дозволяють це зробити, а інтенсивне впровадження комп'ютерних технологій у практику бібліотечно-інформаційної діяльності забезпечує своєчасний і швидкий доступ користувачів до джерел інформації, підвищуючи ефективність операцій з обслуговування читачів.

М.В. Соловйова
/м. Харків/

СТАТИСТИЧНИЙ ОБЛІК В УПРАВЛІННІ КОМЕРЦІЙНОЮ ДІЯЛЬНОСТЮ УКРАЇНСЬКИХ БІБЛІОТЕК

Чимала кількість українських бібліотек має вже досить великий досвід комерційної діяльності в умовах інформаційного ринку. Для ефективного управління цією сферою впроваджуються технології менеджменту та маркетингу, які передбачають постійний моніторинг та аналіз діяльності. Сучасні бібліотеки виробляють широкий спектр інформаційних продуктів і послуг, що мають задовольняти потреби певних груп споживачів. Для визначення попиту на ті чи інші послуги зазвичай використовують опитування користувачів. Проте залишаються нерозповсюдженими економічні методи, наприклад, аналіз ефективності видів комерційної діяльності. Такий економічний аналіз через недостатність наявної інформації, що обумовлено недосконалістю методології статистичного обліку, як на загальнодержавному рівні, так і на рівні окремих бібліотек. Бібліотечні фахівці зазначають, що назріла нагальна проблема удосконалення статистичного обліку інформаційно-бібліотечної діяльності.

На загальнодержавному рівні існує форма статистичної звітності №1 «Послуги», IV розділ якої містить інформацію про види послуг, реалізацію яких здійснювало підприємство, самостійний структурний підрозділ, але в ньому всі види послуг бібліотеки групуються, а не розглядаються окремо. Відповідно до Центральної статистичної класифікації продукції послуги бібліотек, архівів, музеїв та інші культурно-просвітницькі послуги віднесено до групи 92.5, хоча бібліотеки надають послуги з опрацювання даних, банків даних, консультативні та інші види послуг, що відносяться до інших груп. Звітність за формою № 6-нк також не відображає перелік послуг, що надані бібліотекою. Більшість українських бібліотек веде власні облікові журнали по відділах, які займаються комерційною діяльністю. Деякі бібліотеки мають касові апарати, що дозволяє відстежувати продаж інформаційно-бібліотечних продуктів і послуг. Декотрі крупні бібліотеки з розвиненою внутрішньо-організаційною інфраструктурою мають статистичні відділи та відділи з маркетингу, які здійснюють моніторинг та аналіз комерційних видів діяльності бібліотеки.

Ефективність управління комерційною діяльністю бібліотек прямо залежить від повноти та об’єктивності інформаційного підґрунтя прийняття управлінських рішень щодо розвинення чи скорочення певних видів інформаційних продуктів і послуг. Необхідним вважається ведення статистичного обліку інформаційної діяльності за видами - як на рівні бібліотеки, так і на рівні регіону та держави в цілому. Актуальною є розробка методологічних рекомендацій та нових форм статистичної звітності, що дасть змогу покращити моніторинг комерційної діяльності бібліотеки. Економічний статистичний аналіз ефективності надання різних видів платних послуг бібліотеки надає можливість зробити висновки щодо необхідності вкладень в певні фактори бібліотечно-інформаційного виробництва з метою підвищення прибутковості комерційної діяльності бібліотек та виключити неперспективні види інформаційних продуктів і послуг.

О.З. Клименко
/м. Київ/

“БІБЛІОТЕЧНИЙ ВІСНИК” – ПРОВІДНИЙ ФАХОВИЙ ЧАСОПИС УКРАЇНИ

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського – головна науково-інформаційна бібліотечна інституція держави; центр накопичення, наукової обробки, зберігання і використання наукових та суспільно значущих вітчизняних і зарубіжних видань на всіх носіях інформації, одна з найбільших книгозбірень у світі, видавнича продукція якої є різноплановою і відображає усі вектори її діяльності.

В 1993 р. Національна академія наук України зініціювала видання науково-теоретичного та практичного журналу “Бібліотечний вісник”. На базі потужного наукового осередку держави – Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського – було започатковано часопис, який відновив кращі традиції вітчизняної фахової періодики. Розпочинаючи роботу, редакційна колегія на чолі з акад. НАН України О. С. Онищенком відразу поставили завдання досягти якісно нового рівня задоволення універсальних інформаційних потреб у суспільстві в інтересах розвитку науки, культури, освіти у час трансформації документів завдяки інтенсивному формуванню цілісної системи знань з теорії бібліотекознавства, бібліографознавства, книгознавства.

Сьогодні “Бібліотечний вісник” єдиний серед восьми десятків академічних журналів вміщує матеріали, присвячені пріоритетним напрямам інноваційного розвитку сучасного суспільства у царині інформаційно-бібліотечних ресурсів, друкує законодавчі акти України (постанови, укази), які регламентують функціонування бібліотек, першим оприлюднює результати багатолітніх досліджень та практичні досягнення, висвітлює найактуальніші проблеми у бібліотечній галузі держави та шляхи їх комплексного вирішення, є джерелом відображення досягнень у фондознавстві та кодикології, національній бібліографії і біографістиці. Нові технології збереження та відтворення інформації; комп”ютеризації та автоматизації бібліотечно-бібліографічних процесів; розробка теоретико-методологічного інструментарію; реставрації та консервації стародруків та рідкісних видань; проблеми створення реєстру національної бібліографії та Державного реєстру книжкових пам”яток Ураїни; студії з історії формування окремих бібліотечних зібрань та історичних колекцій регулярно публікуються на сторінках часопису.

Оптимально розроблена система рубрик дозволяє швидко підібрати необхідний тематичний матеріал про малодосліджені та невідомі сторінки історії книгодрукування, формування інтернет/екстранет середовищ у бібліотеках, сутність і значення історико-культурних фондів, методологію та методику сучасних бібліотекознавчих досліджень, розвиток української біографістики, створення та функціонування електронних бібліотек, класифікацію та типологію документів, різні аспекти практичної діяльності книгозбірень (каталогізація і систематизація, комплектування і обслуговування користувачів) тощо.

Практично у кожному номері вміщені рецензії та огляди на книги, які є непересічним явищем у культурному житті, та широко висвітлюються визначні наукові заходи бібліотечної спільноти. Журнал має скромне і раціональне поліграфічне оформлення та доволі великий наклад (близько 1000 прим.).

Серед авторів журналу "Бібліотечний вісник" – вітчизняні та закордонні провідні науковці у галузі бібліотечної справи, вчені зі світовим ім"ям: віце-призидент НАН України В. Литвин, акад. НАН України О. Онищенко, акад. НАН України П. Тронько, акад. НАН України В. Русанівський, чл.-кор. НАН України Л. Дубровіна, д-р с.-г. наук В. Вергунов; викладачі вищих навчальних закладів: д-р пед. наук І. Пілко, д-р іст. наук А. Непомнящий, д-р пед. наук Л. Петрова, д-р іст. наук Г. Швецова-Водка, д-р іст. наук В. Ільганаєва, очільники національних книгозбірень близького і далекого зарубіжжя: В. Коцере (Латвія), Д. Кудратова (Республіка Узбекистан), Н. Берьозкіна (Республіка Білорусь), О. Захаров, О. Соболєва (Росія) та багато інших.

Завдяки плідній співпраці з найбільшими книгозбірнями світу та розширенню міжнародного співробітництва часопис відображає на своїх сторінках фундаментальні та прикладні розробки бібліотечно-інформаційної галузі не лише нашої держави, а й кращі надбання колег ближнього і далекого зарубіжжя. Позитивним результатом такої співдії є спеціальні номери (наприклад випуск, присвячений бібліотечно-інформаційному сектору Сполученого Королівства спільно з Британською Радою в Україні, № 4 за 2001 р., про бібліотечну справу у Польщі, в якому висвітлено польсько-українське співробітництво, № 4 за 2006 р.). Серед більше трьох десятків країн – партнерів по МКО, до яких надходить "Бібліотечний вісник", – США і Канада, Китай і Японія, Велика Британія і Австрія, Франція і Швейцарія та ін., що сприяє формуванню позитивного іміджу української науки у світовому співтоваристві. Читацька аудиторія часопису надзви-

чайно широка – від вчених-теоретиків та бібліотекарів-практиків до викладачів та студентів вищих навчальних закладів.

Набутий досвід дозволяє з упевненістю дивитися у майбутнє провідного фахового часопису держави, який і надалі намагатиметься віддзеркалювати результати нових перспективних напрямів фундаментальних досліджень, сприятиме розробці стратегії діяльності наукових бібліотек, втілюватиме у щоденну практику кращі надбання та досвід спеціалістів бібліотечно-інформаційної галузі в умовах демократичних перетворень.

Г.А. Шаньгинова
/г. Улан-Удэ/

ПРОБЛЕМЫ СОХРАННОСТИ ДОКУМЕНТНЫХ ФОНДОВ БИБЛИОТЕК

Документные фонды библиотек представляют собой историко-культурную ценность, в которой сосредоточены редкие, уникальные издания. Во многих странах мира обеспечение целостности документных собраний является одной из острейших проблем. Только там, где проявляется систематическая забота о сохранности фондов и оказывается государственная поддержка библиотекам, имеются положительные тенденции в данной области.

Проблемам сохранности документных фондов в настоящее время уделяется огромное внимание. Тема сохранения библиотечных фондов нашла отражение в публикациях многих авторов, что свидетельствует о возрастании интереса теоретиков и практиков библиотечного дела к обеспечению целостности культурных и научных ценностей. Проблемы сохранности документных фондов также обсуждаются на семинарах, круглых столах, научно-практических конференциях. Исследованиями в области сохранения библиотечных фондов занимаются и научные отделы при крупных российских библиотеках: РГБ, РНБ, ВГБИЛ.

Обеспечение сохранности документных фондов – процесс непрерывный и комплексный, предусматривающий разнообразные мероприятия библиотеки, начиная с комплектования фонда и заканчивая его использованием. Однако в настоящее время обеспечение целостности документного фонда - сложная и зачастую трудно разрешимая проблема.

Около трети фондов крупнейших библиотек – РГБ, РНБ – находится в критическом состоянии. Аналогичная ситуация сложилась и в большинстве публичных библиотек Бурятии. Сегодня состав их фондов преимущественно представлен изданиями прошлых лет и, соответственно, устарел морально. Недостаточное комплектование сказалось и на книгообеспеченности, которая на одного жителя республики составляет всего 6,3 экз.[1] В фондах библиотек из-за недостаточного бюджетного финансирования имеются лакуны, процесс выбытия книг во много раз превышает количество новых поступлений.

Особую тревогу и озабоченность вызывает сохранность фондов детских библиотек, в которых списанию по ветхости подлежит 40% изданий. Для этих библиотек также характерно моральное устаревание значительной части фонда, рост балласта малоиспользуемой художественной литературы.[2] В школьных библиотеках ситуация по сохранности фондов несколько отличается: треть фонда составляют физически изношенные книги, морально устаревшие – 16 %.

Обозначим ряд проблем сохранности фондов публичных библиотек: отсутствие соответствующей материально-технической оснащенности фондохранилищ, несоблюдение режимов хранения (в том числе низкий температурный режим), дефицит площадей, рост случаев кражи документов, высокий процент должников, большое списание литературы. Негативно сказывается на сохранности библиотечного фонда низкое полиграфическое качество выпускаемой продукции, ветхость значительной части фонда. Отсутствие финансирования ограничивает возможности библиотек по созданию отделов реставрации документов, не позволяет своевременно реставрировать испорченные документы, проводить консервацию и стабилизацию фонда.

Некоторые библиотеки располагаются в аварийных зданиях и нуждаются в капитальном ремонте. Книгохранилище Национальной библиотеки Бурятии также нуждается в ремонте, поскольку из-за перегруженности есть вероятность падения стеллажей. Зачастую библиотекари самостоятельно осуществляют ремонт испорченных читателями книг. Отсюда вы-

---

[1] Петухова И.И. Библиотеки Бурятии – стратегия, идеи, концепция развития / И. И. Петухова // Молодежь. Библиотека. Информация : материалы науч.-практ. конф. Ч. 1. – Улан-Удэ, 2003. – С. 14 -23.

[2] Столяров Ю.Н. Библиотечный фонд для детей: учеб. пособие/ Ю.Н. Столяров, А.В. Маркина, Т.Н. Сомова, О.Р. Старовойтова. – М.: Школьная библиотека, 2005. – С. 31.

текает еще одна проблема: отсутствие специализированных кадров реставраторов в библиотеках.

Национальной библиотекой Республики Бурятия предпринимаются различные мероприятия по решению проблем сохранности библиотечного фонда. Так, разработана и реализована комплексная программа «Сохранение и безопасность библиотечных фондов»; проведен обучающий семинар «Обеспечение сохранности документов на бумажных носителях» с участием сотрудников регионального Центра консервации и реставрации документов ГПНТБ СО РАН и т.д.

Слабое финансирование негативно влияет на материально-техническое оснащение и муниципальных библиотек Иркутской области. Так, по сведениям Иркутской областной государственной универсальной научной библиотеки, 54 библиотеки нуждаются в капитальном ремонте, 12 библиотек располагаются в аварийных зданиях.[1] Не менее сложная ситуация - в Иркутской областной государственной научной библиотеке: в результате обрушения здания погибло около четверти всего фонда.

Заслуживает внимания опыт работы Иркутской областной государственной универсальной научной библиотеки им. И.И. Молчанова-Сибирского (ИОГУНБ) по сохранности фондов. Библиотекой создана комиссия по сохранности фондов и разработан пакет инструктивно-методических документов. В этот пакет включены различные материалы по обеспечению сохранности основного и подсобного библиотечного фонда, организации его проверки, исключению и перераспределению документов.

Особую тревогу библиотечных сотрудников вызывает сохранность редких изданий, краеведческих документов. В целях их сохранения создана база данных «Редкая книга», осуществляется оцифровка документов и их перевод на электронные носители. Для проведения работ по дезинфекции фонда библиотекой приобретены соответствующие средства.

Заметим, что ИОГУНБ разработаны стратегические направления деятельности по обеспечению целостности фонда. Так, в рамках программы «Сохранность библиотечного фонда ИОГУНБ» в 2002 г. создан Центр превентивной консервации библиотечного фонда, в дальнейшем планируется преобразовать его в региональный.

В соответствии с реализацией проекта по созданию регионального Центра консервации фондов библиотек Приангарья библиотека получила средства от Министерства культуры и массовых коммуникаций РФ на

---

[1]Горбунова Л.В. Муниципальные библиотеки Иркутской области в 2002 году / Л. В. Горбунова // Библиотечный вестник Прибайкалья. - 2003. – № 2. - С. 63-64.

приобретение оборудования по поддержанию температурно-влажностного, светового режимов. Это оборудование позволяет осуществлять постоянный мониторинг указанных режимов хранения библиотечного фонда.

Для решения проблемы реставрации документов ИОГУНБ проведены переговоры с различными полиграфическими и издательскими предприятиями города по вопросу приобретения технологического оборудования для переплетных работ. Кроме этого, установлены деловые отношения с иркутскими фирмами, занимающимися поставкой и продажей материалов для переплетных работ.

Помимо вопросов технического оснащения библиотеки современным оборудованием, ИОГУНБ большое внимание уделяет обучению сотрудников. Например, состоялись следующие семинары: «Изучение требований ГОСТов по хранению и консервации документов», «Поведение персонала в экстремальных условиях». Специалисты Федерального Центра консервации библиотечных фондов РНБ проводили обучающий семинар по сохранности фондов не только для работников Иркутской областной научной библиотеки, но и для руководителей библиотек области. Сотрудники ИОГУНБ также приняли участие в социологическом исследовании РНБ «Сохранность библиотечных фондов» на 2003-2005 гг.

Не менее интересен опыт библиотек Республики Саха (Якутии). В конце 1990-х гг. принята Республиканская программа «Современные технологии хранения и обеспечения доступности информации в государственных библиотеках Республики Саха (Якутия)». В соответствии с этой программой Национальная библиотека РС (Я) осуществляет сбор и хранение всей национальной печатной продукции. В рамках другой программы - «Память Якутии на 2002-2006 гг.» - решается проблема сохранения документальной памяти республики.[1]

В условиях информатизации, внедрения компьютерных технологий обострилась проблема сохранения электронных документов. Электронные ресурсы, как и программное обеспечение, быстро устаревают: это одна из проблем хранения. Другая сложность связана с вероятностью утери информации вследствие проникновения вируса или неправильного обращения сотрудников с программно-техническими средствами и документами. В России и за рубежом осуществляется поиск способов, методов сохранности печатного и электронного фонда.

---

[1] Максимова Т.С. Национальная библиография Республики Саха (Якутия) / Т.С. Максимова // Библиотечное дело: традиции, новые технологии и формы сотрудничества: материалы регион. науч.-практ. конф. – Улан-Удэ, 2003. – С. 67-72.

Одним из способов сохранения фонда является оцифровка документов. Имея ряд преимуществ (обеспечение целостности редкого фонда, увеличение доступа пользователей к документам), оцифровка, в то же время, наносит вред документам, подвергая их тепловой обработке и облучению. Другим способом сохранения документов является микрофильмирование. Микрофильмы и микрофиши - относительно недорогие по производству документы - позволяют экономить место в фондохранилище. Например, за рубежом преобладающая часть фонда расположена на микроформах и не имеет печатных аналогов. Среди иных способов сохранения документного фонда можно назвать технические устройства, включающие систему «Чекпойнт»: электронный контроль, использование современного оборудования, позволяющего защитить фонд. Широкие возможности для обеспечения целостности фонда открывает также внедрение штрих-кодирования.

Є.О. Корнілова
Л.Є. Корнілова
/м. Київ/

РОБОТА НАУКОВИХ БІБЛІОТЕК У НАПРЯМКУ СТВОРЕННЯ БІОБІБЛІОГРАФІЧНИХ РЕСУРСІВ

Біографічний жанр – дуже цікавий напрям історико-бібліографічної діяльності, який на даний час активно розвивається. Суспільство зацікавлене в отриманні інформації про надбання письменників, науковців, суспільних діячів, їм присвячуються біографічні серії, збірники біографій та окремі монографії, статті, персональні та біобібліографічні посібники. Основною метою створення біобібліографічних посібників є пропаганда досягнень регіональної та галузевої науки, створення інформаційної бази для вивчення історії окремих наукових дисциплін та збереження образів видатних вчених, які входять до світової та національної еліти, для наступних поколінь.

Біобібліографія – одна з найдавніших і традиційних видів бібліографії, яка складається з біографічної та бібліографічної частин. Біобібліографія тісно пов’язана з процесом розвитку науки, оскільки основна її увага зосереджена на вченому як її представнику. Підготовка біобібліографій має велике значення і для вивчення історії науки, осмислення спадщини, а су-

часникам – для усвідомлення ваги своєї праці. Незважаючи на колективний характер сучасної наукової діяльності, вплив окремої особистості на результат залишається значним. Тому необхідне поєднання персональних та колективних біобібліографій як поточного, так і ретроспективного характеру.

Аналізуючи сучасне інформаційне поле України та місце в ньому персональної бібліографіі, можна зробити висновок про те, що цей напрям бібліографіі посідає чільне місце в бібліотечній роботі. Про це свідчить, зокрема, вивчення біобібліографічних посібників, які видані бібліотеками та іншими установами країни у 1999-2006 рр. та надійшли до фондів великих наукових бібліотек. Більшість бібліотек, які займаються створенням біобібліографічних видань, розпочали видання серій. Наприклад, формування бібліографічних покажчиків серії „Біобібліографія вчених України" на основі бібліографічних картотек та локальних баз даних – один з напрямів діяльності національних наукових, галузевих, універсальних бібліотек, бібліотек науково-дослідних інститутів та вищих навчальних закладів.

До великих біобібліографічних серій належать такі: "Биобиблиография ученых Украинской ССР"; "Вчені Прикарпаття"; "Вчені Буковини"; "Академіки АПН України"; "Українські вчені-аграрії ХХ століття"; "Вчені НаУКМА"; "Ученые - Фармации"; "Джерела української біографістики"; "Провідні діячі української книги"; „Славні імена української медичної книги: Медичні бібліотеки України в особах, документах, бібліографії".

Сучасні серійні біобібліографічні видання, крім обов'язкових елементів, мають однаковий формат, поліграфічне оформлення та уніфіковану структуру: портрет ученого, коротку вступну статтю українською, російською, англійською мовами про його науковий доробок, авторські свідоцтва і патенти; інші види документів; законодавчі акти, у розробці яких він брав участь; список кандидатів і докторів наук, підготовлених ученим; перелік наукових, науково-виробничих конференцій, семінарів, симпозіумів, конгресів, у яких він брав участь; численні фотознімки ученого у колі учнів, колег, на міжнародних конференціях.

За останні роки також створено багато різноманітних біобібліографічних словників та довідників, які присвячені діяльності вчених України. Крім того, видаються біобібліографічні посібники; посібники, присвячені окремим науковим спеціальностям; персональні покажчики тощо.

Велика роль у розвитку біобібліографії в Україні належить Національній бібліотеці України ім. В.І. Вернадського (НБУВ). За час свого існування бібліотека та її співробітники підготували та видали понад 100 біобібліо-

графічних праць. Вона також є науково-методичним центром з організації бібліографічної продукції цього типу для бібліотек та установ системи Національної академії наук України. Підготовлені бібліотекою методичні рекомендації регламентують структуру, редакційно-технічне оформлення та поліграфічне виконання випусків серії "Біобібліографія учених України", розглядають особливості бібліографічного опису у списках літератури про життя та діяльність учених, а також у покажчиках їхніх праць.

В 90-х роках минулого століття НАН України відновила біографічні дослідження на базі НБУВ, у якій зосереджено найбільші в Україні масиви біографічної інформації. В рамках бібліотеки було створено Інститут біографічних досліджень, основними напрямками роботи якого є: розробка теоретичних та науково-методичних проблем української біографістики; збирання, наукове опрацювання, підготовка до видання матеріалів Українського біографічного словника - багатотомного енциклопедичного видання, що вміщуватиме біографії діячів України, представників української діаспори, а також українознаців і палких прихильників України за її межами з усіх сфер людської діяльності від давнини до сучасності; координація досліджень з біографістики в Україні.

Національна наукова медична бібліотека України та обласні наукові медичні бібліотеки в створенні власних біобібліографічних ресурсів зосереджують свою основну увагу на вчених, які вже пройшли певний відбір і підтвердили вагомість результатів своїх досліджень (захист кандидатської і докторської дисертацій, обрання в члени-кореспонденти та академіки АМН України), та на загальній історії розвитку науки через збирання та обробку даних про вчених відповідної галузі або періоду розвитку медичної науки України. Медичні бібліотеки видали біля 100 біобібліографічних праць.

Таким чином, з усього вищесказаного можна зробити висновок про досить активний розвиток біобібліографістики в Україні. Наукові бібліотеки беруть активну участь в цьому процесі, залучаючи до своєї праці не тільки традиційні, а й новітні технології. Завдяки ним виникає можливість подальшого поширення інформації про вчених, їхні доробки та наукову діяльність. Крім того, полегшується доступ до біобібліографічних ресурсів за рахунок використання комп'ютерних технологій та всесвітньої мережі Інтернет. Звичайно, існують і певні проблеми та недоліки, але їх вирішення можливе за умови корпоративної співпраці наукових бібліотек України.

Доповідь присвячена дослідженню досвіду роботи наукових бібліотек України у напрямку створення біобібліографічних ресурсів. Зокрема, розглянуті доробки НБУВ та Національної наукової медичної бібліотеки України. Наведені типи та види можливих біобібліографічних видань, а також приклади вже створених ресурсів. Розглянуті подальші перспективи розвитку біобібліографістики в Україні.

І.М. Антоняк,
З.О. Казьмир
/м.Львів/

БІБЛІОТЕКА УКРАЇНСЬКОГО КАТОЛИЦЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ: ЗДОБУТКИ І ПЕРСПЕКТИВИ

Бібліотека Українського католицького університету (УКУ) – навчально-освітня установа, яка перш за все забезпечує навчальний та науково-дослідний процес в університеті.

Слід зазначити, що УКУ — перший католицький університет на території колишнього Радянського Союзу і перший університет, який заснувала Східна Католицька Церква.

Навчальний заклад успадкував і продовжує наукові традиції Греко-Католицької богословської академії, створеної у 1928-1929 рр. у Львові. Засновником її був митрополит Андрей Шептицький. Базою для комплектування бібліотеки став дарунок митрополита Шептицького (близько тисячі одиниць зберігання), книгозбірня семінарії та Богословського наукового товариства.[1] До 1939 р. бібліотека збільшила кількість книг до 6 тис. одиниць зберігання та налагодила зв'язки з українськими, польськими, італійськими та чеськими видавництвами. Після приходу в Галичину радянських військ у вересні 1939 р. академію закрили, а студентів репресували. Унаслідок німецького бомбардування 15 вересня 1939 р. академічна Церква Святого Духа і бібліотека були зруйновані.[2]

---

[1] Світильник істини: Джерела до історії Української католицької богословської академії у Львові, 1928-1929-1944: З нагоди її 50-літнього ювілею. – Частина перша. – Торонто; Чікаго, 1973. – С. 400.

[2] Колянківський М. Про долю бібліотеки Богословскої академії // Світильник істини: Джерела до історії Української католицької богословської академії у Львові, 1928-1929-1944: З нагоди її 50-літнього ювілею. – Частина третя. – Торонто; Чікаго, 1983. – С. 524.

У 1994 р. Львівська богословська академія та її бібліотека відновили свою діяльність. У 2002 р. на базі академії заснували Український католицький університет. На сьогоднішній день бібліотека налічує 94 тис. одиниць зберігання. Книги розміщені у чотирьох читальних залах: богословському, історичному, філософсько-гуманітарному, у залі періодики та в чотирьох книгосховищах. Для забезпечення ефективного навчального та науково-дослідного процесів у бібліотеці створено максимально комфортні умови доступу до літератури. Книги у читальних залах (близько 13 тис.) є у відкритому доступі.

У бібліотеці сформована так звана полиця викладачів, де підібрані матеріали навчальних курсів. Особливістю нашої бібліотеки є також вільний доступ до дипломних робіт випускників університету. До послуг читачів – електронний каталог (http://www.opac.ucu.edu.ua), який сприяє швидкому та ефективному пошукові бібліографічної інформації.

Перевагою нашої бібліотеки є чи не найкраща підбірка літератури з богословської тематики, а саме: Святого Письма, релігієзнавства, літургії, патрології, історії церкви та канонічного права. На теперішній час у вільному доступі знаходиться богословська література загальною кількістю близько 4 тис. книг, а також серії: Patrologia Graeca-Migne (131 т.), Sources Chretiennes (419 т.), колекція з канонічного права Йосифа Прадера (500 кн.).

Фонд періодичних видань у бібліотеці УКУ нараховує приблизно 1220 назв журналів, 210 назв газет: видання богословського, філософського, історичного, мовознавчого характеру різними мовами. Насамперед це - всі профільні для нас наукові журнали. Щороку бібліотека УКУ передплачує приблизно 250 назв періодики. У бібліотеці зберігаються періодичні видання XIX ст., наприклад шематизми Львівської, Перемиської, Самбірської і Сяноцької, Лемковщини, Станіславівської єпархій.

З 1999 р. в бібліотеці УКУ ведеться тематичний каталог статей періодичних видань під назвою «Index-Religion»: каталог поточної інформації богословської та філософської тематики. Нині каталог нараховує понад 8500 наукових тематичних статей українською, російською і польською мовами. У друкованому варіанті ця інформація відображається в журналі «Богословія» під назвою «Бібліографія богословських та інших наукових статей у слов'яномовних періодичних виданнях за [поточний] рік».

Гордістю бібліотеки є:

- колекція візантиністики Ганса-Георга Бека – видатного історика-медієвіста і візантолога, налічує 2569 кн.;
- італомовна колекція – дарунок mons. Scarabelli, 222 кн.;

- серія “LOEB classical library” – збірка оригінальних текстів античних авторів з англійським перекладом, 476 кн.;
- колекція о. Івана Шевціва – дослідника історії Греко-Католицької церкви, 1723 кн.;
- колекція історика Михайла Демковича-Добрянського, 2694 кн;
- збірка мовознавця Олекси Горбача, 250 книг та 72 мікрофільма з філології;
- збірка професора літургіки о. Роберта Тафта, 314 книг.

Протягом останніх декількох років бібліотека використовує класифікацію бібліотеки Конгресу США (The Library of Congress), застосовувану відомими світовими бібліотеками, зокрема бібліотекою Ґарвардського університету, Університету Торонто, Варшавського університету. Важливим чинником вибору була велика кількість богословської літератури, важливої для нашої бібліотеки. Оскільки детальне охоплення такої літератури не забезпечується загальновизнаними класифікаціями (УДК, ББК), ми скористалися прикладом бібліотеки Конгресу. Перевагою цієї класифікації є детальна структуризація всіх дисциплін та глибокий внутрішній поділ кожної з них. Недоліком є недостатньо повна розробка галузей україністики.[1] Це пояснюється історичними обставинами, оскільки протягом багатьох років на світовій політичній карті не існувало української держави: існувала УРСР, тому історія України розглядається як складова історії Радянського Союзу.[2] Але, навіть такий поділ має свою чітку структуру за хронологічним та локальним принципом.

У процесі систематизації ми використовуємо OCLC: онлайновий комп’ютерний бібліотечний центр, головна мета якого - доступ до міжнародної бібліографічної інформації, спільне використання фондів та бібліографічних даних. OCLC обслуговує понад 33.000 книгозбірень усіх типів у 65 країнах світу.[3]

У цьому році бібліотека УКУ закупила інтегровану систему АІБС „МАРК-SQL”, призначену для автоматизації робочих процесів у бібліотечній галузі. Широкі можливості системи використовуються у процесах комплектування літератури, обліку бібліотечного фонду, створення і ведення

---

[1] Books for College Libraries: A core collection of 40,000 titles. – Vol. III: History. – Chicago, 1975. – P. 24-125.

[2] Library of Congress classification. Class D-DR. History (General) and History of Europe. – Washington, 2000. – P. 433-440.

[3] Ситник С. Новий профіль довідково-інформаційної роботи // Бібліотечний вісник. – 2000. – № 5. – С. 14-15.

електронного каталогу, систематизації та предметизації документів, технічної обробки нових видань, довідково-інформаційного обслуговування, обслуговування читачів, ведення статистичної звітності, аналізу книгозабезпеченості, роботи з повнотекстовими та мультимедійними ресурсами, для застосування штрих-кодової технології, доступу до ресурсів бібліотеки через Інтернет.

У перспективі планується надання вільного доступу до всіх книг, що є у фондах бібліотеки, та створення наукового читального залу, де буде зібрано довідково-пошукову літературу і колекції. У планах бібліотеки - розширення класифікаційних табличок з україністики.

Р.И. Ушатая
/г. Симферополь/

ГОРДОСТЬ ТАВРИЧЕСКОГО ГУБЕРНСКОГО ЗЕМСТВА: ЕСТЕСТВЕННО-ИСТОРИЧЕСКИЙ МУЗЕЙ, МУЗЕЙ НАГЛЯДНЫХ ПОСОБИЙ И ИХ БИБЛИОТЕКИ

История возникновения и деятельности примузейных справочных библиотек слабо разработана в краеведении. Во-первых, эти книжные собрания как на заре своей деятельности, так и в настоящее время комплектовались в основном как узкоспециальные и не были рассчитаны на массового читателя. Во-вторых, об этих библиотеках практически нет или очень мало информации. В основном это - скупые данные в общих отчетах о работе музеев. Но все это не снимает проблемы важности их изучения. И в первую очередь потому, что в данных библиотеках находится литература, которую обычно трудно найти в массовых библиотеках.

Появление музейных справочных библиотек начинается сразу же с создания музея (а зачастую – и до его создания), естественно, как подбор именно рабочей литературы, а не - вначале – как создание библиотеки. Так же естественно начинает расти книжное собрание: параллельно и в единстве с ростом музейных материалов.

Таврическое губернское земство содержало два музея, находящихся в Симферополе: естественноисторический и наглядных пособий, при которых составились довольно значительные книжные собрания. Заботясь о благосостоянии музеев и росте музейных экспонатов, земство не забывало и о пополнении их библиотек как неотъемлемой составной музея.

Библиотека естественноисторического музея начала работать со дня открытия естественноисторического музея в 1899 г. Постоянный персонал музея состоял из заведующего музеем С.А. Мокржецкого, хранителя музея и препаратора. В обязанности хранителя музея, помимо работы с коллекцией, входило ведение музейных книг и приведение в систематический порядок библиотеки. В 1903 г. на должность письмоводителя была приглашена Е.А. Зегебарт. На неё легли обязанности по регистрации и переписке бумаг, ведение инвентарных записей библиотеки, выдача и прием книг. В отчете о работе музея за 1905 год она упоминается уже как заведующая библиотекой. В 1904 г. был составлен каталог библиотеки по отделам, в который вошли все книги, брошюры и периодические издания. Фонд библиотеки пополнялся не только за счет покупки книг и выписки периодических изданий, но также в обмен на отчеты и печатные труды С.А. Мокржецкого, а с 1911 г. - и на коллективные труды персонала музея, посылаемые от музея различным научным обществам и учреждениям. В 1911 г. библиотека наконец-то была приведена в систематический порядок: закончена проверка фонда и регистрация непериодических изданий, составлен карточный каталог по главным отделам.

С 1914 г. обстоятельства военного времени наложили свой отпечаток на деятельность музея: по мобилизации призван в армию помощник губернского энтомолога И.М. Щеголев, Е.А. Зегебарт откомандирована управой в ведение Отдела снабжения армии при губернской земской управе. В 1917 г. Е.А. Зегебарт возобновила свою работу в музее в прежней должности и продолжала заниматься всей текущей канцелярской работой, а также регистрацией книг и журналов.

Годовой оклад библиотекаря-письмоводителя составлял: в 1911 – 1914 гг. – 520 руб.; в 1915 - 1916 гг. – 730 руб.; в 1917 г. – 1832 руб. 99 коп.; в 1918 году – 2652 руб.

Таким образом, в течение всех лет существования библиотеки при Симферопольском естественноисторическом музее составилось довольно солидное для провинции книгохранилище.

Справочно-педагогическая библиотека при музее наглядных пособий обслуживала в основном учащихся и занимающихся народным образованием.

Музей наглядных пособий был учрежден губернским земским собранием в 1904 г. при губернской управе. Согласно заключению совещания при губернской управе по вопросам народного образования музей, должен был содержать справочный аппарат для нужд уездных управ и учащихся.

В состав музея как его необходимая составная часть вошла небольшая библиотека, которую можно было назвать справочно-педагогической. Эта же библиотека служила нуждам отдела народного образования. Библиотекой пользовались учащиеся низших начальных, некоторых повышенных и средних школ, деятели народного образования, а также слушатели организованных дирекцией народных училищ в Симферополе учительских курсов.

В 1915 г. библиотека пополнилась 211 книгами не только по начальному народному образованию, но и работами по русскому языку и педагогической психологии. Всего к концу года в библиотеке состояло 3550 книг.

Руководили работой музея заведующий отделом народного образования Таврической губернской земской управы, преподаватель естествознания и физики в Симферопольской женской гимназии В.А. Станишевской и член Таврической ученой архивной комиссии Л.С. Вагин.

ІНФОРМАЦІЙНІ СИСТЕМИ І ТЕХНОЛОГІЇ

Г.В. Власова,
Л.І. Титова
/м. Київ/

АНАЛІЗ СУЧАСНИХ КЛАСИФІКАЦІЙ БАЗ ДАНИХ ДЛЯ ЕФЕКТИВНОСТІ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ

При переході до інформаційного суспільства стає необхідним вироблення нової соціальної технології для формування людини, здатної жити і діяти в сучасному інформаційному середовищі. Для цього важливі не тільки знання інформаційних ресурсів та уміння оперувати інформацією, а й навички формування інформаційного світогляду, тобто знання законів функціонування інформації в суспільстві, розуміння суті інформаційних перетворень і усвідомлення свого місця і завдань в інформаційному суспільстві. Сучасний спеціаліст повинен здійснювати інформаційні процеси за допомогою обчислювальної техніки. З самого початку розвитку обчислювальної техніки утворилося два основних напрямки її використання. Перший напрям – використання обчислювальної техніки для виконання громіздких чисельних розрахунків. Становлення цього напряму сприяло інтенсифікації методів чисельного рішення складних математичних задач, розвитку класу мов програмування, орієнтованих на запис чисельних алгоритмів. Другий напрям – використання засобів обчислювальної техніки в автоматичних або автоматизованих інформаційних системах (АІС).

Для задоволення інформаційних потреб користувачів в АІС існує банк даних. А інформаційним ядром системи є база даних (БД).

БД – поіменована сукупність організованих даних, які зберігаються в пам’яті обчислювальної системи і відображають стан об’єктів і їх взаємозв’язків в предметній області, що розглядається [6].

В епоху інформатизації суспільства БД та АІС стають невід’ємною складовою професійної діяльності спеціалістів. В зв’язку з цим актуальним стає засвоєння принципів побудови та ефективного використання відповідних технологій і програмних продуктів - таких, як, наприклад, системи управління БД, CASE–системи автоматизації і проектування, засоби адміністрування і захисту БД та ін.

Електронна форма подання інформації дозволяє зробити студента активним учасником процесу навчання, стимулювати його пізнавальну активність, більш ефективно здійснювати пошук релевантної інформації в БД, необхідної для забезпечення навчального процесу.

Тому використання БД та АІС стає невід'ємною складовою професійної діяльності студентів. В зв'язку з цим актуальними стають не тільки проблеми проектування і використання БД, а й класифікації БД, їх програмного забезпечення. Від правильного вибору інструментальних засобів створення інформаційних систем, видової класифікації БД, використання моделей даних, обґрунтування раціональної схеми побудови БД, організації запитів та збереження даних залежить ефективність функціонування систем.

Слід зазначити, що з кожним роком на інформаційному ринку збільшується кількість різноманітних БД. З одного боку, це надає можливість констатувати їх появу на ринку як інформаційного продукту, розвиток індустрії БД, а з іншого - загострює проблему класифікації БД, тому що без знань їх якісних характеристик, особливостей, видів і типів неможливе ефективне використання БД для рішення конкретних професійних задач спеціалістів.

Класифікація – це метод дослідження, який дає змогу впорядкувати явище, предмети і тим самим полегшує процес їх вивчення, допомагає розкрити внутрішні закономірності об'єктивного світу. Класифікацією є один із найпростіших різновидів моделювання, розподіл предметів певного роду на взаємозв'язані класи згідно з найсуттєвішими ознаками, властивими предметам одного роду, які відрізняють їх від предметів інших родів. [5]

Як свідчить аналіз спеціальної літератури, проблема класифікації БД стає дедалі актуальнішою [1; 2; 3; 5; 7].

Так, наприклад, в дослідженні Н.І. Гендиної описані дев'ять різних варіантів класифікацій БД, наведена типологія, що прийнята в різних системах класифікації (в ній врахована синонімія в назвах типів БД і вказується лише одна із синонімічних назв). [1] Але, незважаючи на достатньо велику кількість типів, їх можна умовно поділити на два класи: первинні (числові, текстово-числові, повнотекстові БД і БД за фізико-хімічними властивостями) і вторинні (бібліографічні, адресні, довідкові та ін.). Як свідчить досвід, часто неможливо віднести БД до одного типу, тому що в практиці трапляються так звані змішані БД.

Огляд різних типів і видів БД поданий в наукових працях Л.Я. Філіпової. [5] Вона виділяє такі основні типи і види БД: документальні, факто-

графічні та інтегровані. А за тематичною ознакою поділяє БД на багатогалузеві, міжгалузеві, галузеві, вузькотематичні, проблемно-орієнтовані та ін.

Н.В. Макарова класифікацію БД здійснює за такою ознакою, як технологія обробки даних. Відповідно до цієї ознаки БД поділяються на централізовані та розподілені. [2]

А.Д. Щербатова в своїй класифікації БД виділяє таку ознаку, як форма представлення даних. [7]

Аналіз сучасних класифікацій БД свідчить, що єдиного підходу до класифікації БД немає, оскільки вони лише недавно стали об'єктом уваги дослідників, а у зв'язку з багатогранністю БД для їх класифікації використовуються різні класифікаційні ознаки.

Разом з тим, в запропонованих класифікаціях недостатньо, на нашу думку, розкриваються необхідні взаємозв'язки між БД, не використовуються при здійсненні класифікації такі ознаки, як моделі даних, організація зберігання даних, доступність даних, форма власності і т.п. При розробці класифікацій БД у міру можливості необхідно враховувати такі принципи:

- характеристики якості (функціональні показники: повнота, достовірність, ідентичність, актуальність);
- призначення предметної області (знань і діяльності);
- сфера використання (галузі виробництва продукції і послуг);
- джерела формування (отримання інформації);
- оперативність і актуальність даних (обсяг, оперативність, періодичність).

Ми пропонуємо здійснити класифікацію БД за ознаками (рис. 1).

Запропонована класифікація враховує необхідні взаємозв'язки між БД, сприяє упорядкуванню БД і ефективності їх використання.

Отже, БД за організацією зберігання даних або за технологією обробки даних поділяються на централізовані або розподілені.

Централізована БД зберігається в пам'яті одної обчислювальної системи. Якщо ця обчислювальна система є компонентом ЕОМ, то можливий розподілений доступ до такої бази. Такий спосіб використання БД часто застосовують в локальних мережах ПК.

Розподілена БД складається із декількох, можливо пересічених або навіть дублюючих одна одну частин, що зберігаються в різних ЕОМ обчислювальної мережі. Робота з такою базою здійснюється за допомогою системи управління розподіленою БД (СУРБД).

Рис. 1 Класифікація БД

За способом доступу до даних БД розподіляються на БД з локальним доступом і БД з віддаленим мережним доступом.

Системи централізованих БД з мережним доступом передбачають різні архітектури подібних систем: файл-сервер, клієнт-сервер.

Локальна БД – розміщена на одному або декількох носіях одного комп'ютера.

Державна БД – створена, сформована за рахунок коштів держави.

Реляційна БД – побудована на основі реляційної моделі. В реляційній БД кожний об'єкт задається записом (рядком) в таблиці. Реляційна БД створюється, а потім управляється за допомогою реляційної системи управління БД.

Об'єктно-орієнтована БД – в якій дані представлені у вигляді моделей об'єктів, що включають прикладні програми, котрі управляються (керуються) зовнішніми подіями.

Документографічна (документальна) БД – в її записі відображається конкретний документ, вміщено його бібліографічний опис і, можливо, іншу інформацію про нього. Документальні БД, в свою чергу, поділяються на видові і тематичні [5]. Видові БД організовані за видами розміщених у них документів (патенти, статті, переклади, стандарти і т.п.) Крім того, документальні БД можуть включати бібліографічні і текстові дані та поділяються на:

- бібліографічні БД – включають бібліографічну інформацію або бібліографічні відомості про друковану продукцію;
- повнотекстові БД – вміщують електронні варіанти текстів (газет, журналів, окремих статей та ін. друкованої продукції).

Фактографічні БД вміщують довідкові дані, факти, явища, події, предмети і т.п.

Лексикографічна БД містить записи, що складаються з даних про одну лексичну одиницю і відповідають статті словника.

Багатогалузеві БД охоплюють всі галуз, можуть бути полівидовими і моновидовими.

Міжгалузеві БД включають інформацію із загальних проблем, що мають відношення до декількох галузей (наприклад, техніка безпеки). [5]

Галузеві БД вміщують інформацію конкретної галузі.

Проблемно-орієнтована БД включає тематично пов'язані документи і/або дані, призначені для вирішення прикладних задач визначеного виду.

Спеціальна (з обмеженим доступом) БД вміщує відомості, які відносяться в установленому порядку до державної таємниці.

Таким чином, правильний підхід щодо використання класифікаційних ознак при створенні БД для інтенсифікації навчального процесу сприяє: переводу навчальних видань на електронні носії інформації; поглибленню та розширенню знань студентів; формуванню інтересу до пізнавальної діяльності; опануванню прийомів пізнання; розвитку пізнавальних здібностей; подальшому розвитку самоосвіти.

Література:

1. Гендина Н.И. Лингвистическое обеспечение библиотечной технологии: Автореф. Дис. М., 2000. – 18 с.
2. Информатика: Практикум по технологии работы на компьютере / Под. Ред. Н.В. Макаровой. – М.: Финансы и статистика, 2003. – 256 с.
3. Каратыгин С.И и др. Базы данных. – М.: ABF, 2002. – 308 с.
4. Конноли Г. Базы данных: проектирование, реализация и сопровождение. Теория и практика. – М.: Вильямс, 2000. – 120 с.
5. Филлипова Л.Я. Автоматизованые библиографические базы данных: пользовательский подход: Книга для работников электронных библиотек и информационных служб, имеющих гуманитарное образование. – К.: ЧП «Интеграл Кин», 1998. – 191 с.
6. Хоменко А.Д. и др. Базы данных: Учебник для вузов. – СПб.: КОРОНА принт, 2003. – 672 с.
7. Щербакова А.Д. Обработка данных с помощью компьютера. – К.: Вища шк., 2001. – 288 с.

Е.В. Мартынова,
А.В. Матвеева
/г. Кемерово/

ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА ПОДГОТОВКИ АНАЛИТИЧЕСКИХ МАТЕРИАЛОВ

Аналитика становится все более распространенной, она заполняет все сферы нашей жизни от досуга до работы и науки. Анализ и оценка – необходимые составляющие любой профессиональной деятельности. Аналитические процедуры сопровождают все сферы библиотечной технологии, включая административно-управленческую, организационно-методическую, научную обработку информации и др. Аналитическая деятельность имеет свое специальное содержание, алгоритмы и правила.

Существуют учебные публикации по методике подготовки аналитических жанров. Основными авторами по данной теме являются А.А. Тыр-

тычный, В.В. Смирнов и В.В. Ученова. В данной работе предпринята попытка представить методику подготовки аналитической статьи. Такое предложение обусловлено несколькими обстоятельствами. Во-первых, аналитическая статья является высоко информативным источником, поскольку базируется на фактических данных, предлагает разностороннюю оценку и прогноз. Во-вторых, информационная ценность данного жанра обуславливает его распространенность, популярность. В-третьих, умение работать в малых аналитических жанрах, к которым относится статья, обеспечивает эффективность процесса управления и принятия решений.

Существуют общие структурные требования к аналитической статье как жанру документа:

- статья должна иметь четкую, яркую концептуальную мысль, быть понятной читателю без особых трудностей и легко восприниматься;
- композиция статьи должна иметь традиционные части: вводную, основную, заключительную.

Во вводной части дается представление об актуальности темы или проблемы; показывается, почему данная ситуация анализируется, почему ее надо разрешить. В основной части сосредотачивается внимание на тех факторах, которые мешают решению проблемы, и указываются те шаги, которые следует предпринять для устранения противоречия. Заключительная часть носит обобщающий характер, в ней могут быть представлены преимущества, возникающие в ходе решения проблемы.

В современной теории журналистики, помимо общих, выделяются и специальные жанрообразующие требования, которые предъявляются к статье, в том числе к практико-аналитической. Эти требования предусматривают наличие в материале публикации следующих жанрообразующих признаков: целевая установка, предмет отображения, метод отображения, способ отображения, а также необходимых познавательных процедур: описание, объяснение, оценка, прогноз.

Авторы данного исследования подготовили учебно-методическое пособие для повышения квалификации библиотекарей среднего звена, которые имеют цель обучиться методике составления практико-аналитических материалов, в том числе статей.

В пособии раскрыты теоретические основы темы и даны упражнения для самостоятельной работы. В процессе выполнения упражнений предусмотрен разбор примеров, комментирование приемов построения аналитических текстов. Работа с пособием включает задание по самоконтролю усвоения знаний и формирования умений.

Л.Й. Костенко
/Київ/

РОЗВИТОК КОМП'ЮТЕРНО-ТЕЛЕКОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У НАЦІОНАЛЬНІЙ БІБЛІОТЕЦІ УКРАЇНИ ім. В.І. ВЕРНАДСЬКОГО

Роботи зі створення в Національній бібліотеці України імені В.І.Вернадського (НБУВ) комп'ютерно-телекомунікаційних технологій спрямовані на її трансформацію в головний науково-інформаційний центр держави, що має сприяти сталому розвитку суспільства. Вони мають 2 напрями: інформаційно-ресурсний (створення бібліографічних і реферативних баз даних, формування ресурсів "відкритого контенту" та архіву Інтернет-ресурсів) і програмно-технічний.

У рамках робіт із створення бібліографічних ресурсів розроблена й впроваджена ресурсоощадна конвеєрна технологія автоматизованого опрацювання обов'язкового примірника творів друку України та найбільшого в державі потоку зарубіжної літератури, створення електронного каталогу НБУВ як основного бібліографічного ресурсу держави. Розвитком цих робіт є переведення в електронну форму генерального алфавітного каталогу НБУВ. Він являтиме собою систему Image-копій каталожних карток, пошук у якій здійснюватиметься за роздільниками. Роботи в цьому напрямі вже розпочалися: відскановано 2 млн. каталожних карток з приблизно 5 млн.

Роботи реферативної спрямованості орієнтовані, з одного боку, на вичерпне охоплення всіх наукових періодичних видань України та відображення їх у загальнодержавній реферативній базі даних "Україніка наукова", а з іншого – на включення національних реферативних ресурсів у світові. Зокрема, в 2007 р. планується передача фрагментів "Україніки наукової", зокрема відомостей про публікації в журналі "Бібліотечний вісник", до найбільшої в світі загальнонаукової реферативної бази даних Scopus (умовою включення є наявність англомовних рефератів і онлайнових версій повних текстів публікацій).

Формування ресурсів "відкритого контенту" здійснюється сьогодні в основному на основі обробки потоку електронних копій авторефератів дисертацій, що надходять до НБУВ як депозитарію ВАК України (цей потік складає 70% відкритих ресурсів електронного фонду НБУВ). Друге джерело надходжень до "відкритого контенту" НБУВ – редакції ряду періоди-

чних видань, які виявляють бажання максимально оприлюднити відомості про результати досліджень українських учених і фахівців (25% ресурсів з наявних у загальному доступі). Незначне, але постійно зростаюче джерел формування "відкритого контенту" - електронні наукові фахові видання, започатковані в Україні за ініціативою НБУВ. Як джерело повнотекстових ресурсів розглядається також Загальноакадемічний портал наукової періодики, створення якого започатковано в 2006 р.

У 2005 р. в НБУВ розпочато архівування науково-інформаційних ресурсів Інтернет. Така діяльність розглядається як розширення кумулятивної, меморіальної та комунікативної функцій бібліотеки в умовах переходу від "епохи Ґутенберґа" до ери електронних інформаційних комунікацій. Архів Інтернет-ресурсів представлено в Інтранет-середовищі НБУВ.

У концентрованому вигляді підсумковий результат робіт інформаційно-ресурсного напряму – встановлені на Інтернет-порталі НБУВ ресурси загального доступу (10 Гб станом на початок 2007 р.: каталоги та картотеки з кількістю бібліографічних записів близько 3,3 млн., загальнодержавна реферативна база даних обсягом понад 200 тис. записів, електронний фонд обсягом 50 тис. публікацій) і ресурси Інтранет-середовища (100 Гб станом на початок 2007 р.). Цими ресурсами щодня користується 5-8 тис. абонентів з унікальними Інтернет-адресами.

Програмно-технічний напрям розвитку діяльності НБУВ є більш проблемним. На перший погляд він достатньо розроблений. Комп'ютерний парк НБУВ налічує близько 400 одиниць. Переважна більшість комп'ютерів включена в Інтранет-мережі основної будівлі та філій. Телекомунікаційна інфраструктура НБУВ забезпечує підключення до Інтернет головного корпусу двома оптоволоконними та одним радіоканалом, філії N 1 по вул. Володимирській – одним оптоволоконним каналом, а філії N 2 у Святошино – виділеним телефонним каналом. Інтранет-мережі основної будівлі та філій інтегровано в Екстранет-мережу. Водночас саме цей напрям потребує кардинальних змін. Першою з них має стати створення в НБУВ сховища даних (у 2007 р. планується створення такого сховища обсягом 5 Тб). Наступний етап – розробка інтелектуальних технологій аналітико-синтетичної переробки електронних інформаційних ресурсів і екстракції з них нових знань. Саме цей етап сприятиме відродженню НБУВ як комплексної інституції (науково-інформаційної, науково-дослідної, інформаційно-аналітичної, навчальної, культурологічної, видавничої), що посяде чільне місце в суспільстві знань, стане визначальним елементом цього суспільства, каталізатором прогресу цивілізації.

Є. О. Копанєва
/м. Київ/

ЗАГАЛЬНОАКАДЕМІЧНИЙ ПОРТАЛ НАУКОВОЇ ПЕРІОДИКИ

Проект створення Загальноакадемічного порталу наукової періодики (Порталу) започатковано згідно з постановою Президії Національної академії наук України від 05.04.2006 N 96 "Про організацію мережевого інформаційного забезпечення наукових досліджень". Місія проекту – активізація науково-інформаційної діяльності як різновиду наукової праці, мета – концентроване представлення відомостей про новітні результати теоретичної та прикладної діяльності установ НАН України, практична спрямованість – зміцнення інформаційної бази для підтримки інноваційної діяльності та супроводження процесу суспільних реформ у державі.

Портал має три інформаційні складові:

— перша з них надає загальні відомості про наукову періодику (назва та тип видання, рік заснування журналу, його проблематика, періодичність, ISSN, мова видання, засновники, головний редактор та редколегія, адреса редакції). Планується подання цієї інформації трьома мовами: українською, російською та англійською;

— друга інформаційна складова Порталу розкриває зміст журналів. Основа цієї складової – загальнодержавна реферативна база даних "Україніка наукова", що наповнюється з 1998 р. Інститутом проблем реєстрації інформації НАН України та Національною бібліотекою України імені В. І. Вернадського за участі Національної медичної бібліотеки України та Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського;

— третя складова спрямована на одержання повних текстів статей з дотриманням визначених редакціями журналів правил. Сьогодні доступ до них забезпечується лише гіпертекстовими посиланнями на наявні в Інтернеті електронні версії журналів, що знаходяться на сайтах академічних установ. Передбачається поступове (за наявності згоди засновника періодичного видання) перенесення електронних версій журналів на Портал, де вони будуть представлені на єдиній платформі з інтегрованою пошуковою системою.

На даний момент створено та представлено на сайті Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (http://www.nbuv.gov.ua/portal/) основу Порталу, до якої включено всі академічні періодичні видання,

співзасновником яких є НАН України як юридична особа (їх загальна кількість – 85). Інформація про ці видання надана мовою оригіналу. Вони структуровані за тематичною ознакою. Перший розділ "Загальнонаукова періодика" утворюють журнали "Вісник НАН України", "Доповіді НАН України" й "Наука та інновації", другий – 45 журналів з фізико-технічних і математичних наук, третій – 22 видання з хімічних і біологічних наук, а четвертий – 15 журналів з суспільних і гуманітарних наук.

Повністю сформовано дві перші інформаційні складові Порталу, що включають відомості про журнали та 42 тис. статей з них. Як окрему компоненту Порталу можна виділити дані про головних редакторів і членів редколегій журналів (як правило це академіки та члени-кореспонденти НАН України й доктори наук). Відомості про них включають короткі біографічні довідки та фотографії. На основі цієї компоненти формується повнотекстова база даних "Вчені, діячі науки та техніки України".

Розвиток Порталу здійснюється, насамперед, у напрямі розширення його повнотекстової складової. Вже з'явилися тексти статей з "Вісника НАН України" та "Бібліотечного вісника". Ряд реколегій журналів мають намір подавати електронні тексти публікацій з запізненням на 1 рік. Такий термін є достатнім для розповсюдження друкованих версій журналів.

Надалі Портал має трансформуватися в Загальнодержавний портал наукової періодики. Як першочергове завдання розглядається започаткування Порталу наукової періодики вищих навчальних закладів. Основний же напрям розвитку — включення інформаційних ресурсів Порталу в міжнародну систему наукових електронних комунікацій (зокрема, подання англомовних рефератів статей у найбільшу загальнонаукову реферативну базу даних Scopus, де наводяться індекси цитування публікацій), що сприятиме формуванню позитивного іміджу української науки.

С.М. Протченко
/м. Київ/

НАПРЯМИ РОЗВИТКУ ІНТРАНЕТ-СЕРЕДОВИЩА НАЦІОНАЛЬНОЇ БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ ім. В.І. ВЕРНАДСЬКОГО

Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського (НБУВ) приділяє значну увагу створенню Інтранет-мережі, тобто локальної комп'ютерної мережі, функціонування якої базується на веб-технологіях (міні-Інтернет), та її наповненню локальними ресурсами, що можуть надаватися користувачам лише в стінах НБУВ.

Мета створення Інтранет-середовища – колективне формування всіма підрозділами електронного фонду з використанням веб-технологій та надання його читачам у стінах НБУВ з дотриманням авторського права.

Основною проблемою на найближчі 2-3 роки вбачається перехід усіх підрозділів від розрізненої роботи, яка обумовлює створення гетерогенної інформації, що досить часто підтримується лише на одному комп'ютері, до колективної діяльності з наповнення Інтранет-середовища. Для цього передбачається низка заходів.

У сфері формування електронного фонду:

- розробка методики обліку електронного фонду, його каталогізації та організації постійного зберігання;
- акумуляція електронних версій публікацій установ НАН України;
- оцифрування історико-культурних фондів НБУВ та документів підвищеної інформативності;
- забезпечення довготермінового зберігання електронного фонду на носіях з гарантованим строком збереження даних;
- координація діяльності зі створення електронних фондів з іншими національними та провідними науковими бібліотеками України, а також із зарубіжними бібліотеками.

У сфері створення бібліографічних і реферативних ресурсів:

- розвиток інформаційної технології формування електронних каталогів і картотек в аспекті переходу до роботи у Windows-середовищі та використання веб-технологій.

У комп’ютерно-телекомунікаційній сфері:

- створення сховища даних для підтримки терабайтних масивів інформації;

- розробка програмно-технологічного забезпечення нового покоління для проведення в сховищах даних статистичних досліджень, виявлення латентних закономірностей і виділення нових знань;
- організація робіт зі створення оптоволоконного каналу "Філія № 1 – точка обміну трафіком українського сегменту Інтернет";
- розгортання телекомунікаційного вузла для моніторингу та архівування науково-інформаційних ресурсів українського сегменту Інтернет;
- організація робіт з об'єднання виділеним радіоканалом локальних комп'ютерних мереж основної будівлі та філії № 1 НБУВ;
- розвиток локальних комп’ютерних мереж у основній будівлі НБУВ та філіях.

Викладені основні завдання робіт з розвитку Інтранет-середовища є конкретизацією комп’ютерно-технологічної складової "Державної програми розвитку діяльності Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського на 2005-2010 роки". Їх реалізація дозволить досягти якісно нового рівня надання електронної інформації читачам безпосередньо в НБУВ на основі інтегрованої діяльності всіх підрозділів.

В.О.Копанєва
/м. Київ/

ІНФОРМАЦІЙНІ РЕСУРСИ ІНТЕРНЕТ/ЕКСТРАНЕТ-СЕРЕДОВИЩА НАЦІОНАЛЬНОЇ БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ ІМЕНІ В.О. ВЕРНАДСЬКОГО

На початку XXI ст. загострилася суперечність між стрімко зростаючими обсягами представлених у глобальних інформаційних мережах інтелектуальних продуктів і незначними можливостями їх збереження для наступних поколінь. Для вирішення цієї суперечності бібліотека як суспільний інститут, що упродовж тисячоліть здійснювала кумуляцію, збереження та використання документованих знань, поряд зі збором друкованих видань має забезпечити й архівування науково-інформаційних ресурсів світових комп’ютерних мереж та їх представлення в Інтранет-середовищі. Про актуальність цієї проблеми свідчить "Державна програма розвитку діяльності Національної бібліотеки України імені В.І.Вернадського на 2005-2010 рр.", у якій на бібліотеку покладено завдання цілеспрямованого формування архіву електронних науково-інформаційних ресурсів Інтернет і його представлення в Інтранет-середовищі.

Мета цієї роботи полягає у подальшому викладенні результатів реалізації даного завдання в рамках створення Інтранет/Екстранет-середовища Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського.

Станом на початок 2007 р. сформовано та включено до інтранет/екстранет – середовища універсальний у видовому та тематичному аспектах електронний фонд ємкістю більш ніж 100 GB.

Джерелами формування інтранет-ресурсів бібліотеки є:

- наукові та суспільно значущі публікації українського сегменту глобальних комп'ютерних мереж
- зарубіжні відкриті електронні архіви наукових ресурсів з пріоритетних напрямів інноваційної діяльності в Україні
- зібрання публікацій українською мовою, українців і українських інституцій, а також щодо України у світових інформаційних мережах
- інформація на компакт-дисках, що підготована для використання в локальних комп'ютерних мережах

Основні роботи з наповнення фонду було розпочато в другій половині 2005 р. На сьогодні він включає:

- 50 універсальних, галузевих і тематичних енциклопедій та довідників;
- 30 колекцій наукової та науково-популярної літератури;
- понад 350 найменувань наукових журналів з загальною кількістю річних комплектів понад 1,5 тис.;
- 18 музейних колекцій;
- зібрання художньої літератури (українська та російська класика, військові мемуари тощо);
- зібрання навчальної літератури (кілька тисяч підручників і посібників);
- значне зібрання матеріалів з бібліотечної справи та науково-інформаційної діяльності (стандарти, формати, класифікатори та рубрикатори, книги та тексти, журнали, матеріали міжнародних конференцій, відомчі матеріали інших установ, презентаційні файли тощо).

Переважна більшість Інтранет-ресурсів у фондах НБУВ та інших бібліотек України як правило відсутні. Надання науково-інформаційних ресурсів Інтранет-середовища користувачам сьогодні здійснюється лише в Бібліотеці та її філіях. Вони доступні також для майже 20 установ НАН України, що підключені до Київського фрагмента телекомунікаційної інфраструктури Академії (інститути металофізики, фізики, ядерних досліджень, загальної енергетики, фізичної хімії та ін.), що створений у рамках Програми інформатизації НАН України.

Надалі ці ресурси повинні бути складовою розподіленого національного архіву мережевих науково-інформаційних ресурсів, технологія формування якого має базуватися на поєднанні принципів децентралізованої підготовки тематичних зібрань спільними зусиллями провідних бібліотек та інформаційних центрів держави з централізованим формуванням інтегрованого довідково-пошукового апарату.

Н.В. Танатар,
А.Г. Федорчук,
В.Г. Шишкіна,
Т.І. Третяк
/м. Київ/

КОНТЕНТ-АНАЛІЗ У ДОСЛІДЖЕННІ ІНФОРМАЦІЙНИХ ПОТОКІВ

Сьогодні засоби масової інформації та інформаційні потоки, які вони породжують, поступово стають одними з найважливіших об'єктів досліджень суспільно-політичних процесів в Україні. Робота дослідників з відкритими джерелами інформації, як правило, передбачає застосування спеціальних методик оцінювання інформації як мас-медійного продукту. У дослідженнях матеріалів преси досить ефективним виявився контент-аналіз публікацій, перш за все завдяки усталеній методиці застосування. Вивчення споріднених явищ та процесів цим методом на різних рівнях публіцистичних жанрів дозволяє виявляти внутрішній взаємозв'язок між первинною і вторинною інформацією, що міститься в публікаціях, оскільки різноманітність матеріалів преси робить актуальним їх аналіз з точки зору наявності в них не тільки неприхованої, але й латентної інформації. Реалізація цих завдань методом контент-аналізу дозволяє розкривати якісні ознаки як окремих джерел, так і їх тематично споріднених сукупностей.

Основні переваги контент-аналізу, в порівнянні з іншими аналітичними методами, полягають у його високій технологічності та відносній дешевизні. Ці якості дозволяють використовувати контент-аналіз для систематичного моніторингу великих інформаційних потоків, коли аналітиків цікавить головним чином динаміка змін досліджуваного об'єкту. Крім того, контент-аналіз досить гнучкий, в нього можна вписати різноманітне коло конкретних типів досліджень. За своєю суттю кількісний метод (хоча і

містить значну якісну складову), контент-аналіз в певній мірі підлягає формалізації та комп'ютерізації.

Цей метод надає можливість отримувати й відповідним чином аналізувати не окремі факти, а оптимальну їх сукупність. Головною ознакою повноти інформації при контент-аналізі друкованої преси вважається відображення суттєвих рис подій, що описані в публікації. В процесі дослідження цим методом політичних процесів та подій існує можливість одночасно визначити мотивації авторів публікацій. Важливим є і суб'єктивне трактування пресою фактів, їх інтерпретація, оскільки це дозволяє з'ясовувати позицію редакції й авторських колективів, визначати основні напрями та тенденції політичного життя сучасного суспільства.

Метод контент-аналізу зводиться до виділення із всієї різноманітності інформації, що міститься у тексті (документі), окремої складової, яка цікавить дослідника, та подачі її у зручній для сприйняття та наступного аналізу формі. Як правило, об'єктом контент-аналізу виступає не окремий текст (документ), а інформаційний масив або інформаційний потік, оскільки статистичні закономірності краще проявляються на великих обсягах інформації. Найчастіше об'єктами контент-аналітичного дослідження виступають: зміст різноманітних друкованих видань, радіо- і телепередач, кінофільмів, повідомлення ЗМІ, заяви політичних діячів, програми партій, правові акти, рекламні, пропагандистські матеріали, протоколи зборів, листи, накази, художні твори тощо.

Розрізняють кількісний (змістовний) та якісний (структурний) контент-аналіз.

Кількісний контент-аналіз базується на дослідженні змісту слів, тем, повідомлень, на тому, про що йде мова. Найпростіший варіант контент-аналізу – кількісний аналіз (підрахунок) вживання певних слів у тексті. В цьому випадку найчастіше підраховуються "ключові" слова або словосполучення. Проте у більшості випадків аналітика цікавлять не слова як такі, а поняття, теми, проблеми, що передаються за допомогою цих слів, тобто понятійно-тематичні одиниці. Поширеним типом контент-аналітичного дослідження є вивчення динаміки оцінюючих суджень стосовно тих чи інших осіб, подій, інститутів.

Аналізуючи ці елементи, необхідно передбачити їх зміст та вміти визначати кожне можливе спостереження відповідно до очікувань дослідника. Тобто необхідно сформувати словник, в якому кожне спостереження отримає визначення і буде віднесене до відповідного класу. При цьому бажано передбачити не тільки згадування, на які можна натрапити, але й

елементи їх вживання у контексті. Перевага надається спостереженням не одного, а декількох дослідників. Для цієї процедури розробляється детальна система правил оцінки кожного типу вживання. Задача вирішується шляхом виявлення на матеріалах невеликої вибірки тих типів ключових згадувань, які найімовірніше зустрінуться при подальшому повному аналізі, та арбітражними оцінками контекстів та способів вживання термінів. Досить важливим завданням в процесі контент-аналізу вважається приписування ключовим згадуванням конкретних оцінок, тобто ранжування (упорядкування) ряду згадувань відповідно до сили їх оцінки у негативному чи позитивному контексті.

Крім слів та інших елементів, що відображають зміст документів (повідомлень), існують інші одиниці, на основі яких проводиться якісний або, як його ще називають, структурний контент-аналіз. У цьому випадку дослідника цікавить не зміст повідомлення, а форма його подачі, наявність в матеріалі фотографій, ілюстрацій, розміри заголовку, місце розташування повідомлення тощо. Таким чином, дослідник зосереджує увагу не на деталях змісту, а на способі його презентації. Отже, визначення параметрів у процесі якісного контент-аналізу лише частково стосується самого змісту кожного повідомлення - на відміну від його детального та уважного обстеження в процесі кількісного аналізу. Проте результат такого аналізу може бути навіть кориснішим для дослідника, ніж дослідження, орієнтовані лише на зміст повідомлень.

Згідно з П. Паршиним, контент-аналітичні дослідження поділяються на два класи: фронтальні та рейдові. У випадку фронтального вивчення формується максимально повне уявлення про інформаційний потік на основі його миттєвого зрізу або спостережень протягом певного періоду з метою оцінки динаміки змін. Це - так звана спроба отримати об’єктивну відповідь на запитання “про що пишуть?”. За одиниці такого аналізу найчастіше беруть тематичні одиниці або ключові слова. Сам аналіз має прикладний характер і проводиться в режимі моніторингу великих інформаційних потоків.

Рейдовий аналіз застосовується у випадках вирішення вузьких, інколи досить незвичних задач швидше дослідницького, ніж прикладного характеру.

Як бачимо, з одного боку, контент-аналіз – це методика з широким спектром застосування, з певними перевагами (дешевизна, незначний обсяг вибірки, доступність даних). З іншого боку, цей метод потребує ретельної операціоналізації всіх перемінних та постійного моніторингу самого

процесу спостереження. На його основі можна отримувати високоінформативні результати, які, між тим, необхідно інтерпретувати, залучаючи й інші засоби дослідження.

Слід також пам’ятати, що застосування контент-аналізу не підміняє собою звичайного (тобто змістовного) аналізу. Перший доповнює другий, їх поєднання поглиблює розуміння змісту всякого тексту. Контент-аналіз дозволяє виявити в документі те, що залишається поза увагою поверхневого погляду при його традиційному вивченні, але має важливий соціальний зміст. Принципова відмінність полягає в достатньо вираженій формалізованості та систематизованості контент-аналізу. Він спрямовується, перш за все на створення кількісного опису змістовного та символічного змісту документа, на фіксацію його об’єктивних ознак та їх підрахунок. Контент-аналіз відрізняється від інших засобів вивчення документів тим, що дозволяє “вписати” зміст документа в соціальний контекст, осмислити його водночас і як прояв, і як оцінку соціального життя.

Р.М. Щербан
/м. Рівне/

КОНСОРЦІУМ „ІСТОРИЧНА ВОЛИНЬ”[1]

На сучасному етапі розвитку України невід'ємною складовою суспільного руху і наукових досліджень є історичне краєзнавство. Відродження історичної пам'яті, виховання національного патріотизму, формування у громадян любові до малої Батьківщини, відповідальності за збереження її історико-краєзнавчої спадщини, дослідження минулого рідного краю – своєрідний внесок в загальнодержавну справу. На жаль, інформація, цінні і рідкісні документи про історію Волині розпорошені на її колишній території: в Польщі, Канаді, інших країнах. З часом цінні документи, які знаходяться на паперових носіях, можуть не зберегтись, не зібрані в єдину базу даних і не представлені в наукових дослідженнях.

З метою акумуляції інформації про історичну Волинь, збереження рідкісних і цінних видань Рівненська державна обласна бібліотека (РДОБ)

[1] Поняття «Історична Волинь» охоплює територію, яка відповідає історичним, природно–географічним, економічним ознакам і відповідає адміністративно-територіальній одиниці колишньої Волинської губернії (1707г.) – нинішніх Рівненської, Волинської, Тернопільської, Хмельницької, Житомирської областей.

виступила ініціатором створення Консорціуму «Історична Волинь». Завданням Консорціуму є формування електронної бібліотеки (ЕБ) повних текстів рідкісних і цінних документів і бібліографічної бази даних з використанням ресурсів обласних бібліотек, краєзнавчих музеїв, архівів Рівненської, Житомирської, Волинської, Тернопільської Хмельницької областей на засадах корпоративної взаємодії. Формування ЕБ здійснюється на основі автоматизованої бібліотечної інформаційної системи ІРБІС.

Для досягнення мети визначено низку завдань.

• Створення системи організаційної, технічної і технологічної взаємодії бібліотек-учасниць.

• Корпоративна обробка документів.

• Створення зведеної ББД і БД повних текстів документів

• Забезпечення доступу до електронних ресурсів через мережу Інтернет та в локальній мережі бібліотек-учасниць.

Управління Консорціумом «Історична Волинь» здійснює Міжрегіональна рада, яка обирає президента на 4 роки. Організаційно-методична робота на період дії президента покладається на фахівців очолюваної ним бібліотеки. РДОБ взяла на себе функції головної бібліотеки консорціуму. Управління консорціумом на початку діяльності здійснюється без створення юридичної особи.

Реалізація проекту здійснюється в 3 етапи.

І етап:

- узгодження договірних обов'язків (відвертість, рівноправність, неухильне виконання домовленостей);

- створення робочих груп по формуванню і супроводу ЕБ «Історична Волинь»;

- узгодження організаційно-методичних рішень;

- формування ББД поточною інформацією.

ІІ етап:

- формування ББД- БЗ ретроспекції:

▪ період незалежності України;

▪ період до 1939 року.

Ш етап:

- створення повнотекстової БД (рідкісних, рукописних документів);

- залучення до роботи консорціуму партнерів: обласних музеїв і архівів.

РДОБ підготовлено інструктивно-методичні документи:

- Положення про бібліографічну базу даних «Історична Волинь»;

- Інструкцію автоматизованої обробки краєзнавчих документів;

- Список назв республіканських періодичних видань, які розписують бібліотеки-члени консорціуму;

- Інструкцію обміну інформацією;

- Краєзнавчий рубрикатор.

Детальніше ознайомитися з документами можна на веб-сайті РДОБ (www.libr.rv.ua).

ББД уже налічує понад 2 тис. бібліографічних записів. Доступ до неї здійснюється через веб-сервер. В якості веб-сервера використовуються Apache 1.3.27 на платформі Windows 2000 (http://irbis.libr.rv.ua/WebIrbis3/).

При відборі документів, створенні ББД всі члени Консорціуму дотримуються загальних вимог, викладених в положенні про «Історичну Волинь», а саме: в ББД включаються БЗ документів, які знаходяться у фондах бібліотек-учасниць, в музеях, архівах, бібліотеках інших країн, приватних колекціях, пов'язані змістом з історичною Волинню незалежно від мови, місця, року випуску, тиражу видання.

За видами видань до ББД включаються:

• книги, брошури, повністю присвячені історичній Волині;

•книги, брошури, частково присвячені історичній Волині (глави, розділи);

• статті з надрукованих збірок і видань, що продовжуються;

• статті з періодичних видань (місцеві журнали, газети, всеукраїнські журнали);

• картографічні видання;

• видання образотворчого мистецтва;

• документи на електронних носіях (CD).

За типами документів: офіційні видання; науково-дослідна, науково-популярна, довідкова література, мемуари;

Змістові межі документа: публікації про територію історичної Волині, інформація про окремі адміністративно-териториальні одиниці (повіти, міста, села).

Хронологічні рамки: документи з найдавніших часів до сучасності.

За мовними ознаками включаються документи українскою, російською, польскою та іншими мовами.

Важлива роль в забезпеченні успішної діяльності Консорціуму відводиться системі підвищення кваліфікації бібліотечних працівників. Навчання на базі РДОБ пройшли бібліографи краєзнавчих відділів, заступники директорів ОДБ. Систематично проводиться дистанційне навчання працівників.

Реалізація проекту сприятиме:

- збереженню культурної спадщини історичної Волині, яка знаходиться на сучасних територіях України, інших країн;
- наданню нових якостей документам шляхом розміщення наукових коментарів, відсилок в різних форматах;
- удосконаленню якості інформаційного обслуговування користувачів, розширенню асортименту інформаційних послуг, доступності інформації про історичну Волинь та документів різних видів і тематики;
- збільшенню кількості користувачів за рахунок:
  - ✓ надання доступу до матеріалів, які знаходяться у фондах бібліотек, колекціях, музеях, архівах, тощо без видового та тематичного обмеження, національних меж, відомчого підпорядкування;
  - ✓ розширення кола постачальників інформації та користувачів, у тому числі поза межами бібліотеки;
  - ✓ розширення можливостей доставки інформації на ПК користувачів;
- проведенню науково-дослідної роботи з питань краєзнавства (наукові дослідження, науково-практичні конференції, підготовка та видання покажчиків).
- використанню ресурсів консорціуму для краєзнавчої роботи бібліотек, шкіл, формування у молоді любові до малої Вітчизни.

Література:

1. Положення про краєзнавчу роботу бібліотек системи Міністерства культури і мистецтв України // Краєзнавча діяльність бібліотек: Метод. посібник - К., 2002.- 206 с.

2. Земсков А.И. Электронные библиотеки: учеб. пособие / А.И. Земсков, Я.Л. Шрайберг. - 2 изд., испр. и доп. - М.: ГПНТБ России, 2004. - 120 с.

3. Краєзнавство в Україні: сучасний стан і перспективи. - К., 2003.- 232 с.

4. Тронько П. Краєзнавство України: здобутки і проблеми. - К., 2003. -123 с.

Г.В. Ядрова
/м. Сімферополь/

РОЛЬ ІНТЕГРАЦІЇ ТА СПІВПРАЦІ В СТВОРЕННІ ЕЛЕКТРОННИХ КОЛЕКЦІЙ З ІСТОРІЇ БІБЛІОТЕЧНОЇ СПРАВИ В КРИМУ

Активне впровадження інформаційно-комунікаційних технологій в усі сфери діяльності бібліотеки значно змінює модель її розвитку. Разом с тим, не можна не враховувати, що нові технології несуть не тільки нові рішення та можливості, але й нові проблеми і ризики. Як будь-які інші технології, вони знаходяться у постійному розвитку, тому наслідки їх використання не завжди досконалі та нейтральні. Дуже часто ефективність та якість застосування інформаційно-комунікаційних технологій цілком залежать від ціннісних настанов особистості бібліотекаря, своєчасних управлінських рішень керівництва, фінансових можливостей бібліотеки або бібліотечної галузі взагалі, які також не завжди досконалі.

Участь у формуванні фондів Національної електронної бібліотеки України стало метою багатьох регіональних наукових та інформаційних центрів. Вагомим її утримувачем є Національна бібліотека ім. В.І. Вернадського. Маючи великий досвід застосування інформаційно-комунікаційних технологій, вона формує нормативно-правову базу для створення електронних документів, забезпечує розробку рекомендацій щодо розвитку інформаційної структури електронних колекцій, визначає систему підтримки та створює умови доступу до переданих через Інтернет електронних ресурсів.

У багатьох випадках використання бібліотекою інформаційно-комунікаційних технологій сприяє подоланню інформаційної та цифрової нерівності бібліотек й інформаційних центрів кримського регіону. Прикладом є 3-річний інформаційний та технологічний супровід електронної колекції Центру інформаційних технологій Міжвузівського центру „Крим”. Ця колекція на сьогодні містить понад 5 тис. електронних копій документів, серед яких – монографії, словники, довідники та статті з наукових журналів. Чималу частину складають електронні копії документів, які віддзеркалюють наукові дослідження краєзнавчого характеру та є унікальними не тільки для регіону, але й для України в цілому. Всі вони переведені в електронну форму та мають кілька напрямів. Деякі з них досліджують історію кримських бібліотек і відображають майже всю первинну інформацію в місцевих та відомчих архівах Криму. Важливо підкреслити, що ця

інформація „прив'язана" до конкретних об'єктів, суб'єктів та історичних процесів, які відбувалися на певній території, у визначеному місті багато століть тому. Серед цих досліджень найбільш цікавими, на наш погляд, є „Історія бібліотек міста Сімферополя: кінець XIX - перша половина XX сторіччя" (автор Р.І. Ушата), опубліковане у 9-му спеціалізованому бібліотечному випуску наукового журналу „Культура народов Причерноморья" (№ 98, т.2). Дослідження складається з 12 розділів, більша частина яких присвячена історії виникнення та діяльності музейних, приватних, національних й інших бібліотек міста Сімферополя.

Сьогодні територіальні органи управління, з метою забезпечення бібліотеки своєї території та її працівників, повинні передавати матеріали власних досліджень в інші організації, які мають фінансові можливості для їх видання. Найчастіше наклади таких видань обмежені, тому мало відкриті. Іноді вони включені до загального потоку схожих за тематикою публікацій і виходять тільки в електронному варіанті.

Отже, можна стверджувати, що активна інтеграція регіональних інформаційних ресурсів у національну електронну бібліотеку дає змогу значно поліпшити інформаційне забезпечення спеціалістів бібліотечної галузі та подолати ризик, який виникає у разі впровадження інформаційно-комунікаційних технологій у сфери діяльності бібліотек і інформаційних центрів.

Д.В. Соловяненко
/м. Київ/

ДОСВІД ПЕРЕДПЛАТИ ОНЛАЙНОВИХ НАУКОВО-ІНФОРМАЦІЙНИХ РЕСУРСІВ ДЛЯ УСТАНОВ НАН УКРАЇНИ

Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського (НБУВ) забезпечує наукові дослідження установ НАН України онлайновими періодичними виданнями. Вперше НБУВ передплатила право на онлайновий доступ до колекцій періодичних видань в 2006 р. Пакет передплати мав багатокомпонентну структуру, в нього було включено повнотекстові та реферативні бази даних наукової періодики та електронні журнальні пакети провідних наукових видавництв.

При формуванні пакету передплати значну увагу було приділено онлайновим ресурсам компанії Elsevier. НБУВ було передплачено два ресурси Elsevier: електронна наукова бібліотека на платформі ScienceDirect (1791

назва журналів) та найбільша реферативна база даних Scopus, яка індексує більше 15 тисяч наукових видань близько 4 тисяч видавництв по всьому світу (кількість записів - 29 мільйонів, хронологічне охоплення з 1966 р.). Крім того, до передплатного пакету НБУВ було включено 12 онлайнових баз даних компанії EBSCO Information Service (Academic Search Premier, Applied Science & Technology Abstracts, Biological Abstracts, Business Source Premier, Computer Source, Current Abstracts, Inspec, Library, Information Science & Technology Abstracts, Library Literature & Information Science, MEDLINE, Regional Business News, SocINDEX with Full Text) У передплатному пакеті на 2007 р. кількість реферативних баз даних було зменшено, проте додатково було передплачено ряд повнотекстових ресурсів, зокрема базу даних Environment Complete.

Третім компонентом пакету онлайнової передплати НБУВ є електронні пакети журналів потужних американських наукових товариств (астрономічного, математичного, мікробіологічного, фізичного, хімічного та ін.) та видавництва Oxford University Press. Крім того, на 2007 р. НБУВ окремо було передплачено три найбільш авторитетні наукові журнали світового репертуару Nature, Science та Cell.

Для формування зведеного каталогу онлайнової періодики було використано платформу EBSCO A-to-Z. В 2006 р. ця платформа використовувалася НБУВ у тестовому режимі. Передплачені джерела складають 46% всіх повнотектових ресурсів, до яких можуть мати доступ вчені з читацьких комп'ютерів у НБУВ, 9% складають джерела проекту INTAS, інші 45% - безкоштовні джерела. Системність використання онлайнових науково-інформаційних ресурсів забезпечується інтеграцією платформ на основі технології OpenURL.

Умови передплати передбачають, що доступ дослідників до онлайнових ресурсів компанії Elsevier, повнотекстових колекцій наукових товариств та журналів Nature, Science та Cell здійснюється з комп'ютерів локальної мережі НБУВ; бази даних EBSCO стали доступними у повному обсязі також і з комп'ютерів у локальних мережах інших установ НАН України. Аутентифікація користувачів відбувається за їхніми IP-адресами. Крім того, на 2007 р. для деяких установ НАН України було додатково передплачено доступ до ресурсів профільних для них наукових товариств.

Моніторинг використання інформаційних ресурсів свідчить, що в 2006 р. науковцями було проведено 34915 користувацьких сесій середньою тривалістю 35 хв., сумарна тривалість всіх сесій склала 61307 год. (7 років), або 8 годин на одного науковця НАН України. За рік користувачі

здійснили 107070 сеансів пошуку, отримали 148839 рефератів та 319557 повних текстів статей. Основним джерелом отримання реферативної інформації були бази даних Newspaper Source та Academic Search Premier на платформі EBSCOhost, з яких було надано відповідно 51,37% та 17,28% усіх отриманих рефератів. Основним джерелом понотекстової інформації була електронна бібліотека на платформі ScienceDirect, з якої надано 57,57% усіх отриманих повних текстів статей.

Найбільш активно онлайнові ресурси використовувала НБУВ (27371 сесія), установи відділення фізики та астрономії (2212 сесій); найменш активним було використання цих ресурсів установами відділень математики (62 сесії) та літератури, мови та мистецтвознавства (59 сесій). У 2007 р. показники збільшилися у півтора-два рази у порівнянні з показниками відповідного періоду 2006 р.

Отже, використання онлайнових науково-інформаційних ресурсів стає все більш популярним в українській науковій громадськості. Поки йдеться здебільшого про англомовну періодику, але передплатні агенції, які пропонують доступ до онлайнових періодичних видань Росії та країн СНД, вже починають розгортати свою діяльність в Україні. Наукові установи України також намагаються поступово переводити свої періодичні видання в онлайнову форму. Тут варто згадати проект НБУВ зі створення Загальноакадемічного порталу наукової періодики. Тобто можна передбачати, що найближчими роками виристання онлайнових науково-інформаційних ресурсів у наукових дослідженнях стане для українських науковців загальноприйнятою практикою.

Т.В. Мошковская
/г. Москва/

ВЛИЯНИЕ ЭЛЕКТРОНОГО КАТАЛОГА НА ПРОЦЕССЫ КОМПЛЕКТОВАНИЯ В «БИБЛИОТЕКЕ НОВОГО ПОКОЛЕНИЯ»

Библиотека истории русской философии и культуры «Дом А.Ф. Лосева» открыта для публичного доступа в 2004 г. Создание и открытие этой библиотеки стало заметным явлением не только с точки зрения культурологии и нравственности, но и с позиций использования новых технологических решений построения библиотеки в условиях развивающегося информационного общества.

Библиотека «Дом А.Ф. Лосева» определялась как «Библиотека нового поколения», включающая ее различные характеристики и свойства. Прежде всего это - работа при полном цикле автоматизации практически всех видов библиотечной деятельности, в том числе таких основополагающих, как комплектование и обработка новых поступлений.

Одним из главных атрибутов «Библиотеки нового поколения» является наличие электронного каталога, который становится ключевым элементом всего информационного пространства библиотеки [1].

В библиотеке «Дом А.Ф. Лосева» изначально были использованы технологические схемы, позволяющие отказаться от традиционных форм работы с библиографической информацией в виде карточных библиографических каталогов. Отсутствие указанных каталогов кардинальным образом повлияло на процессы комплектования и научной обработки литературы.

Вся технологическая цепочка данного направления определялась теперь состоянием электронного каталога библиотеки, его качественными и количественными характеристиками.

Базовым технологическим решением для автоматизации библиотеки «Дом А.Ф. Лосева» стал выбор системы автоматизации библиотек семейства «ИРБИС»: вначале «ИРБИС 32», затем «ИРБИС 64». Многофункциональная автоматизированная система «ИРБИС» внедрялась в работу библиотеки как единый комплекс, предусматривающий взаимосвязанное функционирование следующих типов автоматизированных рабочих мест (АРМ): "Комплектатор"; "Каталогизатор"; "Читатель"; "Книговыдача"; "Администратор"; "Книгообеспеченность"; Web-ИРБИС (включая средства обеспечения работы по протоколу Z39.50).

Ключевым моментом для работы системы стала адаптация и внедрение в работу АРМ «Комплектатор» и «Каталогизатор». Именно функции этих модулей позволили в дальнейшем сформировать библиографическую базу электронного каталога.

Процесс комплектования в «Библиотеке нового поколения» «Дом А.Ф. Лосева» можно рассматривать только в тесной взаимосвязи с функциональными особенностями работы электронного каталога. Остановимся подробней на технологических процессах комплектования, которое непосредственно сопряжено с работой электронного каталога.

Библиотека «Дом А.Ф. Лосева» расположена в старинном особняке на Старом Арбате. Малые площади помещений, выделенных под фондохранилища, ограниченность материальных средств на комплектование,

существование узкопрофильного тематико-топологического плана комплектования, раритетность фондов и многоязычие, малотиражность источников и их принадлежность к «серой литературе», наличие большой ретроспекции докомплектования, отсутствие бумажных технологий при обработке и учете документов, – все это можно отнести к особенностям комплектования и формирования книжной коллекции библиотеки.

Фактор малых помещений и материальные ограничения не позволили формировать многоэкземплярный фонд. Кроме того, читательская зона представлена только в режиме читальных залов. В связи с этим перед отделом комплектования была поставлена задача исключить или по возможности снизить вероятность дублетности экземпляров. При этом электронный каталог стал единственным информационно-справочным аппаратом, который позволял проводить выверку заказанных изданий на дублетность. В зависимости от качества ранее выполненных записей электронного каталога можно было говорить об успешном выполнении данной работы. Например, ошибки при каталогизации в 700 поле (формат RUSMARC - фамилия автора) или в 200 поле (основной заголовок) приводили к нулевому поиску при проверке на дублетность. В результате заказывался дублетный экземпляр и нарушался основной подход к формированию книжного собрания библиотеки. При редакционной работе с записями электронного каталога выявились следующие формы ошибок:

- неправильное написание фамилии автора или основного заголовка издания;
- нарушение библиографического ГОСТа при раскрытии авторских инициалов;
- отсутствие авторитетного файла имен и, как следствие, разночтения в написании той или иной персоналии;
- записи электронного каталога без сведений об авторском коллективе.

Все эти и другие формы ошибок, встречающиеся в записях электронного каталога, некоторым образом усложнили процессы комплектования книжных собраний библиотеки.

В работе отдела появились совершенно новые функции, которые без автоматизированных форм работы раньше невозможно было осуществить. Например, при заказе того или иного продолжающегося издания можно было ознакомиться с содержанием предыдущих томов посредством обращения к отсканированным страницам титульных листов и содержания (имиджам этих страниц). Особенно эта работа становилась актуальной

при заказе отдельных публикаций какого-либо автора, труды которого выходили ранее только в его собраниях сочинений. В этом случае работа с отсканированными листами содержания позволяла сделать выверку на предмет целесообразности комплектования отдельно изданных авторских публикаций.

Электронный каталог стал влиять и на процессы формирования электронных картотек предварительного заказа. В данном случае издательские прайсы книжной продукции выверялись по созданной электронной базе предварительного заказа и затем по электронному каталогу для уточнения ценовых характеристик изданий. Таким образом, процесс так называемого «параллельного» комплектования с использованием электронного каталога позволил определить наиболее выгодных и менее затратных поставщиков книжной продукции.

В целом, даже на этапе формирования книжного ядра коллекции библиотеки можно было сделать следующие выводы.

Электронный каталог в «Библиотеке нового поколения» становится тем информационным инструментом, который может и должен определять и расширять возможности и перспективы работы различных технологических служб, в том числе и таких ведущих, как комплектование и научная обработка. Эта перспектива работы с электронным каталогом может быть использована как методический опыт и для других библиотек, которые только переходят на процессы автоматизации своих библиотечных процессов или еще работают в системе неполного автоматизированного цикла.

Н.Ю. Каліберда
/м.Київ/

ЕЛЕКТРОННИЙ КАТАЛОГ: ВИВЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ

Прогресивний розвиток суспільства зумовлює необхідність переходу бібліотек до нових засад організації та розповсюдження інформації. Насамперед, це вдосконалення системи науково-інформаційного забезпечення інноваційної діяльності держави, досягнення якісно нового рівня обслуговування споживачів інформації на основі традиційних і новітніх інформаційних технологій, надання нових видів послуг.

Для реалізації цих завдань потрібні сучасні підходи, основними з яких є створення власних електронних ресурсів, надання оперативного доступу до вітчизняних та світових інформаційних ресурсів, проведення постійного моніторингу інформаційних потреб, запитів, інтересів споживачів інформації та визначення шляхів їх задоволення. При цьому, важливим є не тільки врахування динаміки та спектру читацьких потреб із змістовної точки зору, але і врахування потреб у нових видах послуг. Адекватне реагування на нові види потреб споживачів та їх задоволення потребують осмислення з організаційної та технологічної точки зору.

Практика доводить, що користування електронними каталогами є однією із пріоритетних та перспективних послуг, що надаються читачам бібліотек. В цьому зв'язку актуальною є проблема вивчення інформаційних запитів користувачів ЕК, їх інформаційної поведінки під час пошуку, труднощів, з якими вони стикаються, та пропозицій, що висловлюються стосовно удосконалення пошукових можливостей ЕК, розширення спектру послуг [1,2,4].

Одним із пріоритетних напрямів у бібліотекознавчих дослідженнях Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (НБУВ) є вивчення ефективності використання електронних ресурсів та інформаційної поведінки користувачів при роботі з ними. Результати моніторингового дослідження ефективності використання електронного каталогу та електронних ресурсів Бібліотеки, яке було розпочато у Відділі обслуговування читачів літературою природничого і технічного профілю з 2000 року, дають можливість визначити найбільш активні категорії користувачів, динаміку інформаційних потреб, ступінь їх задоволення, методику та техніку роботи з комунікативною системою, пошукові можливості ЕК, проаналізувати вплив зовнішніх факторів (соціально-економічних, політичних, етичних та ін.) на тематику інформаційних запитів. Аналіз отриманих даних дає можливість визначати закономірності в еволюції читацьких потреб та розробляти рекомендацій щодо удосконалення пошукових можливостей ЕК, політики комплектування фондів та розширення спектру послуг [3].

Аналіз складу користувачів ЕК, тематичний аналіз запитів, ступеню їх задоволення здійснюється на основі БД реєстрації користувачів ЕК, розробленої на базі програмного забезпечення АССЕС. Вона включає відомості, які є важливими для моніторингового бібліометричного аналізу: категорії користувачів, тема запиту, кількість переглянутих бібліографічних записів, кількість відібраних бібліографічних записів, індекс ББК.

Порівняльний аналіз даних попередніх і сучасних результатів дослідження (2000 – 2006 р.) засвідчує, що основними користувачами ЕК залишаються три категорії читачів бібліотеки – спеціалісти з вищою освітою, студенти вищих навчальних закладів, аспіранти. Але, з 2004 р., спостерігається незначна тенденція щодо зменшення кількості студентів (27,9% в порівнянні з 2000 – 2003 р.р. - 36%) та збільшення таких категорій, як наукові співробітники без вченого ступеня, спеціалісти з середньою спеціальною освітою, іноземні спеціалісти, хоча, в порівнянні з загальною кількістю користувачів ЕК, ці категорії складають незначний відсоток (лише 15%).

Результати тематичного аналізу запитів користувачів ЕК показують, що, як і у попередні роки, основний відсоток запитів припадає на розділи Економіка (У), Держава і право (Х), Культура. Наука. Освіта. (Ч), Філологічні науки. Художня література (Ш), Філософія. Психологія (Ю), Енергетика. Радіоелектроніка (З), Історія. Історичні науки (Т), Соціологія. Статистика (С). Але, порівняльний аналіз даних дає змогу визначити, що останнім часом спостерігається тенденція більш рівномірного співвідношення між тематичними запитами користувачів ЕК. У період 2000 – 2001 р. р. на такі розділи ЕК як –Сільське господарство (П), Науки про Землю (Д), Медицина. Медичні науки (Р), Техніка (Ж), Біологічні науки (Е) припадав зовсім незначний відсоток від загальної кількості запитів (приблизно 5%), тоді як у 2002 – 2006 р. р. ситуація декілька змінилася. Зараз ці розділи ЕК користуються більшим попитом - 17 % від загальної кількості запитів.

Аналіз результатів моніторингу дає змогу визначити, що переважним мотивом звернення користувачів до електронних ресурсів бібліотеки і ЕК є оперативність пошуку та значна економія часу, що не завжди можна досягнути при роботі з традиційними каталогами.

Література:

1. Богза Н. Ф. Информационные ресурсы современной библиотеки: от накопления – к развитию и эфективному использованию // Библиотеки и ассоциации в меняющемся мире: новые технологии и новые формы сотрудничества: Тр. Конф. / 9- я междунар. конф. “Крым–2002”. – М.: ГПНТБ России, 2002. – С. 754–758.

2. ГальцеваТ. Е. Изучение запросов пользователей автоматизированной информационно-поисковой системы // Библиотеки и ассоциации в меняющемся мире: новые технологии и новые формы сотрудничества: Материалы 3-й междунар. конф. “Крым-96”. – Судак, 1 – 9 июня, 1996 г. - Т.2. - С.293-295.

3. Каліберда Н.Ю. Моніторинг ефективності використання електронного каталогу Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського // Наукові праці НБУВ. – К., 2002. – Вип. – С.88 – 96.

4. Харыбина Т.Н, Слащева Н. А., Захарова С. С. Роль электронных ресурсов в современной научной библиотеке: от накопления – к развитию и эффективному использованию // Библиотеки и ассоциации в меняющемся мире: новые технологии и новые формы сотрудничества: Материалы 10-й междунар. конф. “Крым–2003”.– Судак, 5–7 июня, 2003. – Т. 1. – С. 273–275.

О.О. Ісаєнко
/м.Київ/

ЕЛЕКТРОННІ НАУКОВО-ІНФОРМАЦІЙНІ РЕСУРСИ В СИСТЕМІ ОБСЛУГОВУВАННЯ СУЧАСНОЇ БІБЛІОТЕКИ

Електронні науково-інформаційні ресурси (ЕНІР) на даному етапі посідають важливе місце в системі обслуговування сучасної бібліотеки. Зауважимо, що предметом розгляду є переважно бази даних (БД) власної генерації: конкретної бібліотеки та інших науково-інформаційних установ (бібліотек, музеїв, архівів, інформаційних центрів, науково-дослідних інститутів тощо). У подальшому неминуче значне збільшення їх частки в структурі системи обслуговування, а також розширення номенклатури послуг і можливостей їх надання у зручній для користувача формі.

ЕНІР, якими можна скористатись у сучасній бібліотеці, залежності від їх власності можна розділити на 3 види.

1. Власні (конкретної бібліотеки) ЕНІР: бібліографічні, реферативні, повнотекстові БД, тематичні та видові добірки документів, списки нових надходжень документів, фото- та відеоколекції, організаційно-регламентуюча документація про напрями роботи бібліотеки, інформаційну співпрацю з іншими установами, наукову та культурно-просвітницьку діяльність тощо. Дані ресурси можуть перебувати як у вільному доступі (Інтернет), так в локальному (Інтранет) та індивідуальному (автоматизоване робоче місце користувача - АРМ), залежно від цінності ресурсів.

2. БД інших науково-інформаційних установ, з якими дана бібліотека співпрацює в режимі підпорядкування, кооперації, координації, а також у корпоративних, благодійних або комерційних засадах. До вже зазначених трьох форм доступу до ресурсів (Інтернет, Інтранет, АРМ користувача) додається Екстранет: так званий міжлокальний доступ.

3. БД установ (часто з інших міст і країн). За формою доступу такі ЕНІР розрізняються на ресурси на носіях (CD-DVD-ROM) та з мережевим доступом через Інтернет. Умовою доступу найчастіше є: придбання (для

сучасних БД – придбання права на користування протягом визначеного терміну через Інтернет, для хронологічно віддалених – придбання на CD-DVD-ROM), обмін (приблизно рівноцінними за формою доступу, цінністю та обсягом БД установ одного рівня), грант (для сучасних БД – через Інтернет на певний час з метою ознайомлення, для хронологічно віддалених – на CD-DVD-ROM).

Розмаїття і невпинне зростання масивів ЕНІР, використовуваних для обслуговування користувачів бібліотек, вимагає всебічного вивчення і детального аналізу процесів використання. На разі стало звичним явищем, коли користувача в бібліотеці цікавлять виключно ЕНІР.

У Національній бібліотеці України імені В.І. Вернадського (НБУВ) в 7 читальних залах 3 структурних підрозділів Інституту бібліотекознавства, на які припадає левова частка електронного інформаційного обслуговування, з середини березня 2007 р. впродовж місяця здійснено вивчення використання ЕНІР, розміщених на веб-сайті НБУВ і в Інтернет-Інтранет-Екстранет- середовищі, а також передплачених НБУВ ресурсів.

Формою вивчення було обрано анкетування. Текст анкети розміщений на одній стороні аркушу формату А5, містить 4 позиції для заповнення бібліотекарем (категорія і спеціальність читача, дата, читальний зал), 2 відкритих питання (теми запитів і види платних послуг, які хотів би отримувати читач), 4 закритих питання з вибором однієї відповіді, 3 закритих питання з можливістю вибору кількох відповідей. Передбачається опрацювати відповіді близько 3 тис. респондентів. Інструментом аналізу обрано програмний продукт Access, на основі якого розроблена відповідна БД. Буде з'ясовано низку питань, які в подальшому дадуть змогу повніше і якісніше задовольняти інформаційні потреби і запити користувачів НБУВ.

С.В. Дудченко
/м.Сімферополь/

ДОСВІД СТВОРЕННЯ ПРОЕКТУ ЕЛЕКТРОННОЇ БІБЛІОТЕКИ НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

В умовах сучасного динамічного розвитку інформаційного суспільства роль бібліотек навчальних закладів в якісному інформаційному забезпеченні навчально-виробничого процесу та в організації доступу студентів до локальних і віддалених інформаційних ресурсів важко переоцінити.

Організація навчально-виробничого процесу в сучасному навчальному закладі неповноцінна без використання електронних інформаційних ресурсів. Бібліотека у структурі навчального закладу на сьогодні є основним підрозділом, який забезпечує якісне використання інформаційних джерел, тому нагальною є проблема адаптації бібліотеки до умов, що змінюються.

На базі бібліотеки Сімферопольського вищого професійного училища ресторанного сервісу та туризму організовано інформаційно-консультаційний бібліотечний центр (ІКБЦ), який є першим регіональним експериментальним майданчиком для:

- апробації АБІС України «УФД/Бібліотека»;
- створення електронної бібліотеки (ЕБ) як основного засобу підвищення якості інформаційного супроводу навчально-виробничого процесу;
- on-line та off-line доступу до повнотекстових електронних ресурсів Національної бібліотеки ім. В.І. Вернадського та Російської Державної бібліотеки (ЕБ дисертацій).

ІКБЦ створений для якісного забезпечення науково-методичної діяльності інженерно-педагогічного колективу, навчально-виробничого процесу на основі інноваційних технологій та об'єднання в єдиний інформаційний фонд наявних ресурсів бібліотеки на паперових носіях з електронними документами.

Одним з напрямів комп'ютеризації бібліотеки є розвиток засобів доступу користувачів до електронних каталогів вітчизняних і зарубіжних бібліотек, а також інших українських і зарубіжних інформаційних ресурсів.

Досягнення першого етапу інноваційного проекту створення ІКБЦ (грудень 2006 р.– І кв. 2007 р.) такі:

- проведена автоматизація бібліотеки;
- організований доступ до глобальної мережі Інтернет (бібліотека має 2 канали доступу: училищний + бібліотечний);
- придбана і впроваджена спеціалізована бібліотечна програма «УФД/Бібліотека» (розробник – Український Фондовий Дім);
- створюється повнотекстова ЕБ за напрямом „Ресторанний сервіс і туризм" (з початку 2007 р. поповнилася 87 повнотекстовими документами).

Стратегічне планування діяльності ІКБЦ на другому етапі проекту передбачає організацію ЕБ як засобу створення мультимедійних колекцій і якісного обслуговування читачів. За типом ЕБ є локальною, доступ до її ресурсів здійснюється переважно за допомогою локальної мережі ІКБЦ. Віддаленим користувачам надається повна інформація про ресурси ЕБ, правила та умови доступу до них.

ЕБ ІКБЦ має такі шляхи поповнення:

- оцифровування документів із фондів бібліотеки;
- створення власних електронних видань (в тому числі електронних аналогів друкованих видань);
- отримання електронних документів з основних та додаткових джерел комплектування.

Створення ЕБ на базі ІКБЦ зумовлене необхідністю розв'язання проблеми браку інформації та своєчасного збереження інформаційних ресурсів. Для цього потрібне створення власної універсальної інформаційної системи, що акумулюватиме необхідну для педагогів і студентів інформацію та підтримуватиме життєвий цикл електронних документів, тобто стане єдиним технологічним комплексом для створення, збирання, зберігання та використання різноманітної за змістом електронної інформації та метаінформації.

Планується акумулювання навчально-методичних документів та їх електронних копій в єдиному фонді, забезпечення віддаленого доступу до сукупності фондів бібліотеки і підрозділів училища, поповнення інформаційної бази документами Інтернет-ресурсів, баз даних інших спеціалізованих закладів системи професійної освіти.

Серед очікуваних результатів проведення інноваційного проекту такі:

- організація на базі ІКБЦ інноваційної школи передового досвіду „Створення електронних ресурсів навчального призначення на основі науково-практичних розробок України";
- інтенсивне використання ресурсів ЕБ як основного засобу підвищення якості інформаційного супроводу навчально-виробничого процесу;
- підвищення професійної компетентності бібліотечного персоналу професійно-технічних навчальних закладів в галузі створення та використання ЕБ.

О.А. Вакульчук
/м. Київ/

ЕЛЕКТРОННИЙ КАТАЛОГ УКРАЇНСЬКИХ НОТНИХ ВИДАНЬ 1923–1934 РОКІВ З ФОНДІВ НБУВ

На сучасному етапі входження України до світового інформаційного простору і в контексті завдань комп'ютеризації в галузі національної бібліографії пріоритетним напрямом є робота зі складання бази даних (БД) українського бібліографічного репертуару (УБР). Це завдання визначило один з провідних напрямів наукової та практичної роботи Національної бібліотеки України імені В.І.Вернадського (НБУВ). Формування БД національної бібліографії України, а в рамках відділу формування музичного фонду (ВФМФ) НБУВ – БД українського репертуару нотних видань є прикладом втілення зазначеної стратегічної мети. Численні нотні документи (видання та рукописи), інші джерела потребують опрацювання та систематизації з позицій сучасності на основі впровадження новітніх методик обробки матеріалу в автоматизованому режимі. З метою реалізації поставлених завдань у відділі ведеться робота зі створення електронного каталогу, що передбачає представлення бібліографічної інформації для всіх типів нотних документів і забезпечує оновлений, ефективніший порівняно з усталеним спосіб їх каталогізації.

Електронний каталог створюється у середовищі програмного пакету "Системи автоматизації бібліотек (САБ) "IRBIS". Програмою не передбачено готових робочих аркушів для бібліографічного опису нотних документів, тому у ВФМФ провадилася робота з адаптації робочих аркушів, адже каталог нот суттєво відрізняється від книжкового складом полів. Бібліографічні описи нотних видань містять ряд специфічних полів, підполів та елементів описів, характерних лише для них: таких, наприклад, як форма представлення нотного тексту, функції інших - крім композитора - авторів (аранжування, оркестровка, гармонізація, обробка або запис народних мелодій), номер нотної дошки, тональність тощо. Як результат розроблено робочий аркуш "MUZ06", спеціально призначений для введення описів нотних видань. Основними сторінками робочого аркуша "MUZ06" є: бібліографічний опис (БО); розширений БО; примітки та зміст; коди; шифр / примірник; систематизація.

Електронний каталог складається з тематичних БД включно з базою "Українські нотні видання 1923–1934 років" (окремо нотні видання

вокальної та інструментальної музики з огляду на специфіку та відмінності їх опису). Довідково-пошуковий апарат зазначеної БД дає змогу отримувати бібліографічну інформацію про нотне видання у повному обсязі. Важливим моментом є можливість виводу інформації у різних форматах: а) записи з маркерами полів; б) каталогові картки; в) покажчики, тематичні списки тощо. Вся необхідна інформація може бути представлена як на екрані монітора, так і в роздрукованому вигляді. Електронний каталог уможливлює багатоаспектний пошук бібліографічної інформації, зокрема за допомогою додаткових точок доступу (присвята, редактор, автор ілюстрацій, репертуар виконавця, укладач фольклорного збірника тощо). Для доступу до необхідних бібліографічних даних використовується пошуковий словник, що складається з таких елементів:

- Ключові слова
- Автор
- Країна проживання автора
- Роки життя автора
- Функція інших авторів
- Назва
- Форма представлення нотного тексту
- Коди
- Тональність
- Серія
- Видавництво
- Місце видання
- Рік видання
- Типографія
- Країна видання
- Мова видання
- Вид/тип документа
- Характер нотного документа
- Предметні рубрики
- Рубрикатор
- Індекси рубрикатора НБУВ
- Географічні назви
- Персоналія
- Особливості екземпляра
- Автограф
- Екслібрис
- Номери (Н. д., ISBN/ISSN)
- Шифр документа
- Місце зберігання
- Колекція
- Канал надходження
- № запису КСО
- Інвентарні №№

При створенні електронного каталогу важливою складовою роботи було його наповнення, якому передував процес пошуку, відбору нотних видань за певними критеріями. Визначальним є хронологічний принцип, адже відбиралися ноти, видані в рамках чітко окресленого періоду: 1923–1934 рр. Відомо, що 20-30-ті роки XX століття – один з найскладніших відтинків вітчизняної історії, адже тогочасні суспільно-політичні обставини спричинили вилучення з культурного середовища багатьох імен музи-

кантів, творів і нотних видань, заборонених під ідеологічним тиском. Важливим було за допомогою різноманітних джерел (ретроспективні та поточні бібліографічні посібники, бібліотечні і видавничі каталоги, плани і звіти видавництв та організацій, що друкували ноти у той період, музикознавчі праці, періодика, тогочасні афіші концертних організацій, музичних театрів, творчих колективів, епістолярна спадщина) виявити якнайбільше бібліографічної інформації про нотні видання зазначеного періоду, зокрема невідомі або заборонені; розшукати, систематизувати, ввести описи цих видань до електронного каталогу, - тобто реконструювати репертуар нотних видань 1923–1934 рр. та об'єднати його в єдиній профільній колекції.

Для створення відповідної БД було розроблено робочу схему аналізу масиву нотних джерел 1923–1934 рр. за такими ознаками: засоби виконання, види видань, видавництва та видавничі серії, жанри творів, формат видання, форма викладу нотного тексту. На перший погляд, засоби виконання не є визначальною характеристикою нотного видання в процесі бібліографування, проте практика доводить, що від засобів виконання (інструментів) залежить як обов'язковий, так і додатковий набір однотипної інформації, зокрема в кодованому вигляді. При створенні бібліографічного запису в автоматизованому режимі частину такої інформації можна ввести за допомогою функції "як зазначено" (рос. "по умолчанию").

Види нотних видань було розподілено за категоріями. А) За складом основного тексту: моновидання і збірки. Б) За матеріальною конструкцією та обсягом: аркушеві (їх найбільше серед видань зазначеного періоду), комплектні. В) За структурою: однотомні / багатотомні, вибрані твори / зібрання творів, серія. Г) За періодичністю: видання неперіодичне / періодичне, серійне, продовжуване. Д) За цільовим призначенням. Пошук і відбір нотних видань здійснено за видавничими серіями. Завдяки серіям маємо змогу дізнатися про точну кількість виданих тим чи іншим видавництвом нот, адже за номерами серії можна знайти всі без винятку видання - отже, найповніше скласти репертуар нотних видань періоду 1923–1934 рр. Важливо, що номери серій або нотних дошок можуть прислужитися при встановленні дати видання твору. Завдяки такій інформативності серія стала одним з основних пошукових елементів у БД.

Відбір нотних видань за жанрами творів здійснено на засадах бібліотечно-бібліографічної класифікації (ББК).

Форматна ознака – характерна особливість видань 1920-х–поч. 1930-х років, за якою можна під час зовнішнього огляду розпізнати видавництво, серію, визначити приналежність видання до зазначеного періоду. Ху-

дожнє оформлення обкладинок здійснили відомі українські графіки: Є.Мей (справж. – Вількомирський), Л.Кривінська, Б.Бланк, О.Маренков, Г.Беркович. Їхні імена, криптоніми, псевдоніми проставлені на титульних аркушах. Ці відомості присутні у БД як додаткові точки доступу.

Форма викладення (представлення) нотного тексту суттєво впливає на структуру бібліографічного опису, тому ця ознака подана як окремий елемент пошукового словника та у вигляді кодованої інформації.

Для створення українського музично-бібліографічного репертуару важливе кількісне охоплення джерел, адже для вивчення процесу розвитку вітчизняного музичного мистецтва значним є кожний твір: і високохудожній, і маловартісний, написаний "з нагоди". Саме такий, суто фактологічний підхід дасть змогу вченим підняти весь пласт національної музичної спадщини, дати естетичну оцінку кожному твору, з максимальною вірогідністю скласти уявлення про культурні явища. Створення бібліографічного репертуару українських нотних видань сприятиме активізації досліджень вітчизняного музичного мистецтва, розвитку відповідних розділів історичного бібліографознавства і книгознавства.

В.М. Саух,
С.В. Сорока
/м. Черкаси/

ВПРОВАДЖЕННЯ НОВІТНІХ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ТА ІНТЕРНЕТ В БІБЛІОТЕКАХ НА БАЗІ АБІС «СЛАВУТИЧ»

АБІС «Славутич» - перша українська бібліотечна система нового покоління, яка підтримує новітні бібліотечні технології, впроваджені у провідних світових бібліотечних організаціях: корпоративна каталогізація, ведення каталогів електронних ресурсів, відкритий доступ до електронних каталогів і повнотекстових колекцій, застосування сучасних технологій побудови розподілених інформаційних систем, відкритих міжнародних стандартів на протоколи взаємодії і формати даних.

До складу програмного комплексу входять АБІС "Славутич" та АБІС "Славутич-шкільний", розробка яких велась з 2002 року. У 2006 році було завершено розробку та випробовування. На АБІС "Славутич" та АБІС "Славутич-шкільний" був одержаний гриф "Рекомендовано Міністерство освіти і науки України" (протокол №5 від 27.03.2006 року) та

“Свідоцтво про внесення навчальної комп’ютерної програми до реєстру навчальних комп’ютерних програм”, серія А №000054 та 000055 відповідно.

Створений програмний комплекс «Славутич» поставлений в бібліотеки Черкаського державного технологічного університету, Черкаського обласного інституту післядипломної освіти педагогічних працівників, Черкаську обласну бібліотеку для дітей ім. Олега Кошового, декілька бібліотек загальноосвітніх навчальних закладів м. Черкаси, де в процесі впровадження проводиться його адаптація.

АБІС «Славутич» розроблено з використанням: міжнародних MARC-стандартів; триланкової мережної архітектури (клієнт – сервер WWW-додатків – сервер баз даних); протоколу міжбібліотечного обміну інформацією Z39.50; мережних протоколів і устаткування Internet/Intranet – мереж; уніфікованого бібліографічного опису у форматі MARC–21 або RUSMARC; СУБД Microsoft SQL Server (АБІС “Славутич”); СУБД Microsoft MySQL Server (АБІС “Славутич-шкільний”).

Система вирішує такі основні задачі: інтеграція інформаційних ресурсів за допомогою Internet/Intranet-технологій; забезпечення доступу в Інтернет до бібліографічної інформації інших бібліотечних систем за протоколом Z39.50; пошук і обслуговування запитів до інформаційних ресурсів бібліотеки; створення системи підтримки корпоративної каталогізації і зведеного електронного каталогу бібліотек; повноцінна обробка бібліографічних і авторитетних записів у форматі MARC–21, RUSMARC; використання міжнародних телекомунікаційних форматів RUSMARC/UNIMARC, MARC-21/USMARC.

Система забезпечує консолідацію інформаційних ресурсів шляхом побудови: регіональної (відомчої) корпоративної розподіленої бібліотечної системи; регіональної системи інформаційно-ресурсної підтримки шкільних бібліотек; корпоративної бібліотечної системи вузу з розгалуженою мережею філіалів.

Основні характеристики:

- багаторівнева архітектура «Клієнт - сервер WWW–додатків – сервер баз даних»;
- відкритість (підтримує взаємодію із зовнішніми бібліотеками по протоколу Z39.50);
- Internet/Intranet і Web-технології (використання Internet як транспортного середовища та реалізація доступу користувачів через Web-браузер);

- розподіленість (можливість створення систем різної конфігурації - від повністю локальної, функціонуючої на одному комп'ютері, до складних мереж з необмеженою кількістю серверних і клієнтських компонентів, що взаємодіють видалено через Інтернет, при цьому можливе використовування звичайних телефонних ліній);
- масштабованість (довільне нарощування кількості компонентів, користувачів, об'ємів баз даних, підвищення продуктивності системи за рахунок додавання нових обчислювальних засобів без заміни існуючих);
- розширюваність (модульна організація системи, можливість додавання нових компонентів і модулів для нарощування функціональних можливостей);
- надійність (технологія захисту вилучених транзакцій і повернення до попередніх версій записів у випадку системного збою або розриву мережного з'єднання);
- безпека (контроль доступу до даних відповідно до категорій користувачів, IP-авторизація, моніторинг роботи користувачів в реальному режимі часу);
- керованість (налаштування основних параметрів системи адміністратором);
- підтримка реплікації даних;
- налаштовуваність (графічний інтерфейс, функціональні можливості, інструментарій для налаштування форматів записів, створення шаблонів);
- багатомовність даних і діагностичних повідомлень;
- формати даних (сімейство MARC (ISO 2709), GRS-1, HTML, XML);
- кодування (Win1251, KOI8, UTF-8 та ін.);
- формат вихідних форм (MS Word, MS Excel).

І.З. Держко
/м.Львів/

LISTA — ПРОФЕСІЙНА БАЗА ДАНИХ ДЛЯ БІБЛІОТЕЧНИХ ТА ІНФОРМАЦІЙНИХ ПРАЦІВНИКІВ

Бази даних (БД) найбільшого видавництва наукової періодики EBSCO широко використовуються в цілому світі, понад 60 років видавництво обслуговує бібліотеки і ділові кола. Його продукція та послуги відомі високою якістю; EBSCO – єдине видавництво, що надає замовникам інтегрований сервіс, котрий об'єднує довідкові БД, передплатний менеджмент, онлайновий доступ до електронних журналів, замовлення книг, сервіси гіперпосилань та "A-to-Z" послуги.

Для електронних ресурсів EBSCO характерні: велика кількість повнотекстових джерел; широта тематичного охоплення, глибина архіву, відповідність представлених джерел друкованій версії, зручний користувацький інтерфейс, можливість збереження на диску результатів пошуку, відправки повних текстів електронною поштою та ін.

Одне з найбільших у світі видавництв періодики компанія EBSCO Publishing пропонує своїм користувачам 150 різноманітних БД. Сервіс EBSCO Publishing надає інформацію у формі оперативних бібліографічних і повнотекстових БД, доступних через EBSCOhost — могутню оперативну інтерактивну онлайнову довідково-бібліографічну систему, доступну через Інтернет або при прямому підключенні, яка об'єднує якісний вміст і дружній клієнтський інтерфейс з унікальними можливостями пошуку інформації. Система EBSCOhost надає в розпорядження користувачів численні ліцензовані повнотекстові загальнодоступні БД від провідних постачальників інформації. Спектр інформаційних ресурсів надзвичайно широкий: від загальних бібліографічних збірок до спеціально розроблених, наочно-спеціалізованих БД для публічних, академічних, медичних і учбових бібліотек.

За результатами пошуку в системі EBSCOhost завдяки технології EBSCO SmartLinksTM можна отримати доступ до повних текстів статей в інших БД EBSCOhost і в електронних журналах видавництва EBSCO.

У листопаді 2005 р. компанія EBSCO Publishing створила нову редакцію свого веб-сайту, зробивши своєрідний різдвяний подарунок всім бібліотекам: відкрила для них нову безкоштовну БД «Library, Information Science & Technology Abstracts» - LISTA.

У БД, що підтримують бібліотечні та інформаційні технології (ERIC, PubMed, NTIS та інші урядові БД), містяться десятки тисяч бібліографічних та реферативних записів, але тільки LISTA об'єднує ці всі дрібні бази і надає можливість якісного доступу до них.

Лише протягом місяця від моменту, коли LISTA стала доступною для користувачів, ця БД обслужила сотні тисяч запитів та увійшла у перші 25% всіх БД EBSCOhost за кількістю пошуків і у 10% реферативних БД. Зважаючи на те, що EBSCOhost є найбільш використовуваним дослідним онлайн-сервісом у світі, котрий надає доступ до майже 200 БД, цей показник для LISTA є достатньо високим.

Матеріали БД LISTA охоплюють період з середини 1960-х рр. по сьогодні. Це - найстаріша і найбільша бібліографічна та реферативна безперервно поповнювана БД, яка спеціалізується в галузі бібліотечних та інформаційних наук і технологій. На початок 2007 р. LISTA містила близько 1 млн. записів, їх кількість щоденно зростає.

У БД LISTA - понад 21 тис. статей з майже 600 періодичних видань, 5000 матеріалів конференцій, а також відомості про книги, науково-дослідні звіти і наукові записки. Тематика дуже різноманітна: класифікація, каталогізація, бібліометрія, інтерактивний пошук інформації, інформаційний менеджмент тощо. Крім того, БД LISTA містить відомості освітньої тематики, зокрема про шкільні бібліотеки, шкільні програми, початкову і середню школу, тестування і оцінювання, огляди матеріалів включно з оглядами веб-сайтів і 4500 оглядів освітніх відео і DVD.

LISTA має велику журнальну базу, яка містить понад 700 журналів та інших періодичних видань. Понад 425 з них визначаються EBSCO як основні в галузі бібліотечних та інформаційних наук і 165 - як пріоритетні. Крім цього, розкрито зміст понад 100 журналів вибірково, тому EBSCO посилається лише на 600 журналів в описі своєї БД.

78,5% усіх записів БД LISTA містять реферати, 83% - списки авторів. Більш ніж половина записів мають посилання на повні тексти у форматах HTML і/або PDF.

БД LISTA використовує стандартний інтерфейс користувача EBSCO. Існує можливість простого і розширеного пошуку. Крім того, є певна кількість фільтрів, які обмежують пошук за полями: записи з посиланнями на повнотекстові документи; журнали, рецензовані незалежними експертами; часовий діапазон; певний журнал і/або тип документу. Одним з видів пошуку є досить гнучкий пошук цитувань.

Найближчим часом планується доповнити БД LISTA детальними профайлами майже 3 тис. авторів розміщених у базі матеріалів. Профайли (як і авторські профайли в інших БД EBSCO) будуть містити прізвище та ім'я автора, контактну інформацію та інші персональні дані, перелік журналів з бази, де публікувався автор, та тематику його публікацій. І хоча профайли не містять детальної інформації про роботи авторів, вони дають змогу дослідникам знайти експертів у певній галузі, а користувачам - оцінити рівень знань авторів у даних галузях через погляд на колекції їх робіт, опублікованих в LISTA.

Зазначена БД надзвичайно корисна для бібліотекарів та фахівців у сфері інформації, яким надано вільний доступ до найбільшого і найпоширенішого бібліографічно-реферативного зібрання в галузі бібліотечно-інформаційних технологій, а також до півмільйона повнотекстових публікацій (за умови передплати інших БД EBSCO).

EBSCO пропонує ще низку ресурсів: Success Stories from Customers, Funding Guides, Marketing & Promotional Tools, багато інших цікавих статей для вчителів та студентів. Ці додаткові ресурси доступні як частина "Customer Success Center" компанії EBSCO.

С.С. Єрмаков
/м.Харків/

ЕЛЕКТРОННІ ВЕРСІЇ СПЕЦІАЛІЗОВАНИХ ВИДАНЬ В ІНФОРМАЦІЙНОМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННІ МИСТЕЦЬКОЇ НАУКИ

Якість освіти та наукових досліджень багато в чому залежить від належного інформаційного забезпечення діяльності вищого навчального закладу (ВНЗ). Серед різновидів такого забезпечення значну роль відіграють інформаційні ресурси (ІР) в електронному форматі, що мають певні переваги над ІР на твердих носіях. В мистецькій науці електронні версії спеціалізованих видань ще не набули значного поширення, тому має сенс розглянути їх наявність в інформаційному освітньому просторі і перспективи такого напрямку діяльності ВНЗ або установ-засновників наукових видань.

Як приклад можна розглянути українські наукові видання мистецьких закладів освіти і окремих видавців та порівняти їх з відповідними виданнями провідних країн світу.

Вважається, що провідні видання зарубіжних країн повинні відповідати таким критеріям:

1) наявність паперової та електронної версій видання;
2) реєстрація видання у міжнародному центрі ISSN;
3) розташування електронної версії видання у мережі Інтернет;
4) участь видання у наукових бібліотечних базах даних;
5) обов'язкове рецензування статей;
6) англомовні анотації до статей видань національними мовами;
7) якнайвищий щабель у рейтингу цитованих видань, що відстежуються інститутом наукової інформації США.

Критерії для українських видань, з одного боку, встановлюються відповідними державними установами (ВАК України, Міністерство освіти і науки України), з іншого – залежать тільки від бажання і намірів їх засновників та редакторів. Умовно основні критерії для вітчизняних видань можна представити таким чином:

1) реєстрація видання у Державному комітеті інформаційної політики, телебачення та радіомовлення України (свідоцтво серії КВ);
2) наявність 5 докторів наук за профілем видання у складі редакційної колегії – зокрема тих, хто працює в установі-засновнику видання;
3) тираж не менше 100 примірників;
4) розсилка видання до 7 провідних бібліотек і установ України (окремі міністерства зобов'язують ВНЗ або рекомендують їм передавати свої видання до відповідних профільних бібліотек або наукових установ).

Порівняння критеріїв, притаманних вітчизняним і зарубіжним науковим виданням, дає змогу визначити основні розбіжності в їх діяльності. Серед критеріїв діяльності вітчизняних видань немає ознак, властивих зарубіжним. Незначна частка вітчизняних видань входить до списку цитованих. За різними даними, приблизно 4-5% затверджених ВАК України видань з фізико-математичних наук є в списку цитованих, з хімічних наук – до 1-2%, з інших наук – показник ще менший. Але більшість наукових видань навіть не здійснюють спроби представити світовій спільноті свою діяльність. Відсоток реєстрації наукових видань у центрі ISSN значно більший, серед них є видання мистецьких закладів освіти (ЛАМ, ХДАДМ та ін.). Щодо наявності електронної версії мистецького видання, зокрема в Інтернет, – відомі лише поодинокі випадки. Те саме можна стверджувати про участь мистецьких видань у наукових бібліотечних базах даних. Стосовно рецензування статей та наявності анотацій англійською мовою: серед мистецьких видань є такі приклади, хоча їх теж незначна кількість.

Таким чином, можна стверджувати: серед більш ніж 60 наукових видань, затверджених ВАК України з мистецтвознавства, лише незначна частка представляє свою діяльність міжнародній спільноті. Більшість таких видань є малодоступними для науковців через незначний тираж, неефективну систему розповсюдження паперових версій та відсутність електронних - у мережі Інтернет.

Як позитивний приклад можна навести вітчизняне наукове видання, що відповідає всім критеріям діяльності, визнаним міжнародною спільнотою, окрім останнього (п. 7). Більш докладно про діяльність цього видання можна дізнатися в Інтернет за адресою: http://www.nbuv.gov.ua/articles/khhpi/. Видання виходить 12 разів на рік, має кольорові обкладинку та сторінки з графічними зображеннями. Веб-сторінку, котра існує більше 5 років, щодоби відвідує понад 200 користувачів.

Іншим засобом поширення відомостей про діяльність наукових видань є представлення електронних повнотекстових версій статей на CD-DVD. Наукова діяльність навчального закладу – засновника зазначеного видання представлена на CD чотирма науковими виданнями та чотирма збірниками наукових конференцій за період з 1996-го по 2007-й рр. включно. Кожне з чотирьох видань дає змогу користувачу переглянути зміст, здійснити пошук статей за ключовими словами, копіювати і роздрукувати статті. Окремо представлені загальні відомості про видання, його редакторів і редакційну колегію. Навчальний заклад вважає за доцільне, окрім сторінок в мережі Інтернет, обов’язково мати і розповсюджувати інформацію на CD. Матеріали наукових конференцій подано на веб-сайті навчального закладу у вигляді повнотекстового файлу з можливістю вільного доступу до перегляду та копіювання інформації.

Вільне розповсюдження інформації зазначеного навчального закладу в електронному вигляді подеколи наражається на нерозуміння викладачів та інших науковців. У деяких випадках такі претензій цілком справедливі. Тому навчальний заклад завжди попереджає про свої наміри розташувати статтю автора в Інтернет. Автор може встановити термін представлення статті в мережі Інтернет: наприклад, через півроку після виходу публікації в друкованому виданні. Щоб переконати авторів у правильності вибору видання зазначеного ВНЗ для публікації статей, можна навести аргументи щодо наявності в Україні нормативно-правового поля захисту авторських прав та приклади роботи в мережі Інтернет провідних наукових видань світу.

Іншою перешкодою у діяльності зазначеного наукового видання є майже цілковита відсутність фінансової підтримки з боку держави. Значна кількість наукових видань знаходить вихід у фінансуванні видання за рахунок коштів авторів. Це не є правильною позицією з боку ВНЗ - особливо для тих видань, які намагаються утвердитися у міжнародному електронному освітньому просторі.

Зважаючи на той факт, що Україна прагне увійти до європейського науково-освітнього простору на рівних правах з іншими державами, необхідно привести діяльність наукових видань у відповідність до критеріїв, визнаних провідними країнами світу. Нарівні з тим слід змінювати і критерії оцінки наукової діяльності професорсько-викладацького складу ВНЗ. Наприклад, взяти за основу не кількість наукових публікацій викладача, а кількість звернень інших авторів до його публікації.

В цілому можна стверджувати, що вітчизняні мистецькі наукові видання мають всі можливості для інтегрування до європейського науково-освітнього простру. Позитивні приклади діяльності наукових видань України дають сподівання, що здобутки нашої мистецької науки незабаром стануть більш доступними для науковців провідних країн світу.

Т.А. Шерепа
/м. Київ/

КОНЦЕПЦІЯ ПОБУДОВИ ПОШУКОВОГО АПАРАТУ АРХІВУ МЕРЕЖЕВИХ РЕСУРСІВ НАУКОВОЇ БІБЛІОТЕКИ

Інтенсивний розвиток глобальних комп'ютерних мереж зумовив появу ініціатив "самоархівування наукових публікацій" та створення електронних журналів відкритого доступу, найбільшими активними захисниками яких є бібліотеки.

Стратегія самоархівування включає в себе розміщення авторами електронних версій своїх наукових публікацій у загальнодоступних архівах електронних документів, у вільному доступі в Інтернеті. Самоархівування дає змогу підвищити ефективність використання результатів наукових досліджень завдяки вільному доступу до наукових матеріалів. Публікації, що архівуються, повинні розташовуватися переважно в тематичних або інституційних репозиторіях (архівах). Під архівом тут слід розумти сайт, що зберігає джерела наукової інформації у відкритому мережевому доступі.

Другою стратегією є журнали відкритого доступу, які беруть на себе зобов'язання забезпечити вільний і відкритий доступ до матеріалів, які вони публікують.

Розміщення публікації на Web-сервері автора у вільному доступі небажане для ідеї архівування наукових матеріалів, тому що звичайне Web-середовище не може забезпечити надійної ідентифікації метаданих та організації пошуку за ними, а також не є придатним для довготривалого збереження і гарантії незмінності публікацій. Суттєва перевага відкритих тематичних архівів електронних публікацій - попереднє збирання та впорядкування документів спеціалістами. Наслідком є забезпечення фільтрації та пошуку даних з більш високим рівнем точності, тому що процес індексування таких систем глибший за його Інтернет-аналог.

З метою уніфікації представлення мережевих ресурсів розроблені єдині принципи їх опису, що базуються на використанні метаданих Дублінського ядра. Основною вимогою до репозитарію є підтримка протоколу OAI PMH (Open Archives Initiative Protocol for Metadata Harvesting), який забезпечує можливість збирання структурованих метаданих про об’єкти, розміщені у репозитарії, об’єднання з іншими репозитаріями й організацію пошуку в розподілених репозитаріях відкритого доступу.

Зважаючи на великі обсяги архівів електронних публікацій, проведення ручної класифікації та індексації кожного електронного документа неможливе, тому як одиницю обліку фонду Інтернет-документів (веб-ресурсів) зручно використовувати веб-сайт або його фрагмент. В рамках веб-сайту є необхідність у проведенні автоматичного індексування з наданням більшої ваги індексаційним термінам, що є метаданими або заголовками електронних документів.

Викладені засади апробовано при побудові системи архівування науково-інформаційних ресурсів НБУВ, що передбачає збирання і підготовку тематичних складових архіву електронних наукових публікацій та їх представлення в Інтранет-середовищі. Пошукова система Інтранет-архіву НБУВ реалізована на базі пакету прикладних програм CDS/ISIS з CGI-модулем WWWISIS, що забезпечує її однорідність з системою електронних колекцій бібліотек НБУВ.

Інформаційні ресурси Інтранет-архіву також можливо долучити до системи електронних видань на компакт-дисках, програмні засоби якої також підтримують формат баз даних CDS/ISIS. Система електронних видань є комплексом галузевих серій колекцій документів. Галузеві серії формуються на основі структуризації наявних інформаційних ресурсів

бібліотеки шляхом попереднього відбору документів з бібліографічних, реферативних, тематичних і повнотекстових баз даних, їх обробки та впорядкування.

Подальший розвиток пошукової системи архіву мережевих ресурсів наукової бібліотеки доцільно зорієнтувати в напрямках включення до складу архіву засобів класифікації й опису інформаційних колекцій документів та веб-сайтів як одиниць зберігання, досягнення максимальної ресурсоощадності зберігання електронних колекцій, інтелектуалізації пошукового апарату, семантичного аналізу текстів і творення нових знань.

М.І. Жарких
/м. Київ/

«МИСЛЕНЕ ДРЕВО 2.5» – ІЄРАРХІЧНА СУБД ДЛЯ ГУМАНІТАРНОЇ СФЕРИ

Інформатизація в гуманітарній сфері має відмінності від інформатизації інших сфер людської діяльності - як у суб'єктивному, так і в концептуальному плані. Відмінності суб'єктивного характеру випливають з того, що працівники гуманітарної сфери за своєю базовою освітою далекі від інформаційних технологій. Ми розглянемо детальніше концептуальні відмінності.

На нашу думку, інформатизація в гуманітарній сфері має такі особливості:

1) ключовою абстракцією тут є документ, на відміну від трансакції, яка лежить в основі сучасних промислових СУБД;

2) принциповою особливістю документа є неструктурованість, чим він відрізняється від документів в інших галузях ІТ;

3) читання документів рішуче переважає над їх записом/модифікацією;

4) помилкові документи ніколи не повинні видалятися, а тільки позначатися як помилкові;

5) типовими для гуманітарної сфери є розпливчасті дати (наприклад "початок XII ст."), невідомі в інших областях ІТ.

Розробляючи програмні продукти для гуманітарних застосувань, треба зважати на ці особливості. Найліпшим прикладом інформаційної технології, пристосованої для гуманітаріїв, є веб-сервіси мережі Інтернет: документо-орієнтоване середовище записів довільної структури, призна-

чене тільки для читання (бракує лише підтримки розпливчастих дат). Тому можна навести ряд успішних гуманітарних веб-проектів, чого не можна сказати про предметно-орієнтовані бази даних.

Ієрархічний підхід до побудови баз даних, на наш погляд, є принциповим проектним рішенням, яке має задовольнити вимоги гуманітарної сфери. В основі такої СУБД лежить поняття вершини (node) - абстрактного аналога документа. Вершина зберігає довільну неструктуровану інформацію (або структуровану, але не обов'язково - адже порядок є частинним випадком хаосу). Вершини об'єднуються в дерево: однозв'язний граф (тобто між двома вершинами в одному дереві завжди є шлях, і цей шлях - тільки один). Деревовидна структура забезпечується тим, що вершина зберігає вказівник на вершину-господиню (одна тільки коренева вершина дерева не має такого вказівника). Порядок слідування вершин в дереві може фіксуватись вказівниками на сусідні вершини того самого ієрархічного рівня (до одного рівня належать вершини, які мають спільну вершину-господиню) або визначатись динамічно на підставі інформації з самих вершин.

Всі операції над такою множиною даних, природно, також є ієрархічними: пошук, відбір, сортування, збирання статистики та інші операції з даними здійснюються за ієрархічними алгоритмами.

Простою мовою: ієрархічна база даних - це застиглий хаос, в якому ієрархічна позиція певної вершини має важливе, а іноді навіть ключове значення, переважаючи зміст вершини. Наприклад, коли ми говоримо "село Іванівка", то для однозначної ідентифікації предмету треба вказати район і область. Без зазначення ієрархічної позиції інформація про це село знецінюється, оскільки незрозуміло, де його шукати серед інших Іванівок.

«Мислене древо» - програма, яка розробляється нами з 1999 р. для реалізації викладених проектних пропозицій. Нині в експлуатації знаходиться версія 2.5, випущена наприкінці 2004 р. Ця програма є безкоштовною для кінцевих користувачів. Компактна програма (дистрибутив її займає лише 1.4 Мб) дає змогу створювати і переглядати ієрархічні бази даних. Ієрархія вершин в ній може створюватися вручну (командами "Додати нову вершину", "Додати нову дочірню вершину" та ін.) або автоматично, за допомогою цілого спектру досконалих методів імпорту інформації.

У вершинах бази даних можна зберігати звичайний і збагачений текст (RTF, включно з вкладеними об'єктами), зображення в більшості поширених форматів, звукові та відеофайли, які підтримуються операційною системою. Програма підтримує трансформацію ієрархічних наборів даних, ієрархічні операції пошуку, відбору, сортування, експорту інформації.

Програма підтримує синхронізацію примірників баз даних, що дає змогу організувати роздільне наповнення великої бази даних та є основою колективної роботи над великомасштабними базами даних.

Програма "Мислене древо" прекрасно озброєна для створення енциклопедій, довідників, словників і каталогів - жанрів, у яких ієрархічний принцип лежить в основі. Також «Мислене древо» а платформою для електронних монографій або журналів.

На веб-сайті "Мисленого древа" (http://myslenedrevo.com.ua) можна ознайомитися з анотаціями баз даних, виконаних за нашою технологією (загалом близько 30 назв продуктів, які можна поширювати на компакт-дисках), завантажити дистрибутив програми, прочитати онлайнову версію контекстної допомоги, методичні поради щодо використання програми. Родзинкою сайту є інформація про «Мислене древо 3», яке знаходиться в стані розробки.

І.М. Головацька
/м. Івано-Франківськ/

ТЕХНІКО–ТЕХНОЛОГІЧНА ТРАНСФОРМАЦІЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ УСТАНОВ СХІДНОЇ ГАЛИЧИНИ

Сьогодні рівень інформаційно–технологічного розвитку будь–якої країни визначає її становище на міжнародній арені. У зв’язку з цим удосконалення інформаційного сектора економіки стає одним з пріоритетних напрямів політичного, економічного та правового розвитку України в найближчій перспективі.

Інфраструктура національного інформаційного середовища України формується мережею закладів документальної комунікації, розміщених у різних частинах країни. Мережа інформаційних установ, які функціонують на рівні окремих регіонів, областей, забезпечує право українських громадян – споживачів на вільний доступ до інформації, регламентоване чинними міжнародними нормативно–правовими актами.

Установи соціально–документальної комунікації окремих територій розвиваються досить нерівномірно у техніко-технологічному відношенні. Зокрема, це стосується західних регіонів України: Прикарпаття (до складу якого входить східна Галичина), Буковини та Закарпаття.

Крім того, соціальні інституції окремих територій залишаються недостатньо вивченими, водночас інформаційні ресурси, які стрімкими темпами накопичуються у цих регіонах, є потужним арсеналом економічного розвитку.

Техніко-технологічне забезпечення інформаційних установ східної Галичини сьогодні перебуває на рівні окремих практичних впроваджень; немає єдиної інтегруючої концепції їх ефективного об'єднання і функціонування.

У кожній з галузей (архівній, музейній, бібліотечній, інформаційній) загострюється низка специфічних проблем.

Слід визначити як позитивні тенденції, так і чинники, що стримують ефективний розвиток інформаційно-комунікаційних установ регіону.

Мінімальною забезпеченістю комп'ютерною технікою вирізняються музеї. Лише 3 з 17 музеїв мають доступ до мережі Інтернет та електронну пошту. Більшість з них комплектуються в основному документами на паперових носіях (з 17 тільки 2 мають електронні документні фонди; кількісний склад фоно- та фотодокументів становить менше 5% від загального фонду документованої інформації).

Краща ситуація склалася у практиці функціонування центрів науково-технічної та економічної інформації (ЦНТЕІ), бібліотек та архівних установ Галичини. Так, протягом 2006 р. кількість обчислювальної техніки і локальних мереж порівняно з 2004-2005 рр. збільшилася тут на 57%. Хоча цей показник – далеко не оптимальний, але на фоні забезпеченості аналогічними технічними засобами інших інформаційно-комунікаційних установ в Україні, - непоганий. За рівнем поліпшення забезпеченості комп'ютерами архівних установ у 2004-2005 рр. Івано-Франківська область поступається тільки Центральному державному архіву – Музею літератури і мистецтва, Центральному державному кінофотофоноархіву ім. П.С.Пшеничного та Держкомархіву України.

Якщо у 2004 р. один комп'ютер припадав на 5, 1 працівників, то сьогодні цей показник доведено до 1:4,2. Водночас такі темпи не можна назвати задовільними з огляду як на стрімке зростання обсягів інформації в сучасному суспільстві, так і на нагальну потребу забезпечити комп'ютером кожне робоче місце.

Спостерігається також цілком закономірна кореляція між наявністю фахівців відповідної кваліфікації та оптимальним витрачанням коштів у цій сфері: там, де комп'ютери об'єднані в локальні мережі, купується значно менше периферійного обладнання (принтерів, сканерів тощо).

Важливе місце у складі інформаційних установ Галичини посідає Івано-Франківський ЦНТЕІ. Ця установа пропонує цілий комплекс інформаційних послуг у сфері науки, техніки, інтелектуальної власності та економіки. У фондах ЦНТЕІ зосереджено понад 2, 7 млн. документів на традиційних носіях; центр оснащено 32 одиницями комп'ютерного, 5 - поліграфічного обладнання для видавничих і рекламних послуг.

Технологічне обладнання ЦНТЕІ використовується для формування електронних інформаційних ресурсів, розподілених баз даних у сфері науково–технічної та інноваційної діяльності, поширення і використання усіх видів науково–технічної та економічної інформації, комплектування баз і банків даних. Сучасні інформаційні технології представлені локальною комп'ютерною мережею, веб-сервером і виділеним комунікаційним каналом, інформаційно– пошуковими системами.

Процеси інформатизації розгортаються у системі бібліотек: впроваджуються програмне забезпечення, новітні технології опрацювання та розповсюдження інформації, але ще немає єдиної бібліотечної комп'ютерної мережі, не розпочато інтеграцію локальних сегментів до зведеної інформаційної системи.

У зв'язку із стрімким збільшенням документопотоків і поширенням ринкових відносин виникає необхідність розвитку цивілізованого ринку архівних, бібліотечних, музейних послуг, які на даний час практично відсутні у регіоні. Нагальним є завдання уніфікації підходів до створення спільних баз даних архівних, бібліотечних та музейних послуг, що стане підґрунтям для формування інфополісу регіону.

Л.Ф. Трачук
/м. Рівне/

АВТОМАТИЗАЦІЯ ПРОЦЕСУ ПІДГОТОВКИ БІБЛІОГРАФІЧНОЇ ІНФОРМАЦІЇ

В сучасному світі зростають вимоги до якості, повноти, оперативності бібліографічної інформації (БІ). Забезпечити виконання цих вимог повинні засоби автоматизації процесів виробництва та доведення БІ до споживачів.

Підготовка БІ за характером праці включає як розумові, так і фізичні операції. Серед розумових виділяють несемантичні (створення бібліографічного опису, розстановка за алфавітом тощо) та семантичні (звернення

до змісту документа: тематичний бібліографічний пошук, відбір літератури, її індексування і реферування). Семантичні операції важко піддаються автоматизації.

Розглянемо створення бібліографічних посібників (БП) в електронному режимі на основі наявних бібліографічних баз даних (БД).

Традиційним є такий алгоритм формування БП в електронному режимі: створення електронного каталогу (ЕК) з деякою глибиною ретроспекції → пошук і відбір бібліографічних записів згідно з вимогами майбутнього БП на базі ЕК → доповнення, групування і редагування відібраного матеріалу → створення допоміжних покажчиків → тиражування. Джерелом виявлення інформації в даному випадку є ЕК (автоматизована бібліографічна БД).

В спеціальній літературі описані досвід створення БП, а також автоматизоване реферування за допомогою пакета прикладних програм (ППП) CDS/ISIS. ППП „УФД/Бібліотека” також має функцію формування БП з масиву введених в ЕК даних. В БД ЕК задаються параметри пошуку інформації, що відповідають вимогам конкретного посібника. Наприклад, для створення поточного БП нових надходжень з фізики (з визначеною періодичністю виходу) в тематичних каталогах шукаємо відповідну галузь знань і обумовлюємо дату надходження до бібліотеки (з... по...). Виявлена література включається в тимчасову БД, яку можна відсортувати за шифром, прізвищами авторів в алфавітному порядку, назвами, авторським знаком, міжнародним стандартним номером та ін. Сформований і згрупований масив даних передається в текстовий редактор Word у вигляді пронумерованих бібліографічних записів з допоміжними покажчиками: іменним, назв, географічним, систематичним. Після необхідного редагування посібник готовий до друку.

Підготовка БП за допомогою комп’ютерної техніки здійснюється швидше; процеси виявлення, опису, сортування, створення допоміжних покажчиків виконує комп’ютер. Тому створення такого БП на основі наявних бібліографічних баз даних займає менше часу. Формування галузевих і тематичних ретроспективних БП передбачає змістову оцінку документів з врахуванням цільового і читацького призначення, яку наявні засоби автоматизації забезпечити не в змозі.

Велика кількість БП представлена на Інтернет-сайтах українських бібліотек. Оскільки вони можуть бути зчитані тільки за допомогою комп’ютерних програм, їх можна назвати електронними, однак важко сказати, чи були вони підготовлені в ручному режимі, чи за допомогою спе-

ціальних програмних засобів. Варто відзначити розміщений на сайті Національної бібліотеки України для дітей (http://www.chl.kiev.ua) рекомендаційний БП „Природа і людина”, який має розгалужену гіпертекстову структуру. Гіперпосилання на наявні в Інтернеті повні тексти художніх творів збагатили б його пошукові можливості.

Отже, комп’ютеризація процесу підготовки БІ розпочалася зі створення електронних каталогів і картотек. Накопичені в них масиви бібліографічних даних дають змогу – якщо є відповідні програмні засоби - формувати нові БП з розгалуженою системою допоміжних покажчиків, здійснювати автоматичне індексування, реферування документів.

О.М. Опанасенко,
І.М. Хоменко,
Н.І. Костенко,
В.Г. Костюченко
/м. Київ/

ОСНОВНІ ЕТАПИ СТВОРЕННЯ АВТОМАТИЗОВАНОЇ СИСТЕМИ „КАРТОПЛЯР” ДЛЯ ДОВІДКОВО-ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГАЛУЗІ КАРТОПЛЯРСТВА

Інститут картоплярства УААН (ІК УААН) координує дослідні роботи науково-дослідних установ та вищих навчальних закладів держави у галузі картоплярства, і головним його завданням є наукова розробка актуальних питань її розвитку та надання методичної допомоги виробникам усіх форм господарювання щодо впровадження досягнень науки і техніки у сільськогосподарське виробництво. Формування довідково-інформаційного фонду з питань картоплярства та аналітико-синтетична обробка потоків науково-технічної і сільськогосподарської інформації з проблемних питань галузі, створення науково-інформаційних та бібліографічних баз даних як на паперових носіях, так і в автоматизованій системі для формування спеціалізованих інформаційних масивів – один з механізмів оперативного й ефективного інформаційного впливу на якість і науковий рівень нових розробок ІК УААН, інтенсифікацію інтелектуального процесу. Систематичне та оперативне отримання науково-технічної інформації стосовно сучасного стану та перспектив розвитку картоплярства та суміжних галузей в світі, їх вивчення та аналіз – необхідна умова прискореного розвитку галузевих наукових досліджень.

Результати багаторічного досвіду формування довідково-інформаційного фонду та довідково-бібліографічного апарату наукової бібліотеки ІК УААН, висвітлені в публікаціях [1–3], свідчать про необхідність переведення наявних баз даних в єдину електронну базу, яка надасть можливість фахівцям зорієнтуватися та проводити оперативний пошук в потоках науково-технічної інформації (НТІ) з питань селекції, насінництва та технології виробництва картоплі і яку, за умови використання новітніх інформаційних технологій, можна буде інтегрувати з міжнародною мережею Інтернет, що значно прискорить процес пошуку та отримання споживачем актуальної інформації. Робота проводиться поетапно.

Проведено аналіз функціональних можливостей автоматизованих бібліотечних систем, що використовуються на бібліотечному просторі України: ІРБІС, LIBER, ALEPH, CDS/ISIS, MARK-SQL, Університетська бібліотека" (UNILIB), „УФД/Бібліотека", «Руслан» та ін. та обрано АБС „ІРБІС", яка підтримує міжнародні формати обміну даними UNSMARC, USMARC, узгоджена зі стандартом бібліографічного опису 7.1-84, та успішно застосовується в роботі провідних наукових бібліотек України.

Вивчені шляхи використання унікальних інформаційних ресурсів УкрІНТЕІ, Наукової бібліотеки України ім. В.І. Вернадського, Державної наукової сільськогосподарської бібліотеки в автоматизованій системі ІК УААН.

Наступний крок – переведення наявного ДБА в електронний варіант.

В сучасних умовах великого значення в Україні набуває дослідження історії аграрної науки. Це в повній мірі стосується галузі картоплярства. Проведення наукових розвідок на царині історії розвитку селекції картоплі на Україні у XX ст. передбачає висвітлення основних здобутків вітчизняної селекції, зокрема розробок окремих вчених ІКУААН. Створення електронної біобібліографічної бази даних – один з етапів виконання завдання.

Література:

1. Кочура В.Д., Опанасенко О.М. Система інформаційного забезпечення наукових досліджень в Інституті картоплярства // Інформаційно-бібліографічне забезпечення сільськогосподарської науки і виробництва: матер. наук.-практ. конф., присв. 75-річчю ЦНСГБ. – К., 1996. – С. 49-50.

2. Оверчук П.В., Кочура В.Д. Інформаційне забезпечення наукових досліджень // Картоплярство: Міжвід. наук. темат. зб. – К., 1998. – Вип. 28. – С. 106-108.

3. Кочура В.Д., Опанасенко О.М., Різник Т.М., Аксьонова О.П. Інформація в картоплярстві // Картоплярство: Міжвід. наук. темат. зб. – К., 2000. – Вип. 30. – С. 232-236.

О.В. Тітова
/м.Харків/

ІНФОРМАЦІЙНИЙ МОНІТОРИНГ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ В УМОВАХ РОЗВИТКУ ІНФОРМАЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ

Однією з головних особливостей нашого часу є постійне зростання темпів виробництва інформації, поява нових технологій, понять, термінів. Науково-технічна революція кардинально змінила характер і структуру виробництва, місце і функції людини в ньому, спосіб життя і побут, привела до підвищення ролі науки в розвитку всіх сфер соціальної дійсності. У світовій практиці вже у другій половині XX сторіччя соціологи почали говорити про нову стадію розвитку суспільства: «інформаційне суспільство».

В умовах інформаційного суспільства важливу роль у житті людини - особливо особистості, яка формується - відіграє інформаційна культура, що може бути досліджена за допомогою інформаційного моніторингу як одного з авторитетних джерел пізнання навколишнього світу та з найбільш ефективних засобів творчої реалізації особистості. Інформаційний моніторинг – спеціально організована системи збирання, обробки, зберігання, осмислення інформації як одного з життєвих ресурсів, що дають змогу вирішити будь-яку задачу. Це - здатність шукати, отримувати, грамотно інтерпретувати та ефективно використовувати інформацію з різних джерел, вміння вибирати найбільш оптимальне джерело та критично оцінювати повідомлення (виявляти достовірність або хибність інформації, явні та потаємні сенси, визначати цілі, установки та мотиви відправника повідомлення). Саме інформаційний моніторинг дає змогу прогнозувати явища, створювати належні умові для існування різних сфер суспільного життя.

Для людини інформаційного суспільства єдність світу виявляється вже не ідеологічною абстракцією, а фактом повсякденного життя. Реальністю стає розгортання масової системи якісного навчання на відстані та освіти, не обмеженої віковими рамками. Навчання з використанням нових інформаційних технологій - наприклад, електронних комунікацій - істотно розширює кругозір, краще враховує індивідуальні особливості і потреби особистості, створює можливості засвоєння нею найсучасніших знань і умінь. Також за допомогою інформаційних технологій людина може активно користуватися постійно зростаючим інтеллектуальним потенціалом суспільства, сконцентрованим у друкованому фонді, науковій, виробничій

та інших видах діяльності; має можливість ознайомитись із світовими пам'ятками історії, літератури, мистецтва, архітектури; дізнається останні новини, що відбуваються у світі. Використання відкритих інформаційних систем, розрахованих на використання усього масиву інформації, яка може бути доступною у дану мить суспільству в окремій його сфері, дає змогу вдосконалити механізми управління суспільним устроєм, сприяє гуманізації і демократизації суспільства, підвищує рівень добробуту його членів. Процеси, що відбуваються у зв'язку з інформатизацією суспільства, сприяють не тільки прискоренню науково-технічного прогресу та інтелектуалізації усіх видів людської діяльності, але і створенню якісно нового інформаційного середовища, яке забезпечує розвиток творчого потенціалу індивіда.

Особистості, якій належить жити в інформаційному суспільстві, слід навчитися раціонально використовувати інформаційний моніторинг для підтримки і розвитку свого інтелектуального і творчого потенціалу, ефективно застосовувати отримані знання для ухвалення важливих управлінських рішень з урахуванням економічних, екологічних, етичних і естетичних аспектів. Без створення особливого соціокультурного середовища, в якому не тільки усвідомлюється фундаментальна роль інформації в розвитку суспільства, але і активно використовуються нові інформаційні технології, неможливий реальний перехід до інформаційного суспільства.

С.О. Красовський
/м. Київ/

ПРОЕКТУВАННЯ ВЕБ-САЙТУ ІНСТИТУТУ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ ТА ІНФОРМАЦІНЙОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДАКККіМ

Формування інформаційного суспільства, важливою ознакою якого є глобальна мережа Інтернет, створює передумови для досягнення якісного наукового рівня професійного спілкування та пропаганди творчих здобутків особистостей, установ і організацій.

Тому важливим завданням новоствореного в ДАКККіМ Інституту державного управління та інформаційної діяльності (Інституту) є розробка власного веб-сайту.

Веб-сайт Інституту можна порівняти з інформаційним центром.

Відвідувач повинен одержати на сайті потрібну йому інформацію. На її основі відвідувач робить висновок про те, чи варто йому скористатися послугами Інституту. Саме тому величезну роль відіграють комфортний дизайн і продумана навігація на сайті. Усе це закладається на етапі його проектування.

На цьому етапі визначається, які задачі сайт буде вирішувати, яку інформацію та в якій формі найкраще на ньому розмістити, а також які технології краще використовувати при його створенні. У проекті передбачено створення архіву новин, куди потраплятимуть такі, що втратили свою актуальність. Ще більш важливою є постійна актуалізація інформації на сайті (частота її оновлення).

Дизайн - це перше, на що звертає увагу користувач, зайшовши на сайт. Тому пропонується зробити так, щоб дизайн сайту відповідав його змісту і полегшував користувачу перебування на ресурсі і перегляд необхідної йому інформації.

У проекті веб-сайту заплановано створення і розробка програмних модулів, що дасть змогу підвищити рівень функціонування ресурсу.

Варто враховувати, що інформації на веб-сайті сприймається людиною не так, як на інших носіях. Тексти для сайту повинні бути лаконічними і структурованими. Тільки в цьому випадку відвідувач сайту зможе засвоїти запропоновану йому інформацію. Чим більш комфортно людині знаходити і переглядати інформацію на сайті, тим більша ймовірність того, що відвідувач скористається послугами даного сайту.

З матеріалів, наданих дирекцією та органами студентського самоврядування Інституту, створюється інформаційний продукт, придатний для розміщення на сайті.

Орієнтовна структура веб-сайту подана далі.

Новини - цікаві та постійно оновлювані, детальна інформація з посиланнями на інші сайти.

Архів новин - розміщення новин, що втратили свою актуальність.

Загальні відомості:

- історія Інституту;
- структура Інституту;
- керівництво Інституту;
- професорсько-викладацький склад.

Абітурієнтам:

- приймальна комісія: вимоги до абітурієнтів, перелік документів та ін.
- правила прийому.

- спеціальності: детальна інформація про спеціальності, за якими здійснюється підготовка.

Студентам:

- новини: інформація для студентів (оголошення, запрошення тощо).
- розклад - з внесенням всіх змін та доповнень в процесі навчання.
- самоврядування: діяльність студентської ради (план роботи та ін.).
- форум - забезпечення комунікацій між студентами (обговорення різних питань).

Галерея - розміщення фото-, відеоматеріалів про студентське життя:

- Інститут;
- Київ;
- Києво-Печерська Лавра.

Контакти - забезпечення комунікації між користувачем та Інститутом:

- поштова адреса;
- приймальна комісія;
- Студентська ада.

ІНФОРМАЦІЙНІ РЕСУРСИ НАЦІОНАЛЬНОГО АРХІВНОГО ФОНДУ УКРАЇНИ

Ю.А. Прилепішева
/м. Київ/

СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ МІЖНАРОДНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВНИХ АРХІВНИХ УСТАНОВ

З 1956 р. державна архівна служба України є членом Міжнародної ради архівів (МРА). Представників державної архівної служби України обрано до складу різних комітетів МРА: Комітету з архівного законодавства, Комітету із збереження архівних документів у зоні помірного клімату, Комітету з професійної підготовки, Комітету архівів науки і технології, Комітету літературних архівів. Держкомархів України є також членом Євроазійського регіонального відділення (ЄВРАЗІКА) Міжнародної ради архівів (МРА) та спостерегачем Європейського відділення МРА (EURBICA).

Керівництво державної архівної служби України гідно представляє Україну на міжнародних архівних форумах, а саме на Міжнародній конференції Круглого Столу архівів (CITRA) “Архіви і права людини” у Кейптауні (2003), XV Міжнародному конгресі архівів “Архіви, Пам’ять і Знання”у Відні (2004), на XXXIX Міжнародній конференції Круглого столу архівів "Спільна пам'ять через глобалізацію" в Кюрасао (Нідерланди), на щорічних засіданнях Європейського та Євразійського відділення (ЄВРАЗІКА) Міжнародної ради архівів (МРА), інших заходах міжнародного рівня.

Держкомархів України бере участь у кількох міжнародних архівних програмах, зокрема: "Пам’ять Світу", що реалізується під егідою ЮНЕСКО і має на меті збереження найвизначніших культурних пам'яток людства; "Відновлення Пам’яті Польщі", що здійснюється Радою Європи й Міжнародною радою архівів з метою відновлення архівних зібрань Польщі, втрачених у період її бездержавного існування (1772–1918); «Спільна архівна спадщина країн та народів Центральної і Східної Європи».

Упродовж 2003–2006 рр. відбулися щорічні зустрічі керівників державних архівних служб України та Росії за участю директорів центральних

архівів України та федеральних архівів Росії (вересень 2003 р., м. Київ; вересень 2004 р., м. Москва; вересень 2005 р., м. Львів; червень 2006 р., м. Самара).

У 2004 р. в м. Києві Держкомархівом України організовано та проведено засідання Комітету з правових питань Міжнародної ради архівів та міжнародних семінарів "Архівне законодавство України і проблеми європейської і євроатлантичної інтеграції", "Архіви і катастрофи". Цього ж року вперше за весь час проведення конгресів делегація українських архівістів (38 осіб) взяла участь у роботі XV Міжнародного конгресу архівів, що проходив у Відні.

У рамках Плану заходів із проведення Року Республіки Польща в Україні та Року України в Польщі упродовж 2004–2005 рр. відбулися робочі зустрічі керівників державних архівних служб обох держав, у Києві та Варшаві проведено спільні міжнародні науково-практичні семінари "Архівна наука та наука в архівах" та "Польсько-українська спільна архівна спадщина", було відкрито експозиції пересувних документальних виставок "Історія Польщі в архівних документах" та "Автограф української історії: IX–XXI століття" (копії документів з державних архівів України).

Держкомархівом України за підтримки Львівської та Рівненської облдержадміністрацій організовано та проведено 22–25 вересня 2005 р. в м. Львові 6-ту Загальну конференцію ЄВРАЗІКА, присвячену проблемам та основним напрямкам розвитку архівної справи в Азербайджані, Вірменії, Білорусі, Киргизії, Литві, Молдові, Польщі, Росії та в Україні.

У вересні 2007 р. виповнюється 90 років від дня створення державної архівної служби в Україні. Планується участь в урочистостях керівників державних архівних служб та міжнародних організацій з майже 18 країн світу (25 осіб). З метою поглиблення міжнародного співробітництва в архівній сфері готуються до підписання у встановленому порядку угоди про співробітництво між Держкомархівом України та Головним управлінням архівів Ради Міністрів Республіки Болгарія, Міністерством внутрішніх справ Словацької Республіки.

Починаючи з дня ухвалення Акту проголошення незалежності України, Державним комітетом укладено 21 двосторонню міжнародну міжвідомчу угоду про співробітництво з архівними службами іноземних держав та 5 двосторонніх гуманітарних міжнародних договорів з іноземними архівними, науковими, музейними та іншими установами і організаціями, зацікавленими у співпраці (Австрії, Білорусі, Болгарії, Грузії, Естонії, Із-

раїлю, Казахстану, Латвії, Литви, Молдови, Німеччини, Польщі, Росії, Румунії, Сербії і Чорногорії, Туреччини, США, Угорщини, Чехії).

У рамках цих угод підписано протоколи про спільні проекти з Федеральною архівною службою Росії (2003, 2007), Національним архівом Угорщини (2004), Генеральною дирекцією державних архівів Республіки Польща (2006). Спілкою архівістів України у 2004–2006 рр. укладено Угоди про співробітництво із спілками архівістів Білорусі, Польщі, Угорщини, товариствами істориків-архівістів Росії та Придністров'я.

У рамках "Проекту Іудаїка" продовжується робота над міжархівним довідником "Документи з історії і культури євреїв в архівах України".

Договором з Американським меморіальним музеєм Голокосту (США) передбачається співробітництво у напрямку пропагування та розповсюдження серед науковців та світової громадськості інформації про жахливу трагедію, яку пережило населення Центральної та Східної Європи під час Другої світової війни 1939–1945 рр., оприлюднення інформації про архівні документи, що зберігаються в українських архівах і стосуються Холокосту та історичного контексту подій напередодні, під час та після Другої світової війни, реалізація спільних проектів з підготовки документальних і довідкових видань та репрезентації матеріалів про трагедію Холокосту за допомогою їх експонування на виставках.

Договором з Документаційним центром об'єднання "Саксонські меморіали" (ФРН) передбачена реалізація науково-дослідного проекту "Радянські та німецькі військовополонені та інтерновані. Дослідження проблем Другої світової війни та післявоєнного періоду": отримання нової інформації про німецьких військовослужбовців та військовополонених, з'ясування долі окремих солдатів Радянської Армії, що потрапили у полон під час бойових дій, статистичні дані про кількість загиблих та місця їх поховання.

З 1994 р. Держкомархів та державні архівні установи співпрацюють з Генеалогічним товариством Юта (США). У здійсненні проекту мікрофільмування документів НАФ генеалогічного змісту взяли участь ЦДІАК, ЦДІАЛ, Державний архів в Автономній Республіці Крим, держархіви Донецької, Закарпатської, Запорізької, Сумської, Тернопільської, Черкаської, Чернівецької, Чернігівської областей.

Угода про співробітництво між Держкомархівом та неприбутковою громадською організацією «Конференція з єврейських майнових претензій до Німеччини» (США) передбачає поглиблення міжнародної співпраці у сфері надання доступу до архівних інформаційних ресурсів, зокрема,

опрацювання документів архіву Айнзацштабу райхсляйтера Розенберга (ERR) та інших дотичних матеріалів про культурні пограбування під час Другої світової війни.

Співпраця за Угодою з компанією «Праймері Сорс Майкрофілм» (США) зосереджена на здійсненні спільних наукових розробок архівних фондів, що забезпечують збереження, використання та публікацію документів з архівних колекцій України, підготовку каталогів та інформаційних довідників, як в електронному форматі, так і в вигляді мікрофільмів.

У 2003 р. розпочато спільний проект публікації документів на мікрофільмах “Голодомор 1932-1933 років в Україні: Архівні матеріали Центрального державного архіву громадських об'єднань України (ЦДАГО України)”. У рамках проекту змікрофільмовано 930 од. зб. (135402 кадри – 158 роликів).

Інший український проект «Праймері Сорс Майкрофілм» - три колекції з фондів Державного архіву Київської області: “Поштівки додому” (поштові картки українських примусових робітників з нацистської Німеччини, 1942-1945); “Від большевизму до нового порядку” (Музей-архів переходової доби, 1942); “Довга дорога додому” (фільтраційні справи колишніх остарбайтерів).

З компанією плідно співпрацює Державний центр збереження документів НАФ, налагоджуються взаємовигідні контакти з ЦДАВО України, держархівами Автономної Республіки Крим, Львівської та Одеської областей, Науково-довідковою бібліотекою Центральних державних архівів України.

Упродовж 2006 р. Держкомархів вивчав пропозицію компанії «Іст Вью Інформейшнс Сервісиз» (East View Information Services, США) щодо участі державних архівів України у проекті "Доступ до архівів Росії та України". Участь у зазначеному проекті передбачає безкоштовне створення компанією бази даних, яка відображатиме зміст усіх видів довідників по фондах державних архівних установ України, які опубліковано в електронному виді на веб-порталі Держкомархіву України. Метою проекту є розширення доступу дослідників до документів Національного архівного фонду України шляхом створення сучасного інструменту до довідкової інформації. У 2007 р. планується узгодження тексту проекту Угоди про співробітництво Держкомархіву України з цією компанією та вирішення питання щодо можливості її підписання.

Протягом 2007 р. Держкомархівом планується підготувати до підписання у встановленому порядку План спільних заходів Держкомархіву

України і Федерального архівного агентства Росії на 2007–2010 рр.; угоди про співробітництво між Держкомархівом та Головним управлінням архівів Ради Міністрів Республіки Болгарія, Міністерством внутрішніх справ Словацької Республіки, Національним архівом Вірменії, Військово-медичним музеєм Міністерства оборони Російської Федерації, Компанією «Іст Вью Інформейшнс Сервісиз».

Міжнародні договори, укладені Держкомархівом України, сприяють проведенню робіт з виявлення відомостей про історико-культурну спадщину України та документи іноземного походження з історії України в архівосховищах іноземних держав. Головною метою такого пошуку є створення централізованої бази даних на зарубіжні документи. Водночас відсутність фінансування міжнародної діяльності у сфері архівної справи не дає можливості створювати відповідні робочі групи.

Загалом слід відмітити, що зміцнення міжнародних контактів державних архівних установ України сприяє зростанню авторитету вітчизняної архівної служби у світовому архівному співтоваристві, посиленню євроінтеграційних процесів у гуманітарній сфері на шляху нашої держави до Європейського співтовариства.

На XXXIX Міжнародній конференції Круглого столу архівів (CITRA) та Генеральній асамблеї Міжнародної ради архівів (MPA), що відбулися 19-26 листопада 2006 р. у Кюрасао, йшлося про "Спільну пам'ять через глобалізацію", що пов'язано з питаннями комплектування і збереження архівних документів в епоху прискореної глобалізації. Феномен "спільної пам'яті" за умов відкритих кордонів і ринків, виникнення Інтернету як потужного засобу комунікації і універсального інструменту доступу до інформації - одна з провідних проблем, що турбують нині міжнародне архівне співтовариство.

Зузанна Коларова
/Словаччина/

АРХІВНЕ ЗАКОНОДАВСТВО В СЛОВАЧЧИНІ

Розбудова системи державних архівів Словаччини почалася з 1954 р. З метою правового регулювання функціонування архівів словацький парламент ухвалив закон № 149/1975 "Про організацію архівів", який відображав потреби тогочасного соціалістичного суспільства в архівній інформації, унормовував надання послуг архівами та основні напрямки діяльності архівів. Цей закон проіснував без суттєвих змін фактично до 1991 р. Вже починаючи з 1989 р., зміни до закону все більше відображали нові потреби нового суспільства. Зміни, внесені 1991 р., були спричинені новими суспільними відносинами і новою системою органів державної влади та місцевого самоврядування. У 1996 р. зміни до закону були внесені у зв'язку із проведенням адміністративної реформи, зміни 2001 р. були спричинені необхідністю узгодити архівне законодавство з законом "Про державну службу". Цією поправкою було змінено статус архівної служби з самостійної бюджетної організації, підпорядкованої Міністерству внутрішніх справ Словаччини, на його структурний підрозділ.

Новий закон "Про архіви та регістратури" № 395/ 2002 був ухвалений словацьким парламентом 17 травня 2002 р. Серед основних причин запровадження нового закону такі: створення централізованої системи центральних, регіональних, повітових державних архівів, відображення змін у державі та суспільстві; визначення прав власності Республіки Словаччини та Європейського Союзу. Окрім того, Закон визначив винятково важливу роль архівів у кільтурі, науці, у житті суспільства.

Сьогодні архівна служба підпорядкована департаменту архівів та регістратур Міністерства внутрішніх справ Словаччини. До державної системи архівних установ входять Національний архів Словаччини, 7 регіональних архівів, 37 архівних відділів повітів, архів м.Братислава. Міський архів м.Кошице фінансується з місцевого бюджету, але методично підпорядкований департаменту архівів та регістратур Міністерства внутрішніх справ Словаччини.

Л.М. Яременко
/м. Київ/

ДОКУМЕНТАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИКОНАННЯ ЗАПИТІВ СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВОГО ХАРАКТЕРУ

Законодавством України, зокрема Законом України „Про наукову і науково-технічну діяльність” та низкою законодавчих актів „Про внесення змін до Закону України „Про наукову і науково-технічну діяльність” (від 06.04.2000; 20.11.2003; 19.10.2004; 16.12.2004 та останній від 22.09.2006, що набув чинності з 01.01.2007), встановлено такий вид пенсійного забезпечення наукових працівників, як наукова пенсія, що підвищує соціальну захищеність цієї категорії працівників. Дія цих законів поширюється на наукових працівників установ НАН України.

Для нарахування наукової пенсії, крім довідок про заробітну плату та стаж роботи, державні органи у сфері пенсійного забезпечення населення вимагають додаткових документів, що підтверджують соціально-правовий статус науковців. Серед цих документів – науково-організаційні та управлінські документи академічних установ. Окрім того, до довідок про зарплату необхідно подавати роз’яснення щодо виплати надбавок (підстави для преміювання, підтвердження наукового керування аспірантами тощо).

Тому останнім часом значно зросла кількість і різноманітність соціально-правових запитів наукових працівників до архівних установ НАН України щодо отримання необхідних відомостей для оформлення наукової пенсії. В межах архівної системи НАН України таку інформацію надають наукові архіви академічних установ та Інститут архівознавства Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського (ІА НБУВ), який зберігає документи ліквідованих установ.

На виконання таких запитів архіви готують цілий пакет довідок як за офіційними документами установи, так і особового походження. Серед них – статути і положення про установу (з обов’язковим визначенням наукового статусу, форм фінансування та ін.), положення про структурний підрозділ, де працює науковець, витяги з наказів про преміювання, про наукове керівництво аспірантами тощо. Особливі вимоги щодо оформлення відповідної „пенсійної” документації висуваються до науковців, які не мають наукового ступеня. У цьому разі вимагаються додаткові документи про підтвердження участі в науковій роботі установи: посадові

обов'язки працівника, індивідуальні звіти про діяльність, відсоткове визначення витрат часу на наукову роботу та ін.

Підготовка довідок з відповідною інформацією вимагає від архівних працівників знання історії створення, напрямів діяльності, структури наукових установ, їхніх архівів та, залежно від цього, можливих місць зберігання документів установи. Обізнаність в цих питаннях є актуальною, з огляду на відсутність централізованого управління архівною справою в Академії Наук УРСР до 1968 р. (до створення Центрального наукового архіву АН УРСР – нині ІА НБУВ), що не сприяло уніфікації формування архівних фондів, систематизації документів і спричинило розпорошеність архівів установ по різних державних архівах. Водночас зазначені запити громадян вимагають документального підтвердження інформації за значний часовий проміжок.

Принципи і критерії функціонування і формування Архівного фонду НАН України на сучасному етапі визначені Положенням про нього, затвердженим постановою Президії НАН України № 299 від 05.12.2001 р. („Архівна справа і діловодство в Національній академії наук України". - К., 2002). До складу фонду входять науково-організаційна та управлінська документація (традиційно оформлюється в опис № 1), первинна та підсумкова науково-дослідна документація (опис № 2) та з особового складу (опис № 3-ос). За цими документами ми знаходимо інформацію для задоволення відповідних запитів. Так, з оп. № 1 ми використовуємо накази з основної діяльності, протоколи засідань Вченої ради (затвердження наукових тем, керівників аспірантів, обрання на наукові посади), річні звіти установи та структурних підрозділів (конкретний внесок працівників у виконання науково-дослідної роботи), положення про структурні підрозділи та індивідуальні посадові обов'язки, протоколи засідань наукових відділів та ін.; з оп. № 2 – звіти по завершених науково-дослідних темах (окреслені виконавці певних розділів); з оп. № 3-ос. – накази з особового складу (прийом, переведення, звільнення працівників, преміювання, обґрунтування виплати надбавок), особові справи працівників, їх особові рахунки по зарплаті тощо.

Відкладення цих видів документів в архівних фондах академічних установ унормоване їх постійним та довготривалим строками зберігання, визначеними „Переліком документів, що утворюються в діяльності НАН України та її установ, із зазначенням строків зберігання документів" (К., 2005), розробленим головним архівним підрозділом в системі НАН України – ІА НБУВ.

Таким чином, законодавчо визнане пенсійне забезпечення наукових працівників спричинило велику кількість звернень науковців до архівів за відповідними довідками, що вимагає активного використання значної групи науково-організаційної і управлінської документації та певної кваліфікації архівістів. Актуальною залишається необхідність узгодження норм законів та інших нормативно-правових актів, що зачіпають водночас кілька сфер діяльності суспільства. Зокрема, в контексті обраної теми йдеться про необхідність своєчасної - до набуття чинності деяких законодавчих актів - зміни строків зберігання окремих видів документів для документаційного забезпечення виконання цих норм в майбутньому.

І.С. Корчемна
/м.Київ/

ПРОФІЛЬ КОМПЛЕКТУВАННЯ ФОНДІВ ІНСТИТУТУ РУКОПИСУ НАЦІОНАЛЬНОЇ БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ ІМЕНІ В.І.ВЕРНАДСЬКОГО

Профіль комплектування Інституту рукопису (далі — ІР) визначається особливим статусом його фондів, які є спеціалізованою частиною основного фонду Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського (далі — НБУВ) і водночас складовою частиною Національного архівного фонду України.

Комплектування фондів ІР регламентується: статутом та структурою НБУВ; положенням про ІР; положенням про систему фондів НБУВ; положенням про фонд ІР; рішеннями та методичними рекомендаціями Науково-методичної ради по придбанню у державну власність документальних матеріалів при Держкомархіві України.

До принципу комплектування фондів ІР покладені такі головні завдання збирацької діяльності:

– поповнення фондів ІР, що були укомплектовані в перші роки його створення (починаючи з 1918 р.), за рахунок документальних фондів організацій та установ, ліквідованих радянською владою, шляхом купівлі та отримання в дар від приватних осіб особистих архівів та колекцій, зокрема відомих вчених, професорів навчальних закладів Києва та України, а також державних діячів;

– поповнення зібрання пам'яток книжної писемності та документальних матеріалів дореволюційного періоду;

– збирання особистих архівів та колекцій видатних діячів науки і культури сучасності.

Сучасні фонди, які приймаються на зберігання, визначаються основними науково-дослідними напрямами діяльності НАН України та НБУВ, а також практикою координації збирацької діяльності, що склалася між найважливішими архівосховищами України. Завдяки діяльності науковців ІР, які досліджують рукописну та книжкову спадщину України розгортається науково-видавнича діяльність інституту.

ІР комплектує пам’ятки книжної писемності від найдавніших часів до наших днів, незалежно від місця написання, у вигляді окремих рукописів, рукописних книг, фрагментів і окремих аркушів. Особлива увага звертається на рукописні книги та документи, які є джерелами з історії науки, культури та мистецтва, на твори давньоруської літератури, на рукописні книги, цікаві своїми палеографічними особливостями, зокрема церковні рукописні книги

Згідно з профілем комплектування, ІР приймає архівні матеріали, що містять цінні відомості з історії науки і культури не лише України, а й світового співтовариства (незалежно від часу та місця створення документа):

– додаткові матеріали (комплекси і поодиничні примірники до всіх особових архівів, що зберігаються у фондах ІР);

– матеріали особистих архівів державних та політичних діячів, представників літератури та мистецтва, вчених гуманітарного профілю, знавців бібліотечної, музейної та архівної справи, сімейні та родові поміщицькі архіви XVIII-поч. XX ст.;

– архівні матеріали представників різних соціальних груп, якщо вони мають історико-культурну цінність, містять інформацію, яка не дублюється в інших архівних документах й мають відношення до діяльності видатних осіб та фондоутворювачів ІР або до важливих історичних і культурних подій.

М.В. Михайлюк
/м. Київ/

ДОКУМЕНТИ ПРО НАЦИСТСЬКУ ПРОПАГАНДУ В УКРАЇНІ У КИЇВСЬКИХ АРХІВАХ

Питання ведення нацистської пропаганди в Україні в період окупації належить до малодосліджених в українській історіографії, хоча джерельна база, представлена в архівних установах України, зокрема Києва, надає можливість всебічного і глибокого дослідження цієї теми. За ефективність нацистської пропаганди в Україні (Рейхскомісаріаті й військовій зоні) відповідали Східний відділ Міністерства пропаганди Третього Рейху, відділ преси і пропаганди Міністерства східних окупованих територій і відділ пропаганди Верховного командування вермахту (ОКВ). На місцях її проводили пропагандистські служби Рейхскомісаріату „Україна” та відділ пропаганди „U” (при командуванні тилової зони групи армій „Південь”). Ведення пропаганди мало кілька пріоритетних напрямів: пронімецький, антирадянський та антисемітський. Агітаційно-пропагандистська діяльність нацистів проводилася через періодичну пресу, радіоефір, кіномережу, а також завдяки розповсюдженню дрібної друкованої продукції (листівок, брошур, плакатів) на вулицях міст і сіл, підприємствах, в освітніх закладах тощо. Її масштабний характер пояснюється застосуванням подібних методів у нацистській Німеччині, що справляли ефективний влив на громадську думку.

Усі архівні джерела з питань проведення нацистської пропаганди умовно можна поділити на 2 групи. До першої належать документи німецького походження: директиви, розпорядження та накази Міністерства східних окупованих територій, німецького військового командування й окупаційних органів влади. Другу групу джерел становлять документи радянських виконавчих органів і спецслужб, які дають уявлення про характер та агітаційно-пропагандистську діяльність німецького окупаційного режиму в Україні.

Значна частина документів німецького походження зберігається в Центральному державному архіві вищих органів влади й управління України. Багатий фактичний матеріал містить ф. КМФ-8 („Колекції мікрофотокопій документів нацистських окупаційних установ, армійських груп та їх тилових підрозділів”). Частина німецьких документів перекладена на російську мову ще в радянський період, з них сформовані окремі справи.

Велику кількість інформації про функціонування нацистської пропагандистської машини знаходимо у ф. 3206 «Рейхскомісаріат України, м. Рівне», де зібрані матеріали щодо побутових умов німців-пропагандистів, представлені німецькі бюлетені, які друкувалися в Берліні й Україні з метою допомоги співробітникам українських редакцій у проведенні агітаційно-пропагандистської кампанії, а також документи про залучення фольксдойче до пропагандистської діяльності.

У ф. 3676 зібрані документи штабу імперського керівника Розенберґа для окупованих східних областей (Берлін, Київ) німецькою, українською і російською мовами, що розкривають сутність та характер пропагандистської діяльності окупаційного режиму в Україні: місячні звіти філій штабу Розенберґа в Україні, кадри німецьких кінофільмів про радянські міста; німецькі газети, що видавалися на східних окупованих територіях, статті та вирізки з німецьких газет щодо єврейського питання тощо.

У документах Державного архіву Київської області міститься важлива інформація про функціонування видавництв україномовної періодичної преси Київщини (ф. Р-2033 «Видавництво та друкарня «Уманський голос», ф. Р-2225 «Управління бургомістра Білої Церкви», ф. Р-2441 «Редакція газети «Васильківські вісті»). Роботу київської радіомережі в умовах окупації відображає ф. Р-2422 «Управління радіомовлення в Києві». У документах Київської міської управи (ф. Р-2356) представлена інформація про роботу відділу пропаганди (відділу інформації) управи, а також функціонування контори кінофікації відділу мистецтв і кіномережі Києва.

У фонді Р-2362 «Куренівська районна управа м. Києва» становлять науковий інтерес пропагандистські гасла, що розповсюджувалися в народних школах Києва, а також наказ керівника відділу культури й освіти про ліквідацію недоліків у навчально-виховному процесі. Пропагандистська діяльність Музею-архіву переходової доби м. Києва і двох відділів Київської міської управи (пропаганди і освіти) відображені в документах ф. Р-2412 «Музей-архів переходової доби». Музей-архів передплачував більшість окупаційних видань Рейхскомісаріату „Україна”, які слугували першочерговим джерелом інформації для використання з пропагандистською метою.

Фонди Центрального державного архіву громадських об’єднань України містять відомості про стан нацистської пропаганди в окремих регіонах України, зокрема ф. 1 «ЦК КПУ», ф. 57 «Колекція документів з історії Комуністичної партії України».

Методи ведення нацистської пропаганди в Україні засобами кінематографії відображені в німецьких пропагандистських короткометражних кінострічках і випусках трофейної кінохроніки, що зберігаються в Центральному державному кінофотофоноархіві України ім. Г. Пшеничного. Кінопродукція, що демонструвалася на окупованій території України, надана німецькими кіностудіями ЦФО і УФА.

Документи Галузевого державного архіву Служби безпеки України подають інформацію про долю української інтелігенції після визволення території від нацистських окупантів. Так, ф. 6 «Колекція архівно-кримінальних справ на реабілітованих осіб» містить протоколи допитів співробітників окупаційних видань Київщини: „Ми крокуємо разом", „Хабнівські вісті", „Дзвін волі", „Звільнена Україна", „Рідний край", які дають змогу з'ясувати мотиви колаборації журналістів і умови функціонування україномовних видавництв.

Окупаційна періодика представлена у спецфонді Науково-довідкової бібліотеки Центральних державних архівів України часописами і газетами "Васильківські вісті", „Відродження", „Дзвін волі", „Нове українське слово", „Український хлібороб", „Уманський голос" та ін.

Отже, стислий огляд документів за означеною проблематикою, що зберігаються в державних архівах м. Києва, дає змогу зробити висновок про наявність потужної джерельної бази для дослідників питання нацистської пропаганди в Україні періоду Великої Вітчизняної війни.

В.А. Кучмаренко
/м. Київ/

ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА З ІСТОРІЇ ДІЯЛЬНОСТІ НАУКОВИХ УСТАНОВ В ПЕРІОД ОКУПАЦІЇ УКРАЇНИ (1941-1944 рр.)

В статті подається характеристика документального масиву з історії академічної науки в Україні за часів окупації території республіки державами фашистського блоку. Розглядаються питання місцезнаходження документальних джерел з даної проблеми. Автором проведено аналіз документальної бази державних архівних установ України.

Останнім часом документи, що стосуються історії науки в період окупації, інтенсивно використовуються дослідниками. Проте документальний масив з історії академічної науки за часів окупації, а також доля

установ Академії Наук УРСР та їх співробітників чекають глибоких і ґрунтовних досліджень.

Унікальна інформація з історії академічної науки періоду Великої Вітчизняної війни зберігається в архівах наукових установ Національної академії наук України (понад 200 фондів) та фондах особового походження видатних учених (69 фондів). Значний масив документів зберігається у центральних державних архівах, як наприклад, Центральний державний архів вищих органів влади і управління України, Центральний державний архів громадських організацій, обласні державні архіви, Центральний державний архів літератури і мистецтва України, Інститут архівознавства та Інститут рукопису Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського (НБУВ).

Фонди наукових установ отримують інформацію про науково-організаційну та наукову діяльність. Особливий інтерес серед них становлять протоколи загальних зборів колективу, засідань вчених рад інститутів. Протоколи несуть інформацію стосовно життєдіяльності тієї чи іншої установи. Вони дають змогу вибудувати чітку хронологію подій, зробити оцінку діяльності керівництва установи, а також кожного наукового підрозділу. Наукова документація репрезентована звітами про виконання наукових досліджень, що проводилися відділами тієї чи іншої установи, дає змогу зробити висновки про внесок вчених України в період війни у галузях науки, які розвивалися в наукових установах республіки.

Архівні документи особового походження видатних учених України в основному сконцентровані в Інституті архівознавства та Інституті рукопису НБУВ. Як правило, ці вчені очолювали установи Академії наук, були членами Президії, головами, секретарями відділів, тому їх архівна спадщина багата документами і матеріалами, які значно доповнюють і розширюють інформативність архівних джерел фондів Президії АН УРСР та фондів установ, інформують про заходи щодо утворення установ, започаткування наукових досліджень з тієї чи іншої проблеми, впровадження результатів наукових розробок у виробництво, про творчу лабораторію вченого або групи вчених (особисте листування з державними діячами, членами Президії АН, ученими зарубіжних країн та СРСР, обґрунтування та пояснювальні записки, матеріали досліджень та апробації їх результатів у народному господарстві). Документи учених – керівників академічних установ значно доповнюють архівні фонди тих установ, якими вони керували, оскільки містять матеріали про діяльність установ у період евакуації та реевакуації і презентовані звітами про діяльність установ і відділів, ли-

стуванням з питань кадрового забезпечення розробок, пропозиціями щодо підвищення якості наукових досліджень та вдосконалення організації роботи самої установи, клопотаннями про поліпшення матеріального забезпечення співробітників в евакуації. Документи характеризують діяльність українських учених в евакуації (Башкирія, Урал, Середня Азія та ін.) та значення їх наукових здобутків для зміцнення обороноздатності, охорони здоров'я, розвитку народного господарства.

Джерелознавче дослідження діяльності наукових установ АН УРСР, наукових товариств і окремих учених в окупації почалось не так давно. Багато фондів, у яких представлена документація з даного питання, знаходилися на спецзберіганні. На сьогодні далеко не всі фонди забезпечені науково-довідковим апаратом, а деякі не пройшли повного архівного опрацювання, і описи на них мають глухі заголовки (не розкрито основний зміст внесених до справ документів). Це значною мірою ускладнює пошук архівних джерел, їх віднайдення іноді є чистою випадковістю. Інформація з названої проблеми найбільш системно зберігається у фондах державних архівів Київської, Львівської, Дніпропетровської, Одеської, Харківської та ін. областей. Найповніше проблему в період окупації репрезентують документи міських управ Києва, Дніпропетровська, Харкова та департаменту культури (1941–1943) Одеси, які були допоміжними органами управління при окупаційних режимах нацистської Німеччини, фашистської Угорщини та Румунії. Політику цих держав щодо культури окупованої України представлено документами фонду Рейхсміністерства окупованих областей та Оперативного штабу рейхсляйтера Розенберга, які передані до ЦДАВО України (ф. 3676 – Оперативний штаб імперського керівника Розенберга для окупованих східних областей, 347 справ; ф. 3674 – Оперативний штаб імперського керівника Розенберга для окупованих західних територій та Нідерландів, 4 справи), фонд Рейхскомісаріату «Україна» (ф. 2206). Серед масиву документів - звіти, доповідні записки, повідомлення про стан наукових установ, персональний склад їх колективів, стан науково-технічної бази, пропозиції щодо реорганізації структури АН УРСР та складу її керівних органів, надіслані до Оперативного штабу; розпорядження Оперативного штабу для групи «Наука». Варто зауважити, що, незважаючи на наявність описів, заголовки внесених до них справ не розкривають складу і змісту включених до справ документів. Документи, що стосуються наукових установ товариств та окремих учених – накази, директиви, інструктивно-методичні матеріали, листування, списки - розпорошені по всіх справах фонду.

В.Б. Вовченко
/м. Київ/

М.В. ЛЕВИТСЬКИЙ І М.В. ДОМАНИЦЬКИЙ В ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКОЇ КООПЕРАЦІЇ кін. XIX–поч. XX ст. (за документами особового архіву М.В. Левитського)

Дружні стосунки кооператора і літератора, "артільного батька" М.В. Левитського (1859–1936) з відомим діячем української науки та культури В.М. Доманицьким (1877–1910) базувалися на фахових інтересах на ниві кооперації. Захоплення кооперативними ідеями та їх практичне втілення серед селянства стало ознакою просвітницького руху кін. XIX – поч. XX ст. Ім'я В. М. Доманицького, поруч із іменем М. В. Левитського, залишилося на сторінках історії кооперативного руху в Україні поч. XX ст.

За спогадами М.В. Левитського В. М. Доманицький був присутнім на його доповіді про кооперацію у домі В.Б. Антоновича в Києві у 1897 р. й гаряче підтримав кооперативні ініціативи "артільного батька'. Зауважимо, що В.М. Доманицький був одним з найкращіх учнів професора В.Б. Антоновича, серед засновників нового українського видавництва "Вік", яке планувало налагодити друкування українських науково-популярних та белетристичних дешевих брошур для народу. Як зазначив Є. Чикаленко, за ініціативою В.М. Доманицького одним з ключевих у справі відродження української нації на загальних зборах 1901 р. порушувалося питання про високу вагу кооперації.

В.М. Доманицький відчув на собі вплив ідей "артільного батька", про що свідчить листування в фондах ІР НБУВ. Вони разом відвідували Канів, села на Поділлі, Херсонщині тощо, знайомилися із досвідом організації хліборобських та виробничих артілей у 1898 р., коли вони на пароплаві з Києва до Чернігова оговорювали спільні питання кооперації. Саме тоді В.М. Доманицький "накреслював свою майбутню працю по кооперації" і М.В. Левитський вперше почув про його рідне село Колодисте, де 1901 р. В.М. Доманицький очолив сільське ощадно-позикове товариство. У Колодистому був збудований за кошти селян двоповерховий будинок для кооперативу, була в ньому і зала для лекцій та самодіяльних вистав, де збиралося іноді до чотирьохсот осіб. В.М. Доманицький під впливом праць М.В. Левитського про споживчі, кредитові та виробничі кооперативи не лише пропагував та практично втілював у Колодистому

близькі обом діячам ідеї, а й сам писав брошури про кредитову кооперацію: “Товариські крамниці” (1904), “Про сільську кооперацію” (1906) та ін., у 1908 р. – “Як хазяйнують селяни в чужих краях”.

У автобіографічних матеріалах М.В. Левитського згадується остання зустріч з тяжко хворим В.М. Доманицьким, що відбулася у 1909 р. у Львові під час Культурно-економічного конгресу, організованого заходами товариства “Просвіта”, де Доманицький виступив з рефератом “Український видавничий рух в Росії за останніх 15 літ” та взяв участь у дебатах.

Ще до 1917 р. при окремих кооперативних товариствах і спілках були створені культурно-просвітні фонди ім. В. Доманицького. Невдовзі, у 20-х роках XX ст., в подяку за внесок цього громадського діяча у розвиток кооперативной освіти його ім’ям були названі 1-річна кооперативна школа при “Дніпросоюзі”, 1-річна кооперативна школа в Звенигороді тощо. Визначні українські діячі, серед яких Є. Чикаленко, В. Садовський, С. Тимошенко, П. Штепа та ін., перебуваючи за кордоном, заснували видавництво в Подєбрадах та планували вшанувати пам'ять В.М. Доманицького в 15-ту річницю його смерті, про що сповіщали у листі до М.В. Левитського від 19 лютого 1926 р. С.В. Бородаєвський, відомий теоретик та історіограф кооперації, професор Української господарскої академії в ЧСР високо оцінював провідну роль В.М. Доманицького у розвитку та популяризації ідей кредитової кооперації на селі, згадував про взаємовплив ідей М.В. Левитського та В.М. Доманицького.

С.М. Зозуля
/м. Київ/

ТЕРМІНОЛОГІЯ АРХІВОЗНАВСТВА: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Наука як частина культури - інтегрована. Вагомим способом інтегрування науки є мова, основу якої складає термінологія. Як зауважують науковці, неможливо відділити ні науку від термінології, ні термінологію від науки, оскільки вона обов’язково складається з трьох чинників: 1) із ряду факторів, що складають її зміст; 2) із понять, існування котрих спричинене цими факторами; 3) з термінів, якими ці поняття виражаються. За цих умов загострюється проблема єдності наукової, зокрема архівознавчої термінології, оскільки це – потужний рушій розвитку науки. Реалізація цього

принципу необхідна з погляду уніфікації термінолексики, а також для досягнення максимального рівня однозначності професійного спілкування.

Процеси розбудови незалежності України, становлення української мови як державної актуалізували одну з важливих проблем сучасності: створення терміносистеми в усіх галузях державної та суспільної діяльності, у певних науках та наукових дисциплінах. Зокрема, архівознавство як наукова дисципліна, архівна справа як галузь державної та суспільної діяльності послуговуються власною термінологією. За радянських часів відсутність україномовної термінології була зумовлена мовною політикою СРСР, розпад якого Україна зустріла з нерозвиненим та невпорядкованим понятійним апаратом.

Актуальність тематики визначається також необхідністю комплексного розроблення низки проблем, пов'язаних з архівознавчою термінологією у сучасних умовах, на основі аналізу основних етапів її розвитку, формування та становлення українських термінологічних моделей, а відтак – термінології архівознавства.

Архівознавче термінознавство – це новий ланцюг архівної науки, що виявляє та описує термінологічні норми (кодифікація), забезпечує розвиток та вдосконалення (нормалізацію) термінології на основі дослідження її історії та теорії. Основним засобом кодифікації та нормування термінології є термінологічна діяльність, тобто розроблення різного виду термінологічних словників та стандартів.

Згадки про подібні напрацювання в Україні припадають на 20-30-ті рр. XX ст. Саме тоді зафіксовано перші спроби творення власне українського архівного термінологічного апарату та перші кроки у розвитку теорії і практики архівної справи. Проте в архівах не виявлено слідів роботи над подібним термінологічним словником.

Наразі, ґрунтовним доробком у цьому напрямку є праця «Архівістика: Термінологічний словник», автори якої прагнули упорядкувати терміни з архівної справи та архівознавства. Зауважимо, що в Україні подібне наукове видання є першим. До нього увійшли терміни, що називають об'єкти і процеси архівної діяльності, види архівних установ та професій, носіїв документної інформації, обліково-пошукових документів, види робіт, а також поняття архівознавства, способи забезпечення збереженості документів. Російсько-український словник архівознавчих термінів, що є частиною структури даного термінологічного словника, допомагає простежити відмінності, а водночас і близькість російської та української архівних термінологій.

Чільне місце у термінологічних архівознавчих дослідженнях посідає національний стандарт України «Діловодство й архівна справа: Терміни та визначення понять. ДСТУ 2732:2004». Він спрямовує на однозначність у тлумаченні встановлених термінів архівної справи. Проте, до цього документа внесено лише основні лексичні одиниці, пов'язані з теорією архівної справи та діловодства. Подаються терміни-синоніми, а також англійські та російські терміни-відповідники. Крім того, у стандарті наводяться приклади та робиться наголос на термінах, які не є бажаними для наукового слововжитку, що значно полегшує сприйняття та робить чіткішою сферу їх застосування. Наприклад, термін документ особового походження протиставлений двом іншим, які не відносяться до стандартизованих термінів архівознавства та архівної справи: особовий документ та особистий документ, оскільки вживаються у дещо іншому тлумаченні, або архівосховище та архів .

Питаннями актуалізації, вживання та розвитку української термінолексики займалися такі відомі українські науковці, як І. Франко, О. Потебня, М. Драгоманов, І. Верхратський. Наукові організації «Громада» (1878 – 1882), Наукове товариство імені Т.Шевченка (1873 – 1939), Інститут української наукової мови (1918 – 1930) увійшли в історію української науки та українського термінотворення як борці за самоствердження нації, її мови, культури. Відповідно, це дало могутній поштовх для розвитку та впорядкування українською мовою понятійного апарату архівної справи як важливої галузі життєдіяльності суспільства та архівознавства як комплексної системи знань, що вивчає теорію, історію і практику архівної справи, її правові та економічні засади.

Кожна наукова дисципліна вимагає створення чітко сформульованої системи понять та відповідних термінів, тому важливо постійно переглядати терміносистему з погляду її адекватності суті номінованих понять, з'ясовувати активні моделі термінотворення, встановлювати наявні парадигматичні зв'язки між термінами (передусім на рівні синонімії) з урахуванням власне українських надбань і запозичень, досліджувати процеси термінологізації та детермінологізації. Серед шляхів поповнення понятійного апарату архівознавства можемо виокремити відродження термінів, які не застаріли за змістом, проте не набули широкого наукового вжитку. Наразі ґрунтовних наукових досліджень на Україні з цього питання немає, лише деякі подібні приклади на позначення понять у галузі архівного описування зауважуються у вищезгаданому термінологічному словнику.

Нагальним є питання створення енциклопедії з архівознавства. Як зазначає відомий науковець Ірина Матяш у статті «Енциклопедичний довідник з архівознавства: проблеми створення», переконливі аргументи на користь такого довідкового видання висунув відомий французький архівіст Шарль Кечкеметі. Усвідомлюючи важливість унікального наукового проекту, передбачалося зібрати і синтезувати архівознавчі матеріали на міжнародному рівні. Проте ця спроба не була втілена у життя.

Перші намагання систематизувати і, таким чином, вдосконалити понятійний апарат архівознавства на енциклопедичному рівні належить російським ученим.

Сучасні вимоги до навчального та науково-дослідних процесів, обмін досвідом архівознавців-практиків, всебічний аналіз та цілеспрямовані дослідження на терені архівної справи та архівознавства зумовили підготовку подібного фундаментального наукового видання і в Україні під назвою «Архівознавство: енциклопедичний довідник». На сьогодні опубліковані I та II томи робочих зошитів.

Відтак можна вважати, що стан розробленості та дослідження понятійного апарату вітчизняного архівознавства потребує подальшого глибокого та ґрунтовного опрацювання, що дасть змогу підвищити мовний потенціал цієї науки в Україні.

Т.О. Ємельянова
/м. Київ/

ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЇ АУДІОВІЗУАЛЬНИХ ДОКУМЕНТІВ У ВІТЧИЗНЯНІЙ АРХІВНІЙ ПЕРІОДИЦІ

Вивчення використання інформації аудіовізуальних документів не може бути всебічним і повноцінним без опрацювання фахових архівознавчих періодичних видань.

Відомо, що за радянської доби часопис “Архіви України” (до 1965 р. – “Науково-інформаційний бюлетень Архівного управління УРСР”) був єдиним в Україні галузевим періодичним виданням, на сторінках якого висвітлювалося широке коло питань з аудіовізуальної архівістики і, зокрема, використання архівних аудіовізуальних ресурсів.

У 1948 р. на сторінках часопису з’явилася перша інформація стосовно використання інформації аудіовізуальних документів в статті Г.С.Пшеничного,

директора Центрального державного архіву фоно-, фото- і кінодокументів УРСР - єдиної на той час у республіці спеціалізованої архівної установи, що зберігала такі документи. Підбиваючи підсумки роботи архіву у перші повоєнні роки, автор дає характеристику складу і змісту архівних документів, зібраних за короткий проміжок часу, а також відзначає конкретні кроки архівістів з розповсюдження та використання архівної аудіовізуальної інформації. Схожими за характером були і наступні статті Г.С.Пшеничного. В них визначалися основні форми використання аудіовізуальної інформації, серед них виокремлювалися такі, як публікація архівних фотодокументів на сторінках періодичної преси та інформаційне забезпечення споживачів у порядку ініціативного інформування.

З початку 1950-х років у полі зору архівістів постійно знаходилися питання, пов'язані з формами і методами використання аудіовізуальних ресурсів. Особлива увага приділялася виставковій діяльності, досвід організації і проведення виставок викладені в статтях і рубриці "Хроніка та інформація". Статті, в основному, мали інформаційний характер, висвітлюючи, як правило, тематику виставок, склад і зміст документів, що експонувалися. Винятком у цій низці публікацій є стаття Г.С.Пшеничного, в якій дослідник не оминув увагою методику організації виставкової діяльності.

У зазначений період увагу дослідників почали привертати фотодокументи. Тому цілком закономірною виявилася поява на сторінках часопису статей, а також повідомлень у рубриці "Обмін досвідом", в яких йшлося про використання інформації фотодокументів, зокрема з науковою метою[9]. Серед подібних публікацій виділяється стаття В.Щедріної "Про деякі питання використання фотодокументів", де дослідниця розкриває особливості фотодокументів як історичних джерел і їх археографічного оформлення в процесі підготовки до видання фотоальбому "За владу Рад".

У цьому контексті варто пригадати повідомлення про публікаційну роботу ЦДКФФА УРСР в статті М.М.Базанової і Г.С.Пшеничного "Центральний державний архів кінофотофонодокументів УРСР". Акцентуючи увагу на двох основних напрямках публікації кінофотодокументів (видання фотоальбомів та оприлюднення добірок документів у періодичній пресі), автори водночас наголошують на важливості науково-дослідної і методичної роботи для розв'язання практичних завдань у сфері використання аудіовізуальних ресурсів.

Характер інформаційного повідомлення мала стаття А.Кучирової і С.Скарбовійчук "Центральний державний архів кінофотофонодокументів

УРСР”, в якій йшлося про діяльність архіву у сфері використання кінофотофонодокументів у рамках заходів з відзначення 50-річчя створення СРСР.

Питання використання інформації аудіовізуальних документів розглядалися на конференціях, семінарах, нарадах, про що регулярно інформували рубрики “Хроніка” і “Повідомлення”.

З другої половини 1980-х років спостерігається чітка тенденція до зменшення кількості праць із зазначеної тематики. Місце тематичних оглядів, в яких одночасно публікувалися архівні документи, займає публікація добірок фотокінодокументів.

Важливим чинником розвитку архівної справи за роки незалежності України стало заснування наукового щорічника УНДІАСД “Студії з архівної справи та документознавства” (1996), археографічного щорічника “Пам’ятки” (1998), міжвідомчого наукового збірника “Архівознавство. Археографія. Джерелознавство” (1999).

Аналіз публікацій цих видань свідчить про епізодичний характер наукових розробок, що стосуються використання інформації аудіовізуальних документів. Із публікацій останніх років можна виділити лише декілька статей автора цієї розвідки, розміщених на сторінках щорічника “Студії з архівної справи та документознавства”, де розглянуто питання використання інформації архівних кінодокументів періоду Другої світової війни. На сторінках журналу “Архіви України” була також опублікована стаття джерелознавчого характеру стосовно кінофотодокументів ЦДКФФА України ім. Г.С. Пшеничного про українсько-польські наукові та культурні зв’язки, а також корпус фотодокументів державних архівів періоду нацистської окупації.

Проведений аналіз засвідчив, що історіографічний спадок у сфері використання інформації аудіовізуальних документів незначний як за обсягом, так і за проблематикою. Поза увагою дослідників залишилися фоно- і відеодокументи і, відповідно, використання їх інформації; не висвітлений належним чином досвід надання аудіовізуальних документів користувачам через читальні зали державних архівів, умови доступу до цих документів тощо.

Викладене дає підстави стверджувати, що необхідне теоретичне розроблення питань використання інформації аудіовізуальних документів.

М.В. Іванова
/м. Київ/

ІНФОРМАЦІЙНІ РЕСУРСИ ІНСТИТУТУ РУКОПИСУ НБУВ ЯК ДЖЕРЕЛО ДОСЛІДЖЕННЯ ІСТОРІЇ ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БІБЛІОТЕКИ

Вагомий комплекс джерел, що містять інформацію з історії комплектування Архівного фонду церковними бібліотеками та монастирськими колекціями, зберігається в Інституті рукопису та Інституті архівознавства Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського (НБУВ).

Основну увагу в 1920-х роках архівні органи приділяли документам історичним, історико-революційним, документам відомств та організацій. Документи особового походження залишалися пріоритетом комплектування бібліотек і музеїв: вони проводили їх інтенсивні та цілеспрямовані пошук і збирання. До Відділу рукописів Всенародної бібліотеки України (ВБУ) передавалися власні архіви, колекційні матеріали видатних діячів науки, які не мали спадкоємців [1]. Діяльність Тимчасового комітету (ТК) щодо створення ВБУ на сьогодні вивчена не повністю. Це пов’язано з тим, що великий масив інформації протягом десятиліть був недоступний для наукового обігу. Тому є потреба в подальшому вивченні цього історичного аспекту. Адже цікавими є дослідження формування ВБУ при Всеукраїнській академії наук (ВУАН): документів стосовно комплектування Національної бібліотеки, акти передачі бібліотек під час реорганізації та ліквідації окремих установ (церков та монастирів, академій та семінарій), списки переданого майна, архівних, документальних збірок [2].

Майже повністю збереглися протоколи засідань ТК (1918-1925 рр.), плани та звіти про роботу, листування з питань діяльності ТК, окремі документи з монастирів Київської єпархії. Плани засідань дають змогу простежити коло наукових проблем, якими займався ТК під час заснування ВБУ. ТК вирішував одне з болісних питань щодо монастирських фондів. Пропозиції рішення надійшли до Губнаросвіти та врешті-решт дістали схвалення. Цьому сприяла загальна постановка питання про передачу монастирських зібрань до ВБУ у зв'язку із закриттям монастирів. З цього приводу були подані спеціальні записки в Укрпрофосвіту в квітні 1923 р., де наголошувалося на винятковому історико-культурному значенні рукописної та стародрукованої спадщини, що зберігалася в монастирських

зібраннях, та на необхідності передачі цих матеріалів до Національної бібліотеки як головної наукової бібліотеки України [3]. Власне, тоді й виникла ідея створення спеціальної філії при ВБУ, де б зберігалися фонди духовних закладів, оскільки за ВБУ було залишено право на зберігання фондів ліквідованих та націоналізованих установ. Наприкінці 1923 р. до ВБУ надійшли фонди інших монастирських бібліотек: Михайлівського Золотоверхого, Пустинно-Миколаївського, Києво-Печерської Лаври. Філія, яка спочатку складалася лише з фондів КДА, згодом фактично перетворилася на меморіальну бібліотеку київських монастирів, ліквідованих радянською владою [4].

На засіданні Ради ВБУ при ВУАН (протокол № Ч 71 від 03.03.1925 р.) вирішували питання передачі під науково-адміністративне керування директора ВБУ бібліотеки Києво-Печерської Лаври, Михайлівського Золотоверхого, Нікольського та Видубецького монастирів [5]. Директор ВБУ С.П. Постернак (протокол №Ч 74. від 07.04.1925 р.) доповідав про монастирські та церковні бібліотеки, передані в завідування ВБУ. «Управа ВУАН передала бібліотеки Видубецького, Нікольського, Михайлівського монастирів, Києво-Печерської Лаври, Софійського Собору. Бібліотека Видубецького монастиря міститься в одній не дуже великій кімнаті великого корпусу, хід до неї через помешкання монахів, каталогу нема. Користування нею ускладнено через те, що до Видубецького монастиря далеко й достатися туди дуже важко. Бібліотека Нікольського монастиря стояла в незакритих шафах у прохідній кімнаті помешкання, зайнятого Житкоопом. Акту прийому її Академією нема, каталог є писаний. На думку Комісії її треба було перевезти до приміщення ВБУ. Стара бібліотека Печерської Лаври міститься в дзвіниці, в помешканні з окремим ходом. запертому кількома колодками цілком безпечному з пожежного боку. Флавіянівська бібліотека міститься в будинку для неї збудованого, цілком забезпеченому від пожежі, в дуже гарних кімнатах і шафах. Музей Культів і Музейне Містечко, що існують у Лаврі, потребують допоміжної бібліотеки, якою і були для них до цього часу Лаврські бібліотеки і тому просять цих бібліотек не перевозити. Прийняли рішення вивезти бібліотеку Видубецького монастиря. Лаврські бібліотеки залишити в теперішньому її помешканні, та використовувати шляхом абонементу для наукових робітників. Робота над усіма обслідуваними бібліотеками повинна полягати, перш за все, в упорядкуванні закаталогізованих книг і збиранні відсутніх» [6].

Література:

1. Історія НАНУ (1918-1933): Науково-довідковий апарат/ Відпов. ред. О.С. Онищенко. – К.: НБУВ, 2002. – С. 46.

2. За даними 1914 р., в Росії було 77767 церков, 1025 монастирів, в яких була зосереджена переважна більшість книгозбірок. Див. Культурне будівництво в Українській РСР 1917-1927 р. Збірник документів і матеріалів. – К.: Наукова думка, 1979. – С. 5.

3. ЦДАВО України. Фонд 166. Опис 2. Справа 1162. Арк. 129

4. Архів НБУВ. Опис 1. Справа № 62. Арк. 65

5. Архів НБУВ. Опис 1. Справа № 62. Арк. 167.

6. Архів НБУВ. Опис 1. Справа № 62. Арк. 172.

Н.Г. Кашеварова

/м. Київ/

ДОКУМЕНТАЛЬНИЙ СКЛАД АРХІВУ ОПЕРАТИВНОГО ШТАБУ РЕЙХСЛЯЙТЕРА РОЗЕНБЕРҐА З ПИТАНЬ НАУКОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ НАЦИСТАМИ ОКУПОВАНИХ ПІД ЧАС ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ ТЕРИТОРІЙ

Значна частина документів архіву Оперативного штабу рейхсляйтера Розенберга (ОШР) ілюструє важливий напрямок його діяльності (ЦДАВО України, ф. 3676, 3674). Одним із завдань штабу була “ідеологічна боротьба”, що передбачала збирання матеріалів щодо “ідейних противників націонал-соціалізму”. Передбачалося проведення різноманітних досліджень, включаючи накопичення матеріалів, їх обробку, аналіз змісту та створення інформаційно-аналітичних “розробок” (нім. Ausarbeitungen). Це були найрізноманітніші статті та переклади ідеологічного, політичного та пропагандистського характеру, аналітичні матеріали, огляди, довідки інформаційного та науково-довідкового характеру, рецензії.

Одним з пріоритетних напрямків досліджень була більшовицька ідеологія, зокрема її засади, різні політичні течії, політика, пропаганда, методи керівництва людьми, проникнення сукупності ідей більшовизму до повсякденного життя, масову пролетаризацію, зміни духовної сутності народів СРСР під впливом більшовизму та трансформація психології людей внаслідок запровадження і панування більшовицької ідеології. Особливий інтерес представляли спроби СРСР запровадити аналогічні елементи більшовизму в інших країнах окупованих східних територій, зокрема в Литві,

Латвії та Естонії. Ця тема була тісно пов'язана з вивченням становища представників єврейського народу у Радянській державі та в партії. Нацисти вважали євреїв ідейними носіями більшовизму, тому збирали свідчення діяльності євреїв у всіх вирішальних областях політичного та суспільного життя (хоча загалом збирання матеріалів щодо єврейства та іудаїзму також належало до завдань ОШР). Планувалося навіть вдатися до обробки антибільшовицькою пропагандою неросійських народів у складі СРСР та їх використання у цій боротьбі, в основному шляхом підтримки у таких народів власних національних почуттів. Значне місце в дослідженнях СРСР як атеїстичної держави відводилося науковим пошукам в сфері релігії, особливо щодо політики більшовиків на викорінення віри та православних традицій.

Паралельно штаб активно збирав інформацію про природно-ресурсний, економічний, соціальний, культурний потенціал окупованих східних територій, в основному для кращої організації та налагодження всебічної експлуатації цих територій, а також всі доступні відомості про місцеве населення. Серед багатьох інших тем були: народонаселення, етнографія, національна політика, націоналізм, військова пропаганда, пропаганда антибільшовизму, преса, культура і наука, освіта, соціальна політика, економіка, сільське господарство, військова справа, торгівля та промисловість тощо. Окреме місце посідала інформація про історію етнічних німців східних територій, німецької колонізації Східної Європи, про становище етнічних німців у СРСР. Для нацистів ці дослідження були особливо актуальними, оскільки сприяли обґрунтуванню так званої "безперервної германо-німецької присутності на цих територіях".

Подібна інформаційно-аналітична та наукова робота мала проводитися за певними правилами. Вони встановлювалися різноманітними службовими інструкціями, вказівками, розпорядженнями керівництва ОШР, керівників робочих груп та особливих штабів і визначали, наприклад, актуальність і пріоритетність тих чи інших тем дослідження, вимоги до внутрішнього та зовнішнього змісту таких аналітичних робіт, повноваження, завдання та обов'язки окремих співробітників штабу, а також різних відділів Управління штабу та робочих груп. Ці методичні документи становлять значну частину документів, пов'язаних з пошуковою ідеологічною роботою штабу.

Робота над темами була відображена у спеціальному окремому розділі звітів робочих груп. Самі роботи проходили через кілька відділів Управління штабу (відділ обліку та контролю, відділ використання), ро-

бочих груп та підрозділів. Вони могли бути різними за обсягом: від кількох сторінок до кількох сотень. Джерела для їх створення також були різноманітними (від власних спогадів автора та матеріалів преси до матеріалів архівів та наукових бібліотек). Як правило, коло конкретних тем визначалося певним планом: наприклад, існував методичний план "Sichtungsplan Ost", або "План Прокша" ("Proksch-Plan") для тем з питань більшовизму. До написання подібних праць залучали не лише співробітників штабу, а й так званих "місцевих співробітників". Вони могли бути не лише професійними науковцями, а й просто фахівцями у різних галузях знань та представниками найрізноманітніших професій. З одного боку, це давало змогу охопити велике коло досліджуваних питань, з іншого – ставило під сумнів інформаційну цінність подібних праць, хоча їх написання і контролювалося уповноваженими співробітниками штабу.

Переважно з подібних інформаційно-аналітичних матеріалів складаються справи Головної Робочої Групи Південного Сходу. Це переклади та вирізки з місцевих газет, матеріали з питань історії, розвитку релігії, етнічного складу Балканського півострова, культурно-політичного розвитку Сербії, масонства на Балканах, особи Тіто та комуністичного партизанського руху та ін.

О. Ю. Кондратенко
/м.Київ/

АРХЕОГРАФІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ КОМІСІЇ ПО ІСТОРІЇ ВЕЛИКОЇ ВІТЧИЗНЯНОЇ ВІЙНИ НА УКРАЇНІ АН УРСР У 1945–1950 РР.

Наукова робота Комісії по історії Великої Вітчизняної війни на Україні АН УРСР, яка юридично оформила свою роботу у 1945 р., значно відрізнялась від роботи інших наукових установ Академії наук. Дана відмінність полягала в тому, що основним напрямком наукової роботи Комісії була організація збирання, аналіз, археографічне опрацювання та публікація документів, які стосуються подій періоду Великої Вітчизняної війни на Україні. Починаючи з 1946 р. співробітники Комісії займались написанням та підготовкою до публікації монографічних і науково-популярних праць.

Так, одним із завдань Комісії у перші роки її роботи, був запис та публікація стенограм спогадів учасників руху Опору та бойових дій, а також тих осіб, які пережили окупаційний режим. Крім того, співробітники Комісії публікували документи з історії Вітчизняної війни (щоденників керівників партизанських з'єднань, звітів командирів Червоної Армії, документетів штабу партизанського руху). Працівники Комісії на основі зібраних ними документальних матеріалів, публікували наукові та науково-популярні праці, в яких висвітлювалися питання окупаційного режиму, боротьби українського народу в тилу нацистських загарбників тощо. Також одним із завдань колективу цієї установи було складання хронік найважливіших подій періоду Вітчизняної війни на Україні.

Збирання документів, повинно було стати початком накопичення та створення документальної бази з історії Вітчизняної війни на Україні. На основі цих завдань формулювалися всі основні проблеми, над якими працювала Комісія. Тому, з метою покращення організації збирання документів, у 1945 р. в структурі Комісії був створений науковий відділ фондів. Робота відділу полягала в організації збирання документального масиву по всій території України, а також в упорядкуванні, науковій систематизації та археографічному опрацюванні документів для подальшої їх публікації. У цьому ж році задля збереження значної кількості різних документів та надання їх дослідникам з інших установ, при відділі був створений спеціальний науковий архів.

1946 р. було створено 11 спеціальних обласних комісій, які займались збиранням документації з історії Вітчизняної війни на місцях. Координацію роботи обласних комісій забезпечувала Комісія по історії Великої Вітчизняної війни на Україні. Щорічно для збирання документальних матеріалів на всій території України, науковцями Комісії були організовані наукові експедиції, в яких брали участь працівники архівних установ та студенти університетів. Вже 1947 р. по лінії організації збирння матеріалів документальні фонди Комісії поповнились 42-ма стенограмами спогадів учасників Вітчизняної війни, матеріалами Міністерств УРСР, документами щодо стану народного господарства України в роки Вітчизняної війни (всього 10 тис. сторінок машинописного тексту). Також було поповнено документальний фонд Комісії документами стосовно фашистських злочинів (7 тис. сторінок машинописного тексту). Разом з тим, на кінець 1947 р. співробітниками наукового відділу фондів було закінчено систематизацію всіх матеріалів, що зберігались в науковому архіві Комісії. Наступного року фонди Комісії поповнились ще на 638, за-

гальним обсягом 10 тис. машинописних сторінок. Це переважно документи, які стосувалися бойових дій Червоної Армії на території України, документи щодо діяльності народного ополчення, винищувальних батальйонів, а також організації партизанського руху на Україні в цілому. Разом з тим, впродовж 1945–1948 рр. до архіву Комісії надійшло чимало мемуарних матеріалів від учасників бойових дій.

1949 р. працівниками науковго відділу фондів, були упорядковані, систематизовані та сформовані 600 справ документів з історії Великої Вітчизняної війни. Також впродовж цього року працівниками даного відділу були складені описи на 4255 справ, систематизовані 1200 воєнних листівок, 3964 топографічних карт, взято на облік центральні газети за 1941–1943 рр. та складено картотеку на 419 стенограм спогадів учасників війни.

Виконання Комісією значної частини наукових тем, передбачало також і підготовку багатотомних збірників документів, таких як: "Партизанський рух на Україні в роки Великої Вітчизняної війни" у 8 т., "Злочини німецько-фашистських загарбників на території УРСР" у 4 т., "Документи Великої Перемоги" у 5 т., "Народне господарство УРСР в роки Вітчизняної війни" у 5 т. та ін.

Робота над цілою низкою наукових проблем Комісії була припинена, у зв'язку зі значними ускладненнями в одержанні потрібних матеріалів після відповідного розпорядження Ради Міністрів СРСР щодо збереження державної таємниці. Крім того, велика кількість задумів колективу Комісії не була втілена в життя через її розпуск 1950 р. після спеціальної вказівки з Москви та постанови ЦК КПУ. Після цього, Комісія по історії Великої Вітчизняної війни АН УРСР, була ліквідована як самостійна академічна установа та включена до структури Інституту історії України АН УРСР на правах відділу.

За період існування Комісії по історії Великої Вітчизняної війни на Україні її співробітниками були зібрані та систематизовані понад 7 тис. документів та опубліковано понад 40 монографій, збірників документів та наукових статей, загальним обсягом 110 друкованих аркушів.

В.Е. Лось
/м. Київ/

АРХІВНІ ДОКУМЕНТИ З ІСТОРІЇ УНІАТСЬКОЇ ЦЕРКВИ НА ПРАВОБЕРЕЖНІЙ УКРАЇНІ КІНЦЯ XVIII – ПЕРШОЇ ПОЛОВИНИ XIX ст.: ДЖЕРЕЛОЗНАВЧИЙ АСПЕКТ

Архівні документи, що мають інформаційний потенціал, з історії уніатської церкви умовно можна поділити на кілька комплексів: документи світських та церковних органів влади.

Комплекс документів світського походження зазнав найменших втрат і повніше представлений в сучасних архівах. Документи як світського, так і церковного характеру умовно поділять на такі, що походять з центральних та регіональних органів управління.

Зазначена кількість нормативних документів з історії уніатської церкви зосереджена у фондах вищих органів влади, які репрезентує нам Російський державний історичний архів (РДІА) в Санкт-Петербурзі (ф. 821, ф. 1286, ф. 1374 та ін.).

Серед світських документів центрального рівня управління, в яких наявна інформація про уніатську церкву, в першу чергу слід назвати фонди місцевої адміністрації, які зберігаються у Центральному державному історичному архіві України в Києві (ЦДІАК) (ф. 442, ф. 533), ДАКО (ф. 2), ДАЖО (ф.70) тощо.

Не можна не звернути уваги й на фонди судових світських установ як місцевого, так і центрального рівня. Так, справи про опір уніатів розглядалися у повітових та губернських судах. Тому фонди Володимир-Волинського (ф. 359), Луцького (ф. 361), Ковельського (ф. 363), Волинського (ф. 16) та інших судів є досить інформативними для нашого дослідження.

Документи губернських канцелярій надають інформацію щодо зовнішньої сторони функціонування церкви в межах Російської імперії та репрезентують процес поступового одержавлення церкви, нівеляції її впливу, а також знищення фізичного і духовного, винищення в людській пам’яті. Таким чином, дослідження взаємин церкви та держави є неможливим без використання цього пласту джерел. Натомість, зазначений комплекс документів містить менший інформаційний потенціал щодо внутрішньої історії Уніатської Церкви. Цю лакуну заповнюють документи церковних фондів.

Як і світські документи, церковні розпорошені по різних архівах України, Росії та Польщі. Крім того, документи Уніатської церкви зберігаються у фондах різних християнських конфесій: Православної, Римо-католицької та Уніатської церков.

Значний інтерес для вивчення історії Греко-уніатської церкви XIX ст. становлять синодальні архівні документи РДІА СПб (ф. 796, ф. 797, ф. 834, ф. 799). Ці архівні фонди охоплюють період з поч. XVIII ст. аж до 1917 р. та є надзвичайно інформативним джерелом до вивчення історії уніатської церкви. Втім, найбільше уніатських документів серед православних єпархіальних органів управління знаходиться в Київській та Волинській духовних консисторіях (ЦДІАК, ф. 127; ДАЖО, ф. 1). Консисторські документи, особливо волинські, несуть інформацію про процес приєднання уніатського населення регіону, а також про взаємовідносини православного та уніатського духовенства на мікрорівні.

Слід наголосити, що у своїй переважній більшості комплекс уніатських документів, котрий зберігається у фондах Православної церкви, присвячений розгляду становища Уніатської церкви в контексті ліквідаційної політики Російської імперії. Але це не дає нам повної картини екзистенції церкви. Розкриттю внутрішнього становища Греко-уніатської церкви допомагають джерела, які містяться у фондах Уніатської церкви. Вони представлені документами як столичних архівів (РГІА СПб, ф. 824, ф. 823.), так і єпархіальних, де питання внутрішнього становища церкви знайшли найповніше відображення. Зокрема, ці документи містяться у таких фондах: Білоруська греко-уніатська духовна консисторія (ЦДІАК, ф. 972), Литовська греко-уніатська духовна консисторія (ДАЖО, ф. 420), Луцька уніатська генеральна духовна консисторія (ДАВО, ф. 382), частково - Холмська греко-уніатська консисторія (Люблінський державний архів, ф. 95). Власне документи цих уніатських консисторій, більшість яких відноситься до внутрішніх церковних джерел, містять найрізноманітнішу інформацію як про міжцерковні відносини, так і про аспекти внутрішнього життя церкви. Кожна з консисторій висвітлює різні сторони діяльності управлінської системи та духовенства уніатської єпархії.

Найінформативнішим є фонд Луцької консисторії, оскільки більшість документів потрапляли саме до неї. Фонди Білоруської та Литовської консисторій містять значно меншу кількість документів. Так, фонд Литовської консисторії вміщує, в основному, метричні книги за 1825–1836 рр., Білоруської – охоплює матеріали в основному 30–х рр. XIX ст., що пояснюється припиненням функціонування Луцької консис-

торії разом із ліквідацією Луцької єпархії. Отже, церковні джерела максимально відображають інформацію про становище уніатської церкви в досліджуваний період.

Таким чином, розпорошеність документів у фондах різних конфесій, а також їх походження зі світських та церковних джерел надають можливість зіставлення, верифікації та взаємодоповнення інформації, що, у свою чергу, дає змогу цілісно та об'єктивно охарактеризувати досліджуваний комплекс архівних джерел з історії уніатської церкви на теренах Правобережної України.

О.І. Москаленко
/м. Київ/

ФОНД ОСОБОВОГО ПОХОДЖЕННЯ В.С. ВАСИЛЬКА У ЦДАМЛМ УКРАЇНИ (ОГЛЯД АРХІВНИХ ДОКУМЕНТІВ)

Особливе місце у складі Національного архівного фонду України належить документам особового походження, які, окрім своєї автографічної цінності, допомагають розкрити творчі задуми митця і вводять дослідника до його творчої лабораторії.

Центральний державний архів-музей літератури і мистецтва України на сьогодні є найбільшим сховищем фондів особового походження видатних діячів літератури та мистецтва, зокрема театральних діячів.

Визначити інформаційний потенціал цих фондів спробуємо на прикладі стислого огляду фонду Р-653 Василька (Міляєва) Василя Степановича - режисера-постановника, педагога, актора, історика і теоретика театру, одного із засновників українського театрального музею УРСР, невтомного збирача архівних документів.

Фонд був переданий до архіву після смерті В.С.Василька його дружиною Ю.М. Розумовською-Василько. У фонді наявні 1416 од.зб. за 1888-1987 рр., що висвітлюють режисерську та акторську діяльність В.С. Василька. Серед них на особливу увагу заслуговують рукописи, нариси про Л.П. Ліницьку, М.К. Садовського, Ф.В. Левицького, фотоілюстрації, статті про театр, історію його розвитку, театральну майстерність, про видатних діячів літератури та театру, про власний життєвий і творчий досвід.

Надзвичайно цінною складовою фонду є епістолярія В.С. Василька, зібрана у 6 томів, де є свідчення його письмового діалогу з Я.Б. Балаба-

ном, Г.Г. Верьовкою, І.С. Козловським, І.А. Кочергою, О.І. Сердюком, Ю.К. Смоличем, Л.С. Танюком та ін.

Спогади сучасників про життя і професійну діяльність В.С. Василька є неоціненним джерелом для вивчення його творчості. На їх основі в 1982 р. побачила світ збірка „Спогади сучасників”, підготовлена дружиною режисера. До видання увійшли спогади нар. артиста СРСР І. Козловського, В. Добровольського, нар. артиста УРСР О. Луценка, Ю. Величка, Г. Осташевського, засл. діяча мистецтв В. Галицького, І. Гришпуна, А. Плаксій, нар. художника УРСР П. Злочевського, письменників О. Вишні і В. Козаченка, композитора Ю. Мейтуса та ін.

Щоденник митця, розпочатий ним під час роботи фотографом-аматором у М.Садовського і до якого він систематично заносив враження та спостереження театральних вистав, а пізніше - нещадний самоаналіз зіграних ролей., є унікальним джерелом з історії українського театру 1910-20-х рр.

У фонді також зберігаються документи, зібрані самим фондоутворювачем: публікації з газет та журналів, режисерські настанови, нотатки про театр, лекції з театрального мистецтва, п’єси, переклади, статті. Найбільше зібрано матеріалів стосовно життя і творчості Л.С. Курбаса.

Статті А.Андрєєва, В.Вихрова, С.Бондарчука, І.Кочерги, Н.Кузякіної, І.Чабаненка та інших авторів, дипломні роботи студентів театральних вузів, присвячені творчості В.С. Василька, рецензії на вистави В.С. Василька та на його книгу „Лесь Курбас”, сценарії радіо- та телепередач про В.С. Василька, матеріали про увічнення пам”яті В.С. Василька містять надзвичайно цінну інформацію про життя і творчість митця.

На особливу увагу заслуговують фонодокументи, зібрані В.С. Васильком. Це касети із записами сцен спектаклів, виступів самого В.С. Василька, його лекцій з театральної майстерності. Унікальним є запис п’єси В.С. Василька „Чашка чорної кави” (1971), присвяченої вчителю Л.С. Курбасу, де відображено становлення українського радянського театру.

Серед фотодокументів фонду – фотографії акторів, режисерів, драматургів, співаків, письменників, зокрема І.Козловського, О.Корнійчука, І.Микитенка, В.Немировича-Данченка, О.Сердюка, Н.Ужвій, О.Чистякової та ін.

Отже, вивчення складу і змісту фонду особового походження В.С. Василька дає змогу зробити висновок про надзвичайно високий інформаційний потенціал його документів. Архівна спадщина митця може бути використана науковцями, які досліджують історію українського театру, творчість його окремих діячів.

О.А. Політова
/м. Київ/

ФОРМУВАННЯ МАСИВУ АРХІВНОЇ ІНФОРМАЦІЇ ВТОРИННОГО РІВНЯ 90-х рр. XX ст. – поч. XXI ст. ЯК ДОСЛІДНИЦЬКА ПРОБЛЕМА

Увага суспільства до історичної тематики та протиріччя між потребами в такій інформації і можливостями її отримати вимагають ґрунтовного дослідження усіх видів вторинних документів. У історичній галузі відомості про сучасний потік документів розпорошені у значному обсязі універсальних і галузевих джерел інформації, внаслідок чого посилюється актуальність дослідження таких важливих частин галузевого документопотоку вторинного рівня, як науково-допоміжні бібліографічні посібники з історії України та архівні довідники.

Активний розвиток в означений хронологічний період історичних дисциплін – таких, як архівознавство, документознавство, джерелознавство, бібліографія та ін., - спричинив необхідність окремого розгляду питань оптимізації використання відомостей, що містяться саме в архівних документах. Реалізація доступу до архівної україніки – архівних документів, що стосуються історії України й українського народу і зберігаються за кордоном - відбувається через довідковий апарат документів Національного архівного фонду України (НАФ), а це, згідно зі ст. 1 Закону України „Про Національний архівний фонд та архівні установи” – „довідники у будь-якій формі (путівники, описи, каталоги, покажчики, бази даних, номенклатури справ тощо), призначені для пошуку архівних документів або відомостей, що містяться в них”. Зауважимо, що масиви виконаних аналітичних, фактографічних та бібліографічних довідок, картотеки і каталоги, а також електронні ресурси з причини змінності їх якісних і кількісних характеристик у даному випадку не розглядатимуться.

Зазначеною темою опікується ряд провідних вітчизняних фахівців, зокрема документознавці та архівознавці. Збирання та аналіз наукової інформації з теми відображення архівної україніки в архівних довідниках засвідчили, що різні аспекти цієї проблеми розглядалися у працях Г. Боряка, Л. Дубровіної, І. Матяш, К. Новохатського, Ю. Прилєпішевої, Н. Христової та ін. Разом з цим, спеціальних узагальнюючих праць, присвячених стану розкриття змісту архівних фондів у довідниках різного організаційного рівня в період 90-х рр. XX ст. – поч. XXI ст., немає.

На проблемі повноти охоплення та міри розкриття складу та змісту фондів у таких довідниках, як першій з кількох, що актуалізувалися в кінці 80-х рр. XX ст., наголошував у своїх працях Г. Боряк.

Комплексу архівних довідників про склад і зміст фондів архівних установ України періоду 1946-1991 рр. присвячена наукова розвідка Ю. Прилєпішевої, в якій охарактеризовані й інші довідково-інформаційні видання зазначеного періоду, а також окреслені сучасні проблеми надання інформації про фонди державних архівів, зокрема необхідність відповідного науково-методичного забезпечення підготовки та уніфікації довідників.

Л. Юдіна у своєму дисертаційному дослідженні звертається до науково-методичних засад, напрямів та форм використання інформаційних ресурсів Національного архівного фонду України (НАФ) і визначає теоретичні дослідження проблем використання архівної інформації як первинного, так і вторинного рівня як перспективний напрямок архівознавчих досліджень.

2000 р. Держкомархівів розробив Програму "Архівні зібрання України", що передбачає підготовку державними архівними установами путівників, довідників та інших інформаційних посібників про склад і зміст НАФ. Головним завданням програми проголошено створення кожним держархівом високоінформативного путівника, системи міжархівних та міжфондових покажчиків, які б представили документну інформацію не лише за місцем зберігання, а й за предметно-тематичною ознакою.

Н. Христова в своєму кандидатському дослідженні підкреслює, що вирішення такого важливого завдання сучасної історичної науки, як створення правдивої історії українського народу, неможливе без опрацювання всіх документальних масивів архівних установ, і це вимагає не тільки технологічного забезпечення організації доступу до них, а й наукового обґрунтування підготовки та високоефективного функціонування інформаційно-пошукових засобів науково-довідкового апарату, зокрема розроблення оптимальної моделі комплексу його елементів на основі всебічного вивчення інформаційних та інших характеристик різних типів і видів довідників, що використовуються нині в архівних установах. Пізніше Н. Христова порушувала також питання залучення архівних документів до наукового обігу та створення оптимальних умов доступу до цих документальних скарбів, називаючи дану проблему ключовою для вітчизняного архівознавства, архівної практики і безпосередньо пов’язуючи її вирішення з останніми здобутками історичної науки, впровадженням інформаційних технологій, узагальненням світового досвіду.

На базі апробованої за 5 років методики вийшов з друку фундаментальний том другого видання "Архівні установи України" (К., 2005. – 692 с.): з поглибленим тематичним складом і поновленою адміністративною інформацією. Про нове покоління довідників детально йдеться в оглядовій статті Г. Папакіна, який відзначає, що інтеграційні тенденції наукових досліджень в архівній системі та академічній науці реалізувалися у серії спеціальних довідників, каталогів, путівників, покажчиків до фондів.

Таким чином, аналіз частини наукових публікацій щодо сучасних напрямків оптимізації відображення архівної інформації показав, що дане питання посідає чільне місце у висвітленні проблематики архівної справи. Доцільним вбачається розглянути видані за доби незалежності України архівні довідники, путівники та інші інформаційні посібники, здійснити аналіз їх якісних характеристик, зокрема відповідність сучасним інформаційним вимогам щодо рівня розкриття змісту документів.

Н.А. Порохницька
/м. Київ/

ВНЕСОК М.В. ПТУХИ У РОЗВИТОК ВІТЧИЗНЯНОЇ СТАТИСНИЧНОЇ НАУКИ ТА ДЕМОГРАФІЇ (ЗА ДОКУМЕНТАМИ ФОНДУ ОСОБОВОГО ПОХОДЖЕННЯ)

7 листопада 2004 р. виповнилося 120 років з дня народження Михайла Васильовича Птухи (1884–1961) – українського демографа і статистика, академіка Академії наук УРСР, члена-кореспондента Академії наук СРСР, заслуженого діяча науки УРСР, дійсного члена Міжнародного статистичного інституту. М.В. Птуха у 1910 р. закінчив Петербурзький університет, удосконалював свої знання в Берліні та Лондоні. Серед його вчителів були І. Кауфман і В. Борткевич. У 1913–1918 рр. викладав у Петроградському університеті та його Пермському відділенні, деякий час – у Київському університеті. В 1919 р. М.В. Птуха був обраний директором Демографічного інституту Всеукраїнської академії наук, створеного за ініціативою М.І. Туган-Барановського. Інститут був першою в світі спеціалізованою дослідницькою установою в галузі демографії. В 1940-1950-х рр. М.В. Птуха очолював відділ статистики Інституту економіки АН УРСР. За його планами в Інституті здійснювалося вивчення антропологічних характеристик населення, визначалися структурні зміни

народонаселення України, обчислювалися таблиці смертності, ймовірні втрати населення внаслідок Першої світової, Громадянської воєн та революції, розподіл населення відповідно до місця народження, освіти, сімейного та соціального становища, національності, фаху. За його методиками у Демографічному інституті були розраховані повні таблиці смертності для України на основі перепису 1897 р. та смертних випадків за 1897–1898 рр. Відповідно до запропонованих методів, орієнтованих на застосування в окремих великих регіонах, в Інституті демографії були побудовані близько 200 таблиць смертності.

Велике значення для розвитку статистичної науки мали дослідження М.В. Птухи у галузі теоретичної і прикладної демографії. Він організував і налагодив в Інституті демографії УРСР систематичне, детальне і глибоке наукове вивчення населення України, в його минулому і сучасному. Вчений розглядав демографію як суспільну науку, що вивчає масові явища і процеси соціального життя. Він обґрунтовував ідею єдиної синтетичної таблиці, в якій були б зведені результати вивчення інтенсивності і тривалості всіх демографічно значущих явищ і процесів протягом життя покоління; розробив оригінальну методику побудови коротких таблиць смертності, вимірювання смертності немовлят (за місяцями першого року життя); розробив метод розрахунку індексу шлюбності; одним із перших дослідив етнічні різновиди смертності; зробив перспективні обчислення населення України до 1960 р. Слід зазначити, що запропоновані методи М.В. Птухи широко застосовуються і нині статистичними установами, вченими-статистиками і демографами не тільки України, але й країн Європи й США.

Книга М.В. Птухи “Очерки по теории статистики населения и моральной” (1916) відіграла важливу роль у формуванні бази досліджень у галузі прикладної демографії. Велике значення мають його дослідження статистики населення. Вчений розробив схему вивчення демографічних процесів і запропонував методику її реалізації. Висновки, зроблені М.В. Птухою під час вивчення шлюбності та смертності населення, здобули світове визнання. Велике значення мають його методи побудови сумарних таблиць смертності. В “Очерках…” М.В. Птуха багато уваги приділив розробленню методології демографічних явищ, методам вивчення масових процесів, що відбуваються в народонаселенні.

Праці М.В. Птухи є цінним внеском у світову статистичну науку, важливим матеріалом для вищих навчальних закладів економічного профілю, а також можуть бути широко застосовані у практичних досліджен-

нях як історичної, так і сучасної демографії України. Неопубліковані праці вченого з вище розглянутих питань є неоціненним джерелом для науки.

Окремого розгляду заслуговують особливості наукового стилю М.В. Птухи. Всі його дослідження відрізняються раціональністю, чіткою логічною побудовою, лаконізмом викладу. В його теоретичних роботах узагальнений і розвинутий не лише вітчизняний досвід, але й накопичений за кордоном. Знання декількох іноземних мов, тривала робота у книгосховищах Європи, постійні контакти з видатними демографами світу дозволили йому в багатьох працях підбити своєрідний підсумок розробленості проблем, які вивчаються, запропонувати свої оригінальні методи дослідження демографічних явищ і процесів.

О.Г. Саприкіна
/м. Київ/

ПРИНЦИПИ ТА КРИТЕРІЇ ПРОВЕДЕННЯ ЕКСПЕРТИЗИ ЦІННОСТІ ФОТОДОКУМЕНТІВ

Одним із важливих джерел є фотодокументи які дають достовірний матеріал, що об'єктивно характеризує багато фактів, явищ, які не знайшли відображення в інших історичних джерелах.

Основними утворювачами фотодокументів є інформаційні агентства, видавництва, центральні, регіональні та місцеві державні установи, установи освіти, науки, культури і мистецтва, громадські і партійні організації тощо. Велика кількість фотодокументів створюється і фізичними особами, чиї роботи можуть мати велике громадське значення. Всі вони є основними і потенційними джерелами комплектування державних архівів України.

Фотодокументи приймаються на постійне зберігання до архіву в такому комплекті: негативи-оригінали фотознімків і контрольні відбитки до них; контратипи (дубль-негативи) приймається на правах оригіналу якщо негатив відсутній; позитиви на правах оригіналу; діапозитиви (слайди) на правах оригіналу, фотоальбоми, компакт-диски.

Фотодокументи (за своїм змістом відображають суттєві моменти внутрішньої і зовнішньої політики держави, народного господарства, науки, культури, освіти тощо, можуть використовуватися в політичних, культурно-просвітницьких, агітаційно-пропагандистських цілях) і підлягають постійному зберіганню (містять несуттєву інформацію) і зберігаються тимчасово.

Експертиза цінності фотодокументів передбачає визначення їх культурної чи практичної цінності через всебічне вивчення з метою їх внесення до НАФ або вилучення з нього, грошової оцінки фотодокументів НАФ та віднесення їх до унікальних і особливо цінних.

Під час проведення експертизи цінності фотодокументів слід враховувати такі принцип:

1. об'єктивності;
2. історизму (залежно від особливостей, часу і місця їх створення);
3. всебічності і комплексності.

Для визначення цінності фотодокументів застосовується ряд критеріїв, які можна розділити на три групи: 1) критерії походження фотодокументів (час і місце їх створення, ступінь достовірності явищ, подій, фактів, що були зафіксовані в фотодокументах, авторство); 2) критерії змісту фотодокументів (значущість явищ, подій, осіб, об'єктів зйомки, повнота інформації, варіантність, повнота і якість анотації); 3) критерії зовнішніх ознак (оригінальність чи копійність фотодокументів, спосіб фіксації інформації, художні та фотографічні якості, фізико-хімічний стан фотодокументів та ступінь їх збереженості).

Критерії цінності фотодокументів. Критерій, які обов'язково враховуються при оцінці фотодокументів, це - значущість осіб, подій, об'єктів зйомки, ступінь достовірності явищ. Критерії повноти і якості анотацій, час і місце зйомки є основними для визначення цінності хронікально-репортажних фотознімків.

Якщо відомості про місце зйомки відсутнє, а дата зйомки відома, ці фотодокументи приймають на постійне зберігання. Художні ^ якості фотодокументів, це - критерії, які враховуються під час експертизи фотознімка, але в першу чергу, під час оцінки видових і портретних фотознімків.

Проведення експертизи цінності фотодокументів, що перебувають у приватній власності, має певні особливості. По-перше, переважна більшість фотодокументів представлена фотопозитивами. По-друге, описання до фотодокументів є надто стислим, відсутні необхідні відомості про події та осіб, які зображені на знімках, іноді текст зовсім відсутній. По-третє, автор фотознімків майже завжди невідомий. На зберігання приймаються тільки якісні позитиві, з яких в архіві можна виготовити дубль-негативи.

Відбір фотодокументів на постійне зберігання до державних архівів України здійснюється, як правило, співробітниками відділу формування НАФ та діловодства. За результатами проведеної експертизи цінності складається акт, із зазначенням коротких характеристик змісту докумен-

тів, крайніх дат та їх кількості. Акт розглядається на засіданні експертно-перевірної комісії архіву, яка остаточно вирішує питання цінності фотодокументів.

М.Н. Глазков
/г.Москва/

"ДЕЛО ПЛАТОНОВА" 1930 г. И ЧИСТКА ВИДНЫХ БИБЛИОТЕЧНЫХ КАДРОВ

К концу 1929 г. в СССР возникло крайне напряженное положение. Вовсю разворачивалась новая революция, известная под названием «коллективизация». На фоне возможности новой гражданской войны органы госбезопасности (ОГПУ) не могли не пойти на широкие репрессии как против явных, так и потенциальных противников.

Одним из объектов репрессий стали "старые специалисты", в том числе работавшие в крупнейших библиотеках страны. Они явились фигурантами так называемого "Дела Платонова", или "Дела четырех академиков" (С.Ф. Платонов, Н.П. Лихачев, Е.В. Тарле, М.К. Любавский). "Дело", как ныне доказано, было сфабриковано советскими "компетентными органами".

Платонова, еще недавно - директора Библиотеки Академии наук, арестовали в январе 1930 г. якобы как создателя и главу монархической организации "Всенародный союз борьбы за возрождение свободной России". В августе 1930 г. за решетку попали руководящие сотрудники Государственной библиотеки им. Ленина: профессора Ю.В. Готье, Д.Н. Егоров, а также С.В. Бахрушин, А.И. Яковлев и др. Им инкриминировалось участие в организации С.Ф. Платонова, причем его близкому другу Готье органы ОГПУ отвели роль главы московской секции "Всенародного союза…". Однако абсурдность обвинения, по-видимому, смягчила наказание: Ю.В. Готье приговорили лишь к 5 годам ссылки, хотя за руководство тайной антиправительственной структурой предусматривался расстрел. Впрочем, пятеро из более чем 120 фигурантов "Дела Платонова" были казнены по приговору Коллегии ОГПУ.

Помимо этого уголовного процесса, в 1930 г. широко велись кадровые чистки в сфере просвещения, культуры, библиотечного дела и т.д. В конце 1929 г. Народный комиссариат Рабоче-Крестьянской Инспекции

СССР издал «Инструкцию по проверке и чистке советского аппарата», одобренную союзным Совнаркомом. В ее исполнение Народный комиссариат просвещения 22 декабря 1929 г. выпустил собственный документ о чистке кадров внутри подведомственных учреждений. Практически во всех крупных библиотеках были организованы соответствующие комиссии по чистке, имевшие право выносить работникам различные административные взыскания вплоть до увольнения. Заметим, что в той политической обстановке административные репрессии часто становились предисловием к репрессиям уголовным. Одним из многих, кто получил в 1930 г. административные взыскания, стал виднейший советский библиотековед, первый доктор наук (защитился в феврале 1944 г.) Е.И. Шамурин.

Приход в 1933 г. нацистов к власти в Германии, резкое ухудшение международной обстановки вокруг Советского Союза, нарастание угрозы крупномасштабной войны, а также внутренние устремления народных масс СССР заставили высшее советское руководство начать постепенный, мучительный, противоречивый переход от интернационально-большевистской к государственно-патриотической идеологии и практике. То, что еще недавно считалось проступком или даже преступлением, реабилитировалось и начинало приветствоваться властями. Кроме того, практическое завершение коллективизации, устранение "сверху" ее самых "вредных перегибов" заметно смягчило обстановку в советском обществе и сняло потенциально опаснейшую угрозу всесоюзного гражданского бунта.

Закономерно в этой связи, что в 1934 г. целый ряд ссыльных "платоновцев" получили свободу и разрешение вернуться в столицы. К несчастью, не все из них смогли дожить до освобождения. Так, из москвичей умерли в ссылке М.К. Любавский и Д.Н. Егоров, из ленинградцев – С.Ф. Платонов и С.В. Рождественский, бывший в свое время заместителем директора Библиотеки Академии наук. В изменившейся политико-идеологической обстановке "старые специалисты" уже не подвергались каким-либо преследованиям. Характерно, что, например, Ю.В. Готье получил даже высшее официальное признание: в 1939 г. он был избран академиком АН СССР.

Л.А. Матвійчук
/м. Київ/

БІБЛІОТЕЧНО-БІБЛІОГРАФІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ М.А. ПЛЕВАКО В КАМ'ЯНЕЦЬ-ПОДІЛЬСЬКОМУ УКРАЇНСЬКОМУ УНІВЕРСИТЕТІ

Професор М.А. Плевако є відомим літературознавцем, шевченкознавцем та бібліографом, який викладав історію української літератури у Кам'янец-Подільському українському університеті (1919-1920), згодом працював у Харьківському інституті народної освіти, очолював Кабінет бібліографії Інституту Тараса Шевченка у Харкові (1926–1933), брав участь у діяльності Бібліографічної комісії Всеукраїнської академієї наук в 1920-х – на поч. 1930-х років. Хоча В.Буран видав біобібліографічний нарис "Літературознавець і бібліограф Микола Плевако (1890–1941)» (К., 1996) у серії "Видатні діячи української книги" (вип. 7), бібліотечно-бібліографічна діяльність цього вченого залишилася недостатньо висвітленою.

Його архівна спадщина на сьогодні відома у великій кількості архівних джерел (близько 2 тис. документів та велика бібліографічна картотека з історії української мови, літератури, історії, культури), зберігається в Інституті рукопису Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського.

Цікавим, хоча й дуже коротким є період у житті цього діяча, пов'язаний з його роботою у Кам'янець-Подільському українському університеті на чолі з ректором І.Огієнком в 1919–1921 рр. Наукова бібліотека університету була осередком суспільно-політичної та громадської діяльності УНР і створювалася відомими знавцями бібліотечної та книжкової справи, такими як С. Сірополко, М. Ясинський, Ю. Іванов-Меженко та ін.

Створення та поповнення фондів бібліотеки, організація її діяльності відбувалися завдяки наполегливій праці таких фахівців, як С. Сірополко (директор), Л. Биковський, Ю. Іванов-Меженко, М. Ясинський, І. Сливка, В. Значківський О. Федорова та ін. До комплектування бібліотеки долучилися багато наукових та просвітних установ, закладів освіти, різних осіб, які подарували бібліотеці свої видання (зокрема Д. Бучинський, С. Русова, І. Огієнко та ін.). У серпні 1919 р. бібліотека мала 16421 томів, з них подаровано - 7556.

В бібліотеці існували абетковий, систематичний каталоги, каталоги рукописів. Бібліотека, за Правилами та Статутом Бібліотечної ради, була підпорядкована безпосередньо ректору, працювали загальна читальня та лекторій, створювалися читальні при факультетах. Увесь професорський склад був залучений до комплектування та організації каталогів бібліотеки, зокрема систематичного. Літературознавчий розділ створювався під керівництвом М.Плевако. С.Сірополком було створено Кам'янець-Подільське бібліотечне товариство, до складу котрого увійшли доценти М. Плевако, М. Драй-Хмара, професори І. Огієнко, П. Клименко, М. Ясинський. Л. Биковський та ін. У бібліотеці існувала рукописна "Хроніка поточної праці бібліотеки Кам'янець-Подільського українського державного університету", професором М.Плевако заснований "Бібліографічний семінар", де він викладав бібліографічні засади укладання покажчиків і бібліографічної роботи, працював у комісії по складанню біографічного словника діячів Поділля тощо.

У цей період була в основі створена велика бібліографічна картотека української літератури, яка нараховує тисячі бібліографічних записів і ще не стала об'єктом наукового дослідження. Вивчення цієї картотеки дає змогу високо оцінити М. Плевако не лише як шевченкознавця, а й як бібліографа, який успішно досліджував репертуар української книги. Надалі він продовжував працювати з цією картотекою під час укладання національного біобібліографічного словника українських письменників в 1920-х роках.

ПІДГОТОВКА СПЕЦІАЛІСТІВ З ДОКУМЕНТОЗНАВСТВА І БІБЛІОТЕКОЗНАВСТВА

Н.М. Христова
/м.Київ/

ДЕТЕРМІНАНТИ ПІДГОТОВКИ ДОКУМЕНТОЗНАВЦІВ (до питання змісту курсу “Архівна евристика» для студентів спеціальності “Документознавство та інформаційна діяльність”ДАКККіМ)

Важливим завданням розбудови української держави є формування громадянського суспільства, членами якого мають бути висококваліфікованими спеціалістами з відповідною фаховою підготовкою, зокрема в інформаційній сфері. Саме інформаційні процеси новітньої історії є важливою складовою політичної, економічної та соціальної діяльності людини, для якої серйозною проблемою на сучасному етапі стає орієнтування у розмаїтті інформаційного простору. З цього постулату випливає домінанта процесу підготовки фахівців інформаційної сфери – формування нових знань і навичок з метою регулювання інформаційно-документаційних процесів, зумовлена потребою розв’язання багатьох проблем інформаційного суспільства.

Державна академія керівних кадрів культури і мистецтв є гуманітарним вищим навчальним закладом нового типу, що здійснює підготовку спеціалістів з інформаційно-документаційної діяльності. А тому поява у навчальному плані Інституту державного управління та інформаційної діяльності ДАКККіМ експериментальної навчальної дисципліни «Архівна евристика» здається цілком виправданого з огляду на сучасну стратегію вищої освіти, яка спрямована на опанування студентами усією соціокультурною інформацією, зокрема архівною.

В основу авторської концепції програми курсу “Архівна евристика” покладено її розуміння як інтелектуально-психологічного поля для розробки сучасної цілісної концепції пошуку архівної інформації, як самостійної дисципліни, об’єктом вивчення якої виступають закономірності процесів пошуку в архівах. З одного боку – це малодосліджений

творчий процес, що має індивідуальний, специфічний характер і залежить від інтелектуальних можливостей дослідника, з іншого - технічний процес пошуку архівної інформації, який передбачає теоретико-методичну підготовку студента.

Як гуманітарна наукова дисципліна нового часу «Архівна евристика» має на меті надати студентам взаємопов'язаний комплекс знань та практичних навичок для самостійного наукового дослідження в архівних установах будь-якого профілю; сформувати цілісне професійне розуміння процесів і явищ, закономірностей та особливостей архівного інформаційного середовища як особливого напрямку державної та суспільної діяльності. З огляду на зазначену мету сформульовані основні завдання курсу: ознайомити майбутнього дослідника із сучасними архівними системами, евристичним апаратом архівного документального масиву з традиційними та нетрадиційними носіями, сучасною організаційною структурою інформаційних процесів у суспільстві, основними характеристиками джерел архівної інформації.

Проте лише прагматичний підхід до викладання курсу може призвести до звуження кругозору майбутнього дослідника, який буде користуватися результатами праці архівістів. Студент-дослідник має здійснювати самостійний пошук на основі отриманих теоретичних знань і мати змогу перевірити на конкретному матеріалі якість засвоєння методики міждисциплінарних досліджень архівних джерел, самостійно визначати та оцінювати ключові етапи архівного пошуку.

У рамках цієї концепції у програмі курсу увагу приділено як теоретичним, так і практичним аспектам пошукової проблематики.

Концепція єдності теорії та практики позначилася і на структурі курсу, який складається з двох розділів: «Теоретичні основи архівної евристики» та «Методика пошуку архівної інформації».

Лекційні заняття призначені для теоретичного осмислення та узагальнення складних розділів курсу, які висвітлюються, в основному, на проблемному рівні; практичні – забезпечують формування основних професійних навичок у студентів, вміння працювати з архівними джерелами.

У змісті курсу знайшли відображення оптимальне співвідношення розгляду теоретико-методологичних питань та відомостей про комплекси документів.

Курс повинен дати студенту – майбутньому документознавцю уявлення щодо загальних проблем архівної евристики як наукової дисципліни, удосконалити навички професійної діяльності документознавців.

Е.А. Плешкевич
/г. Саратов/

ПРОБЛЕМЫ ДВУХУРОВНЕВОГО ОБУЧЕНИЯ ПО СПЕЦИАЛЬНОСТИ “ДОКУМЕНТОВЕДЕНИЕ И ДОУ”

Система высшего образования в России в контексте присоединения к европейским образовательным стандартам готовится к переходу на двухуровневую систему высшего образования, включающую бакалаврат и магистрат. Не осталось в стороне от этих процессов документоведение. В настоящее время в УМО по специальности «Документоведение и ДОУ» в Российском государственном гуманитарном университете обсуждается проект нового образовательного стандарта. Новый стандарт призван, во-первых, обеспечить два уровня (бакалавр-магистр) подготовки специалистов, во-вторых, объединить ранее самостоятельные специальности «документоведение» и «историко-архивоведение».

Переход от одного уровня к двум предполагает обучение на первом этапе по программе высшего профессионально-профилированного образования, на втором – углубленного профессионального. Программа подготовки документоведа-бакалавра рассчитана на подготовку специалистов непосредственно для практической деятельности в качестве младшего и среднего персонала. Целью магистратуры выступает подготовка педагогических и научных кадров. Выделение второго уровня в подготовке ставит перед разработчиками стандарта новые задачи: формирование цикла профессиональных теоретических и методических дисциплин.

Проект стандарта образовательных программ для магистров включает такие документоведческие дисциплины, как «Организация государственной и муниципальной службы», «Международные стандарты в делопроизводстве и архивах», «Правовые основы управления документацией и архивами за рубежом», «Методика рационализации делопроизводства», «Унификация и стандартизация документов», «Законодательное регулирование документирования и работы с документами», «Методика расчета экономической эффективности рационализаторских предложений», «Оргпроектирование». Очевидно, что данный подбор дисциплин не решает задачи, заявленные как основные для подготовки магистров.

Мы полагаем, что решить поставленные задачи возможно при введении в стандарт в первую очередь дополнительных теоретических дисциплин по документоведению. Если в первом образовательном цикле тео-

ретические аспекты являются введением для изучения прикладных разделов, то во втором они должны быть направлены на изучение последних достижений в теории документа и документирования информации. Очевидно, что разработка теоретического или общего документоведения не под силу какому-либо одному направлению. Данный курс должен быть коллективным и включать теоретические разделы, разработанные как в документоведении, так и в библиотечно-книговедческих дисциплинах, а также теоретические исследования по документной проблематике в технических и правовых дисциплинах. Важным блоком должен стать обзор зарубежных исследований по данной проблематике, в первую очередь - украинских коллег.

Нам представляется, что структура курса должна включать: разделы, освещающие историю (историографию) развития научных знаний о документированной информации; генезис научных дисциплин, работающих в данном направлении (документация, документалистика, документоведение и т.д.); критический разбор основных теоретических концепций (правовой, информационной, управленческой, библиотечно-книговедческой). В ходе изучения курса студенты должны ознакомиться с историей науки о документе, с современной структурой и состоянием документоведческих дисциплин, а также с текущей проблематикой исследований по теоретическим и иным аспектам документоведения. Важным блоком данного курса должны стать самостоятельные исследования по ключевым вопросам теории и истории документа, а также по организации и методике работы с документами, которые составили бы теоретическую основу для написания магистерской диссертации.

Другим значимым элементом магистерской программы должна стать педагогическая подготовка. Она, на наш взгляд, должна включать методику преподавания документоведческих дисциплин.

Без введения в программу данных дисциплин разделение программы на два уровня теряет, на наш взгляд, всякий смысл.

О.В. Матвієнко
/м. Київ/

ВИЯВЛЕННЯ ОЗНАК ПРОФЕСІЙНОЇ ГРУПИ ФАХІВЦІВ ІЗ СОЦІАЛЬНО-КОМУНІКАТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Трансформація соціально-комунікативного середовища, яка відбувається внаслідок дії сукупності загальноцивілізаційних чинників, зумовлює пріоритетність уваги до формування професійних ресурсів соціально-комунікативної діяльності.

Необхідність подолання суперечності між розвитком соціально-комунікативної сфери суспільства і відсутністю обґрунтованих теоретичних, методичних, методологічних, організаційних, професіологічних засад формування професійних ресурсів для сфери соціальних комунікацій зумовлює актуальність виявлення ознак професійної групи фахівців із соціально-комунікативної діяльності.

Соціально-комунікативна діяльність сформувалась на стику багатьох гуманітарних наук, використовує їх теоретико-методологічну базу, ґрунтується на класичних комунікаційних моделях (лінійного одностороннього або двостороннього процесу, який відбувається між комунікатором та цільовою аудиторією), визнає важливість таких чинників, як міжособистісна комунікація і мотивація. До соціально-комунікативної можна віднести також види діяльності, пов’язані із системним, послідовним і цілеспрямованим розповсюдженням інформаційного продукту - не тільки товарів, а також ідей, програм та поглядів з метою досягнення певного соціального ефекту. При цьому використовується реклама, здійснюється вивчення запитів і уподобань аудиторії, застосовуються специфічні форми інформаційного менеджменту.

Глобальність соціальної комунікації як явища значно ускладнює ідентифікацію фахівців у межах професійної групи - сукупності представників однієї професії, об’єднаних схожими знаннями та навичками, відчуттям ідентичності з професією та з іншими її представниками незалежно від галузі, в межах якої вона реалізується, і на цій основі об’єднаних єдиною професійною культурою, вираженою у системі специфічних цінностей, норм і ролей.

Об’єктивним чинником, який перешкоджає інституціалізації даної професійної групи, є „розмитість” меж професійної компетенції фахівця в галузі соціальних комунікацій. Визначаючи соціальну комунікацію як рух

смислів (знань, умінь, емоцій, стимулів та їх похідних: переконань, ідеалів, ціннісних орієнтацій) у соціальному просторі та часі, розуміючи її як процес, що пов'язує окремі частини соціальних систем одна з одною, доцільно віднести до сфери соціальних комунікацій професії, пов'язані з рекламною діяльністю, широкий діапазон PR-професій (іміджмейкер, політконсультант та ін.), професій у сфері документно-інформаційних комунікацій: бібліотекаря, документознавця, інформаційного аналітика.

Зважаючи на різницю у моделях комунікації, які застосовуються представниками цих професій, суттєву відмінність структурно-предметних ознак професій, „групоутворюючим" ядром, навколо якого має формуватись професійно-групова приналежність фахівців із соціально-комунікативної діяльності, є блок понять „інформація", „комунікація", „знак", „документ", які дають змогу виявити специфіку кожної професії та функціональні зв'язки між ними. Зокрема, дослідники вказують на запозичені із сфери науково-інформаційної діяльності сферою PR відповідні функції, методи та технології, акцентують на суттєвому значенні інформаційного забезпечення виборчих технологій і маркетингової діяльності, семантичних проблем рекламних та виборчих кампаній, тобто на вираженому предметному зв'язку цих галузей. В освітній сфері такий зв'язок проявляється, зокрема, у спеціалізації студентів спеціальності „Міжнародна інформація" (http://www.rissksu.rv.ua) за напрямами, поміж яких зв'язки з громадськістю, міжнародна журналістика, аналітичне та пропагандистське забезпечення зовнішньополітичних інтересів.

Професійна група фахівців із соціально-комунікативної діяльності відрізняється значною неоднорідністю, яка проявляється, зокрема, в таких характеристиках, як професійна ієрархія – ранжування на основі престижу, доходу тощо, диференційоване суспільне ставлення до окремих професій. Зокрема, об'єктами соціальної критики часто стає діяльність з PR та реклами: інколи характеристика з боку соціуму має виражене негативне забарвлення, натомість професія бібліотекаря відчувається суспільством соціально спрямованою, хоч і не адаптованою до ринкових умов.

Представники професій, орієнтованих на соціально-комунікативну діяльність, окрім таких установок, як прагнення до необхідності своєї праці для суспільства, професійна ідентичність, етичні стандарти, прагнення до вдосконалення основ професії, мотивація до безперервного навчання, повинні володіти такими компетенціями:

- міжособистісна комунікативна компетентність – розвинуті комунікативні навички (вербальні і невербальні), чутливість до групових про-

цесів та уміння їх інтерпретувати, розуміння мотивів поведінки інших людей;

- контекстуальна компетентність – володіння соціальним контекстом, у якому існує професія;
- адаптивна компетентність – здатність передбачати і опрацьовувати зміни в професії, адаптуватись до динамічно змінюваних умов соціального простору.

Загалом, даній професійній групі повинна бути притаманна соціально-комунікативна компетентність – позитивні установки та навички спілкування у полікультурному, поліетнічному та багатоконфесійному суспільстві, уміння свідомо будувати свою поведінку у неординарних соціальних ситуаціях.

Висновок. „Групоутворюючим" ядром, навколо якого має формуватись професійно-групова приналежність фахівців із соціально-комунікативної діяльності, є блок понять „інформація", „комунікація", „знак", „документ". Виявлення структурних ознак професійної соціально-комунікативної діяльності доцільно здійснювати на основі вивчення комунікаційних моделей, які застосовуються у соціально-комунікативних процесах. Стратегічним напрямом розвитку професійної групи фахівців із соціальних комунікацій є зменшення ознак професійної ієрархії, диференціації суспільного ставлення до діяльності представників різних соціально-комунікативних професій.

О.С. Олійник
/м. Київ/

СУСПІЛЬСТВО ЗНАНЬ ТА НЕРІВНІСТЬ В ОСВІТІ

У світовій економіці, яка орієнтується переважно на надання різноманітних послуг, освіта та кваліфікація постають домінуючими якостями у досягненні успіху. Ринок постає глобальним та надзвичайно конкурентним, спонукаючи приватних осіб, фірми та країни пристосовуватися та постійно підвищувати свій рівень компетентності, аби успішно конкурувати. Процес збільшення знань, як фундаментальних, так і прикладних, відбувається із значним прискоренням. Конкурентні переваги переходять до тих, хто володіє потенціалом створювати новітні технології та швидко, за допомогою інформації та телекомунікації, починає їх використовувати у різноманітних сферах діяльності.

Вища освіта постає необхідною умовою економічного успіху, однак спроможність його отримання залежить від багатьох чинників, в тому числі і від доходів родини. Такий стан може обтяжуватися тим, що уряд не здійснює необхідні інвестиції в освіту.

Перехід до індустріальної економіки супроводжувався зростанням соціальної нерівності. Аналогічні процеси простежуються і під час переходу від індустріальної економіки до інформаційної. Слід зазначити, що інформаційний простір у своїй основі постає багатовимірним, неоднорідним і його можна характеризувати такими рисами, як відсутність цілостності, нерівномірний розподіл інформації, суттєво різні можливості доступу до нього окремих індивідів. Освіта постає сходинкою до глобальної інформаційної культури. Новітні технології, в тому числі і в освіті, повинні надавати можливість провадити освітню та освітянську роботу краще, ніж без них. Серед відомих технологій необхідно зазначити дистанційне навчання, яке значною мірою сприяє подоланню інформаційної нерівності та постає привабливим продуктом на ринку освітніх послуг.

Новітні технології не спроможні самі по собі забезпечити для всіх рівноправний доступ до інформації. Зауважимо, що поняття інформаційного суспільства базується на досягненнях технології, а поняття суспільств знань припускає більш широкі соціальні, етичні та політичні параметри. У всесвітньому докладі ЮНЕСКО “На шляху до суспільств знань” (2005) наведено низку основних ідей. Деякі з них наведено далі.

• Суспільство знань не зводиться до інформаційного суспільства. На відміну від інформації, знання не повинні розглядатися як звичайний товар.

• Скоротити цифровий розрив дуже важливо, але цього недостотньо, оскільки він супроводжується розривом в знаннях – ще більш давнім та глибоким.

• Створення суспільств знань (за умови, що розвинені країни не будуть зловживати) надає країнам, які розвиваються, новий шанс для розвитку.

• Єдиної моделі суспільств знань немає. Суспільства знань повинні бути плюралістичними і визнавати різноманітність культур познань.

ЮНЕСКО постійно працює над створенням суспільства знань, що спроможне стати джерелом загального сталого розвитку. Важливість освіти та критичного підходу підкреслює, що для побудови реальних суспільств знань нові можливості, які надає Інтернет або мультімедійні засоби, зовсім не повинні спонукати нас нехтувати такими важливими інструментами знання, як преса, радіо, телебачення та, головне, школа. Більшість населення світу перш за все відчуває потребу у книжках,

шкільних підручниках та особливо викладачах, а вже після цього - у комп'ютерах та доступу до Інтернет.

Питання, виклики та загрози, які необхідно враховувати під час розбудови суспільств знань, можна означити таким чином. По-перше, як скоротити розрив, обумовлений цифровими технологіями, який підсилює нерівність у розвитку, позбавляє окремі групи населення та цілі країни тих переваг, які надають інформація та знання. По-друге, як гарантувати вільне розповсюдження даних, інформації, знань та найкращіх засобів їх практичного використання, як забезпечити справедливий доступ до них в інформаційному суспільстві. І, по-третє, як досягти міжнародної згоди з питань розробки нових норм і принципів. Удосконалення потребують також питання охорони та захисту об'єктів інтелектуальної власності.

Сприяння свідомій участі всіх у вирішенні питань інтелектуальної власності та спільного використання знань шляхом повномасштабного інформування та підвищення потенціалу постає одним із наріжних елементів відкритого для всіх інформаційного суспільства.

Т.С. Монько
/м. Київ/

ІНФОРМАЦІЙНЕ СЕРЕДОВИЩЕ БІБЛІОТЕКИ В СИСТЕМІ БЕЗПЕРЕРВНОЇ ОСВІТИ ОСОБИСТОСТІ

Гуманітарна концепція освіти в умовах інформаційного суспільства впливає на зміни змісту діяльності бібліотек. Їх роль в освітньому процесі зумовлена широкими інформаційними можливостями, послідовною роботою з кваліфікованої інформаційної підтримки процесу навчання, необхідністю додаткової освіти в галузі інформаційної культури особистості.

Бібліотека – один із можливих каналів отримання освіти, не тільки базової, але і додаткової, а також дистанційної. Модернізація сучасної системи освіти потребує розробки нових підходів до формування відповідного інформаційного та освітнього середовища. Проблема створення єдиного освітнього простору повинна вирішуватись з урахуванням всіх вимог до системи безперервної освіти, тобто врахуванням необхідності інформаційної підтримки процесу навчання засобами бібліотек.

Інформаційне та освітнє середовище, яке створене в бібліотеці, не є чимось зовнішнім по відношенню до користувача. Воно об'єднує корис-

тувачів і формує їх. Іншими словами, інформаційне та освітнє середовище – це об’єкт діяльності, пов'язаний з безперервною освітою в цілому і змістом бібліотечної взаємодії. Інформаційне та освітнє середовище бібліотеки як частини системи безперервної освіти – це об'єднання всіх ресурсів навчання незалежно від відомчої приналежності, умов і засобів поширення інформації. Шляхом створення єдиного інформаційного і комунікаційного простору бібліотека забезпечує доступ користувачів до інформації наукового, навчального, методичного та організаційного характеру.

Одним із напрямків, за яким може розроблятися концепція інформаційного та освітнього середовища бібліотеки, є формування у користувачів і бібліотекарів інформаційної культури як сукупності конкретних знань і вмінь особистості по роботі з інформацією, а також формування інформаційного світогляду. У даному випадку це синтез колишньої – книжкової бібліотечної – і нової культури інформаційних і комунікаційних технологій.

Самоосвіта і саморозвиток особистості користувача і бібліотекаря як другий напрямок розробки концепції інформаційного та освітнього середовища бібліотеки передбачає формування якостей особистості, які дають їй змогу ефективно діяти в сучасних соціокультурних умовах. В структурі особистісного розвитку прийнято виділяти інтелектуальний, рефлексивний і комунікативний компоненти. Ефективність взаємодії бібліотекаря і користувача може здійснюватись тільки в гармонійному інформаційному та освітньому середовищі.

Розвиток інформаційного та освітнього середовища бібліотеки передбачає не тільки організацію обміну інформацією, але і створення умов на всіх етапах роботи з нею, рівноправний доступ до інформації та оперативність забезпечення різних категорій користувачів необхідними інформаційно-бібліотечними ресурсами.

Зрозуміло, що перехід інформаційного суспільства в суспільство знань – процес тривалий. Важливо підкреслити, що для цього потрібно не тільки осмислити такі категорії, як інформація, інформаційний ресурс в житті людства, але і усвідомити, як це впливає на систему освіти. Тому інформаційна складова та готовність людини вчитися протягом всього життя має серйозне значення. Також принципово значущим стає формування особистості, яка спроможна критично і творчо мислити. Тільки за цієї умови можливе становлення суспільства знань.

С.В. Литвинська
/м. Київ/

ІНСТИТУАЛІЗАЦІЇ НАУКИ ПРО ДОКУМЕНТ: ПРОБЛЕМА ВИКЛАДАННЯ ДИСЦИПЛІН „ДОКУМЕНТОЗНАВСТВО” І „ДОКУМЕНТОЛОГІЯ” У ВНЗ

Питання формування назви науки про документ залишається не вирішеним. Пропонуються різні варіанти назви цієї науки: документаційна наука, книго-архіво-музеєзнавство, бібліологія, документологія, документалістика, діловодство, документознавство.

Основоположник науки про документ Поль Отлє, який обґрунтував об’єктивну необхідність синтезованої науки про документ, у своєму „Трактаті про документ” також використовував декілька синонімічних назв, зокрема «документаційна наука», «бібліологія», «документологія». Однак практично лише наприкінці XX – на початку XXI ст. така узагальнююча наука про документ, що синтезує теоретичні доробки всіх дисциплін документально-комунікаційного циклу, почала активно формуватися, діставши назви „документознавство”. Поштовхом до такого інтенсивного процесу став розвиток нових інформаційних технологій, пов’язаний із створенням електронних видань на новітніх матеріальних носіях та з появою електронних бібліотек, що перетворюються в комплексні інформаційні центри з ефективним використанням інформаційних технологій.

На часі потреба розробки загальної теорії документа і документної діяльності. Ю.Столяров пропонує іменувати таку наукову дисципліну „документологія”. Проте одразу виникає проблема з визначенням структури цієї науки та окресленням її місця серед інших наукових і навчальних дисциплін.

Н.Кушнаренко трактує документологію як синонімічну назву до теорії документа і вводить її до складу загального документознавства.

С.Кулешов також вважає документологію синонімом, але до всього загального документознавства, яке досліджує і розробляє питання теорії та еволюції документа, проблеми створення і функціонування документів.

На думку М.Слободяника, документологія - інтегруюча наука, що має відчутний метанауковий характер як для документознавчих дисциплін, так і для споріднених і суміжних наук, що вивчають документ як одну із складових власного об’єкта. Як наукова дисципліна документологія входить до структури документознавства і складається з таких частин: те-

орія документознавства, документа і документної інфраструктури суспільства та історії документознавства і документа.

Оригінальну концепцію структури документознавства і документології запропонувала Г.Швецова-Водка. Дослідниця вважає слушною ідею об'єднати весь комплекс дисциплін, що досліджують інформацію, в єдину науку з назвою „інформологія", у складі якої слід виокремити такі частини, як теорія інформації, інформатика соціальна, інформатика прикладна. В межах інформатики соціальної (ноокомунікології) потрібно виділити теорію соціальної інформації і документологію – комплекс наук про документ, який розглядається як засіб передачі соціальної інформації. Г.Швецова-Водка розглядає документознавство як окрему структурну частину документології, як одну з документологічних наук.

На наш погляд, для науки про документ у широкому значенні необхідно залишити назву „документознавство", а традиційне документознавство іменувати як „вступ до документознавства" (за аналогією: „мовознавство" – „вступ до мовознавства", „літературознавство" – „вступ до літературознавства"). Такий поділ дасть змогу уникнути полісемії в назві дисципліни, не порушуючи прийнятий для наук документально-комунікаційного циклу термінологічний ряд із закінченням „-знавство", орієнтуватиме на широке поняття „документ" як основний об'єкт дослідження і зумовить вищий рівень теоретичного узагальнення матеріалу, що відповідає вимогам фундаментальної наукової дисципліни. Таким чином, інституалізація науки про документ сприятиме чіткому визначенню і розмежуванню тих програмних питань, які вивчаються студентами у вищих навчальних закладах з дисциплін „документознавство" і „документологія".

М.В. Носырева
/г. Санкт-Петербург/

ВНЕДРЕНИЕ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ СЕТЕВЫХ РЕСУРСОВ В ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ ПРОФЕССИОНАЛЬНО-ОРИЕНТИРОВАННЫХ ПОЛЬЗОВАТЕЛЕЙ

Профессиональная среда - окружение, в котором человек может работать по специальности и совершенствовать свой профессиональный уровень. Образовательная среда, в состав которой входят профессионально-ориентированные образовательные сетевые ресурсы (ОСР), предпола-

гает организацию этого пространства на основе новых информационных технологий. Необходимым условием формирования образовательной среды является осознание специфики ее возможностей, свободное владение приемами, методами и необходимым инструментарием для реализации этих возможностей. Основным инструментарием являются современные профессионально-ориентированные ОСР, представляющие собой совокупность средств и технологии сбора, накопления, передачи, обработки и распределения профессиональной информации, средств представления знаний, условий, способствующих возникновению и развитию процессов информационно-учебного взаимодействия между обучаемыми и преподавателями, библиотекарями и читателями, при условии профессионально-ориентированного наполнения.

Выделены несколько уровней организации профессиональной образовательной среды: уровень рационализации профессиональной деятельности с использованием традиционного поиска информации в Интернете; уровень профессиональной деятельности с активным привлечением ОСР; уровень профессиональной деятельности на основе ОСР.

Образовательная среда профессиональной деятельности индивидуальна для каждого пользователя, именно от него во многом зависит ее насыщенность, структурированность и динамика развития. Но в то же время она не существует обособленно. В первую очередь она интегрируется в информационные ресурсы кафедры, факультета, структурного подразделения библиотеки и взаимодействует с глобальными ОСР [1].

Можно выделить три типа образовательной деятельности - как педагога, так и информационного работника: использование образовательных ресурсов; создание ОСР; организация информационных потоков.

При использовании ОСР, с учетом современного процесса лавинообразного нарастания информации в различных отраслях знания, особое значение приобретают такие информационные умения педагога, информационного работника, как использование систем для получения информации, оценивание эффективности и надежности информации, владение основными навыками хранения информации. Все вышеперечисленные умения определяют его информационную культуру, а точнее - информационно-сетевую культуру, которая должна постоянно развиваться и совершенствоваться.

Исходя из общих представлений, необходимость интеграции отдельных профессиональных ОСР в единую информационно-образовательную среду становится все более очевидной. Отдельные профессиональные

ОСР, а также текущая образовательная активность членов профессионального сообщества в Интернете должны быть структурированы и взаимосвязаны с тем уровнем оперативности и точности, который достижим при современных Интернет- технологиях.

Умение использовать глобальную информационную сеть Интернет в настоящее время становится одним из необходимых условий достижения высокого уровня профессионализма практически в любой сфере профессиональной деятельности. Использование профессионально-ориентированных ОСР в библиотеках является ведущим фактором их развития, способствуя разработке и реализации опережающих технологий, развитию форм библиотечного обслуживания и совершенствованию персонала.

Следует указать на важность структуризации категорий пользователей профессионального образования, т.к. создание и построение ОСР напрямую зависит от их потребностей, мотивов и целей, которые должны носить образовательный характер.

На основании анализа ряда источников и эмпирических обобщений можно утверждать, что профессионально-ориентированные ОСР являются важным инструментом при формировании образовательной среды, и педагога, и библиотекаря. Библиотекарю необходимо иметь представление об основных категориях потребителей ОСР для наиболее быстрого предоставления информации конечному пользователю. Образовательные возможности Интернета достаточно многогранны, и одна из задач библиотечного работника – это обучение пользователей поиску, использованию, передаче ОСР.

Таким образом, профессионально квалифицированным специалистом в XXI веке будет считаться лишь тот человек, который помимо своих профессиональных знаний, умений и навыков будет обладать также и способностью эффективно использовать в своей деятельности те новые возможности, которые открывает ему информационное общество. Для обеспечения таких возможностей необходимо обеспечить своевременную подготовку и переподготовку специалистов, педагогов библиотечного профиля по эффективному использованию федеральных и региональных ОСР.

Из всего вышеперечисленного следует, что в информационно-образовательной среде как педагога, так и библиотекаря взаимосвязаны среда образовательной деятельности и среда профессионального развития. Пользователям необходима готовность к осуществлению образовательной деятельности в различных информационных условиях, освоению новых ОСР и адаптации их для решения своих профессиональных задач.

Литература:

1. Носкова, Т.Н. Информационно-методический инжиниринг слабоформализуемых областей знаний / Т.Н. Носкова, И.П. Никитина, Т.Б. Павлова // Технологии информационного общества - Интернет и современное общество : труды VIII Всерос. объед. конф. (8 - 11 нояб. 2005г., г. СПб.). - СПб. : Филол. факультет СПбГУ, 2005. - С. 110 - 112.

В.В. Лучанська
/м. Симферополь/

ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК РЕСУРС ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В СИСТЕМІ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ

Ключовим чинником розвитку методології освіти є нові напрями пошуку вирішення проблем педагогічної комунікації в информаційно-комунікаційному середовищі - на перетині природничонаукових, технічних, соціально-гуманітарних дисциплін і міждісциплінарних напрямів. Їх поєднання можливе шляхом зближення позицій і поглядів на комунікацію як спільний об'єкт досліджень, що сприяє появі нового знання в області педагогіки, методології навчання інформатиці і предметам на її основі, ініціюванню міждисциплінарних досліджень на локальному, національному, транснаціональному і глобальному рівнях.

Провідною дисципліною, що формує у студентів комунікативний підхід до навчання в електронному середовищі, є «Комунікаційні процеси навчання».

Педагогічна комунікація є педагогічним науковим напрямом, що розвивається і в якому досліджується використання учасниками освітнього процесу електронних (частіше текстових, гіпертекстових) повідомлень для формування знань і взаєморозуміння у відповідних навчанню контексті, інформаційній і комунікативній компетентності. Дана проблемна область практично орієнтована на подальше ефективне і результативне використання і на досягнення комунікативної компетентності в педагогічній практиці і науковій діяльності, що характеризується як педагогічна і компьютерно-опосередкована комунікація.

Мета вивчення дисципліни: засвоїти сучасні розробки, теорії і методики навчання, що є опосередкованою системою взаємовідносин між учасниками навчального процесу і освітнім співтовариством та характеризу-

ється як безперервний комунікативний процес, тобто - теорію і методику педагогічної комунікації; сформувати у майбутніх фахівців систему знань, умінь і навичок з використання інформаційних і комунікаційних технологий (ІКТ) в навчанні та освіті; закласти основи формування компетентності фахівця із застосуванням ІКТ у навчальному процесі.

При вивченні дисципліни розглядаються відомі теоретичні підходи до коммунікації відносно до електронного середовища. Адаптація ІКТ передбачає опанування комунікативних навичок, етики поведінки в мережі, зміну ролі викладача і студентів в процесі навчання, взаємодію методом співпраці. Аналізуються питання комп'ютерно-опосередкованої комунікації, педагогічної комунікації, електронного освітнього середовища, а також етичні проблеми, навчання в співпраці, розвиток Інтернет у контексті освіти.

Вивчення загальних закономірностей педагогічної комуникації спрямоване на:

• аналіз і характеристику педагогічної комунікації як міждисциплінарного феномена в контексті процесу формування на регіональному, національному, міжнаціональному і глобальному рівнях;

• виявлення специфіки розвитку понятійного апарату педагогічної комунікації як умови становлення даного напряму для реалізації навчання, наукової діяльності в середовищі з глобальною інформаційною і комунікаційною інфраструктурою;

• характеризування педагогічної комунікації в структурі сучасного наукового знання як компонент теорії і практики комп'ютерно-опосередкованої комунікації на основі сучасних методологічних підходів;

• визначення специфіки навчання з огляду на динаміку розвитку освітнього та академічного мережевого співтовариства, формування інформаційних потоків, зміни способів реалізації інтелектуальної, професіональної і наукової діяльності.

Органічне включення педагогічної комунікації в освітню діяльність пов`язане з соціальними проблемами і наслідками, які актуалізуются при вивченні ІКТ.

Вивчення дисципліни "Комунікаційні процеси навчання" базується на інтеграції теоретичних і практичних знань, вивчається у фокусі теорії комунікації, психології, маркетингу, менеджменту, математики, соціології та інших наук.

Література:

1. Лучанская В.В. Коммуникационные процессы обучения: Методическое пособие по изучению учебной дисциплины «Коммуникационные процессы обучения» для студентов экономических специальностей. – Симферополь: Университет экономики и управления. – 2006. – 144 с.

Я.О. Чепуренко

/м. Київ/

ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНІ ТА АНАЛІТИКО-ПРОГНОСТИЧНІ ДИСЦИПЛІНИ У СИСТЕМІ ПІДГОТОВКИ СПЕЦІАЛІСТІВ З ДОКУМЕНТОЗНАВСТВА ТА ІНФОРМАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

В сучасних умовах активного розвитку інформаційного суспільства - фази розвитку суспільства, на якій домінуючими продуктами виробництва є інформація і знання, - інформаційна, аналітична та прогностична діяльність стають дедалі поширенішими. Перед суспільством постає потреба у підготовці висококваліфікованих фахівців, які можуть на практиці ефективно реалізовувати процеси, пов’язані із збиранням, зберіганням, використанням, поширенням та аналітико-синтетичною переробкою інформації з метою задоволення потреб користувачів, попит котрих на інформацію невпинно зростає. Такий попит частково задовольняється підготовкою майбутніх фахівців зі спеціальності «Документознавство та інформаційна діяльність» завдяки ряду дисциплін інформаційного циклу, що включені до навчального плану.

Однією з основних у цьому ряді є дисципліна «Інформаційно-аналітична діяльність». Об’єктом даної дисципліни є інформаційно-аналітична діяльність як сукупність організаційно-технологічних процесів аналітико-синтетичної переробки інформації та формування системи інформаційних документів з метою забезпечення інформаційних потреб суспільства. Відповідно предметом дисципліни є організація процесу інформаційно-аналітичної діяльності відповідно до конкретних інформаційних запитів окремих користувачів та всього суспільства. Метою даної навчальної дисципліни є надання студентам теоретичних знань та практичних навичок з організації та реалізації інформаційно-аналітичної діяльності. До основних завдань дисципліни можна віднести: засвоєння знань, що дають уявлення про процеси еволюції інформаційно-

аналітичної діяльності в суспільстві; вивчення теоретичних, практичних, організаційних засад інформаційно-аналітичної діяльності, її методології та методики; вивчення природи інформації в процесі її аналітико-синтетичної переробки, основних характеристик класифікаційного ряду інформаційних та аналітичних документів, технології створення таких документів як результату інформаційно-аналітичної діяльності. Розглядаються також питання, які стосуються характеристики основних видів інформаційних потреб суспільства в інформаційних та аналітичних документах, досліджуються процеси забезпечення інформаційних запитів із застосуванням сучасних комп'ютерних технологій. Структурно курс «Інформаційно-аналітична діяльність» складається з п'яти змістовних модулів: еволюція інформаційно-аналітичної діяльності в суспільстві; методи інформаційно-аналітичної діяльності; теоретичні та технологічні засади аналітики; інформаційні та аналітичні документи та технологія їх підготовки; інформаційні потреби та інформаційні запити в суспільстві на інформаційно-аналітичні продукти; організація інформаційно-аналітичної діяльності в контексті розвитку інформаційного суспільства. Зміст модулів розкривають такі теми: функції, напрями та структура інформаційно-аналітичної діяльності; джерела аналітичної інформації; етапи аналітичної роботи зі збору інформації, критерії оцінки інформації в інформаційно-аналітичній діяльності; методи аналітики; основні види інформаційних та аналітичних документів, їх детальна характеристика; технологія створення кожного з визначених видів документів; основні засади формування системи інформаційно-аналітичних документів конкретної галузі або сфери діяльності суспільства; правове регулювання діяльності інформаційно-аналітичних та аналітичних установ; особливості організації та функціонування в суспільстві інформаційно-аналітичних та аналітичних установ; впровадження інформаційних технологій в інформаційно-аналітичній діяльності.

Дисципліна «Інформаційно-аналітична діяльність» викладається як основа для наступних дисциплін інформаційного циклу: «Аналітико-прогностичне забезпечення управління» та «Аналітичне забезпечення органів державної влади». Ці дисципліни розвивають систему знань студентів про організацію інформаційно-аналітичної діяльності в конкретних напрямах.

Дисципліна «Аналітико-прогностичне забезпечення управління» має на меті поглибити знання студентів у сфері інформаційно-аналітичної діяльності, зосередивши увагу на аналізі і прогнозі у процесі прийняття

управлінського рішення. Структурно дана навчальна дисципліна складається з таких модулів: теоретичні засади аналітико-прогностичного забезпечення прийняття управлінського рішення; методи прогнозування; комплексність теоретико-методологічних засад аналітики і прогностики; особливості формування системи аналітико-прогностичних документів; технологія, організація і розвиток аналітико-прогностичної діяльності на підприємствах та в установах. Дана дисципліна характеризується збільшеною кількістю практичних занять, на яких моделюються конкретні управлінські ситуації і реалізується процес аналітико-прогностичного забезпечення в цих ситуаціях.

Дисципліна «Аналітичне забезпечення органів державної влади», ґрунтуючись на попередньо отриманих знаннях з основ інформаційно-аналітичної діяльності, зосереджує увагу студентів на процесі інформаційного та аналітичного забезпечення прийняття державно-управлінського рішення. В контексті даної дисципліни визначаються основні засади і процеси прийняття державно-управлінського рішення, що передбачають розробку проекту рішення, його обґрунтування, подальше прийняття відповідними органами державної влади згідно з їх конституційними повноваженнями. Ці процеси визначають технологію аналітичного супроводу на основі підготовки аналітичних документів. Зазначимо, що в цій дисципліні визначаються засади організації аналітичного забезпечення органів державної влади та місцевого самоврядування.

Подальший розвиток системи дисциплін, пов’язаних з інформаційно-аналітичною та аналітико-прогностичною діяльністю, має бути спрямований на розробку навчальних дисциплін, що спиратимуться на засади інформаційно-аналітичної діяльності, розвиватимуть систему знань про галузеву інформаційно-аналітичну діяльність та про окремі напрями організації структурних підрозділів, які забезпечують цю діяльність. Варто зосередитись також на співпраці у сфері розробки і рецензування даних дисциплін провідними співробітниками інформаційно-аналітичних та аналітико-прогностичних установ з метою врахування конкретних потреб суспільства при підготовці майбутніх фахівців.

І.А. Іванченко
/Київ/

РОЛЬ ЖУРНАЛУ «ДОВІДНИК СЕКРЕТАРЯ ТА ОФІС-МЕНЕДЖЕРА» У ПІДВИЩЕННІ КВАЛІФІКАЦІЇ ДОКУМЕНТОЗНАВЦІВ ТА ПРАЦІВНИКІВ ДІЛОВОДНИХ СЛУЖБ

Стрімкий розвиток бізнес-технологій, впровадження сучасних моделей керування бізнес-процесами зумовлюють нові вимоги до вітчизняних спеціалістів-практиків, що створюють службові документи, організують діловодство на підприємствах, в організаціях. За цих умов практики гостро відчувають брак професійної інформації щодо законодавчих та нормативних новацій у сфері діловодства та архівної справи, щодо організації діловодних процесів відповідно до нових стандартів. Важким є сьогодні і шлях наукових розробок у цій сфері до фахівців-практиків.

Одним з основних джерел професійної інформації є щомісячний спеціалізований журнал «Довідник секретаря та офіс-менеджера», який виходить з січня 2007 р. Пріоритетним завданням журналу є забезпечення працівників служб діловодства та архівів якісною та оперативною професійною інформацією.

У журналі публікуються нормативні акти з діловодства та архівної справи, рекомендації щодо впровадження нормативних вимог у практичній діяльності. Значну увагу на сторінках журналу приділено питанням організації діловодства, складанню та оформленню службових документів, організації кадрового діловодства. У 2007 р. в журналі публікуються цикли статей, присвячені строкам зберігання різних видів документів (листів, актів, наказів тощо). Значне місце на сторінках журналу відведено впровадженню нових технологій, зокрема автоматизації діловодства, переходу до електронного документообігу.

Не залишаються поза увагою і питання професійного вдосконалення: читачі мають змогу перевірити свої знання за допомогою численних тестових та практичних завдань, опанувати нові навички та вміння.

Важливою метою, що ставить перед собою журнал, є підвищення статусу сучасної діловодної служби. Для реалізації цієї мети в 2006 р. за ініціативою журналу створено професійне об’єднання: Асоціація секретарів та офіс-менеджерів України. На сайті Асоціації (www.secretariat.com.ua) працівники діловодних служб, документознавці, секретарі та референти спілкуються з колегами, експертами з діловодства та архівної справи,

отримують корисну інформацію та професійні консультації з актуальних робочих питань.

Необхідно відзначити плідну співпрацю редакції журналу зі спеціалістами кафедри документальних комунікацій ДАКККіМ. Результатом цієї співпраці стають не лише статті у журналі, а й нові освітні програми, що розробляються для працівників діловодних служб. Так, у квітні 2007 р. були проведені курси підвищення кваліфікації керівників та працівників служб діловодства та архіву. Організаторами заходу виступили редакція журналу «Довідник секретаря та офіс-менеджера» та кафедра документальних комунікацій ДАКККіМ. На «круглому столі», що відбувся під час занять, слухачі високо оцінили високий рівень викладання матеріалу та організації заходу.

Сьогодні журнал «Довідник секретаря та офіс-менеджера» стає ключовою ланкою професійної підтримки та підвищення кваліфікації спеціалістів у сфері діловодства та архівної справи, чітко усвідомлюючи свою місію: поглиблювати уявлення про професії документознавця, референта, секретаря як престижні, що посідають гідне місце в сучасному суспільстві.

І.П.Коваленко
/м.Харків/

МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ПРАВОВОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ БІБЛІОТЕЧНО-ІНФОРМАЦІЙНОЇ СФЕРИ

Формування правової культури є найактуальнішою і, одночасно, найскладнішою проблемою розбудови вільного демократичного суспільства та правової держави в Україні. Правова культура, являючи собою суб’єктивну сферу правових відносин, що унаочнюється у стереотипах правової свідомості та правомірної поведінки, є найконсервативнішим компонентом правової системи. Вона змінюється значно повільніше, ніж нормативні та інституційні її чинники. Проте саме зміна правової культури надає новим суспільно-правовим відносинам стабільності.

Поняття правової культури має безліч інтерпретацій, але усі вони так чи інакше акцентують увагу на тому, що правова культура являє собою відбиття права в культурі.

Формування правової культури здійснюється на різних рівнях та опосередковане багатьма чинниками, одним із яких, що опосередковує процес правової соціалізації людини, є специфіка її професійної діяльності. Роль цього чинника зумовлена тим, що, по-перше, абсолютна більшість населення занята у системі суспільного виробництва, має фахову підготовку; по-друге, у працездатному віці людина близько третини часу проводить на роботі, виконуючи свої професійні обов'язки. Саме тому система правового виховання, ставлячи своїм завданням формування правової культури особистості, має враховувати професійні особливості індивідів.

Хоч в останній час було здійснено декілька наукових, у тому числі й дисертаційних досліджень (В. Владимирова, О. Менюк, І. Романова, А. Скуратівський; М. Щербань), щодо формування правової культури окремих професійних груп (підприємців, аграріїв педагогів), проте механізми формування професійної правової культури (правової культури професійних груп) вивчені ще недостатньо. Немає також фундаментальних досліджень щодо формування правової культури фахівців бібліотечно-інформаційної сфери. Специфіка професійної діяльності фахівців цієї сфери полягає насамперед в тому, що її об'єктом є духовне виробництво, продукт якого – не матеріальні, а духовні цінності. Однією з важливих функцій вітчизняних бібліотек є донесення наукових, суспільно-політичних, у тому числі й правових знань до широких верств населення. Громадяни, зокрема, звертаються до бібліотеки у випадках, коли виникає потреба усвідомлення правових наслідків власних чи чужих дій (зчинених чи прогнозованих), або підвищення рівня правових знань шляхом самоосвіти. Бібліотеки відіграють важливу роль у процесі реалізації „Національної програми правової освіти населення".

Таким чином, процес формування правової культури фахівців бібліотечно-інформаційної сфери має бути спрямований на вирішення трьох взаємопов'язаних між собою завдань: 1) формування правосвідомості громадянина; 2) формування правосвідомості фахівця; 3) формування здатності виконувати функції агента правової соціалізації населення. Ці завдання мають виступати детермінантами організації викладання блоку правових дисциплін на бібліотечно-інформаційних факультетах вузів України.

Для ефективного формування правової культури через навчально-виховну діяльність у профільних навчальних закладах необхідним є розроблення структурно-функціональної моделі правової культури фахівця

бібліотечно-інформаційної сфери, невід'ємними складовими якої були б правова культура особистості та правова культура професіонала. Розробка такої моделі потребує:

- визначення ролі і місця правової культури фахівців бібліотечно-інформаційного профілю у структурі їх професійної підготовки;
- узагальнення сучасного досвіду формування правової культури фахівців бібліотечно-інформаційного профілю;
- виявлення, з урахуванням потреб професійної діяльності, домінуючих чинників правової соціалізації особистості;
- розроблення критеріїв правової культури, які б враховували не тільки рівень засвоєння правових знань, але й навички їх застосування щодо професійної діяльності та внутрішнє налаштування індивіду на правомірну поведінку;
- розроблення методики визначення рівнів сформованості правової культури на усіх рівнях ступеневої підготовки фахівців.

С.В. Дубова
/м.Київ/

ПРОФЕСІЙНА ЕТИКА ФАХІВЦІВ З ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ

Сьогодні в Україні формуються якісно нові відносини між органами державної влади (зокрема виконавчої), громадянами, їх об'єднаннями та іншими інститутами громадянського суспільства і будуються на засадах партнерства та взаємної відповідальності, відкритості і прозорості.

Формування ефективної системи державного управління неможливе без приділення особливої уваги професійній етиці інформаційних фахівців, на яких покладено функції документаційного забезпечення державного управління і які знаходяться у тісному комунікативному зв'язку з отримувачами інформації: державними службовцями, які приймають управлінські рішення, громадянами та з відомчими організаціями поза межами органу державної влади.

За визначенням, „Етика – філософське вчення про мораль, її сутність, умови розвитку та ролі у суспільстві; сукупність норм моральної поведінки людини, будь-якої суспільної або професійної групи". [4]

Професійна етика – це своєрідний кодекс честі професійної поведінки осіб, зайнятих у конкретних сферах суспільної діяльності, який випливає із суспільного призначення їх професійної діяльності. [2, С. 33]

Професійна етика інформаційного фахівця у сфері державного управління є одним з вирішальних факторів, що впливає на процес соціальних комунікацій, активним учасником яких є фахівець, та на результати його діяльності із забезпечення інформаційних потреб користувачів.

Особливим елементом професійної етики фахівця з інформаційного забезпечення є „інформаційна етика" - ціннісно-нормативна система особистості у відповідності з домінуючими функціями, які виконуються в інформаційно-комунікативній сфері соціальної практики. [3, С. 34]

В органах державної влади формування у фахівців з інформаційного забезпечення високого рівня інформаційної етики набуває особливого значення, адже в разі порушення її принципів (недбале використання методів опрацювання інформації, неуважне документування даних, навмисне або ненавмисне розголошення конфіденційної інформації тощо) рівень відповідальності перед громадянами та суспільством є досить високим, оскільки проектується на імідж органу державної влади.

Водночас порушення фахівцем з інформаційного забезпечення державного управління принципів інформаційної етики актуалізує питання відповідальності не лише перед суспільством, але й, певним чином, перед самим собою, адже міра довіри суспільства до працівника визначається не тільки його фаховою освітою, наявністю відповідних вмінь і навичок, а й рівнем моральної відповідальності за наслідки праці. [2, С. 36]

Моральна відповідальність державного службовця – це здатність передбачити наслідки кожного свого вчинку і прагнення запобігти можливому негативному перебігу подій. [1, С. 108] При роботі з інформаційними потоками та інформаційними ресурсами від працівників вимагається підвищена моральна відповідальність у сфері документно-інформаційних комунікацій, зокрема під час використання сучасних інформаційних технологій.

Отже, перед органами державної влади постає нагальне питання про підвищення загальної професійної етики фахівців з інформаційного забезпечення, причому особливу увагу слід звернути на її центральний елемент: інформаційну етику.

Професійна етика фахівця з інформаційного забезпечення державного управління - це ціннісно-нормативна система, яка регулює поведінку такого фахівця у процесах професійного надання інформації у сфері державного управління.

Література:

1. Етика: Навч. посіб. / В.О. Лозовой, М.І. Панов, О.А. Стасевська та ін.; За ред. проф. В.О. Лозового. — К.: Юрінком Інтер, 2002. - 224 с.

2. Рудакевич М.І. Етика державних службовців: Моногр.- К.: Вид-во НАДУ, 2003. – 360 с.
3. Матвієнко О.В. Інформаційна культура особистості: освітньо-виховний контекст: Навч.-метод. посібник. - К.: Університет економіки і права „КРОК”, 2006. – 116 с.
4. Философский словарь.- К.: А.С.К., 2006. – 1056 с.

В.М. Жук
/м. Рівне/

РОЛЬ МУЗЕЮ ІСТОРІЇ КНИГИ У ФОРМУВАННІ В ВНЗ ПРОФЕСІЙНОЇ СПРЯМОВАНОСТІ МАЙБУТНІХ БІБЛІОТЕКАРІВ-БІБЛІОГРАФІВ

Ідея створення музею історії книги на базі кафедри бібліотекознавства і бібліографії виникла ще у 1970 р. за часів діяльності в м. Рівному культурно-освітнього факультету Київського державного інституту культури, до складу якого входила дана кафедра. Автором ідеї був викладач кафедри В.Т. Клапіюк, який зараз працює у Національному університеті культури і мистецтв у м. Москва (Росія). У витоків музею стояли також викладачі кафедри: П.П. Гутовський, М.С. Костенко, І.В. Мілясевич та ін.

Музей був організований з метою популяризації, вивчення і дослідження історії книговидання, бібліотечної справи та бібліографії в західному регіоні України, по всій країні і за кордоном; для формування професійних навичок у студентів – майбутніх бібліотекарів-бібліографів. Повноцінна робота музею - у складі бібліотечного факультету Рівненського державного інституту культури - розпочалася в 1980 р.

Формування професіоналізму студентів неможливе без безпосереднього звернення до книги. Саме тому у викладанні фахових дисциплін застосовується не тільки теоретична форма донесення відомостей про книгу, але й практична робота безпосередньо з нею, що сприяє кращому засвоєнню навчального матеріалу. Музеєм історії книги при кафедрі бібліотекознавства і бібліографії Рівненського державного гуманітарного університету (РДГУ) зібраний багатий книжковий фонд (наукові, науково-популярні, навчальні, довідкові та художні видання), який активно використовується в навчальному процесі.

У 2000 р. музею було подаровано 12 найменувань книг і часописів культурологічної та бібліотечної тематики, виданих українською та англійською мовами за кордоном. Цей благодійний внесок зробила магістр

бібліотечної справи, представниця української діаспори в Канаді п. Христина Сохоцька.

Станом на березень 2007 р. у фондах музею - 740 примірників, з книжкової та бібліотечної справи - 22 найменування.

Книги з експозицій музею використовуються як об'єкт дослідження декількох дисциплін. Так, пам'ятки української книжкової культури XVI–XIX ст. використовуються при вивченні дисциплін «Історія книги», «Книгознавство», «Документознавство», «Бібліотечне фондознавство» як унікальні зразки документів різних історичних епох. Ці видання викликають у студентів підвищений інтерес у зв'язку з тим, що затерті сторінки та численні примітки попередніх читачів дають змогу уявити історичну долю книги протягом багатьох років з моменту її створення. В результаті такого вивчення зміст твору досліджується в органічній єдності з формою його втілення. При цьому музей історії книги виступає як своєрідна зв'язуюча ланка. Подібним чином широко використовуються у викладанні дисципліни «Архівознавство» книги кириличного друку, видання першої та другої половини XIX - XX ст., відомих книгознавців тих часів.

Колекція бібліографічних посібників у фондах музею (86 примірників) використовується на практичних заняттях із студентами. Але цим не вичерпуються можливості музею, фондом якого можуть користуватися викладачі, аспіранти, студенти РДГУ у пошуку літератури для написання наукових, магістерських, дипломних та курсових робіт. Наприклад, для студентів, які готують дипломні роботи з історії церковних бібліотек та їх книжкових зібрань, становлять інтерес у фондах музею такі видання, як «Часослов» (Почаїв, 1888), «Євангеліє» (1901, 1904), «Молитвослов» (1820, 1871), «Альманах русько-українських богословів» (Львів, 1902), періодичні видання «Волынские епархиальные ведомости» (1899, № 1-36; 1910, №46), «Почаївський листок» (1904, №14; 1911, №17-18).

Формуванню професійної спрямованості студентів сприяє не тільки підтримка музеєм наукової та навчальної діяльності, але й популяризаторська робота: на базі музею проводяться зустрічі з письменниками і краєзнавцями Рівненщини.

З метою активізації використання фонду музею постійно оновлюються його експонати та організовуються ознайомчі екскурсії для студентів молодших курсів. Це - лише мала частка можливої роботи музею історії книги, спрямованої на допомогу формуванню у студентів – майбутніх бібліотекарів-бібліографів їх подальшої професійної спрямованості.

І.В. Захарова,
Н.М. Поліщук
/м. Черкаси/

ОСОБЛИВОСТІ РОЗРОБКИ МЕТОДИЧНИХ КОМПЛЕКСІВ ДИСЦИПЛІН ДИСТАНЦІЙНОЇ ФОРМИ НАВЧАННЯ

Дистанційне навчання (ДН) є формою отримання освіти, згідно з якою кращі традиційні методи, засоби і форми навчання поєднуються із застосуванням комп'ютерних і телекомунікаційних технологій.

Східноєвропейський університет економіки і менеджменту (СУЕМ) є учасником експерименту з впровадження дистанційних технологій навчання (наказ МОНУ № 802 від 04.12.2003 р.).

В інформаційному забезпеченні дистанційного навчання використовуються загальноуніверситетські системи „Деканат" і „Прометей".

Програмна оболонка „Прометей" призначена для організації навчального процесу, тестування слухачів дистанційних курсів, містить розроблені викладачами університету методичні комплекси для ДН, які надають можливість студентам вивчати дисципліну в автономному дистанційному режимі.

Відповідними стандартами СУЕМ затверджено типовий склад методичних комплексів дисциплін для ДН, який містить: електронний конспект лекцій (ЕКЛ), електронний навчально-методичний комплекс дисципліни (ЕНМКД), електронний методичний посібник (ЕП), методичні рекомендації для вивчення дистанційного курсу.

Вважаємо, що найбільш розробленою складовою у структурі методичного комплексу мають бути методичні рекомендації для вивчення дистанційного курсу, оскільки вони містять алгоритм вивчення дисципліни та організовують самостійну роботу студентів.

Невід'ємними складовими методичних рекомендацій для слухачів дистанційного курсу є:

- мета дистанційного курсу (мета і завдання, загальний опис курсу);
- результати навчання (визначають знання, вміння та навички, які повинен мати студент після вивчення курсу);
- стратегія організації навчання (розкриває навчальну стратегію та принципи організації вивчення дистанційного курсу);
- форми контролю (основні форми та принципи контролю якості знань з дисципліни);

- загальний опис дистанційного курсу (загальний опис, структура курсу, особливості організації навчального процесу з вивчення курсу);
- програма, тематичний план курсу, графік навчального процесу (змістовні модулі навчального курсу, основні види навчальної роботи студента, обсяг годин, графік навчального процесу студента з вивчення дисципліни в умовах дистанційного навчання);
- рекомендації до розділів дистанційного курсу (основна складова методичних рекомендацій, розкривають алгоритм вивчення курсу слухачами по кожній темі, включаючи лекційні та додаткові матеріали, завдання до семінарських / практичних занять, завдання для самостійного виконання з теми, рекомендовані джерела по кожній темі, тести для самоконтролю і ключі до них);
- рекомендації щодо виконання семестрової контрольної роботи (вимоги щодо її оформлення, примірна тематика або конкретні завдання - залежно від курсу);
- модульний і підсумковий контроль (перелік питань та вимоги щодо допуску слухачів дистанційного курсу);
- список літератури (основна - з виділенням базового підручника - та додаткова література, Інтернет-джерела, електронні бази даних).

Відзначимо, що при розробці методичних рекомендацій для слухачів дистанційних курсів викладачі-розробники повинні звернути увагу на їх зручність у використанні протягом навчального процесу. У слухачів дистанційних курсів під час користування такими рекомендаціями не повинно виникати жодних труднощів з їх застосуванням.

О.В. Шмегера
/м. Київ/

МЕТОДИКА СТВОРЕННЯ ЕЛЕКТРОННОГО ПІДРУЧНИКА

Входження України до європейського освітнього простору та пов’язане з цим реформування вищої освіти привели до змін в організації навчання студентів: скорочення аудиторного навантаження і збільшення часу на самостійну роботу.

Для ефективної самостійної роботи студентів ми пропонуємо створення і впровадження в навчальний процес електронного підручника.

Електронний підручник завдяки застосуванню гіпермедійних засобів і телекомунікаційних технологій перетворюється на принципово новий засіб пізнання, дає змогу індивідуалізувати навчання і, на відміну від звичайного (друкованого) підручника, наділений інтерактивними можливостями. Тобто, він придатний для надання необхідної інформації за запитами студента й контролю його знань. Електронний підручник може використовуватись в навчальному процесі для вивчення нового матеріалу на занятті (навчально-пізнавальна функція), самостійної роботи студента з матеріалами електронного підручника (консультативна функція), проведення тестування та позаурочної самостійної роботи студента (контрольна функція).

Аналіз досліджень та публікацій з даної тематики [1,3] виявив, що для ефективного використання електронного підручника в навчальному процесі його створення має відповідати таким принципам: інтерактивність; швидкий зворотний зв'язок; швидкий пошук необхідної інформації та свобода пересування текстом; можливість організованого доступу зі сторінок електронного підручника до необхідних інформаційних ресурсів Інтернет; наявність ілюстративних прикладів та моделей; організація різнорівневого контролю навчальних досягнень студентів; багаторівневість викладу навчального матеріалу, що дає змогу вивчати дисципліну з різним ступенем глибини і різним рівнем початкових знань; відповідність чинній програмі курсу; супровід текстового матеріалу аудіо- та відеоінформацією; доступність матеріалу підручника для копіювання та виведення на друк; відкритість підручника для розвитку та вдосконалення його авторами; наявність системи захисту від несанкціонованої зміни підручника.

Виходячи з необхідності в електронних підручниках зі спеціальних дисциплін, ми пропонуємо модель підручника з дисципліни "Управління проектами". Його структура містить інформаційний, контролюючий та допоміжний блок. Взаємозв'язок між блоками надає можливість студентам самостійно оволодіти матеріалом курсу. У результаті цього взаємозв'язку в електронному підручнику функціонуватиме постійний зворотний зв'язок студента з комп'ютером, що сприятиме підвищенню ефективності засвоєння студентами необхідних знань.

Розглянемо структуру електронного підручника (див. рис.)

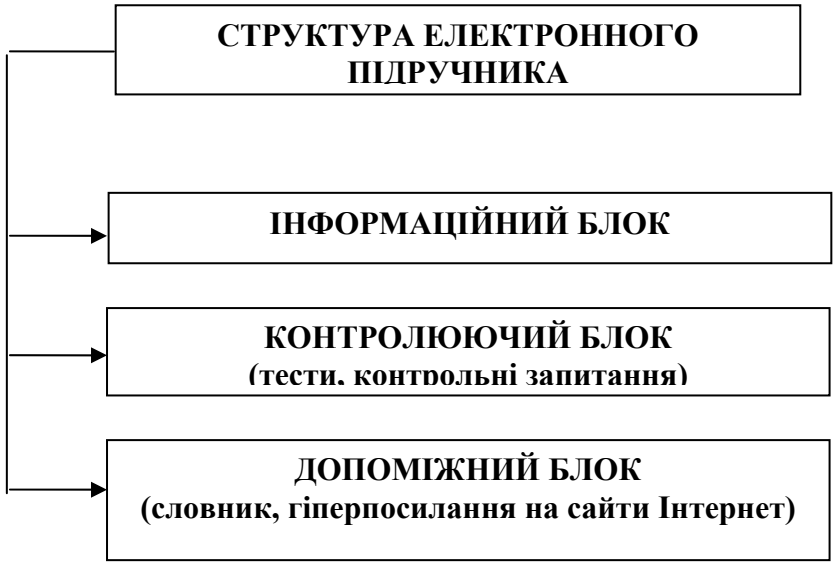

Рис. 1. Структура електронного підручника

Комп’ютерний гіпертекстовий підручник забезпечує якісний зворотній зв'язок з тим, хто навчається. Цей зв'язок досягається завдяки інтерактивному характеру взаємодії студента з середовищем комп'ютерного підручника та автоматизованій системі діагностики знань.

Комп'ютерний підручник також інтегрує навчальні ресурси, подані в електронній формі, зокрема ресурси глобальної мережі Internet. Це створює сприятливі умови для швидкого оновлення та модифікації представленого в підручнику навчального матеріалу, динамічного збагачення його новим змістом відповідно до рівня сучасної науки .

В основу створення електронного підручника нами покладено принципи, запропоновані О.В. Зіміною [2].

Принцип квантування: розбивка матеріалу на розділи, що складаються з модулів, мінімальних за обсягом, але замкнутих за змістом;

Принцип повноти: кожен модуль повинен мати теоретичне ядро, контрольні питання по теорії, приклади розв’язування задач, задачі й вправи для самостійного розв’язування, контрольну роботу;

Принцип розгалуження: кожен модуль повинен бути зв'язаний гіпертекстовими посиланнями з іншими модулями так, щоб у користувача була можливість переходу в будь-який інший модуль;

Принцип регулювання: студент має можливість викликати на екран будь-яку кількість прикладів, а також перевірити себе, відповівши на контрольні питання й виконавши контрольну роботу;

Принцип збирання: електронний підручник повинний бути виконаний у форматі, що дасть змогу розширювати й доповнювати його новими розділами й темами.

Виходячи з аналізу запропонованої нами моделі комп'ютерного підручника, можна виділити такі особливості:

- в комп'ютерному гіпертекстовому підручнику використано новий принцип побудови навчального матеріалу, який забезпечує тому, хто навчається, не послідовний - лінійний, а вільний миттєвий доступ і зручне пересування по навчальному матеріалу підручника за власною траєкторією навчання. Текст гіпертекстового комп'ютерного підручника складається з окремих інформаційних одиниць, які поєднані за допомогою гіперзв'язків;

- використання засобів мультимедіа в комп'ютерному підручнику дозволяє збагатити процес навчання наочними високоякісним ілюстративним матеріалом;

- забезпечення якісного зворотного зв'язку з тим, хто навчається (автоматична система діагностики знань);

- поєднання різних компонентів системи дидактичних засобів: посібник, що містить теоретичний матеріал; тестові завдання для різних видів контролю якості знань; інтегрування навчальних ресурсів, поданих в електронній формі, в тому числі ресурси глобальної мережі Internet.

Розроблений нами електронний підручник може бути використаний не тільки для ефективної самостійної роботи, але й при дистанційному навчанні, тому що він:

- полегшує розуміння досліджуваного матеріалу завдяки відмінним від друкованої навчальної літератури способам подачі матеріалу: індуктивний підхід, вплив на слуховую й емоційну пам'ять;

- допускає адаптацію відповідно до рівня підготовки студентів та їх інтелектуальних можливостей;

- надає можливість для самоперевірки на всіх етапах роботи;

Література:

1. Бісікало О.В. Проектування процесів дистанційного навчання на основі формалізації пізнавальної діяльності людини // Інформаційні технології та комп'ютерна інженерія – 2005. - № 3 – С. 274-280.

2. Зимина О.В, Кириллов А.И. Рекомендации по созданию электронного учебника, 2003 http://www.academiaxxi.ru/Meth_Papers/AO_recom_t.htm.

3. Ільїн В.В., та ін. Підготовка змісту електронних посібників: Методичний посібник для науково-педагогічних працівників та викладачів аграрних вищих навчальних закладів. – К.: Наукметодцентр аграрної освіти, 2005.- 40 с.

Н.Е. Кунанець
/м. Львів/

ФАХОВА ПІДГОТОВКА БІБЛІОТЕКАРІВ НАУКОВИХ БІБЛІОТЕК ЛЬВОВА У XIX - НА ПОЧ. XX ст.

У наукових бібліотеках Львова означеного історичного періоду працювали талановиті, високоосвічені співробітники з широким колом інтересів. Більшість з них - відомі діячі науки і культури.

Бібліотекарям доводилося інтуїтивно визначати напрями розвитку бібліотек, засади раціонального розміщення фондів, організації каталогів та удосконалення обслуговування читачів. При цьому вони використовували накопичений досвід, проте кожен раз шукали нові шляхи вирішення наболілих проблем. Це вимагало індивідуального творчого ставлення, самоосвіти, оскільки фахової підготовки не мав жодний з працівників тогочасних наукових бібліотек.

Фахівців з бібліотечної справи у цей період у Галичині готували лише курси бібліотекознавства товариства „Просвіта”, але вони були розраховані на підготовку бібліотечних працівників для масових бібліотек, що діяли при читальнях філій та сільських громад цього товариства. Підготовка фахівців для наукових бібліотек не здійснювалася. Працівники бібліотеки Львівського університету проходили навчання (бібліотечну практику) в Національній прусській бібліотеці в Берліні. Цікаво, що фахові знання бібліотекарі українських бібліотек набували самотужки. З достатньо відомих бібліотекарів того часу лише Зенону Кузелі - хоча його праця не була безпосередньо пов’язана з львівськими бібліотеками, він був членом бібліографічної комісії Наукового товариства ім. Т.Шевченка (НТШ) - вдалося набути фахову бібліотечну освіту: він поряд з основною спеціальністю (завершив слов’янський семінар при кафедрі професора Ягіча у 1906 р.) студіював у Відні бібліотечний фах[1]. Претенденти на посаду у бібліотеці Народного дому просили відправити їх на стажування у німецькі бібліотеки, оскільки лише при Берлінському університеті на базі його бібліотеки діяла Вища бібліотечна школа[2], яка аж до Першої світової війни залишалася єдиним в Європі навчальним закладом, що готував професійних бібліотекарів.

---

[1] Дорошенко В. Професор д-р Зенон Кузеля як бібліограф // Збірник на пошану З.Кузелі.-Париж−Нью-Йорк--Мюнхен−Торонто−Сідней, 1962. - С. 89.

[2] Володин Б.Ф. Всемирная история библиотек. – С. 156.

Працівникам наукових бібліотек доводилося організовувати роботу на власний розсуд. Це не завжди було оптимальним, але бібліотекарям вдалося налагодити роботу кожної з бібліотек та вести значну наукову і публіцистичну діяльність. Вони укладали цілу низку бібліографічних покажчиків, проводили наукові розвідки.

Над бібліотеками постійно висіла проблема забезпечення їх персоналом. Штат був невеликим: керівник і декілька бібліотекарів, які через відсутність повної ставки працювали по декілька годин. Згодом ситуація змінилася, з'явилися енергійні вболіваючі працівники, які повністю віддавалися роботі в бібліотеці, але цього було недостатньо, зважаючи на обсяги фондів. Попри високий кадровий потенціал, бібліотеки з кожним роком відчували гостру проблему з розширенням штату. Навіть наявні у бібліотеці НТШ в найкращі часи 7 працівників (серед них В. Дорошенко, І. Джиджора, О. Назаріїв, М. Андрусяк, М. Деркач та ін.)[1] не могли справлятися з великим навантаженням, що передбачали опрацювання та організація книжкового фонду з паралельним обслуговуванням читачів.

У бібліотеці Народного дому ситуація складалася дещо іншим чином. Бібліотечні працівники достатньо часто змінювалися, що не сприяло якісному опрацюванню фондів, але управою періодично виділялися кошти на оплату праці запрошених для цієї роботи фахівців, особливо з університетської книгозбірні[2]. Лише під час значної скрути бібліотеці доводилося відмовлятися від їх послуг. Проте всі ці зусилля не давали очікуваних результатів. Великі за обсягом цінні книжкові фонди потребували систематичної роботи з ними. А такої можливості у жодної з українських наукових бібліотек не було. Поряд з цим керівництво установ висувало дуже високі вимоги до бібліотекарів. Так, для кожної посади у штаті бібліотеки Народного дому було розроблено кваліфікаційні вимоги: „Состав библиотечного персонала, его квалификационные обязанности»[3]. Для обіймання посад бібліотекаря та кустоса необхідною умовою було мати ступінь доктора філософії або скласти іспит на вчителя середньої школи. Цим вимогам відповідали лише Б. Барвінський, Б. Дідицький та А. Генсьорський.

Аналогічними були вимоги до бібліотекарів книгозбірні НТШ. Перед бібліотекарем товариства „Просвіта" не ставилося таких високих ви-

---

[1] ЦДІА України у Львові. - ф.309, оп.1.- од. зб. 821. - Арк. 1-3.

[2] Барвинский Б.А. Бібліотека и музей „народного дому" с 1 января 1920 по 1июля 1921 г. // Вісник НД. -1921. - №1. - С. 26.

[3] ЦДІА у Львові. - ф. 130, - оп. 1. - спр. 816. - 42 арк.

мог, хоча і тут претендентам притаманні були широта світогляду, обізнаність з професією.

Бібліотека Львівської політехніки не мала постійного персоналу. Керівництво бібліотекою здійснював на громадських засадах обранець Колегії професорів[1]. Лише з 1874 р. було виділено кошти на оплату праці бібліотекаря та його тимчасового помічника.

Про високий кадровий потенціал наукових бібліотек Львова, що діяли у XIX – на поч. XX ст., свідчить і такий факт: виконання у 1895 р. обов'язків бібліотекаря Михайлом Грушевським, який „був управителем бібліотеки і до помочі мав платного помічника”[2]. Внесок М. Грушевського в розгортання діяльності бібліотеки НТШ відзначив В.Дорошенко: Грушевського треба “вважати справжнім основником і навіть першим бібліотекарем бібліотеки НТШ”[3].

Незважаючи на відсутність фахової підготовки, бібліотекарям наукових бібліотек Львова вдалося налагодити роботу книгозбірень відповідно до засад бібліотекознавства цього періоду.

Г.О. Ліфінцева
/м. Київ/

АНАЛІЗ ПРОЦЕСУ НАВЧАННЯ В СИСТЕМІ ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ ПРАЦІВНИКІВ КУЛЬТУРИ І МИСТЕЦТВ

Визначення шляхів та засобів удосконалення навчального процесу в закладах підвищення кваліфікації кадрів культури і мистецтв, оптимізації управління ним у сучасних умовах неможливе без усвідомлення сутності процесу навчання, зумовленої специфікою як професійної діяльності, так і особливостями тих, хто навчається - тобто дорослих людей з вищою освітою, певним професійним та життєвим досвідом.

Провідна функція будь-якого освітнього закладу - організація процесу навчання, у кінцевому результаті саме вона визначає тип і особливості цього навчального закладу, а відповідно - шляхи управління ним.

---

[1] Боровик Р. Науково-технічній бібліотеці Державного університету “Львівська політехніка” – 150 років // Вузівська бібліотека: Історія. Теорія. Досвід роботи. - Вип.3. - Львів, 1994. - С. 90-96.

[2] ЦДІА України у Львові, ф. 309, оп. 1 од. зб. 21, с. 2; од. зб. 33, с. 26 зв.; Справозданє // Записки Нтш.- Т.Х.- кн. II. - Львів, 1896. - С.1.

[3] В.Дорошенко у Львові // Записки НТШ. - Т. 171. - Львів, 1961. - С.10.

Процес навчання в системі підвищення кваліфікації є складним, багатофункціональним системним явищем, тому визначення його особливостей можливе на основі системного підходу. Системний підхід проявляється у тому, що специфіка складного об'єкта не вичерпується особливостями його складових елементів, а полягає насамперед в особливостях зв'язків та відносин між цими елементами.

Завдання нашого дослідження полягає у вивченні механізму функціонування цього складного об'єкта з метою визначення його особливостей і, відповідно, специфіки організації та шляхів оптимізації управління навчальним процесом в системі підвищення кваліфікації кадрів культури і мистецтв, що забезпечать вдосконалення даного процесу.

Сутність процесу навчання, на думку Ю.К. Бабанського, полягає у цілеспрямованій взаємодії викладача та учнів, яка послідовно змінюється і під час якої вирішуються завдання освіти, виховання й загального розвитку тих, хто навчається. Фактично у цьому визначенні окреслені основні компоненти процесу навчання та основні його функції. Зрозуміло, що стосовно навчання дорослих компоненти і функції означеного процесу мають певні особливості, які потребують детальнішого розгляду.

Навчання є різновидом людської діяльності, яка має двобічний характер. Воно обов'язково передбачає взаємодію того, хто навчає, і того, хто навчається, у специфічних умовах. У найширшому розумінні освітній процес у системі підвищення кваліфікації кадрів культури і мистецтв складається з двох взаємопов'язаних і взаємозумовлених процесів: викладання і навчання. Визначимо особливості кожного з них, спираючись на положення андрагогіки – теорії навчання дорослих.

Процес викладання – це діяльність того, хто навчає у процесі навчання. Особливості навчання дорослих відображені у таких основних положеннях андрагогіки:

- провідна роль у власній освіті належить самому фахівцеві, що навчається;
- навчання повинне виходити з індивідуальних особливостей особистості, відповідати її індивідуальним освітнім потребам та стимулювати зростання цих потреб;
- у процесі навчання слід використовувати внутрішні сили особистості, спиратися на природне прагнення людини до саморозвитку, самовдосконалення, активізувати суб'єктивну сферу фахівця;

➢ навчальний процес відбувається у спільній діяльності тих, хто навчає, з тими, хто навчається і визначає особливості діяльності тих осіб, що здійснюють навчання.

Перш за все слід зазначити, що у системі підвищення кваліфікації значно розширюється коло осіб, які здійснюють процес навчання. Це яскраво видно із деталізованої схеми інформаційного зв'язку у процесі навчання в системі підвищення кваліфікації кадрів культури і мистецтв (рис. 1.)

Означена схема побудована на основі абстрактної схеми зв'язку (запропонованої К.Шеноном у розробленій ним математичній теорії інформації), що складається з шести компонентів: джерела інформації, передавача, лінії зв'язку, приймача, адресата та джерела перешкод.

Деталізація схеми інформаційного зв'язку в процесі навчання у системі підвищення кваліфікації надала нам можливість виявити склад компонентів означеного зв'язку, що зумовлюють особливості процесу викладання й, відповідно, особливості діяльності викладача та його позиції.

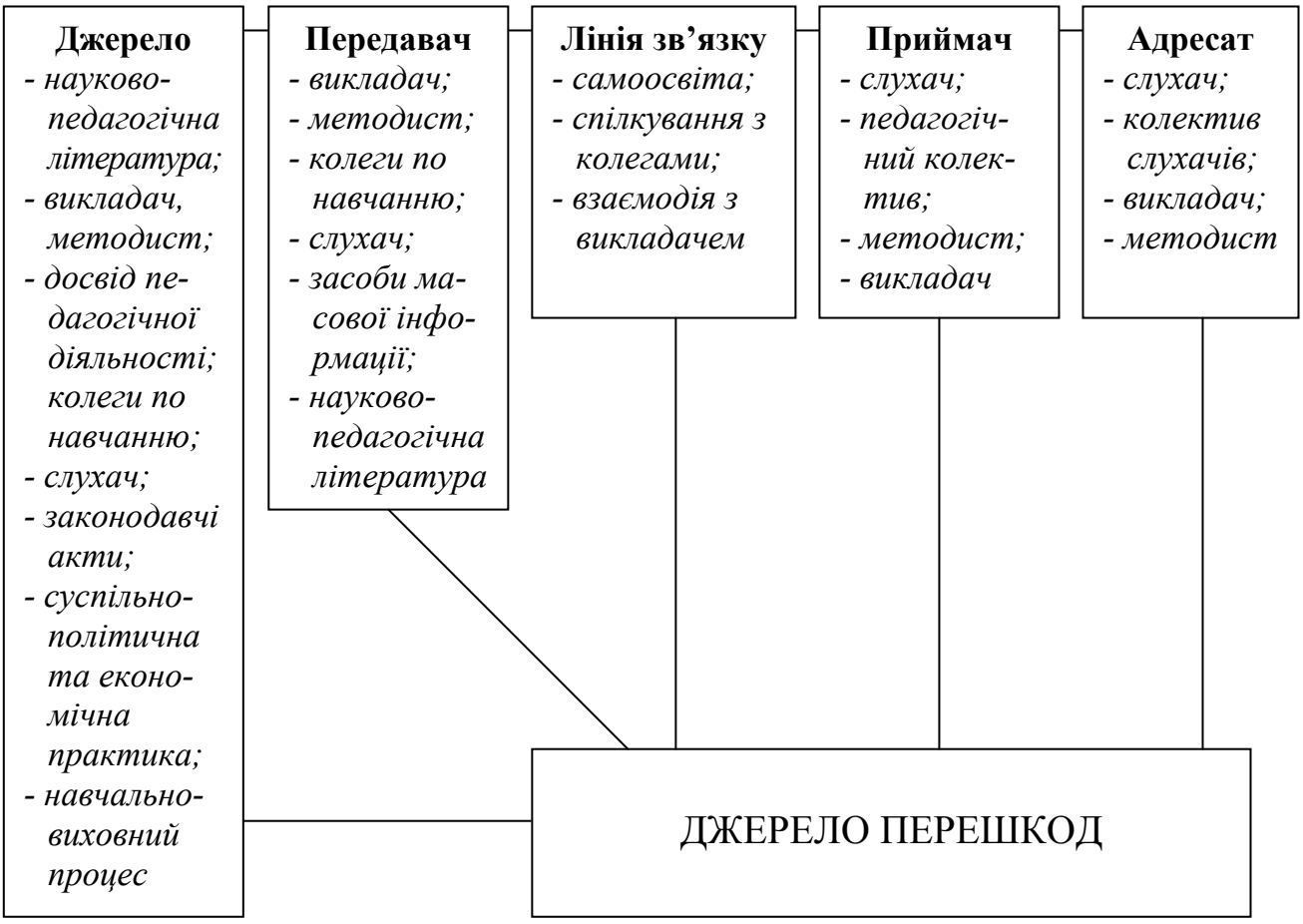

Рис. 1. Схема інформаційного зв'язку у процесі навчання в системі підвищення кваліфікації кадрів культури і мистецтв

Виходячи з цього, основними функціями викладача у процесі навчання стають:

- вироблення нової наукової інформації, цінної для працівників культури і мистецтв, на основі узагальнення та систематизації відомостей з різних галузей знань та досвіду практики, що значно актуалізує науково-дослідну роботу закладів та осередків післядипломної освіти;
- широке ознайомлення слухачів з найбільшою кількістю інформаційних джерел, де можна отримати необхідну інформацію з питань, які цікавлять слухачів, та створення сприятливих умов для доступу і постійного користування означеними джерелами;
- розвиток у слухачів умінь та навичок самостійного пошуку необхідної інформації, її опрацювання та використання у практичній діяльності, а також умінь і навичок користування обчислювальною технікою та сучасними засобами комунікації.

Специфіка інформаційного зв'язку у процесі навчання в системі підвищення кваліфікації полягає ще й у тому, що викладач може ставати не тільки джерелом і носієм інформації, а й приймачем-адресатом, і це значно збагачує характер взаємин учасників процесу навчання.

У будь-якому інформаційному зв'язку суттєвим компонентом є те, як він здійснюється, тобто лінія передавання інформації (лінія зв'язку). У нашому випадку можна говорити, що процес навчання має не одну, а багато ліній зв'язку, завдяки яким інформація, знання доходять й засвоюються приймачем-адресатом. Такий зв'язок можливий в результаті взаємодії з викладачем, де провідна роль належить саме викладачеві (в певних конкретних ситуаціях, як свідчить досвід, така позиція викладача є необхідною й найбільш продуктивною стосовно результатів навчання); може він здійснюватися і внаслідок самостійної роботи слухача, а також самоосвіти. Лінію зв'язку може забезпечити спілкування з колегами по навчальній групі та у лінії взаємодії слухача з викладачем, де провідна роль належить слухачеві.

Н.П. Медвідь,
О.М. Ієвлєв
/м. Львів/

ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ ПІДГОТОВКИ КЕРІВНИКА СИСТЕМИ ОСВІТИ ШЛЯХОМ РОЗРОБКИ ЕТАЛОННОЇ МОДЕЛІ ЙОГО ОСОБИСТОСТІ ТА ГРОМАДСЬКОЇ АТЕСТАЦІЇ РЕЗУЛЬТАТІВ ДІЯЛЬНОСТІ

За умов демократизації суспільства, переходу до ринкової економіки, узаконення різних форм власності відбувається поступове переосмислення вимог до управлінської діяльності керівників системи освіти, яка сьогодні стає не лише управлінською, а й багатофункціональною і послідовною та передбачає ґрунтовні знання з психології управління, менеджменту, маркетингу та т. ін. Тому виникає завдання покращити якість підготовки і перепідготовки керівників системи освіти.

Згідно з вимогами Галузевого стандарту вищої освіти України спеціальності 8.000009 «Управління навчальним закладом» (кваліфікаційний рівень магістр), майбутній фахівець повинен засвоїти курс навчання, бути в змозі в подальшому успішно вирішувати типові задачі професійної, соціально-виробничої і соціально-побутової діяльності та використовувати набуті предметно-практичні, предметно-розумові, знаково-практичні і знаково-розумові вміння.

Сучасні вчені виділяють такі основні області управлінської діяльності керівника: вміння керувати собою, особистісні цінності, особисті цілі, готовність до саморозвитку, здатність вирішувати проблеми, творчо підходити до справи, вміння впливати на людей, розуміння специфіки управлінської праці, здатність формувати колектив співробітників.

В свою чергу, якщо взяти до уваги лідерські якості керівника, то, за Гізелі, йому мають бути притаманні інтелігентність у вербальному і символічному планах, ініціативність, впевненість у собі, прив’язаність до підлеглих (співробітників), рішучість, зрілість та здатність мотивувати оточення.

Отже, успішне опановування управлінської діяльності передбачає не лише наявність професійних знань, вмінь, навичок і досвіду їх практичної реалізації, але й висуває вимоги до особистісних якостей керівника системи освіти.

Оцінка управлінської діяльності керівника загальноосвітнього навчального закладу (ЗНЗ) — це система, яка включає продуману та ефективно взаємодіючу сукупність об'єктів, суб'єктів, предметів, засобів, форм оцінки та спрямована на вирішення конкретних завдань. При цьому зміст і методи оцінки можуть суттєво відрізнятися залежно від того, які конкретні завдання вирішуються за її допомогою.

До таких завдань, зокрема, відносяться: оцінка кандидатів під час призначення на посаду керівника ЗНЗ (зазвичай це - тестування, анкетування, співбесіда, які допомагають виявити особистісні якості і здібності: старанність і ретельність, відповідно до доручень, відповідальність, здібності до навчання, професійні якості та ін.); атестація керівника ЗНЗ (періодична, систематизована оцінка управлінської діяльності щодо відповідності займаній посаді); оцінка ефективності управлінської діяльності для встановлення рівня; оцінка управлінської діяльності керівників ЗНЗ з метою формування резерву кадрів регіональних органів управління освітою; оцінка професійних знань і навичок керівника ЗНЗ для організації системи його подальшого навчання.

Водночас, незважаючи на те, що алгоритми реалізації наведених вище завдань в науковій літературі описані доволі ретельно, на сьогодні немає універсальних критеріїв, що дають змогу з заданою вірогідністю оцінити придатність людини до управлінської діяльності в системі освіти. Тому виникає потреба розробити такі критерії оцінки та здійснити їх практичне впровадження у відповідних нормативно-правових документах (законах, наказах, інструкціях тощо) системи освіти.

Саме такі критерії використовують сьогодні при створенні еталонної моделі, яка визначає вимоги до особистісних і професійних якостей керівника системи освіти; професіограми, яка враховує, окрім того, психофізіологічні якості людини тощо.

Так, розроблена нами еталонна модель особистості керівника навчального закладу включає такі його якості та вміння: професіоналізм, компетентність; справедливість, об’єктивність; вміння спілкуватись, комунікабельність; вміння керувати, маніпулювати; лідерство, авторитетність, вміння переконувати; організаторські здібності тощо. Реалізації цього підходу для побудови еталонних моделей керівників системи освіти різних рівнів ієрархії дасть змогу, на нашу думку, значно покращити якість роботи з їх підготовки і атестації.

Водночас дієвим механізмом оцінки керівника навчального закладу в умовах ринкової економіки і демократизації нашого суспільства може і

має виступати громадська атестація його діяльності. Розробляючи критерії і порядок проведення громадської атестації, слід враховувати, що на її результати можуть впливати суб'єктивні, психологічні відмінності між членами трудового колективу, вміння керівника системи освіти створити власний імідж, потенційні можливості використання опонентами керівника «чорних» піар-технологій.

Отже, впровадження громадської атестації керівників навчальних закладів щодо розвитку професіоналізму їхньої управлінської діяльності зумовлюється об'єктивною потребою реалізації державної політики в галузі освіти.

С.В. Харченко
/м. Київ/

ЛІНГВІСТИЧНІ ОСНОВИ ДОКУМЕНТОЗНАВСТВА ЯК НАВЧАЛЬНА ДИСЦИПЛІНА І СТИЛІСТИЧНА ПРОБЛЕМА

Процес оформлення наукового знання в інформаційний, аналітичний чи будь-який інший документ передбачає досить високий ступінь володіння мовою, її засобами, оскільки правильність повідомлення визначається не тільки дотриманням загальнолітературних норм, але й сферою використання, і ситуацією спілкування. Під час підготовлення документів потрібно творчо вибирати й оцінювати відомості (семантична інформація), а також ретельно вибирати відповідно до змісту мовні засоби, враховуючи стильові особливості тексту, а також жанрову своєрідність документа. Незаперечно, що саме з цією метою до навчальних планів спеціальності 6.020105 „Документознавство та інформаційна діяльність” уведена дисципліна „Лінгвістичні основи документознавства”.

Відповідно до галузевого стандарту вищої освіти з напряму підготовки 0201 „Культура” ця дисципліна покликана навчити студентів укладати та редагувати тексти службових документів з урахуванням вимог офіційно-ділового стилю української мови, а також виробити в них навички лінгвістичного аналізу тексту документа. Цієї мети можна досягнути, на думку укладачів галузевого стандарту, вивченням таких тем, як поняття комунікації; мова як засіб спілкування; літературна мова, її ознаки, функції; мовна норма; стилістична диференціація мови; особливості офіційно-ділового стилю мови; документ, службовий документ, вимоги до

документів; лексичні засоби офіційно-ділового стилю; специфіка фразеології документів; граматичні особливості ділових паперів; синтаксична правильність мови документа; основи редагування.

Поверхневий аналіз запропонованих тем засвідчує той факт, що до колективу розробників не залучені мовники, інакше б анотація дисципліни не містила дві безпосередньо пов'язані між собою теми: „Граматичні особливості ділових паперів" і „Синтаксична правильність мови документа", – адже синтаксис, як і морфологія" є складовою граматики. Тому логічно було б виділяти теми „Морфологічні особливості ділових паперів" і „Особливості офіційно-ділового стилю на синтаксичному рівні". Крім названих тем, доцільно ввести у програму дисципліни „Лінгвістичні основи документознавства" теми „Орфографічні норми", „Особливості пунктуації у різних видах текстів документів". Темі „Акцентні та орфоепічні норми сучасної української літературної мови" теж варто приділити увагу під час вивчення цієї дисципліни. Хоча більшість документів оформлюється на паперовому чи магнітному носіях, проте документознавцям доводиться готувати документи, які потрібно їм або іншим особам виголошувати (як, скажімо, доповіді, виступи, повідомлення, звіт тощо), і, як засвідчує практика, без помилок не обходиться. Найчастіше помиляються а) у наголошуванні власних назв, спеціальних термінів або рідковживаних номенклатур, числівників; б) під час прочитання абревіатур, іншомовних неперекладених слів (антропоніми, фірмоніми, номенклатури тощо), а також не звертають уваги на евфонічність мовлення (організації і установи – збіг трьох голосних, правильно – організації та/й установи).

Однак, лінгвістичні основи (аспекти) документознавства є й стилістичною проблемою. Помилки, яких допускаються в наукових та офіційно-ділових текстах, стосуються усіх мовних рівнів (фонетичного, лексичного, морфологічного, синтаксичного). Така ситуація сформувалася під дією як об'єктивних факторів (екстралінгвальні (насамперед історичні) й інтралінгвальні чинники), так і суб'єктивних (існує думка, що правильність усного чи писемного мовлення – примхи філологів).

Стилістична невправність наукових текстів документознавчого спрямування й офіційно-ділових текстів найчастіше виявляється на рівні слова. Створюючи документ, потрібно досить уважно ставитися до використовуваних слів, щоб автоматично не створити словосполучення, які не відповідають нормам мови, або ж є алогічними. Наприклад: подія відбулася, виконувати мету, створити випадок, встановити досягнення, відновлення руйнування, здійснювана подія. Причиною появи таких словосполучень,

вважається, є прагнення авторів у якийсь спосіб оновити звичні словосполучення, урізноманітнити мовлення, проте ефект протилежний.

Якщо в автора недостатній словниковий запас, а отже, не вистачає для слів для точного й конкретного висловлення думки, то найчастіше слова „нанизуються” майже довільно: в якомусь загальному, приблизному або й неточному значенні. Наприклад: Для забезпечення нормального шва потрібно, щоб попередньо було здійснено відповідну обробку поверхонь для зварювання. Правильно: Щоб отримати рівний і міцний шов, потрібно ретельно зачистити зварювальні поверхні.

З метою полегшення і прискорення сприйняття тексту перевага повинна надаватися власним словам і термінам, замість активізація, ідентичний, інгредієнти, резюмувати рекомендується посилення; однаковий, тотожний, такий самий; складові; підводити підсумки.

Досить уважно слід використовувати пароніми, оскільки вживання одного слова замість іншого не забезпечує дотримання вимог до інформації. Не можна використовувати інформаційний у значенні інформативний; документальний у значенні документний, документаційний та ін.

Таким чином, уведення до навчальних планів дисципліни „Лінгвістичні основи документознавства” доцільне й умотивоване, хоча її тематичне наповнення й потребує деякого доопрацювання. А таке всебічне тематичне охоплення сприятиме повній і (сподіваємось!) якісній підготовці фахівців-документознавців.

В.В. Рудюк
/м. Київ/

СТРУКТУРА І ЗМІСТ НАВЧАЛЬНОГО КУРСУ «ЕЛЕКТРОННЕ ДОКУМЕНТОЗНАВСТВО»

Самостійність електронного документознавства як наукової дисципліни підтверджується низкою відповідних ознак і визнається незаперечною, його приналежність до дисциплін документознавчого циклу очевидна. [1, 2] На підставі цього самостійний навчальний курс під назвою «електронне документознавство» розроблений, вдосконалюється і читається на кафедрі документальних комунікацій Інституту державного управління та інформаційної діяльності ДАКККіМ на освітньо-кваліфікаційному рівні «спеціаліст», «магістр».

За основу визначення структури курсу взято висновки щодо предмету та актуальної проблематики досліджень електронного документознавства. [1] Предмет дисципліни – електронний документ у документній інфраструктурі суспільства. Проблеми, що підлягають вивченню в рамках курсу, - теоретико-методичні, організаційно-технологічні і правові засади формування системи електронної документації; функції, ознаки і властивості електронних документів; уніфікація і стандартизація електронно-документаційних процесів та управління ними; розробка і реалізація новітніх технологій у документній інфраструктурі, можливості мережі Інтернет у забезпеченні доступності електронних документів та ін.

Для змістовного наповнення навчального курсу «електронне документознавство» нами використовуються різні підходи – залежно від форми навчання і тривалості курсу, від рівня підготовки слухачів (з досвідом практичної роботи або без досвіду), від спеціалізації академічної групи.

Так, для загального ознайомлення з предметом можна скористатися рекомендаціями щодо змісту навчальних курсів «документознавство», «загальне документознавство». [3, 4] Відповідно до них вивченню підлягають розвиток документів на електронних носіях інформації; історія формування і місце електронного документознавства серед суміжних документознавчих дисциплін; нормативна база електронної документації; теоретичні основи електронного документознавства, дослідження подібної тематики за кордоном; технології електронної документації; класифікаційні ознаки і можливості класифікації електронних документів тощо.

З метою більш детального ознайомлення слухачів курсу з вимогами і напрямками електронно-документаційної діяльності вважаємо за доцільне скористатися сучасними кваліфікаційними вимогами до фахівців у сфері керування документаційними процесами: знання стандартів і законодавчих вимог створення, зберігання, доступу до документів; вміння аналізувати функції установи – утворювача документних фондів і встановлювати стратегію керування документаційними процесами, спрямовану на створення повних, точних, достовірних документів, контроль за ними і гарантування їх збереженості; надання доступу і можливості користування документами; знання і навички експертизи цінності документів, їх передавання в архів або вилучення з архіву згідно з архівними стандартами і процедурами. [5]

Для поглибленого вивчення явищ і процесів електронної документації ми використовуємо розшифровку поняття «документні технології», котре охоплює: створення електронних документів (вивчення програмно-

технічних засобів, шаблонів і форм документів), уведення документів у діловодний процес (технології і способи оцифровування, імпортування файлів, архівації даних та ін.), облік документів (принципи і способи класифікування, реєстрації, індексування), керування документами (класи і властивості автоматизованих документаційних систем, можливості використання документних баз даних), підготовка документів до використання (способи і засоби конвертування), надання документів (розміщення в електронних ресурсах, доступ, пересилання, оцінка ефективності електронного документообігу), захист документів (технології електронного підпису, кодування, технічні засоби захисту даних і систем електронного документообігу), зберігання (електронна архівація, перенесення інформації на модернізовані носії тощо). [6]

Сучасна інформаційно-документаційна діяльність не обмежується виключно професійними знаннями і навичками. Принципи підготовки фахівців, що працюють з електронною інформацією і документами, ще на початку 1970-х було сформульовано так: нарівні з компетентністю в оцінці, виборі і використанні систем і документно-інформаційних баз даних, впевненою навігацією в електронних ресурсах, загальними навичками використання електронних документів значну роль відіграє здатність задовольняти специфічні потреби клієнтів, комунікабельність, придатність до відповідальної командної роботи, здібності у сфері менеджменту. [7] Окрім того, ці вимоги передбачають активне використання інформаційних технологій в процесі навчання документознавців – зокрема організацію ресурсу для зберігання і доступу до навчальних матеріалів, робочих документів, фахових публікацій, дипломних робіт тощо. Нині відбувається селекція вітчизняних і закордонних джерел регулярного надходження потрібної інформації в електронній формі і накопичення матеріалів, у перспективі - створення електронного ресурсу, придатного для активного використання в рамках навчального курсу «електронне документознавство».

Література:

1. Слободяник М. Структура сучасного документознавства // Вісн. Кн. палати. - 2003. - № 4.

2. Швецова-Водка Г. Структура документознавства і його місце серед суміжних наукових дисциплін // Студії з арх.. справи та документознавства. – 2004. - №12.

3. Документознавство: Робоча програма для студентів спеціальності 7.020105 «Документознавство та інформаційна діяльність» / Укл. М.С.Слободяник. – К.: ДАК-ККіМ, 2003.

4. Загальне документознавство: Програма курсу для студентів спеціальності 7.020105 «Документознавство та інформаційна діяльність» / Укл. С.Г.Кулешов. – К.: ДАКККіМ, 2002.

5. Антоненко І. Кваліфікаційні вимоги до фахівців у сфері керування документаційними процесами (досвід Австралії) // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. - К., 2006. - Т. 3.

6. Dokumenten-Technologien. http://de.wikipedia.org/wiki/Dokumenten-Technologien.

7. Chmielus, C. Perspektiven der Ausbildung in den Informationsberufen // Bibliotheksdienst. – 1996, H. 11.

О. Ю. Мар'їна

/м. Харків/

СТАНОВЛЕННЯ ПРОФЕСІЇ ІНФОРМАЦІЙНОГО ЛОГІСТА НА РИНКУ ПРАЦІ

Дедалі частіше на ринку праці зустрічається відносно нова вакансія логіста. Підготовка цих фахівців у ХДАК здійснюється у межах спеціальності «Документознавство та інформаційна діяльність».

Ця спеціалізація спрямована на підготовку фахівців, професійна діяльність яких складається зі створення, пошуку, оброблення, збереження та використання різних видів джерел інформації. Вона передбачає вміння впроваджувати та вести в автоматизованному режимі системи ділової документації, формувати електронні архіви, знання методів аналізу та синтезу, організації інформаційного забезпечення будь–якого виду управлінської діяльності. Крім цього, потрібно особливо відзначити високий рівень володіння теорією інформаційного менеджменту та маркетингу. Спеціалісти в галузі документознавства успішно виконувати професійну організаційну, аналітико–діагностичну, проектно–дослідницьку та консультаційну роботу.

Професійні обов'язки логіста спрямовані на використання інформації як стратегічного ресурсу в розвитку підприємства, організацію ефективної роботи служб інформаційних технологій на підприємстві, участь в управлінні діяльністю професійних організацій сфери інформаційного бізнесу. При цьому перед логістом виникає завдання не вирішення проблем та конфліктних ситуацій, а їх аналізу та перерозподілу між службами підприємства; не заглиблення в багаточисленні, іноді - суто технічні деталі процесу здійснення певного замовлення, а координація

збільшених блоків завдань, тому що служба логістики не повинна виконувати функції інших підрозділів підприємства.

Для ефективного вірішення логістичних завдань необхідно мати доступ до усіх видів та рівнів інформації. Виконання посадових обов'язків логіста неможливе без попередньої підготовки в сфері інформаційно–комунікаційної діяльності.

Одним з найголовніших завдань специаліста з логістики є визначення можливих засобів та методів реагування на фактори впливу зовнішнього середовища: політичні, економічні, правові, технічні, технологічні, соціальні, екологічні.

Головне завдання спеціаліста–логіста - аналіз ситуації, з'ясування інтересів кожної ланки ланцюга «виробництво–споживач» та координація їх діяльності. Мета логіста в даному випадку — організувати повний маршрут просування окремого замовлення таким чином, щоб мінімізувати витрати на кожній ланці цього логістичного ланцюга. Однак досягнення зазначеної мети неможливе без відповідного інформаційного супроводження логістичного процесу, створення інформаційних систем, проектування та використання баз даних, довершення засобів передачі інформації, що цілком відповідає кваліфікації документознавця–інформаціолога.

Документознавча освіта орієнтована на сучасні концепції глобальної інформатизації суспільства та формування аналітичного ситуаційного мислення. Підготовка документознавців здійснюється на сучасній компьютерній базі з використанням ресурсів Інтернет, що дає змогу на практиці опанувати методи автоматизованої аналітико–синтетичної обробки документів, а також здобути навички пошуку релевантної інформації в різних банках даних. Закріпленню отриманих теоретичних та практичних навичок документознавця сприяє виробнича практика в інформаційних та аналітичних центрах, книговидавничих фірмах, рекламних агенствах, відділах маркетингової інформації підприємств всіх форм власності, в службах документаційного забезпечення органів державної влади та комерційних структур.

Г.П. Пирожков
/г. Тамбов/

КРАЕВЕДЧЕСКОЕ ОБРАЗОВАНИЕ В СИСТЕМЕ КУЛЬТУРОЛОГИЧЕСКОЙ ПОДГОТОВКИ СПЕЦИАЛИСТА

Совершенствование системы образования в России, определенное Федеральным законом и Национальным проектом, неразрывно связано с процессом гуманитарной подготовки будущего специалиста. В комплексе гуманитарных дисциплин активно развивается культурология, органично соединяющая историю культуры и современные тенденции социокультурного развития общества в условиях глобализации и модернизации, становления информационной цивилизации.

Сущность «кризисных» явлений в образовании кроется не только в экономике, социальной сфере, но, прежде всего, – в противостоянии мировоззренческих концепций, в том числе в области обществоведения, и в науках естественных, и в педагогике, хотя ее интегративный статус скорее осложняет задачу выработки приемлемой перспективы образования, чем способствует ее разрешению.

Анализ краеведческого образования как в России, так и на постсоветском пространстве показывает: при обучении краеведению в массе своей используются традиционные подходы, что активно влияет на содержание дидактических и воспитательных концепций противоборствующих научных школ. Поэтому при определении содержания краеведческого образования в основу положено традиционное понимание образования как совокупности систематизированных знаний, умений и навыков. Мы исходим из того, что, если отбросить во многом политизированные рассуждения вокруг реформ образования, станет очевидным: в отечественной педагогической науке чего-то более фундаментального и существенного по сравнению с советским временем пока не создано; за инновации часто выдаются вариации забытого или заграничные образцы. Чтобы проверить, приживутся ли они в нашем образовании, нужно время.

Объединив разноплановые (порой противоречивые) характеристики, данные сегодня образованию в контексте культуры ведущими специалистами, приходим к выводу: образование – это процесс совместного движения учителя и ученика к целям, опосредованным культурным содержанием и методами его усвоения и совершаемого в социокультурной сфере; образование направлено на формирование базовой культуры личности –

совокупности качеств и ценностей, позволяющих человеку развиваться в гармонии с общественной культурой; в результате личность становится способной к сознательному строительству жизненной среды, разумных отношений с природой, людьми, государством; образование - это процесс формирования духовных потребностей человека в непрерывном расширении своего культурного тезауруса, в непрекращающемся духовном обогащении.

Перечисленные утверждения способствуют более глубокому уяснению культурологических подходов к организации краеведческого образования, показу опыта его использования как составляющей культурологической подготовки специалиста. Именно анализу новшеств, порожденных современными явлениями и обстоятельствами, важно уделять пристальное внимание, рассматривая краеведческое образование как процесс развития и саморазвития личности, тесно связывая его содержание с освоением социально значимого опыта, накопленного жителями территорий. В определении «краеведческое образование» мы подчеркиваем не только культуроформирующую роль краеведения в качестве одной из практик освоения культурного и природного наследия данного региона, но и указываем на воплощение этого опыта через диалог культур в творческой деятельности и эмоционально-ценностном отношении к природе, обществу, государству. В этом мы видим необходимое условие сохранения материальной и духовной культуры.

Более того, через краеведческое образование - в силу комплексности краеведческого знания и благодаря вековому опыту адаптации молодых поколений россиян через краеведение - успешно решаются многие воспитательные задачи, лучше видится проблематика природы, бытия и человека в контексте культуры, что повышает роль обучения краеведению в становлении молодого человека и как профессионала, и как гражданина.

А.В. Святненко
/м. Київ/

ДУХОВНІ УЧИЛИЩА ПРАВОБЕРЕЖНОЇ УКРАЇНИ ПРАВОСЛАВНОГО ВІДОМСТВА У ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ XIX СТ.

З входженням Правобережної України до складу Росії перед церковною ієрархією постала проблема забезпечення приходів православними священиками. Духівництво того часу було нечисленне і, головне, недостатньо підготовлене для місіонерської діяльності. Отримавши переважно домашню освіту і набувши професійного досвіду від своїх батьків – священиків, вони не були переконливими у пастирській діяльності, не могли гідно полемізувати з католиками та уніатами, а відтак – гальмували процес навернення населення до благочестя.

Підготовка нижчих кадрів духовенства та надання початкової освіти майбутнім семінаристам розпочалася із становлення мережі повітових та парафіяльних училищ. Спочатку ці навчальні заклади існували при семінаріях: Волинській, Подільській, пізніше Київській. Поступово їх кількість збільшувалася. Ініціаторами заснування духовних училищ виступали єпархіальні єпископи і повітове духовенство. Так, за аргументованим поданням до Синоду єпископа Стефана у 1819 р. на Волині було відкрито три приходських училища: в м. Ковелі, с. Загайцях Кременецького повіту, с. Клинці Овруцького повіту. [1] В Київській єпархії, окрім запланованих в Богуславі і Черкасах, на прохання місцевого духовенства було додатково відкрито училище в Умані. Подібні звернення духовенства Таращі, Паволочі, Василькова з різних причин не були задовільнені. [2] Виникнення у 1814 р. на Поділлі двох духовних училищ відбулося завдяки наполегливості єпископа Іоанікія. Парафіяльне духовне училище в с. Привороття Подільської єпархії було відкрито на власні кошти єпископа. [3]

Станом на 1840-й рік на Правобережній Україні функціонувало 12 повітових і 16 парафіяльних училищ. З них 10 - в Київській губернії, 8 - у Подільській і 10 - у Волинській. В них навчалося відповідно 1158, 864 і 824 особи. [4]

У перші роки існування до училищ зараховували не тільки дітей духовенства, а й дворян, міщан, купців. Так, у Києво-Подільському духовному училищі у 1822 р. із 402 учнів 74 належали до інших станів. [5] Надавалися тут місця й дітям уніатів і католиків, навчалися болгари, серби, чорногорці. З часом ця практика забороняється єпархіальною владою че-

рез збільшення попиту на отримання освіти серед дітей православних священно- і церковнослужителів.

Викладацький склад училищ формувався спочатку із дяків і паламарів, згодом - з місцевих священиків та випускників і студентів старших класів семінарій, які мали добрі успіхи у навчанні. Наглядачами училищ призначалися особи з вищою академічною освітою. На них покладалося внутрішнє керівництво училищами. Зовнішнє керівництво здійснювалося єпархіальним семінарським правлінням.

Щоб охопити навчанням якомога більше дітей духівництва, вживалися спеціальні заходи. Благочинні вели облік синів священиків та причетників із зазначенням їх віку; батьків, діти яких досягли 6–8-річного віку, зобов'язували записувати їх на навчання. За невиконання цього розпорядження накладався штраф. Ефективні наслідки для поширення освіти серед духівництва мав указ, який забороняв займати священно- і церковні посади особам без свідоцтва про закінчення навчального закладу.

Парафіяльні училища були двокласні, в кожному класі навчання тривало два роки. Вивчали: скорочений катехізис, правопис, російську граматику, арифметику, географію, чистописання, грецьку мову, спів. [6] Здібні учні мали можливість перебувати по одному року в кожному класі і переводилися до повітового училища.

Повітові училища були чотирикласні, поділялися на нижчі і вищі відділення. Навчання відбувалося за загальною програмою для всіх духовних училищ імперії. Предмети, які в них викладалися, співпадали з навчальними планами семінарій. Підвищена увага приділялася вивченню латинської мови.

Успішність навчання учнів перевірялася на екзаменах. Вони проводилися урочисто, запрошувалися представники семінарського правління, часто присутніми були єпископи. Учнів, що не виконували навчальну програму, відраховували з училищ або позбавляли казенного утримання. Так, із Богуславського повітового училища у 1827р. через неуспішність у навчанні було відраховано 20 учнів, 5 - із парафіяльного. [7]

Частина сиріт і бідних учнів навчалася казенним або напівказенним коштом. Через подання єпархіальних властей до комісії духовних училищ сума утримання і штат пільгових учнів збільшувалася. За дозволом училищного керівництва чисельність безоплатних учнів була набагато більшою за встановлену. Вони утримувалися за рахунок благодійних внесків духовенства. Так, Києво-Печерська Лавра сплачувала за навчання двох учнів, перераховуючи щороку до Києво-Подільського училища 80

рублів асигнаціями на кожного. Двох осіб утримував своїм коштом Видубицький монастир. Постійні пожертви надходили від єпископів і простих священиків.

Отже, духовні училища стали поширеним явищем на Правобережній Україні. Вони мали однакові вади і проблеми: відсутність власного приміщення для навчання, незабезпеченість училищ необхідним обладнанням, а учнів - підручниками, низький освітній рівень викладачів, жебрацьке утримання казенних і напівказенних бурсаків. Розуміючи важливість і необхідність мати освічені священицькі кадри в своїх єпархіях, владики, члени семінарських правлінь, пересічні священики докладали чимало зусиль для заснування і функціонування початкових духовних училищ.

Література:

1. Теодорович Н.И. Волынская духовная семинария. - Почаев, 1901. – С. 74.

2. Краткий исторический очерк Киево-подольского уездно-приходского духовного училища после его открытия 1817 г. до нашего времени // Киевские епархиальные ведомости. – 1878. - № 13. – С. 379-380.

3. Філінюк А.Г. Освіта Поділля на рубежі XVIII-XIX ст. / Освіта, наука і культура на Поділлі. - Кам'янець-Подільський. - 1998. – С. 71.

4. Извлечение из отчета обер-прокурора Св. Синода за 1840 г. – СПб, - 1841. – С. 59.

5. Краткий исторический очерк Киево-подольского уездно-приходского духовного училища после его открытия 1817 г. до нашего времени // Киевские епархиальные ведомости. – 1878. - № 13. – С. 383.

6. Рожко В.Є. Духовні православні освітні заклади Волині Х-ХХ ст.: Історико-краєзнавчий нарис. – Луцьк, - 2002. – С. 102.

7. Богуславское уездно-приходское училище в пятидесятилетний период его существования // Киевские епархиальные ведомости. – 1868. - № 11. – С. 6.

М.І Пальчук
/м. Сімферополь/

АДАПТАЦІЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ В ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ОСВІТНІЙ ПРОСТІР

У системі освіти України за останні роки під впливом зовнішніх чинників відбулися суттєві зміни. Одна з найпомітніших – це поява ринку освітніх послуг та ринку праці.

Сьогодні професійна освіта України активно реалізує положення Болонської декларації і визначені основні пріоритети її розвитку, вищі професійні училища постійно розширюють спектр освітянських послуг, стають багатопрофільними, що надає можливість молоді здобути повну загальну освіту, робочу професію та кваліфікацію молодшого спеціаліста.

Нарівні з тим, виникає багато проблемних питань. Це, зокрема, розробка нового Переліку спеціальностей, за якими проводиться підготовка молодших спеціалістів. Наразі ми маємо Перелік з найбільшою в Європі кількістю спеціальностей (276). Враховуючи сучасні завдання, кількість спеціальностей має бути приведена у відповідність до чинного Класифікатора професій та Європейських кваліфікаційних документів на основі довгострокового прогнозування потреб ринку праці у відповідних фахівцях.

Багато проблем модернізації професійної освіти в Україні можуть бути вирішені з використанням досвіду європейської профосвіти. Серед найважливіших завдань навчального процесу є формування професійної мобільності, здатності до гнучких змін видів діяльності, вміння переучуватися та самонавчатися у відповідності з ринковими потребами.

Однією з основних вимог адаптації професійної освіти України в європейський освітній простір є мобільність учасників освітньої системи: студентів, викладачів і науковців. Для цього необхідно змінити філософію навчання та викладання, впроваджувати орієнтовані на студента підходи до викладання, тобто перейти від стратегії викладання до стратегії навчання, до використання педагогічних технологій, спрямованих на заохочення до набуття самостійних знань та здійснення наукових досліджень студентами.

Разом з тим, необхідною умовою Болонського процесу є принцип “освіта через усе життя”, який може бути реалізований сприянням розвитку глобального інноваційного суспільства, що базується на “трикутнику знань: освіта – дослідження - інновації”.

Найважливіша особливість сучасного етапу розвитку професійної освіти - в тому, що вона не може обмежуватися своєю попередньою функцією інфраструктури економіки, яка відтворює необхідний об'єм робочої сили. Притаманна ринковим відносинам динаміка розвитку виробництва потребує надання професійній освіті певної якості, ефективності, гнучкості та її органічної інтеграції в економіку, орієнтації на постійні зміни між попитом і пропонуванням кадрів.

Українське суспільство вже звикло до того, що випускник навчального закладу – це "напівфабрикат, який стає готовим "продуктом", лише долучившись до реальної професійної діяльності". У зв'язку з цим усвідомлюється необхідність навіть сформованому спеціалісту докорінним чином оновлювати знання та змінювати сферу професійної діяльності декілька разів протягом життя. І тут необхідно використовувати досвід європейських країн в організації освіти через усе життя ("long life education") як єдиної можливості бути потрібним за будь-яких соціально-економічних умов. Кваліфікація, здобута раніше, повинна бути приведена у відповідність до мінливих кваліфікаційних вимог або доведена до рівня, потрібного для роботи за новою професією, новим видом трудової діяльності. Ринкова економіка потребує також постійної оперативної підготовки кадрів за новими професіями, яких раніше не було.

Європейський вимір освіти – це не лише специфічна педагогічна категорія, це передусім один із функціональних пріоритетів країн Європейського Союзу (ЄС).

В ринкових умовах система професійної освіти в європейських країнах демонструє життєстійкість, адаптованість, усталеність до соціальність змін.

Темпи розвитку сучасної економіки, науки та інформаційних технологій висувають проблему пошуку в системі професійної освіти нових підходів до організації роботи в галузі перепідготовки й підвищення кваліфікації, а також додаткової професійної освіти студентів з метою підвищення їх конкурентоздатності та потрібності на ринку праці. Не менш важливою є проблема перепідготовки педагогічних і управлінських кадрів сфери освіти.

В країнах ЄС діє принцип субсидіарності, який означає, що кожна країна ЄС несе повну відповідальність за організацію своєї системи освіти, фахову виучку та зміст навчання. Тож, відповідно, ЄС не прагне розробляти спільну освітню політику, проте сприяє розвиткові якісної освіти шляхом заохочення співпраці країн–членів і, в разі потреби, підтримки та

доповнення їхньої діяльності. Пріоритетною метою ЄС є розвиток загальноєвропейського виміру освіти, сприяння мобільності та налагодженню зв'язків між університетами і школами Європи.

Одним з найважливіших завдань можна вважати наближення світоглядних позицій викладачів і студентів до європейської ментальності. Важливо закріпити у свідомості молоді думку щодо безперервності процесу освіти як одного з найважливіших чинників конкурентоспроможності, самодостатності в постійно змінюваному світі.

Незважаючи на зміну теорії навчання та практики, перегляд традиційних позицій у зв'язку із зростаючим обсягом знань та інформації, основним напрямом педагогічної діяльності залишається перехід від інформаційно-технічного навчання до розвитку особистості.

КНИГОЗНАВСТВО ТА КНИГОВИДАВНИЧА СПРАВА

І.В. Тимошенко
/м. Київ/

ОСНОВНІ НАПРЯМИ РОЗВИТКУ КНИГОЗНАВСТВА В УКРАЇНІ У 60-80-ті РОКИ XX ст.

Для розвитку книгознавства як науки в Україні у 60-80-х рр. XX ст. характерними були такі напрями: теоретичний, історико-книгознавчий та бібліографічний.

У формуванні теоретичних засад книгознавчої науки непересічне значення мало визначення, вміщене у 6 т. Української Радянської енциклопедії, що побачив світ у 1961 р. Автор енциклопедичної статті Ф. Максименко, відомий бібліограф і книгознавець, зазначає: книгознавство „у вузькому розумінні – наука, що охоплює загальні питання теорії й історії книги, вивчає книгу (рукописну, друковану та ін.) як предмет і пам'ятку матеріальної культури людства, її соціальну роль як засіб людського спілкування. У широкому розумінні книгознавство – комплекс окремих галузей знань, предметом яких є книга (написана, надрукована та ін.) в різних моментах її створення. Зокрема, до книгознавства належать історія, економіка й статистика книги, вивчення преси та ті галузі знань, що зв'язані з виробництвом книги (методика авторської праці, редагування книги, видавнича справа, мистецтво оформлення книги, поліграфія), з її розповсюдженням (книготоргівля, бібліотечна справа), описом і аналізом книг (бібліографія), їх використанням (методика роботи над книгою). У цьому розумінні книгознавство аналогічне таким збірним поняттям, як „природознавство", „техніка", „медицина". Книгознавчі дисципліни розглядають книгу в історичному, теоретичному й практичному аспектах". Проте на той час це визначення не привернуло значної уваги науковців.

В Радянському Союзі тільки у 70-ті рр. XX ст. почали досліджувати сутність книгознавства і сформулювали подвійний підхід до визначення книгознавства: як комплексної суспільної науки та як комплексу відносно самостійних дисциплін книгознавчого циклу. До універсальної „Большой

Советской Энциклопедии” визначення книгознавства як науки було включено у 1973 р.

У 1970-ті рр. розпочинаються плідні дослідження проблем типології книги Г.Швецової-Водки. Підсумовує книгознавчу наукову діяльність вітчизняних науковців М.Рудь у статті „Проблеми книгознавства в працях вчених України”.

Історико-книгознавчий напрям притаманний значній частині досліджень української книги і друкарства цього періоду. У зв’язку із відзначенням 400-річного ювілею книгодрукування, українські науковці звернулися до вивчення передумов та витоків становлення книгодрукування в українських землях, опрацьовували репертуар книг кириличного друку XVI-XVIII ст. (Я.Ісаєвич, Г.Коляда, П.Попов), розкривали своєрідність та неповторність мистецького оформлення національної рукописної і друкованої книги (Я.Запаско, М.Макаренко, О.Овдієнко). Українська книга XIX - початку XX ст. була представлена у роботах О.Дея, С.Петрова. Досить велика питома вага належить публікаціям, що відображають значення творів основоположників марксизму–ленінізму, різні аспекти функціонування радянської книги в республіці (Й.Багмут, Л.Гольденберг, Л.Коломійченко, О. Молодчиков, Т.Скрипник).

Бібліографічні здобутки цього періоду представлені каталогами стародруків певного історичного періоду та каталогами колекцій книг бібліотек і музеїв Києва, Львова, Харкова, Ужгорода. Виходять ґрунтовні покажчики творів письменників, краєзнавчі та літературні бібліографії, харківським вченим І.Корнейчиком написана узагальнююча праця з історії бібліографії в Україні, вийшла робота М.Гуменюка „Українські бібліографи XIX - початку XX ст.”. Водночас відчувалася відсутність бібліографічного репертуару української книги, створення якого гальмувалося низкою цензурних обмежень.

Таким чином, становлення багатовекторних книгознавчих досліджень у цей період стало підґрунтям для формування книгознавства як міжгалузевого комплексу наук у 90-ті роки XX ст.

Л.М. Зеленська
/м. Київ/

ПРІОРИТЕТНІ ЗАВДАННЯ В ГАЛУЗІ ДОСЛІДЖЕННЯ МУЗИЧНОЇ ПРЕСИ

На сьогодні немає ґрунтовних і системних досліджень, об'єктом яких є музична переса. Маємо лише поодинокі публікації з цієї проблематики (П. Козицький, М. Черепанин), а відтак залишається недослідженим величезний пласт, що складає яскраву сторінку національної культури.

У монографії А. Животка "Історія української преси" та дослідженнях К. Костіва подано та обґрунтовано тематично-змістову класифікацію української преси, де поміж інших груп часописів вирізнено й музичні. Така специфікація преси універсальна і на думку іншого українського пресознавця М. Романюка. Якщо аналіз музичної преси в початковий період становлення, тобто з останніх десятиліть XIX ст., свідчить, що вона більше підпадає під визначення часописів літературно-мистецького спрямування, то вже на поч. XX ст. з'являються власне музичні часописи, в яких тематика, зміст, коло читачів та основні завдання чітко виражені і сформовані.

Визначаючи музичну пресу як об'єкт історико-книгознавчого дослідження, маємо на увазі українські спеціальні і масові (фахові музикознавчі, музично-етнографічні, музично-популярні, музично-просвітницькіта, для дітей ін.) періодичні видання від часу їх виникнення до сьогодні.

Серед пріоритетних напрямів дослідження музичної преси, на нашу думку, доцільно визначити такі.

1. Передусім - вироблення спільних підходів, методологічних принципів і нових критеріїв дослідження музичної періодики, в основі яких мають бути фундаментальні теоретичні уявлення про музичну культуру і діяльність, пов'язану з її популяризацією засобами преси, як соціальну систему виробництва і поширення знань, включених у сферу національної культури. Це надасть можливість науково, об'єктивно і комплексно відобразити чинники та фактори впливу на становлення і розвиток музичної преси на різних історичних етапах, враховуючи історичні реалії, нерівномірність соціокультурних і економічних умов, творчого потенціалу, музичних традицій, мистецького життя, запитів та культурного рівня різних регіонів України, що врешті визначило регіональні та загальнонаціональні особливості вітчизняної музичної преси.

2. Дослідження діяльності, пов'язаної з виданням музичної періодики, а також бібліографування українських друків. В контексті цієї роботи - створення повного репертуару української музичної преси як складової вітчизняної періодики, одне з головних і найбільш складних завдань, оскільки великі обсяги періодичних видань охоплюють тривалий історичний період: від останніх десятиліть XIX століття до сьогодення.

3. Вивчення специфіки музичної преси на різних етапах розвитку, що було зумовлено передусім історичними реаліями: функціонуванням в умовах відсутності в Україні власної державності, цензурних обмежень (наприклад, наприкінці XIX – на початку XX ст.); ідеологічним втручанням у видавничий і творчий процес в радянський період. В сучасних умовах становлення незалежної держави та формування нової інформаційної і культурної політики процес розвитку преси є не менш складним. Залежно від об'єктивних чинників впродовж всього періоду розвитку української музичної преси змінювалися її мета й завдання, тематика, зміст, вплив на читацьку аудиторію, взаємодія з іншими засобами масової комунікації тощо.

4. Опрацювання періодики, вивчення архівних та літературних джерел потребує не лише об'єктивної характеристики історичного фону, але й визначення його впливу на розвиток і зміст музичних часописів, що стали свідками певного періоду або епохи, відбили тогочасні тенденції і напрями в музичному житті нації, зафіксували здобутки в галузі фахової освіти і виконавства.

5. До пріоритетних завдань дослідження відносяться і встановлення авторства опублікованих матеріалів часописів та персоналій, які були долучені до видавничої справи.

6. Разом з тим, систематизації та опрацювання потребують періодичні видання, котрі видавалися поза межами українських етнічних земель. Впевнено можемо констатувати, що в сьогоднішньому пресознавстві музична періодика української еміграції українською та іншими мовами досліджена й представлена найменше.

7. Важливе значення мають засоби систематизації, класифікації, книгознавчого та історико-культурологічного аналізу безпосередньо музичних часописів як такі, що дають змогу комплексно і всебічно проаналізувати те чи інше видання, дослідити їх типологію, жанрові особливості, визначити тематично-змістовну специфікацію.

Тут ми стикаємося ще з однією проблемою: необхідністю зважати, що в період кінця XIX – першої половини XX ст. у більшості випадків змістовні та видові грані музичних часописів не були стійкими, а існування

ряду періодичних видань було короткочасним. Залежно від суб'єктивного бачення мети і завдань редактором, видавничою установою, музичною спілкою або дописувачами номери часописів відрізнялись від попередніх, тому здійснити їх класифікацію за змістом і тематичною спрямованістю (музично-популярні, музично-етнографічні, музично-просвітницькі, музикознавчі та ін.) досить важко, у більшості випадків класифікація буде умовною. Разом з тим, необхідно врахувати те, що музична преса видавалася на кошти творчих організацій, спеціалізованих видавництв, меценатів, часто була справою кількох окремих осіб і, відповідно, стала виразником різних творчих напрямів, ідейних спрямувань, уподобань, мистецьких шкіл.

Впродовж різних історичних етапів на музичну пресу покладалися і певні соціальні функції, а саме: консолідація творчої інтелігенції навколо ідеї підтримки здобутків національної музики, визначення загальної картини домінуючих естетичних поглядів, музичних уподобань, інтересів і запитів читацької аудиторії, формування громадської думки з важливих і актуальних питань музичного мистецтва, активізація музично-просвітницького руху та аматорства. Тож, нагромаджуючи факти про малознані або й зовсім не відомі пресові видання, аналізуючи музичні часописи, ми можемо визначити їхню роль та вплив на активізацію національно-культурного життя української спільноти.

Дослідивши в історичному аспекті музичну пресу як складову української преси, здійснивши об'єктивно-хронологічну систематизацію фактичного матеріалу та враховуючи національні особливості, вдасться розв'язати проблему періодизації її розвитку, що на сьогодні є найбільш дискусійним питанням.

Статус музичної преси в суспільстві значною мірою залежав від ставлення до неї офіційної влади та культурної політики держави, що цією владою визначалась. Зазначимо, що не завжди державницька опіка сприяла розвитку музичної періодики, а відтак – розширенню сфери впливу на читацьку аудиторію та задоволенню її естетичних потреб.

Принципово нові реалії сьогодення обумовили зміни у функціонуванні вітчизняної музичної преси: структуру, роботу редакційних рад, тематику публікацій, матеріальну і фінансову базу, принципи організації діяльності, зв'язки з дописувачами, творчими та мистецькими спілками тощо. Задля того, щоб конструктивно і професійно забезпечити функціонування сучасної музичної преси, необхідно якомога повно дослідити її історичний розвиток та враховувати багатий організаційний і творчий досвід попередників.

Я.Є. Сошинська
/м. Київ/

СТАТИСТИКА КНИГОВИДАННЯ В США

Як відомо, статистичні дані - одна з важливих груп фактичних відомостей, на яких ґрунтуються наукові дослідження, різного роду аналітичні та прогностичні розробки. Порівнюючи дані про обсяги книговидання в США, що наводяться в публікаціях різних авторів, можна зазначити, що вони значно відрізняються між собою. Це, вірогідно, пояснюється їх отриманням за різною методикою та з різних джерел. Мета даної публікації - оприлюднення деяких фактичних відомостей з англомовних джерел, що стане в нагоді дослідникам і фахівцям книжкової справи.

Статистичний аналіз книговидання в США здійснюється відомою та авторитетною компанією Bowker - провідним постачальником бібліографічної інформації як в Північній Америці, так і в усьому світі. Основою для статистичного вивчення є національна база даних Books In Print, яка вміщує інформацію про більш ніж 6 млн. книг, що надійшла від 83 тис. видавців США.

Зрозуміло, що повного і детального аналізу обсягів книговидання у вільному доступі годі шукати, проте окремі прес-релізи та вибіркові статистичні таблиці компанії Bowker дають змогу зробити певні висновки про тенденції книговидання в США. Так, динаміка випуску друкованої продукції за назвами за період з 1993 по 2005 рік має такий вигляд[1]:

Рік	1993	1995	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Кількість назв, тис.	104,1	113,6	119,4	122,1	141,7	147,1	171,1	190,1	172,1

Отже, до 2004 р. спостерігалося стійке зростання кількості друкованої продукції за назвами, причому воно відбувалося дійсно значними темпами у 2003 і 2004 рр., однак в 2005 р. маємо втрату аж 18 тис. нових назв у порівнянні з попереднім роком. Фахівці вказують, що це перше зменшення обсягів друкованої продукції за період з 1999 р. і лише 10-те падін-

[1] U.S. Book Production (All Hardback and Paperback) / Compiled by A.Grabois.- 2005.- [1 с.].- Спосіб доступу: URL: http://www.bookwire.com/bookwire/decadebookproduction.html.

ня кількості назв, зафіксоване у книговиданні США впродовж останніх 50 років[1].

В світовому книговиданні 2005 р. США посіли третє місце після Великої Британії (206 тис. назв) і Китаю (185 тис. назв). Україна в 2005 р. видала 15,7 тис. назв[2].

Якщо розглянути співвідношення тематичних розділів на прикладі рекордного 2004 р., то отримаємо такі дані:

Тематичний розділ	Кількість назв, тис.	У % відношенні до загальної кількості
Художня література	28,0	15
Дитяча література	21,2	11
Соціологія, економіка	17,5	9
Релігія	14,0	7
Історія	10,5	6
Технології	9,4	5
Філософія, психологія	8,9	5
Наука	8,8	5
Біографії	7,9	4
Медицина	7,6	4
Поезія, драматургія	6,9	4
Мистецтво	6,8	4
Бізнес	5,8	3
Літературознавство	5,4	3
Спорт, дозвілля	5,0	2
Освіта	4,4	2
Національна економіка	3,9	2
Туризм	3,8	2
Мовознавство	3,6	2
Загальні праці	3,5	2
Право	3,2	1,5
Музика	2,9	1
Сільське господарство	1,1	0,5
Загалом	190,1	100

[1] U.S. Book Production Plummets 18K in 2005; Smaller Publishers Show the Largest Drop in New Titles: News release. - 2006. - [2 с.] - Спосіб доступу: URL: http://www.bowker.com/press/bowker/2006_0509_bowker.htm.

[2] Сенченко М. Шлях української книги в контексті світового книговидання // Вісн. Кн. палати.- 2007. - №2. - С. 3-4.

Як бачимо, чверть національного книговидання в США утворює художня література разом з дитячою, ще чверть – видання з соціальних наук. Незначний показник кількості видань наукової та науково-технічної літератури пояснюється, швидше за все, домінуванням серед документальних джерел наукової інформації, наукових статей (наукової періодики) та електронних мережевих публікацій.

Н.І. Черниш
/м.Київ/

СУЧАСНИЙ СТАН УКРАЇНСЬКОГО ЕНЦИКЛОПЕДИЧНОГО КНИГОВИДАННЯ: ШЛЯХИ ПОДОЛАННЯ КРИЗИ

Кризові явища, які досі не вдалося подолати у багатьох сферах культурного життя України, не оминули і книговидавничої справи. Не секрет, що в реальній ситуації доля видавничого проекту визначається не його суспільним значенням або громадською потребою, а економічною доцільністю, прибутковістю. Це спонукає видавців вдаватися до випуску книг, призначених для найширших читацьких аудиторій, адже такі видання мають високий наклад та забезпечують стабільність діяльності видавництва у ринкових умовах.

Економічні негаразди позначилися передусім на тих типах видань, які вимагають значних видатків на підготовку, мають тривалий термін видавничого опрацювання та становлять неабиякі труднощі при поліграфічному відтворенні. До їх числа належать енциклопедії, енциклопедичні довідники різної тематики, фундаментальні науково-довідкові праці. Їх випуск протягом десятиліть входив до пріоритетів видавничої політики України, належним чином фінансувався з державного бюджету. Видавці українських енциклопедій повсякчас відчували реальну підтримку держави і наукової громадськості, що позначилось на методах діяльності видавництва “Українська енциклопедія”, яке фактично до останнього часу монопольно визначало стан національної енциклопедичної справи.

Нині ситуація на книжковому ринку суттєво змінилася: численний масив різноманітних за тематикою і читацьким призначенням енциклопедичних довідників – це доробок інших видавничих осередків (серед них є авторитетні, добре відомі загалу “Генеза”, “Дух і літера”, “Наукова думка”, а також новітні “Ірина”, “Академія”, “Довіра” та ін.). Поодинокі

фундаментальні праці видавництва “Українська енциклопедія” доволі часто змушені конкурувати з неякісними (з огляду на відповідність їх змісту і структури енциклопедичним вимогам) виданнями. Дійсно, чимало сучасних видавців навіть не усвідомлюють, які високі зобов’язання накладає на них обраний тип довідника, оскільки не знають наукових засад укладання енциклопедій, прийомів їх видавничого опрацювання.

Саме тому, враховуючи ці тенденції, найважливішими завданнями видавництва “Українська енциклопедія” стали не лише збереження та примноження кращих традицій національної енциклопедичної справи, а й критичне переосмислення досвіду провідних енциклопедичних фірм зарубіжних країн (передусім Брокгауза і Ларусса), творча адаптація їх здобутків до сучасних реалій українського книговидання.

На нашу думку, варто в першу чергу розв’язати такі творчі проблеми підготовки національних енциклопедій: актуалізувати тематику видань; більше уваги приділяти формуванню нових типів довідників, що були б конкурентоспроможними на книжковому ринку України; для наповнення змісту енциклопедій використовувати науково-популярну або навіть практичну (ужиткову) інформацію; запозичити широко відомий у світовій практиці книговидання тип ілюстрованої (вербально-візуальної) енциклопедії, в якій текст та зображення взаємодоповнюються; активізувати підготовку національних ілюстрованих енциклопедій різноманітної тематики та читацького призначення, зокрема дитячих; розпочати активну роботу по створенню та реалізації електронних версій довідкових видань, адже це в умовах сталого розширення кола користувачів комп’ютерної техніки має пріоритетне значення. Досвід передових європейських енциклопедій, наприклад Ларусса, переконливо свідчить, що саме створення мультимедійних версій визначає майбутнє енциклопедичної справи.

Безперечно, зазначені напрями не вичерпують всіх складнощів сучасного українського енциклопедичного книговидання, однак творчий підхід до їх реалізації принесе певні позитивні результати.

Г.О. Гуцол
/м.Київ/

ОПРАЦЮВАННЯ ДОКУМЕНТАЛЬНИХ ПОТОКІВ КНИЖКОВОЇ ПАЛАТИ УКРАЇНИ: ІСТОРИЧНИЙ КОНТЕКСТ

З моменту заснування у 1919 році і до сьогоднішнього дня Книжкова палата України виконує свою основну функцію — збирання, реєстрацію та збереження видань України. За цей час неодноразово змінювалися методи та засоби опрацювання документів, шлях проходження видань відділами, але головне завдання залишається без змін.

Не менш важливим є розповсюдження накопиченої бібліографічної інформації, зокрема через видання державних бібліографічних покажчиків — літописів. Книжкова палата видає вісім літописів, перший з яких — "Літопис книг" — вийшов у світ у 1924 році, ще чотири — у 1936—1937 рр, інші — дещо пізніше.

Книжкову палату України було засновано у Києві, але з 1920 до 1989 року вона знаходилася у Харкові, куди надходив обов'язковий примірник друкованих видань, відбувалося його опрацювання і випускалися літописи. Рішення про переведення Книжкової палати з Харкова до Києва було прийнято ще у 1976 році, але реальна робота розпочалася лише у 1989-му після завершення будівництва нового приміщення у Києві. Перевезення фонду Державного архіву друку тривало аж до 2000 року. Тільки за 1996—1998 рр. було перевезено майже 6 млн одиниць зберігання. У роки перебудови Книжкова палата знаходилася у важкому становищі. За відсутності коштів було майже припинено випуск літописів.

Переломним роком став 1996 рік, коли на посаду директора Книжкової палати прийшов д.т.н., професор М.І. Сенченко. Починається становлення Книжкової палати як центра національної бібліографії, підвищується її роль як наукової та інформаційної установи. У 1997 році було прийнято Закон України "Про видавничу справу", який остаточно визначив завдання, функції і статутні положення Книжкової палати.

Тоді ж групою фахівців було розроблено Стратегічний план інформатизації Книжкової палати до 2005 року, яким передбачено повний перехід на нові інформаційні технології, комплексне вирішення проблем створення глобальної інформаційно-бібліотечної мережі України з урахуванням особливостей каталогізації, класифікації, проблемно-орієнтованого програмного забезпечення, комунікативного формату тощо.

Протягом 1996 — початку 1997 рр. було відроджено випуск літописів і ретроспективних бібліографічних покажчиків, на основі реферативного опрацювання потоку обов'язкових примірників видань розпочато випуск реферативних журналів.

В цей же період в Книжковій палаті з'являються перші комп'ютери і починається інформатизація технологічних процесів опрацювання документального потоку. Спочатку комп'ютерні технології було впроваджено у самі трудомісткі технологічні процеси — статистичний аналіз та складання звітів. Другим етапом була автоматизація процесів бібліографічного опрацювання документів і створення баз даних бібліографічної інформації.

Проект "Централізована каталогізація" був підтриманий Міжнародним фондом "Відродження" і Книжковій палаті виділені відповідні кошти на його реалізацію. В рамках проекту створено локальну комп'ютерну мережу, розроблено програмне забезпечення, розпочато накопичення бібліографічних баз даних, налагоджено систему централізованого виготовлення і розповсюдження каталожних карток на книги, розроблено і впроваджено автоматизовані технології формування літопису книг на основі баз даних.

Протягом 1999 — 2001 рр. спільно з фондом "Книги України" створено ретроспективну базу даних "Книги за роки незалежності" (з 1991 року), яка продовжує поповнюватися і налічує понад 193000 записів.

Нерівномірність надходження обов'язкового примірника часто створювала проблеми з накопиченням великої кількості видань у відділах. Завдяки впровадженню автоматизованих технологій опрацювання документів і передавання баз даних з відділу до відділу разом з потоком літератури ліквідовано процеси подвійного введення інформації і вирішено цю проблему.

У 2002—2005 рр. завдяки впровадженню нових інформаційних технологій ліквідовано "ручні" процеси створення всіх поточних і ретроспективних бібліографічних покажчиків, реферативних журналів та довідкових видань, що видаються Книжковою палатою України. Ведення баз даних надходжень книг, журналів і газет, а також організація зв'язку з видавцями через електронну пошту та Інтернет дозволила підняти на якісно новий рівень контроль за надходженням обов'язкового примірника документів.

У червні 2006 року на основі аналізу технологічного ланцюга опрацювання документів і з урахуванням досвіду Російської книжкової палати відбулася реорганізація відділів Книжкової палати, що дало змогу оптимізувати шлях проходження видань і процеси їх опрацювання.

Таким чином на сьогоднішній день можна констатувати, що інформатизацію технологічних процесів опрацювання документальних потоків Книжкової палати України практично завершено.

У перспективі — створення пошукового серверу до баз даних національної бібліографії і розміщення його на WEB-сайті Книжкової палати.

С.В. Буряк
/м. Київ/

НАУКОВА ТА ВИДАВНИЧА ДІЯЛЬНІСТЬ ПРОВІДНИХ УНІВЕРСИТЕТІВ УКРАЇНИ

Тисячолітня історія української книги переконує, що книговидавнича справа завжди виникала і розвивалася там, де зосереджувалися кращі наукові й просвітні сили народу. Спочатку — при церквах, монастирях, братських школах, а з виникненням вищих навчальних закладів — академій, університетів — центри книгодрукування переміщувалися туди.

Мета цієї роботи - висвітити і зіставити видавничу діяльність університетів; продемонструвати продукцію; з'ясувати, якій літературі віддають перевагу, як університет спрямовує зусилля на пропаганду наукового доробку своїх учених, забезпечує студентів навчальною та навчально-методичною літературою; проаналізувати, як історія впливає на тематику і зміст наукової продукції видавництв при університетах.

Університети України завжди вважалися центрами підготовки й видання різноманітної навчальної, наукової літератури: монографій; тез доповідей, матеріалів наукових конференцій, з'їздів; збірників наукових доповідей, статей, праць; словників, довідників та бібліографічних видань.

Видавництва університетів спрямовують зусилля на забезпечення необхідною літературою не тільки студентів, а й для школярів всієї України. Оперативно реагують викладачі університетів на зміни в навчальних програмах, видаючи навчальні посібники, практикуми, курси лекцій. Усі дисципліни повністю забезпечуються необхідною навчальною та методичною літературою. Здійснюється випуск літератури українською, російською, англійською, німецькою, польською, французькою, румунською мовами.

Основну масу загальноосвітніх книг складають навчальні та методичні видання. За останні роки їх кількість постійно зростає, що свідчить про їхні великі потенційні можливості.

Динаміка випуску видань для вищих навчальних закладів за назвами та тиражами представлена на діаграмі.

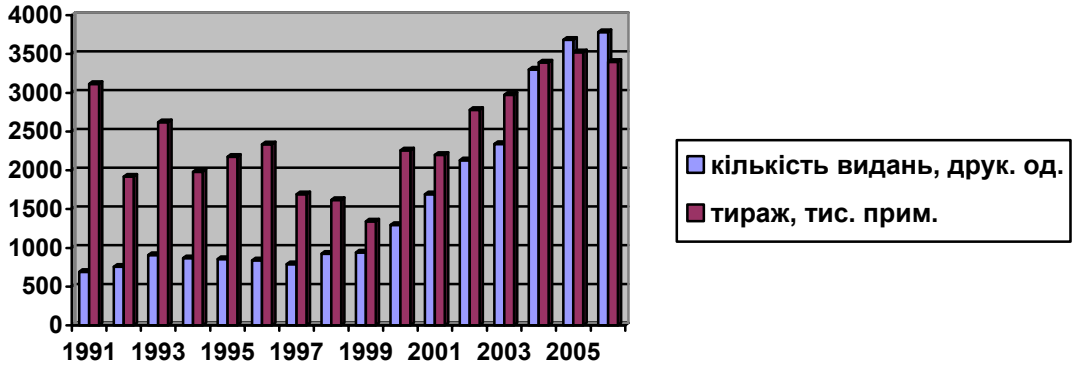

За офіційною статистикою, в Україні у 2006 р. книжок і брошур зареєстровано 15 867 назв загальним тиражем 54 209,6 тис. прим. Навчальні та методичні видання посідають перше місце з випуску видань за назвами: їх видано у 2006 р. 5 611 друк. од., тираж складає 24 750,5 тис. прим., у процентному відношенні до загальної кількості назв - 35,4%, до загального тиражу - 45,7%. Видання для вищих навчальних закладів: 4 050 назв загальним тиражем 3 890,5 тис. прим., у процентному відношенні до кількості навчальних та методичних видань - 72,2%, до загального тиражу навчальних та методичних видань - 15,7%. Середній тираж одного видання складає майже 1,0 тис. прим.: більше, ніж в інших тематичних розділах.

Необхідність наукової діяльності вищих навчальних закладів не заперечується. Науково-педагогічний персонал та студенти органічно поєднують навчальні та наукові процеси. Основним результатом повинно бути отримання ними наукових знань, які відповідають сучасним вимогам суспільства: проведення в університетах наукових досліджень, створення нових технологій.

Отже, можна стверджувати, що в видавництвах університетів готується до друку в основному різноманітна навчальна та методична література з різних галузей наук; університети готують фахівців, здатних розуміти, співчувати, перейматися, викладати свої думки, самостійно продовжувати освіту. Зростає кількість наукових праць з різної тематики, матеріалів наукових конференцій з публікаціями студентів та науковців. Багато видань українською, російською та іншими мовами світу, це позитивно характеризує видавничу та наукову діяльність університетів

О.В. Петренко
/м. Київ/

ПРОБЛЕМИ ВИПУСКУ КНИГ ДЛЯ ДІТЕЙ В УКРАЇНІ

Проблеми випуску вітчизняної книги, зокрема для дітей, накопичувалися протягом багатьох років, і, на жаль, основні з них до цього часу залишаються розв'язаними. Кількісний аналіз видань, випущених у 1991-2006 рр. в Україні, свідчить, що до 2000 р. дитяча книга перебувала у стані занепаду, зокрема щороку випуск видань зменшувався як за назвами, так і за накладами. З 2000 р. спостерігається поступове пожвавлення книжкового руху: збільшується кількість назв дитячої літератури, зростає її відсоток на фоні загальної кількості видань, поволі збільшуються наклади, проте динаміка випуску цих видань донині залишається незадовільною.

Найвагомішими факторами, що впливають на невирішеність багатьох видавничих проблем, є недостатня увага і брак підтримки книговидання та читання, особливо дитячого, з боку держави, відсутність чіткої і виваженої концепції розвитку видавничої справи та недосконалість законодавчої і нормативної баз цій галузі. Усі проблеми, що пов'язані з випуском дитячих книг, доцільно розділити на два основні масиви: загальновидавничий, тобто такий, що характерний будь-якій книжковій продукції, у тому числі дитячій книзі, та специфічний, що стосується лише дитячих видань.

Масив загальновидавничих проблем характеризує відсутність чіткої, виваженої та економічно обґрунтованої концепції розвитку книговидання в Україні, відсутність регламентованої державою цінової і податкової політики в галузі книговидання, застаріла матеріально-технологічна поліграфічна база тощо.

Специфічні проблеми, що притаманні суто дитячому книговиданню, можна умовно поділити на 3 блоки: педагогічно-психологічні, організаційно-аналітичні і технологічні.

Педагогічно-психологічні проблеми.

● Охоплення вузького вікового прошарку читацької аудиторії. На сьогодні дитяча література представлена переважно виданнями для дітей дошкільного та молодшого шкільного віку, у незначній кількості - адресованими дітям середнього шкільного віку, гостро відчувається брак книжкової продукції для старших читачів-дітей.

● Жанрове одноманіття видань. Дитяча літературно-художня книга в Україні представлена досить однобічно: майже 90% її становлять фольклорні або авторські (літературні) казки. Сегмент нехудожньої літератури (науково-пізнавальної, довідкової, розвивально-ігрової) незначний і також не достатньо різноманітний у жанрово-видовому аспекті. Його представляють переважно універсальні енциклопедії (здебільшого перекладені з інших мов), абетки, книжки-розмальовки.

● Постійна видавнича експлуатація дитячої літератури, створеної в інших історичних реаліях. Сьогодні більша частина книжкової продукції для дітей – це передруки творів, написаних у попередні десятиліття або століття, проте слід враховувати, що книга найбільш ефективно впливає на читача тоді, коли є сучасною за всіма критеріями.

Організаційно-аналітичні проблеми.

● Недостатня увага видавців до нових авторів дитячої літератури. Видавці не бажають ризикувати і друкувати твори письменників, невідомих широкому загалу. Випуск класичної дитячої літератури завжди є гарантією прибутку, натомість твори маловідомих письменників можуть не викликати достатнього попиту. Слід зауважити, що більшість досвідчених письменників також не завжди може реалізувати своє авторське право. Наприклад, у 2005 р. з 1800 членів Національної спілки письменників України випустили книги лише 180 осіб.

● Відсутність реклами дитячої книги. Фактично усі вітчизняні видавництва не вважають за потрібне рекламувати дитячу книжкову продукцію, обмежуючись презентаціями на книжкових виставках. В Україні розповсюдженим є рекламування самих видавництв, а не окремих видань, які вони випускають. Винятком можна назвати рекламу періодичних дитячих видань, наприклад журналів «Пізнайко», «Казковий вечір» тощо, яку розміщують не лише у друкованих засобах масової інформації, але й на телевізійних каналах.

Технологічні проблеми.

● Зловживання комп’ютерною графікою для створення книжкових ілюстрацій. Ілюстрація у виданнях для дітей має бути результатом безпосередньої роботи художника з полотном, а комп’ютерна обробка малюнків повинна ставати завершальним етапом роботи з ілюстративним матеріалом. Майже 70% видань містять ілюстрації, створені виключно засобами комп’ютерної графіки та такі, що є результатом діяльності художників-дилетантів.

● Брак дитячих книжок оригінальної конструкції та видань, надрукованих на незвичайних матеріалах. Для створення цікавих за конструкцією типів дитячих видань - «книжок-конструкторів», «книжок-вирізанок», «книжок-куліс» (з рухомими елементами) та «книжок-розкладачок» - використовуються тканини, пластик, гумові матеріали, навіть хутро. За останні кілька років на вітчизняному ринку, безперечно, побільшало оригінальних книжкових видань, проте їхній асортимент залишається обмеженим: здебільшого це так звані розмальовки та книжки-іграшки.

Детальний аналіз вище окреслених проблем дає підстави стверджувати, що розв'язанню проблем дитячої книги та покращенню стану вітчизняного книговидання сприятимуть такі кроки.

1. Розробка чіткої, послідовної, а також економічно обґрунтованої концепції розвитку українського книговидання, яка неодмінно має передбачати продуману протекціоністську політику з боку держави. Така діяльність повинна базуватися на попередньому об'єктивному аналізі реального стану видавничої справи в Україні та врахуванні досвіду інших держав у цій галузі. Окрім того, існує нагальна потреба в залученні до розробки запропонованої концепції видавців, книгорозповсюджувачів, паперовиробників та інших професіоналів книговидавничого процесу.

2. Створення спеціалізованої установи (Інституту книги), що опікуватиметься цими проблемами і проводитиме системні дослідження книжкового ринку України. Завдяки цій інформації видавці знатимуть, якої літератури бракує на ринку, тож зможуть повною мірою задовольняти читацький попит.

3. Відновлення системи книгорозповсюдження, економічне стимулювання розвитку мережі книгарень у регіонах, що сприятиме доступності вітчизняної книжкової продукції по всій території України.

4. Реалізація загальнонаціональних заходів і проектів, спрямованих на заохочення дітей до читання, особливо україномовних творів вітчизняних письменників. Активне пропагування української книги мають здійснювати друковані засоби масової інформації, канали телебачення, Інтернет-ресурси із залученням відомих діячів культури, спорту, політики.

5. Піднесення престижу літературно-мистецької премії ім. Лесі Українки, яку необхідно присуджувати за справді нові оригінальні твори для дітей та юнацтва, що стали подією в літературно-мистецькому житті країни.

6. Проведення серед молодих художників всеукраїнських конкурсів ілюстрацій до дитячих книжок і регулярні виставки робіт уже знаних і по-

пулярних ілюстраторів. Державна підтримка таких культурних заходів має полягати у наданні виставкових площ без стягнення орендної плати.

7. Створення спеціалізованих інформаційних видань популяризаторського типу з розміщенням в них критичних матеріалів про нові книги та з відображенням процесів, що відбуваються у дитячій літературі. Як варіант – поновлення випуску журналу «Література. Діти. Час», який раніше існував при видавництві «Веселка».

8. Створення дитячого суспільного телевізійного каналу. Пропагування книги та читання дитячим каналом дозволило б збільшити кількість звернень дітей до друкованого слова.

9. Встановлення жорсткого контролю за імпортом книжкової продукції в Україну.

10. Розробка державної програми просування української книги за межами України, належне державне фінансування участі країни у міжнародних книжкових виставках та ярмарках, що забезпечить системне представництво на них вітчизняних книговидавців і розповсюджувачів друкованої продукції.

11. Встановлення пільг на оренду приміщень і пільгові комунальні та поштові тарифи.

12. Залучення інвестицій та спонсорських внесків у книговидавничу галузь.

13. Збільшення бюджетного фінансування вітчизняної книги, зокрема, дитячої. Для забезпечення прозорості розподілу державних коштів, виділених на підтримку певних видавничих проектів, до контролю за розподілом доцільно залучати незалежні громадські організації.

14. Залучення бюджетних коштів для переоснащення матеріально-технічної бази спеціалізованих державних поліграфічних підприємств. Як варіант – надання безвідсоткових (за можливістю – довгострокових) державних кредитів на модернізацію обладнання.

15. Розробка нових стандартів із врахуванням сучасних поліграфічних технологій та пропозицій видавців, а також чіткого термінологічного апарату для визначення суб’єктів видавничої справи, технологічних видавничих термінів тощо.

16. Створення сприятливих умов для розвитку вітчизняної сировинної бази видавничо-поліграфічного комплексу і поступове зменшення його залежності від імпорту.

За останні 6 років у галузі дитячого книговидання стали помітними позитивні тенденції, однак певні проблеми залишаються нерозв’язаними.

Варто зазначити, що розв'язання проблем випуску дитячої книги є можливим лише за умови комплексного підходу, який передбачає активну дієву державну підтримку, регулювання дитячого книговидання та участь громадськості із застосуванням широкого комплексу заходів у цій справі.

О.О. Кадук
/м.Київ/

МЕДИЧНА КНИГА В УКРАЇНІ КІНЦЯ XX - ПОЧАТКУ XXI СТ.

Функціональні завдання книги як духовно-мистецького продукту та її вплив на соціальні, суспільні, виробничі процеси переважають над її матеріальною, фінансовою функцією. Владні органи України недооцінюють значення впливу книги на населення, що позначилось на зменшенні книговидання в цілому і видання медичної книги зокрема. Незважаючи на низьку купівельну спроможність, населення України здатне купувати медичну книгу в значно більшій кількості, ніж вона видається.

Більшість населення цікавиться науково-популярними виданнями про зцілення, схуднення, лікарські рослини, довідковими виданнями та ін. Студентам, викладачам і науковцям численних медичних навчальних і наукових закладів України необхідна навчальна і наукова література. Практикуючі лікарі потребують практичних керівництв, професійних видань для своєї діяльності і підвищення кваліфікації. Для підтримки фахового рівня медичного працівника потрібна інформація на теми лікувально-діагностичної, профілактичної, а також управлінської, економічної діяльності в медичній сфері. Від чіткості, коректності та досконалості такої інформації залежить ефективність та якість надання медичних послуг. Максимальне наближення такої інформації до лікаря або студента медичного навчального закладу значно вплине на рівень медичного обслуговування в Україні. Проте незначна кількість видань, що випускаються в Україні, не задовольняють попит з боку нинішніх і майбутніх фахівців-медиків.

За останні 9 років кількість найменувань медичних книг і брошур зросла в 2,26 рази (табл. 1). Це свідчить про сталу тенденцію розвитку видання книг медичної тематики, особливо за таким універсальним показником динаміки книгодрукування, як випуск книг, що визначає кількість різноманітної інформації, що вводиться щороку до суспільного обігу.

Проте в загальному обсязі видань кількість книг і брошур з медичних наук зменшилась на 0,44 відсотка.

Таблиця 1

Випуск книг і брошур в Україні (зокрема з медицини)

Рік видання	Кількість книг і брошур	Медичні видання		Річний тираж (тис.прим.)	Медичні видання	
		Кількість назв	Питома вага в заг. випуску		Тираж (тис.прим.)	Питома вага в загальн. випуску
1997	7004	330	4,71	55841,3	1604,3	2,87
1998	7065	423	5,98	44150,0	1829,4	4,14
1999	6282	316	5,03	21985,6	930,9	4,23
2002	12444	626	5,03	47862,9	2479,3	5,18
2004	14790	702	4,74	52804,7	1159,3	2,2
2005	15720	689	4,38	54059,8	1568,3	2,9
2006	15867	677	4,27	54209,6	2206,5	4,07

Ще складніша ситуація з накладом медичних видань. Дані в таблиці свідчать про те, що в загальній кількості видань України питома вага медичних зовсім незначна : від 2,87% (1997) до 5,18% (2002), у 2006 р. цей показник знову зменшився до 4,07%. Йдеться про видання для усіх медичних наук: від педіатрії, онкології, гінекології, нефрології, фармакології до логопедії, стоматології, ортопедії тощо.

Значне зменшення тиражів книг призводить до підвищення їх ціни і, відповідно, до зменшення закупівлі дорогих українських книжок громадянами України.

Таким чином, спостерігається зменшення випуску медичних книг в Україні як за назвами, так і за тиражами.

Серед соціально-значущих книг, що видаються в Україні за спеціальною програмою на основі державного замовлення, медичної книги немає.

В Україні медичну книгу випускають державне видавництво "Здоров’я" і видавництва медичних навчальних закладів. Видавництво Здоров"я щороку видає 23-37 назв книг і брошур накладом 100-60 тис. примірн. (тенденція спаду). На особливу увагу заслуговує діяльність видавництва Тернопільського державного медичного університету ім. Я.Горбачевського

"Укрмедкнига", яке випускає навчальні видання для вищих навчальних закладів І-ІУ рівня акредитації.

Незначна кількість книг з медичних наук і охорони здоров'я сприяла надходженню книг з інших країн, зокрема з Росії, де послідовна державна підтримка книговидання привела до його розквіту. Медична книга завозиться в Україну в значній кількості. Як і інші сегменти вітчизняного книжкового ринку, сегмент навчальної, медичної книги окупований російськими видавцями, книги яких зазвичай якісніші в літературному редагуванні і в технічному оформленні.

На сучасному етапі актуальним є питання видання наукової, виробничої медичної літератури: збірників наукових праць, тез науково-практичних медичних конференцій, практичних посібників, де б знайшли відображення останні досягнення в цій сфері.

Якісна підготовка фахівців медичної галузі, ефективна діяльність науковців медицини неможлива без видання наукових та науково-практичних медичних журналів. Якщо в 1920-30-х роках в Україні видавалися понад 30 медичних журналів (з них 24 - українською мовою), в 1990 р. - 7 (3 - україномовних), в 1995-му - 32 (9 - україномовних), то в 2005 р. кількість періодичних видань і продовжуваних видань досягла 187 (100 – українською мовою). Це свідчить про доповнення книг періодичними виданнями, де подається найновіша інформація у сфері медицини.

Розглянуті чинники, на наш погляд, відображають негативні тенденції розвитку медичної книги в незалежній Україні.

О.О. Котелянець
/м. Київ/

ВИДАВНИЧА ДІЯЛЬНІСТЬ НАУКОВОГО ТОВАРИСТВА ІМЕНІ Т.ШЕВЧЕНКА В ЄВРОПІ У 1950-90-х РОКАХ

Наукове товариство імені Т.Шевченка (НТШ) в Європі виконує наукову, видавничу та координаційну діяльність, підтримуючи українських вчених, що працюють у Франції, Німеччині, Великобританії, Польщі, Словаччині, Румунії та інших країнах. Найголовніша праця вчених НТШ в Європі - „Енциклопедія українознавства" (словникова частина в 10 тт., 1955-1985), що укладалася в невеликій українській оселі, розташованій у містечку Сарсель неподалік Парижа. Сюди у 1951 р. переїхали з

Німеччини українські науковці, серед яких були В.Кубійович, З.Кузеля, М.Глобенко, В.Янів, О.Горбач, І.Кошелівець, Т.Волошин та ін.

З утворенням осередку НТШ в Європі вперше за межами України завдяки В.Кубійовичу та З.Кузелі на науковому рівні було порушено проблему підготовки та видання української енциклопедії. Підсумком титанічної праці є 4 багатотомних видання: дві енциклопедії українською мовою (ЕУ-1 та ЕУ-2, разом 14 томів), дві - англійською (АЕУ-1 та АЕУ-2, разом 8 томів).

Створювана понад 35 років у важких умовах еміграційної дійсності невеликою групою українських учених-вигнанців з рідної землі, видана винятково на пожертви українського громадянства „Енциклопедія українознавства: Словникова частина" стала першою науково-довідковою працею, що містила найістотнішу інформацію з усіх галузей українознавства. Енциклопедія мала виконати три основні завдання: 1) бути основним універсальним науковим довідником з українознавства для українців і осіб українського походження, які живуть поза межами України; 2) бути джерелом знань про Україну, її народ, територію, історію, культуру, господарство і спосіб життя для інших народів (цю роль мала виконати англомовна енциклопедія); 3) бути джерелом правдивої інформації про минуле й сучасне України для українців на рідних землях.

Головному редактору енциклопедії В.Кубійовичу вдалося об'єднати навколо ідеї її створення та залучити до написання статей найкращі наукові сили української діаспори - професорів Українського вільного університету, членів НТШ, Української вільної Академії наук, що перебували в Європі, США та Канаді (О.Оглоблин, Ю.Шевельов, Н.Полонська-Василенко, Б.Кравців, І.Кошелівець, Ю.Луцький, А.Жуковський та ін.), фахівців з різних галузей знань. У роботі над енциклопедією брали участь більше ста науковців.

Зважаючи на унікальність НТШ в Європі як осередку української енциклопедичної справи, непересічне значення для сучасної науки мають його видавнича діяльність, яка відбила творчі надбання науковців осередку, та особлива бібліографічна робота, що досі в українській науці спеціально не вивчалася.

Активну видавничу діяльність НТШ в Європі веде з 1952 р. Тут побачили світ, окрім "Енциклопедії українознавства", "Шевченкіана в бібліотеках Парижа" (уклав А.Жуковський, 1961), "Ukrainians Abroad" (1972) та "Historischer Atlas der Ukraine" (за ред. В.Кубійовича, 1993), інші наукові та публіцистичні книги. Серед вагомих видавничих набутків треба

назвати також неперіодичний інформаційний бюлетень „Вісті Европейського Відділу Наукового Товариства ім. Шевченка” (вийшло 26 чисел). Обсяг його різний: від 8 до 83 сторінок, наклад – 150-600 примірників. З 1963 по 1988 роки виходив неперіодичний інформаційний бюлетень „Вісті з Сарселю”, що мав основною метою збирання коштів для чергових томів „Енциклопедії українознавства”, проте містив також чимало інформації про історію НТШ, його бібліотеки та видавництва, матеріали дискусійного характеру щодо змісту енциклопедичних статей, списки нових книжкових і газетно-журнальних надходжень до бібліотеки Товариства. Всього опубліковано понад півтори тисячі сторінок цього бюлетеня.

НТШ в Європі перевидало “Требник Петра Могили” (1988) зі старовинними ілюстраціями - з оригіналу (тираж 1000 примірників), видрукуваного в Києво-Печерській Лаврі в грудні 1646 р. обсягом 1760 сторінок. Упорядкував книгу голова Товариства, закордонний член НАН України професор А.Жуковський. Нині в Сарселі завершено черговий важливий видавничий проект: видання 3-томної „Антології сучасної української літератури” французькою мовою.

Якщо в 1950-80-х рр. НТШ в Європі видавало праці сумісно з Українським вільним університетом, НТШ в Америці і Канаді, то протягом останніх років європейський осередок НТШ у Сарселі практикує спільні видання з українськими видавництвами - з тим, щоб ці книги поширювалися в Україні. Так, у 1996 і 2000 р. здійснено (спільно із львівськими видавництвами) 2-томне видання праць В.Кубійовича і „Нарис історії Наукового товариства ім. Шевченка в Європі” нинішнього Голови НТШ в Європі А.Жуковського.

Проаналізувавши видавничу діяльність НТШ в Європі за 1950-1990 рр., можна зробити висновок, що найсуттєвішим його досягненням було видання фундаментальної 10-томної «Енциклопедії українознавства». До інших здобутків Товариства належать десятки значних наукових видань з різних галузей знань – унікальних наукових праць українських учених діаспори, видатних пам’яток вітчизняної науки, історії та культури, що набули слави наукової та державницької класики.

Література:

1. Краснодемська Ірина. Енциклопедія українознавства у становленні розвитку науки самопізнання // Українознавство. – 2005. – №3. – С. 107-112.

2. Жуковський А. Вступне слово // Енциклопедія українознавства: Загальна частина. Перевидання в Україні. – Репр. відтворення вид-ня 1949 р. – К., 1994. – С. VII-IX.

3. Тимошик Микола. Україніка в архівах, бібліотеках, редакціях і видавництвах Франції [Електрон. ресурс] // www.archives.gov.ua /Publicat/Studii/Tymoshyk.rtf.

І.В. Черняк
/м. Київ/

ДІЯЛЬНІСТЬ ВИДАВНИЦТВА „МИСТЕЦТВО” В УМОВАХ НОВОЇ КУЛЬТУРНОЇ ТА КНИГОВИДАВНИЧОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ (90-ті роки ХХ ст.)

На сучасному етапі актуального значення набуває комплексне вивчення історії вітчизняної науки, освіти, книговидання, що розглядаються з широких соціально-культурних позицій і дають цілісне уявлення про культурний розвиток суспільства. Вивчення історії української видавничої справи як складової національної культури дає змогу простежити особливості становлення та розвитку книги на теренах України, визначити роль книги як засобу культурного прогресу, джерела знань та просвітництва.

Творчий шлях видавництва „Мистецтво” тісно пов”язаний з книговидавничою справою, просвітницьким та мистецьким життям України. Протягом 75 років спеціалізоване видавництво плідно працює в царині видання літератури з питань музики, театру, живопису, фото- і кіномистецтва, графіки, архітектури, естетики та культурології.

Видавництво розпочало свою діяльність в лютому 1932 р. в Харкові, згодом продовжило в Києві.

Впродовж існування серед книжкової продукції видавництва чільне місце посідала література з питань естетики театру і кіно. Понад 30 років у видавництві функціонувала редакція літератури для художньої самодіяльності, що адресувала свої книжки народним театрам, аматорським танцювальним і вокально-інструментальним ансамблям, духовим оркестрам, народним хорам і хоровим капелам, ансамблям пісні і танцю, читцям-декламаторам тощо. На сторінках репертуарних збірників пропагувалися твори провідних українських майстрів літератури і мистецтва.

Тривалий час „Мистецтво” було єдиним в Україні видавництвом, котре забезпечувало нотними посібниками та фаховою навчальною літературою учнів музичних шкіл, студентів консерваторії, знайомило музичну громадськість з творчістю сучасних українських композиторів і класиків, друкувало різноманітну музикознавчу літературу. Виходили друком цікаві збірники, партитури опер, балетів і симфонічних творів.

Видавництво „Мистецтво” прагнуло донести до широкого загалу усе прекрасне, що створене українськими живописцями, скульпторами, народними майстрами. Альбом або книга, комплект репродукцій або листі-

вок дають можливість долучитися до розмаїття світу мистецтва, пізнати глибини творчості українських митців. Разом з тим, належну увагу було приділено поліграфічному виконанню видавничої продукції, що якісно вирізняло її з-поміж інших видань.

Новий, досить важливий і відповідальний період в історії видавництва розпочався в 1990-х роках зі становленням України як незалежної держави. Перед видавництвом постає актуальне завдання відродження національної культури: повернути українській спільноті твори українського мистецтва і культурології, які тривалий час з ідеологічних міркувань не публікувалися; представити читацькій аудиторії імена, які штучно вилучалися з мистецького процесу та культурного обігу України; презентувати багату національну класичну спадщину, яка раніше поставала збідненою і зазнавала цензурних спотворень; донести до широкого кола значні здобутки митців української діаспори; повернути найцінніші твори світової культури тощо.

Ці завданнями видавництво успішно виконує. Не зважаючи на економічні та матеріальні труднощі сьогодення, „Мистецтво” не втрачає своєї самобутності, його видавничий репертуар значно розширюється.

Впродовж 1993-1996 рр. на замовлення Міністерства культури України видавництво поповнило бібліотечну серію своїми виданнями загальним тиражем майже 55 тис. примірників.

На сьогодні видавництво не лише зберегло своє визначне місце в українській культурі, а й визначило перспективні шляхи розвитку. Найголовнішим своїм завданням колектив видавництва „Мистецтво” вважає випуск унікальної мистецької літератури, що має загальнодержавне значення, знайомить читачів з невичирпненими джерелами вітчизняної та світової культури, задовольняє естетичні потреби суспільства.

Багато поколінь українців виховується на мистецькій літературі. Книги й альбоми „Мистецтва” зберігаються не тільки у фондах державних бібліотек усіх рангів - вони є окрасою власних книгозбірень майже кожної української родини, набули значного поширення і визнання поза межами України.

Е.С. Клименко
/м. Київ/

ПРИНЦИПИ КОДИКОЛОГІЧНОГО ОПИСУ ПІВЧИХ ЗНАМЕННИХ РУКОПИСІВ (НА МАТЕРІАЛАХ ІНСТИТУТУ РУКОПИСУ НАЦІОНАЛЬНОЇ БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ ім. В.І. ВЕРНАДСЬКОГО)

В Інституті рукопису Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського (ІР НБУВ) зберігаються 49 рукописних книг (РК), написаних давньою безлінійною – крюковою (знаменною) нотацією, що охоплюють період з XII до поч. XX ст. Це найменш вивчені рукописи з усіх півчих РК ІР НБУВ, що потребують дослідження у різних аспектах: з точки зору історії книги, її структури, змісту, текстів, художнього оформлення та музичних особливостей.

Більша частина цих рукописів були описані на межі XIX-XX ст. М.Петровим, О.Лебедєвим, С.Масловим, М.Сперанським, В.Березіним, С.Щегловою. Деякі з цих описів скорочені, містять лише облікові дані й мають охоронне призначення. Інші – розширені, вміщують дослідження мови, часу створення, записів.

Підкреслюючи величезне значення цих описів для тогочасної археографії, слід також зазначити недоліки, які потребують доопрацювання на основі сучасного розвитку наук джерелознавчого циклу: помилкове або неточне датування; відсутність уніфікації статей опису; часто - неправильні назви, що не відображають склад та зміст рукопису; стислий опис художнього оздоблення без зазначення стилів художнього декору. Зміст та музичні особливості пам’яток (види нотацій, розспіви, фонетична редакція текстів) також практично не розглядалися.

Тому на основі методології та принципів музично-палеографічного аналізу, розроблених М.В. Бражниковим, що дістали подальший розвиток у працях російських вчених (А.Н. Кручиніна, З.М. Гусейнова, Н.В. Рамазанова, Ф.В. Панченко та ін.), а також методів кодикології й досягнень вітчизняних вчених у цій галузі (Л.А. Дубровіна, О.М. Гальченко, О.А. Іванова, Л.А. Гнатенко та ін.), був здійснений кодикологічний опис цих рукописів.

Проведено датування рукописів за комплексними ознаками: філіграні, шрифт, чорнило, оправа, оздоблення, маргіналії, колофони, мовні та текстові редакції, графічні особливості письма знамен, види нотацій тощо.

На основі вихідних, власницьких, вкладних, продажних записів, за допомогою мовознавчого аналізу визначено географічну локалізацію (територія побутування, шляхи міграції) більшості рукописів.

Досліджено також типологію й класифіковано за повнотою складу півчі книги усталеної структури (Ірмологій, Октоїх, Праздники).

Були виявлені палеографічні, музично-палеографічні та текстологічні особливості (характер гімнографічного тексту, його фонетична редакція, види нотацій, оздоблення тощо) півчих рукописів у різні періоди існування, визначений тип безлінійної нотації (знаменна, демественна, путєва).

Виявлені музичні особливості та зазначені розспіви: “путь”, “демество”, “большой”, малый”, а також місцеві, монастирські та авторські розспіви.

Із застосуванням методів кодикології, принципів музично-пелеографічного аналізу, на основі аналізу сучасних досліджень, описів півчих РК та власного досвіду описування знаменних півчих РК ІР НБУВ була вироблена схема кодикологічного опису, що включає такі рубрики: назва, дата, шифр, інципіт та експліцит, кількість та стан збереження аркушів (з нумерацією зошитів), матеріал письма (філіграні), організація сторінки (поле тексту, кількість рядків, колонтитули, рубрикація тощо), письмо (характеристика почерків та чорнила), мова (її особливості, фонетична редакція тексту), оздоблення (сюжети мініатюр, стилі художнього оформлення заставок, ініціалів, кінцівок, вид в’язі), оправа (дата створення, її первинність, матеріал покриття, тип оздоблення), нотація (види та типи, наявність лиць та фіт), музичні особливості (хабуви, аненайки, багатогласники, вказані розспіви), зміст (для РК стійкого складу – загальна характеристика, нестійкого – постатейний розпис з фіксацією усіх доповнень), записи, старі шифри та штампи, бібліографія.

Така схема опису дає можливість отримати вичерпну інформацію про півчі рукописи, а також простежити динаміку й еволюцію музичної рукописно-книжної культури.

В.Є. Сошинська
/м. Київ/

ВИСТАВКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК КОМУНІКАЦІЙНИЙ КАНАЛ У ВИДАВНИЧО-КНИГОТОРГОВЕЛЬНІЙ СФЕРІ

Серед численних каналів професійної комунікації у видавничо-книготорговельній сфері особливе місце посідає виставково-ярмаркова діяльність, яка поєднує як неформальні (усні), так і формальні (документні) засоби комунікації. Вважається, що історія книжкових ярмарків розпочинається з 1470-х рр., коли було започатковано всесвітньо відомий і на сьогодні найпотужніший в цій царині Франкфуртський книжковий ярмарок. Свого часу він відіграв значну роль у розповсюдженні винаходу Йоганна Ґутенберґа: книгодрукування. Якщо розглянути представництво фахівців різних сфер на сучасному ярмарку, то очевидним і безперечно важливим є значення таких заходів для фахової комунікації та розвитку книжкової справи і книжкового бізнесу. Адже Франкфуртський книжковий ярмарок є спеціалізованим форумом для видавців і поліграфістів, авторів і літературних агентів, книготорговців і бібліотекарів, перекладачів та ілюстраторів, вчених і букіністів, виробників кіно- та відеопродукції, постачальників інформаційних послуг, програмного забезпечення та мультимедіа, представників професійних спілок та об`єднань, діячів культури і мистецтв тощо.

Фахова комунікація, насамперед, відбувається в павільйонах ярмарку, де в 2006 р. представили свої видання 1800 видавництв. Іншими дієвими комунікаційними засобами в програмі Франкфуртського книжкового ярмарку є різного роду виставки і презентації, семінари і дискусії, творчі і ділові зустрічі, численні культурні заходи. За даними опитування експонентів, головними причинами участі в форумі є, зокрема, нові знайомства (59%), підтримання контактів (54%), нові покупці (37%), обмін інформацією та отримання нової інформації (24%). Як бачимо, комунікаційна складова в мотивації участі має значну вагу.

Виставкова експозиція України була чи не найбільшою за всі роки участі нашої країни в цьому поважному форумі: понад 1000 назв книг 80 видавництв. Проте Франкфуртський книжковий ярмарок - не єдина міжнародна книжкова виставка, в якій Україна бере участь. Так, в травні 2007 р. на 52-му Варшавському міжнародному книжковому ярмарку Україна представлена як почесний гість. Крім того, в Україні також регулярно проводяться книжкові виставки-ярмарки, які мають статус

всеукраїнських і міжнародних. На жаль, географія таких заходів не відзначається різноманітністю: це, в основному, Київ, Одеса, Львів.

Серед знаних у фаховому середовищі зібрань насамперед варто відзначити Форум видавців у Львові, Київський міжнародний книжковий ярмарок „Книжковий світ”, Київську міжнародну виставку-ярмарок „Книжковий сад”, Одеську міжнародну книжкову виставку-ярмарок „Зелена хвиля”, Харківський міжнародний фестиваль книговидавців та книгорозповсюджувачів “Світ книги”, Міжнародний книжковий ярмарок “Кримська весна”. Звісно, не всі вони однаково потужні і представницькі, але вже сам факт відносно тривалого існування свідчить про їх важливість у створенні інформаційно-комунікаційного середовища для фахівців видавничо-книготорговельної сфери.

Г.П. Грет
/м.Київ/

ДИСТРИБУЦІЯ ЯК СКЛАДОВА ПОСЕРЕДНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В КНИЖКОВІЙ ТОРГІВЛІ

Українська книга за останні роки стала більш конкурентоспроможною, що сприяє розвитку книжкового ринку України. На вітчизняному ринку діють 2133 суб`єкти видавничої справи, які безпосередньо здійснюють видавничу діяльність, 1383 - виготовляють видавничу продукцію, 962 - розповсюжують її. Використовуються не лише гуртова та роздрібна торгівля, в яких продаж книг здійснюється за традиційною схемою «видавець - оптове підприємство - книгарня-читач». Функціонують також віртуальні книгарні, які об`єднують осіб та організації, що працюють у сфері виробництва продукції та надання послуг на основі сучасних інформаційних технологій, книжкові клуби, сервіси «книга – поштою».

В сучасних умовах складніше продати книгу, ніж видати її. Це зумовило появу і розвиток альтернативних каналів розповсюдження продукції, серед яких є книгарні або комерційно-торговельні служби в структурі видавництв, торгові агенти, дилери. Створення цих каналів книгорозповсюдження сприяє вивченню попиту на літературу, зменшує витрати, забезпечує стабільність.

Невід`ємною частиною процесу збуту товару видавництвами на вітчизняному книжковому ринку стає дистрибуція, що з`явилась в Україні

порівняно недавно, але добре розвинена в Європі. Дистрибуція – одне з джерел отримання високих прибутків книгорозповсюджувачами; вона забезпечує широкий асортимент, високий обіг, значну кількість покупців. Цей вид посередництва об`єднує всіх учасників видавничо-книготорговельного процесу: від автора, що створює і пропонує товар, до читача, який визначає попит на нього.

Об`єктивна необхідність дистрибуції полягає в її можливості доставити в найвіддаленіші регіони країни різноманітний асортимент книг державних і приватних видавництв, у маневруванні товарними фондами, звільненні видавця від невластивих йому функцій.

Дистриб`ютори – це оптові або роздрібні посередники, які здійснюють операції від імені виробника і за свій рахунок. Дистриб`ютор не є власником продукції: згідно з угодою між ним і видавцем, дистриб`ютор набуває право лише продажу продукції видавництва на певній території і протягом зазначеного терміну. Якщо дистриб`ютор діє від свого імені, то в межах договору про надання права на продаж укладається договір постачання. Надання книжкової продукції від видавництва дистриб`ютору може здійснюватись за асортиментом, способом руху, територіальним розміщенням продавців і покупців, за тривалістю.

Перевагами дистрибуції є: доставка книжкової продукції до торговельних точок або продаж дилерам; доведення вузького асортименту видавництва у віддалені точки продажу по всій країні; напрацьована база споживачів у регіонах; штат фахівців із збуту; стимулювання збуту товарів; комплексне оперативне постачання; книгарні зручніше співпрацювати з дистриб`ютором – постачальником асортименту багатьох видавництв, ніж з окремими видавництвами.

На ринку України діє солідна книготорговельна дистрибуційна компанія ”Самміт-книга”. Крім неї, найбільшими дистриб`юторами в Україні є ТОВ ”Джерела-М”, ТОВ ”Ельга-Н”, ТОВ ”Національний книжковий проект”, ТОВ ”ЕКСМО-Україна”, ТОВ ”ВОІР” та інші.

Дистриб`ютором української книги є ТОВ ”Джерела-М”, яке співпрацює з великою кількістю державних і приватних видавництв та обслуговує мережу книгарень. Асортимент для роботи складається з 20000 назв, постійно оновлюється і доповнюється.

Важливою частиною дистрибуції є робота на книжкових виставках-ярмарках.

Недоліками розвитку дистрибуції в Україні є: недостатня кількість дистриб`юторів; обмеження дистрибуційної мережі містами-мільйонниками; брак підприємницьких навичок і біржових стандартів у дистриб`юторів.

Система роботи дистриб'ютора на вітчизняному книжковому ринку стає дедалі різноманітнішою. Для більш швидкого розвитку дистрибуції в Україні доцільне створення дієвої загальнонаціональної мережі дистрибуційних центрів.

С.М. Міщук
/м. Житомир/

РОЛЬ ПЕРШОЇ ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ НАРАДИ РОБІТНИКІВ КНИГИ 1923 р. У РОЗВИТКУ БІБЛІОТЕКОЗНАВСТВА ТА КНИГОЗНАВСТВА

Перша Всеукраїнська нарада робітників книги в листопаді 1923 р. у Харкові була представлена робітниками книгознавчих, бібліографічних та бібліотечних установ та співробітниками Наукового Комітету Наркомосвіти.

Вона проходила в обстановці опрацювання Радянською владою концептуальних підходів до загальної політики у видавничій, книжковій та бібліотечній справі, що мали на меті створення ідеологічних засад нової соціалістичній держави. З перших років Радянської влади почалися докорінні зміни, спрямовані на централізацію та методологічну уніфікацію управління видавничою та бібліотечною справою, переорієнтацію на розбудову масових загальнодоступних бібліотек, впровадження принципів керівної ролі Комуністичної партії в бібліотечну та видавничу справу, яка розглядалася як складова ідеологічної діяльності, база для розгортання масово-політичної та пропагандистської роботи серед народних мас.

Такій підхід вже був теоретично представлений та виголошений у низці декретів, постанов, інструктивних листів Російської Радянської Соціалістичної Федеративної Республіки; створення СРСР автоматично поширювало цю законодавчу базу на Україну. В Україні активізувалося вивчення цього питання урядом та формування відповідної політики. Книга розглядалася як фактор формування свідомості, тому усі складові її створення, поширення, побутування, видавничої та бібліотечної діяльності мали бути контрольованими з боку влади. Це нарада передбачала здійснення першого кроку в цьому напрямі.

У центрі уваги наради були проблеми організації книжної, видавничої та бібліотечної справи, а також деяки питання розвитку книгознавства, бібліотекознавства, бібліографії в Україні.

Одним з першорядних питань було методичне об'єднання усіх наукових бібліотек та можливості побудови єдиної мережі наукових бібліотек на засадах єдиного підпорядкування, Протее це питання були знято у зв'язку із складностями практичного об'єднання наукових бібліотек під одним підпорядкуванням. Бібліотеки вищих навчальних закладів підпорядковувалися Головпрофосвіті; Всенародна бібліотека України (ВБУ) та академічні бібліотеки, як і певна частка наукових бібліотек – Наркомосу (в 1924 р. передані у відання спеціально створеного в складі РНК департаменту – Головнауки), публічні бібліотеки наукового характеру, зокрема Харківська державна публічна бібліотека України, Катеринославська державна публічна бібліотека тощо, підпорядковувалися Головполітпросвіті. Галузеві бібліотеки були у віданні відповідних відомств.

Розрізненість наукових бібліотек не сприяла спільній діяльності, тому на нараді були вирішено організувати зв'язкі між науковими бібліотеки, розпочати спілкування щодо спільного опрацювання методичних засад діяльності наукових бібліотек, вирішення проблем комплектування книжкових фондів, організації фондів та системи класифікації літератури.

Поставлено низку інших актуальних питань наукових досліджень книги, формування національного бібліотечного фонду та концентрації у бібліотеках колекційних книжок, передусім тих, що опинилися без належного опікування з боку держави; питань про необхідність створення спеціального фонду видань українських та переклад іноземних підручників з книгознавства, бібліографії, бібліотекознавства; про відкритя бібліотечних курсів або шкіл, відповідної кафедри у Київському інституті народної освіти, обговорювалися потреби створення спеціального наукового журналу з питань розвитку книгознавства, бібліографії та бібліотекознавства тощо.

Питання створення міцної бази книгознавчих та бібліотекознавчих досліджень в Україні були порушені вперше на цій нараді. Хоча подальші події не дали змоги широко розгорнути ці дослідження, вони спонукали до розвитку теоретичних питань книгозанвства та бібліотекознавства, вивчення та перекладу зарубіжного досвіду в цій галузі, інших важливих питань, що розкривався на сторінках машинописно тиражованого - з причин фінансової кризи в країні - "Бібліотечного журналу" ВБУ. Цей журнал здійснив спробу об'єднання наукових бібліотек, обговорювалися питання бібліотечної справи в академічних бібліотеках, теорії бібліотекознавства та історії книги, загальні питання організації фондів та предметного каталогу в наукових бібліотеках, життя академічних бібліотек в СРСР та за кордоном, бібліографія. Журнал передавався у провідні бібліотеки Києва,

до УНІК та в Книжкову Палату. Для академічних бібліотекарів було організовано курси бібліотекознавства, де читали лекції та проводили семінарські заняття для бібліотекарів інших академічних бібліотек С.П. Постернак й В.О. Козловський.

Вплив наради відчувається і в організації на громадських засадах Науково-дослідного інституту бібліотекознавства ВБУ у березні 1925 р., а також в організації Першої конференції наукових бібліотек України в грудні 1925 р., що набула значення справжнього форуму бібліотекознавців та книгознавців України.

О.М. Березовський
/м.Київ/

ПОЛЬСЬКА АКАДЕМІЯ ЗНАНЬ: СУЧАСНИЙ СТАН

Політичні перетворення кінця 1980-х років зумовили відновлення Польської академії знань (далі - ПАЗ) (Polska akademia umiejętności) як самостійної організації (1989 р.). З того часу було відновлено керівні органи ПАЗ та її науково-дослідну роботу. Вищим органом управління ПАЗ є Загальні збори у складі дійсних членів (максимальна кількість – 27 осіб у кожному відділі), членів-кореспондентів (максимум 36) та іноземних членів (не більше 41). Кожні три роки Загальні збори обирають виконавчий орган (Правління) ПАЗ, який складається з президента, двох віце-президентів, генерального секретаря, делегата від Загальних зборів, делегата правління з міжнародної співпраці. Обране керівництво та іноземних членів затверджує Президент Республіки Польща.

У складі ПАЗ - 6 відділів, кожний з яких має власні керівні органи (директор, представник директорів, секретар). При відділах утворено комісії, якими керують члени ПАЗ; до складу комісій можуть входити не тільки її члени. Нині наукова робота ПАЗ зосереджена саме в комісіях. ПАЗ досліджує переважно проблеми гуманітарного напрямку. Результатом функціонування комісій є значна видавнича діяльність: кілька десятків томів праць щороку. Бібліотека ПАЗ комплектується протягом більш ніж 200 років і зберігає багато відомих історичних і наукових праць, зокрема XIX – XX ст.ст. Архів ПАЗ, також заснований Краківським науковим товариством, є безцінним джерелом для дослідників.

Крім наукових досліджень, важлива роль ПАЗ відображена у дискусіях між вченими різних спеціальностей. У сучасному світі вузьких

спеціалізацій це має велике значення. У даному напрямку діють кілька інтегрованих комісій. Комісія історії науки видає праці, що висвітлюють життя і діяльність видатних вчених, проводить заходи для вшанування їх пам'яті. Комісія цивілізаційних загроз сконцентрувала увагу науковців гуманітарної і природничої сфери на глобальних актуальних проблемах сучасного світу: від загроз технічних до ідеологічних. Комісія оцінювання шкільних підручників рецензує їх та привертає увагу суспільства і влади на якість та належний рівень видань для навчальних закладів. Європейська комісія займається питаннями участі Польщі в ЄС. Розпочали діяльність Комісія технічних наук, Комісія економічних наук. Особливе місце належить Комісії розвитку міста Кракова, яка утворена спільно з Краківським відділом Польської академії наук. Комісія представляє наукову інтелігенцію, що працює в напрямку розвитку інфраструктури міста.

Протягом двох років проходять щомісячні семінари ПАЗ, які збирають щоразу 100–200 учасників. На семінарах читають лекції провідні вчені переважно в гуманітарній сфері. Актуальні питання семінарів були зумовлені темою "Патріотизм вчора і сьогодні", що увійшла до надрукованого першого тому лекцій. Семінари поступово перетворилися на інтелектуальний осередок Кракова.

Підтримуючи традицію відкритих лекцій, ПАЗ розпочала цикл заходів під назвою "Наукова кав'ярня": науково-популярні дискусії, які відкриті для всіх бажаючих і викликають чималий інтерес серед інших культурних заходів Кракова.

ПАЗ активно співпрацює з іноземними науковими організаціями. Вона є членом ALLEA (All European Academies) – організації, яка об'єднує усі європейські академії наук та мистецтв, - уклала угоди про співробітництво із Словацькою, Чеською, Австрійською, Словенською, Угорською, Бранденбурзькою академіями наук, Фламандською королівською академією наук, Академією мистецтв в Бельгії. Міжнародна співпраця ПАЗ закріплена у низці угод, укладених Міністерством закордонних справ Польщі з Францією, Італією, Чехією, Македонією, Єгиптом, Грецією.

1994 р. у Нью-Йорку було відкрито Наукову станцію на базі Польського інституту наук і мистецтв в Америці. ПАЗ підтримує тісні контакти з Польським інститутом наук і мистецтв в Канаді, здійснює спільні проекти з Польським історичним інститутом в Римі за підтримки фундації Ляскоронських.

За традицією, що склалася впродовж багатьох десятиліть, ПАЗ проводить систематичні археологічні дослідження в Україні спільно з

українськими вченими. Найзначнішим з таких проектів була робота на Рижанівському великому скіфському кургані (Звенигородський р-н Черкаської обл.). Найважливішим археологічним відкриттям останніх десятиліть стало знайдене поховання знатного скіфського вождя з усіма атрибутами поховального обряду. Нині ПАЗ спільно з Інститутом археології Ягеллонського університету проводить археологічні дослідження у Єгипті та Греції.

Діяльність ПАЗ відбита у виданні “Rocznik PAU” («Щорічник ПАЗ») та часописі “Sprawozdania z czynności i posiedzeń” («Відомості про діяльність та зустрічі»). ПАЗ призначає кілька наукових нагород: щорічну нагороду ім. Тадеуша Бровіча у галузі медицини, кожні два роки - нагороду ім. Маріана Мєсовіча у галузі фізики, один раз на декілька років – нагороду ім. Маріана Кукєля у галузі військової історії, один раз на 5 років - 9 заснованих містом Краковом нагород ім. М. Коперника.

Подальшими планами розвитку ПАЗ передбачено систематичні дослідження переважно у сфері гуманітарних та соціальних наук, найважливіший напрямок діяльності – згуртування навколо ПАЗ наукової інтелігенції, здатної обговорювати, аналізувати та вирішувати важливі проблеми сучасності. У цей спосіб, за традицією, ПАЗ прагне відродити свою історичну функцію національної інституції.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

Антоняк Ірина Михайлівна, бібліотекар відділу систематизації Бібліотека Українського католицького університету

Ашаренкова Наталія Георгіївна, *к.п.н.,* професор кафедри ДАКККіМ

Бездрабко Валентина Василівна, к.і.н., доцент, декан КНУКіМ

Беззубець Ольга Василівна, м.н.с. відділу архівознавства та документознавства ІА НБУВ

Березовський Олег Миколайович, к.і.н., с.н.с. ІА НБУВ

Бернд Лоренц, зав.відділу архіво-бібліотекознавства ІДУП Баварії

Бірюкова Тетяна Леонідівна, ст.викладач Одеського національного політехнічного університету, аспірантка КНУКіМ

Буряк Світлана Василівна, аспірантка КНУКіМ

Вакульчук Ольга Анатоліївна, м.н.с. НБУВ

Власова Галина Вікторівна, к.п.н., професор, перший проректор ДАКККіМ

Вовченко Вікторія Борисівна, ст.викладач Київського економічного інституту менеджменту

Воскобойнікова-Гузєва Олена Вікторівна, к.і.н., директор інституту бібліотекознавства НБУВ

Ганєв Олександр Євгенович, студент IV курсу ДАКККіМ

Герасименко Людмила Сергіївна, к.і.н., м.н.с. ІА НБУВ

Глазков Михаил Николаевич, к.п.н., професор МТУКИ

Головацька Ірина Мирославівна, асистент кафедри Документознавства та інформаційної діяльності Інституту менеджменту та економіки “Галицька академія”

Горбенко Ніна Анатоліївна, аспірантка ДАКККіМ

Грет Галина Петрівна, к.е.н., доцент ДАКККіМ

Гуцол Галина Олександрівна, заступник директора з наукової роботи Державної наукової установи "Книжкова палата України імені Івана Федорова"

Давидова Ірина Олександрівна, к.п.н., доцент ХДАК

Держко Ірина Зенонівна, м.н.с. відділу автоматизації Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаника НАН України

Дубова Світлана Володимирівна, спеціаліст II категоріїї Генеральної прокуратури України, аспірантка КНУКіМ

Дубровіна Любов Андріївна, член-кор. НАН України, д.і.н., професор, директор ІР НБУВ

Дудченко Сергій Вікторович, заступник директора Центру інформаційних технологій Міжвузівського Центру «Крим»

Есипов Александр Леонидович, ст.преподаватель Орловского государственного института искусств и культуры

Ємельянова Тетяна Олександрівна, зав.сектору публікації документів ЦДКФФА України імені Г.С.Пшеничного

Єрмаков Сергій Сидорович, д.п.н., професор, проректор Харківської академії дизайну і мистецтв

Жарких Микола Іванович, к.х.н., провідний науковий співробітник Національного заповідника «Софія Київська»

Жук Вікторія Михайлівна, к.п.н., доцент, професор РДГУ

Загуменна Віра Вікторівна, к.п.н., професор ДАКККіМ

Захарова Ірина Володимирівна, к.і.н., доцент, зав.кафедри СУЕМ

Збанацька Оксана Миколаївна, ст.викладач ДАКККіМ

Зеленська Лариса Михайлівна, к.і.н., доцент ДАКККіМ

Зозуля Світлана Миколаївна, аспірантка ДАКККіМ

Іванова Майя Вікторівна, м.н.с. ІР НБУВ

Іванченко Ірина Альбертівна, головний редактор журналу «Довідник секретаря та офіс-менеджера»

Ієвлєв О.М., Національний університет «Львівська політехніка»

Ільганаєва Валентина Олександрівна, д.і.н., професор ХДАК, декан факультету

Ісаєнко Олександр Олександрович, м.н.с. відділу бібліотекознавства НБУВ

Кадук Олег Олексійович., аспірант КНУКіМ

Казьмир Зоряна Олександрівна, бібліотекар відділу періодики бібліотеки Бібліотека Українського католицького університету

Каліберда Надія Юріївна, к.і.н., зав.відділу НБУВ

Кашеварова Наталія Григоріївна, аспірантка Київського національного університету ім. Тараса Шевченка

Кириленко Олександр Григорович, *к.і.н.,* директор наукової біліотеки ім. Максимовича Київського національного університету ім.Шевченка

Клименко Еріка Станіславівна, аспірантка НБУВ

Клименко Оксана Зіновіївна, к.і.н., н.с. НБУВ

Клименко Ольга Василівна, зав.кафедрою Конотопської філії Європейського університету

Ковальчук Галина Іванівна, д.і.н., проф., зав.відділу НБУВ

Коларова Зузанна, доктор філософії, голова Спілки архівістів Словаччини

Кондратенко Олег Юрійович, м.н.с. ІА НБУВ

Копанєва Вікторія Олександрівна, м.н.с. Центру комп'ютерних технологій НБУВ

Копанєва Єлизавета Олександрівна, бібліотекар Центру комп'ютерних технологій НБУВ

Корнілова Євгенія Олександрівна, аспірантка НБУВ

Корнілова Лідія Євгеніївна, зав.відділу наукової бібліографії Національної наукової медичної бібліотеки України

Корчемна Ірина Степанівна, гол.бібліотекар ІР НБУВ

Костенко Леонід Йосипович, *к*.т.н., керівник Центру комп'ютерних технологій НБУВ

Костенко Надія Іванівна, зав.відділу науковаих досліджень з питань інтеллектуальної власності та маркетингу інновацій Інституту картоплярства УААН

Костирко Тамара Миколаївна, директор бібліотеки Національного університету кораблебудування ім.адмірала Макарова

Костюченко Віталій Геннадійович, к.сільгосп.н., с.н.с. Інституту картоплярства УААН

Котелянець Олена .Олексіївна, випускниця Київський національний університет ім. Т. Шевченка

Красовський Сергій Олексійович, студент ІІІ курсу ДАКККіМ

Кряжева Марина Фернандовна, доцент Тюменской государственной академии культуры и искусств

Кулаковська Тетяна Леонтіївна, к.і.н., учений секретар Інформаційно-бібліотечної ради НАН України, с.н.с. відділу бібліотекознавства НБУВ

Кулешов Сергій Георгійович, д.і.н., професор, зав. відділу УНДІАСД

Кунанець Наталія Едуардівна, м.н.с. відділу бібліотекознавства Львівської наукової бібліотеки ім.В.Стефаника НАН України, здобувач НБУВ

Кучерова Ольга Миколаївна, аспірантка ХДАК

Кучмаренко Валентина Аркадіївна, к.і.н., заввідділу історії академічної науки ІА НБУВ

Лаврус Віктор Сергійович, директор Центру впровадження інформаційних технологій Європейського університету

Леміш Наталія Олександрівна, викладач Конотопської філії Європейського університету

Леонов Валерій Павлович, д.п.н., професор, директор БАН Росії

Литвинська Світлана Віталіївна, ст. викладач НАУ

Ліфінцева Галина Олексіївна., пошукач ДАКККіМ

Лось Валентина Едуардівна, м.н.с. ІР НБУВ

Лутовинова Валентина Іванівна, к.і.н., доцент, професор ДАКККіМ

Лучанська Валентина Володимирівна, к.п.н., доцент, зав.кафедри соціально-гуманітарних дисциплін Кримсько-американського коледжу

Майченко Ольга Олегівна, студентка ДАКККіМ

Мар'їна Олена Юріївна, здобувач ХДАК

Мартиненко Юлія Петрівна, студентка ДАКККіМ

Мартынова Елизавета Васильевна, к.п.н., доцент Кемеровского государственного университета культуры и искусств

Матвієнко Оксана Володимирівна, д.п.н., к.т.н., професор КНУКіМ

Матвійчук Лариса Олексіївна, м.н.с. Інституту біографічних досліджень НАН України

Михайлюк Марина Володимирівна, к.і.н., провідний науковий співробітник ЦДКФФА України імені Г.С.Пшеничного

Міщук Сергій Миколайович., к.і.н., доцент Міжнародного науково-технічного університету

Монько Тетяна Савівна, к.п.н., доцент КНУКіМ

Москаленко Оксана Іллівна, аспірантка ДАКККіМ

Мошковская Татьяна Владимировна., зав.отделом комплектования и научной обработки Библиотеки истории русской философии и культуры «Дом А.Ф.Лосева»

Носырева Мария Владимировна, аспирантка СПбГУКИ

Овсак Олександр Степанолвич, керівник відділу "ПІРІТ Системс"

Олійник Олександр Семенович, к.т.н., доцент ДАКККіМ

Опанасенко Ольга Михайлівна, н.с. Інституту картоплярства УААН

Палеха Юрій Іванович, к.і.н., зав. кафедри, проректор Європейського університету

Перехрест Галина Олександрівна, ст.викладач ДАКККіМ

Петренко Оксана Валеріївна, гол.бібліотекар НПБ України, пошукач КНУКіМ

Пирожков Геннадий Петрович, член-кор. РАЕН, к.и.н., доцент Тамбовского филиала МГУКИ

Плешкевич Евгений Александрович, к.и.н., зав.кафедрой филиала Российского государственного гуманитарного университета в г.Саратове

Політова Олена Аркадіївна, аспірантка ДАКККіМ

Поліщук Наталія Миколаївна, ст.викладач СУЕМ

Пономаренко Лариса Олександрівна, зав.віддвлом наукової бібліографії Державної науково-педагогічної бібліотеки України ім. В. О. Сухомлинського

Порохницька Наталія Анатоліївна, провідний редактор ІА НБУВ

Прилепішева Юлія Анатоліївна, к.і.н., зав.відділу Держкомархіву України

Прокопенко Лілія Сергіївна*, к*.і.н., доцент, заст.директора ІДУІД ДАКККіМ

Протченко Сергій Миколайович, провідний інженер Центру комп'ютерних технологій НБУВ

Рудюк Володимир Вікторович, помічник ректора, аспірант ДАКККіМ

Самохіна Наталія Федорівна, зав.відділу газетних фондів НБУВ

Саприкіна Олена Георгіївна, головний спеціаліст відділу формування НАФ та діловодства ЦДКФФА України ім.Г.С. Пшеничного, аспірантка УНДІАСД

Саух Валерій Михайлович, к.т.н., доцент ЧДТУ

Сбитнева Галина Ивановна, к.п.н., доцент; зам. декана по заочной форме обучения факультета информационных технологий Кемеровского государственного университета культуры и искусств

Святненко Анна Василівна, к.і.н., доцент, докторант ДАКККіМ

Серебрянський Святослав Миколайович, головний спеціаліст відділу з питань інформаційної політики Секретаріату Кабінету Міністрів України

Силков Сергей Васильевич, зав.отдела комплектования БНИЦЕД

Скорик Ія Олександрівна, гол.бібліограф інформаційно-бібліографічного наукової біліотеки ім.Максимовича Київського національного університету ім.Шевченка

Слободяник Михайло Семенович, д.і.н., професор, директор ІДУІД

Слуцкий Аркайдий Йосифович, к.п.н., доцент, кафедры общего библиографоведения и книговедения Краснодарського

Собчук Володимир Степанович, к.і.н., доцент, Волинського державного університету ім. Лесі Українки

Соловйова Марія Володимирівна, аспірантка ХДАК

Соловяненко Денис Володимирович, м.н.с. Центру комп'ютерних технологій НБУВ

Солоіденко Галина Іванівна,к.і.н., науковий співробітник НБУВ

Сорока Сергій Вікторович, аспірант ЧДТУ

Сошинська Вікторія Євгеніївна, ст.викладач Видавничо-поліграфічного інституту НТУУ "КПІ"

Сошинська Ярослава Євгеніївна, к.і.н., доцент Видавничо-поліграфічного інституту НТУУ "КПІ"

Стрішенець Надія Володимирівна, керівник Центру формування бібліотечно-інформаційних ресурсів НБУВ

Танатар Ніла Володимирівна, к.біол.н., зав. відділу НБУВ

Тимошенко Ірина Володимирівна, к.і.н., докторант КНУКіМ

Титова Людмила Іванівна, к.п.н., професор ДАКККіМ

Тітова Олена Володимирівна, аспірантка ХДАК

Трачук Людмила Федорівна, аспірантка РДГУ

Третяк Тетяна Іванівна, м.н.с. НБУВ

Тупчієнко-Кадирова Люція Георгіївна, к.і.н., ст.викладач Кіровоградського факультету менеджменту та бізнесу КНУКіМ

Ушата Регина Ігорівна, провідний бібліограф ЦБС для дорослих м. Симферопіль

Федорчук Артур Ггргорович, н.с. НБУВ

Фоменко Елена Васильевна, преподаватель Тюменского государственного института искусств и культуры

Харченко Світлана Василівна, к.філол.н., доцент, заступник декана НАУ

Хоменко Ірина Михайлівна, провідний методист Інституту картоплярства УААН

Христова Наталія Миколаївна, к.і.н., професор ДАКККіМ

Царенко Марина Михайлівна, студентка ДАКККіМ

Чепуренко Наталія Валеріївна, інспектор з правових питань і кадрового діловодства ВАТ "ВТБ Банк", студентка ДАКККіМ

Чепуренко Янна Олексіївна, к.і.н, с.н.с., професор ДАКККіМ

Черепанова Лариса Сергіївна, студентка IV курсу ДАКККіМ

Черниш Наталія Іванівна, к.філол.н., доцент Української академії друкарства

Черняк Ірина Володимирівна, аспірантка КНУКіМ

Чжао Лін, аспірант кафедри бібліотекознавства та соціальних комунікацій ХДАК (Китай)

Шаньгинова Галина Алексеевна, к.п.н, доцент, зав.кафедрой Восточно-Сибирской государственной академии культуры и искусств

Швецова-Водка Галина Миколаївна, д.і.н., професор, зав. кафедри РДГУ

Шерепа Тетяна Анатоліївна, м.н.с. Центру комп'ютерних технологій НБУВ

Шишкіна Валентина Григорівна, н.с. НБУВ

Шмегера Ольга Вікторівна, доцент ДАКККіМ

Щербан Раїса Миколаївна, заст. директора Рівненської державної обласної бібліотеки

Ядрова Галина Василівна, директор Центру інформаційних технологій Міжвузівського Центру «Крим»

Якуніна Наталія Вікторівна, зав.відділу наукового книгозберігання наукової біліотеки ім.Максимовича Київського національного університету ім.Шевченка

Яременко Лідія Миколаївна, к.і.н., директор Інституту архівознавства Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського

ПЕРЕЛІК СКОРОЧЕНЬ

БНИЦЕД – Белоруский научно-исследовательский центр электронных документов

ДАКККіМ – Державна академія керівних кадрів, культури і мистецтв

ІА НБУВ – Інститут архівознавства Національної бібліотеки ім. В.І.Вернадського

ІДУІД – Інститут державного управління та інформаційної діяльності

ІДУП Баварії – Інститут державного управління та права Баварії

ІР НБУВ – Інститут рукопису Національної бібліотеки ім. В.І.Вернадського

КНУКіМ – Київський національний університет культури і мистецтв

МОН України – Міністерство освіти і науки України

НАН України – Національна академія наук України

НАУ – Національний авіаційний університет

НБУВ – Національної бібліотеки ім. В.І.Вернадського

НТУУ «КПІ» – Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут»

СПбГУКИ – Санкт-Петербургский гуманитарный университет культуры и искусств

СУЕМ – Східноєвропейський університет економіки та менеджменту

РДГУ – Рівненський державний гуманітарний університет

УААН – Українська академія аграрних наук

УкрІНТЕІ – Український інститут науково-технічної та економічної інформації

УНДІАСД – Український науково-дослідний інститут архівної справи та документознавства

ХДАК – Харківська державна академія культури

ЦДКФФА України імені Г.С.Пшеничного – Центральний державний кінофотофоноархів України імені Г.С.Пшеничного

ЧДТУ – Черкаський державний технологічний університет

З М І С Т

ТЕОРЕТИЧНІ ПРОБЛЕМИ ДОКУМЕНТОЗНАВСТВА

Слободяник М. С.
Формування загальної теорії документа: історія, сучасність, перспективи 3

Швецова-Водка Г. М.
Об'єкт і предмет документознавства 5

Палеха Ю. І.
Документологія як синергетична дисципліна 7

Кулешов С. Г.
Основні проблеми віднесення документів Національного архівного фонду України до категорії унікальних 11

Бездрабко В. В.
Проблеми термінології вітчизняного документознавства у сучасному науковому контексті 15

Силков С. В.
От управления документной информацией к менеджменту знаний: когитологический аспект 18

Собчук В. С.
Історичне документознавство як важливий напрям наукових досліджень 20

Рудюк В. В.
Створення адаптивних документаційних Інтернет-ресурсів 23

Леміш Н. О.
Основні етапи розвитку документознавства 26

Ковальчук Г. І.
Програма Юнеско "Пам'ять світу" і завдання бібліотек, архівів, музеїв по збереженню документального надбання 32

Тупчієнко-Кадирова Л. Г.
"Музичний документ": співвідношення з деякими іншими поняттями 36

Горбенко Н. А.
Теоретичні підходи до типологізації педагогічних документів 38

Серебрянський С. М.
Документаційне забезпечення секретаріатом Кабінету Міністрів України прийняття управлінських рішень 40

Слуцкий А. И.
Документы делопроизводственного происхождения как источник изучения истории библиотечного дела региона (на материалах Северного Кавказа) 42

Чепуренко Н. В.
Законодавче забезпечення розвитку комп`ютеризації діловодства
в банківських установах 45

Клименко О. В.
Теоретичні засади визначення компонентів електронних документів
у сучасному документознавстві 48

Лаврус В. С.
Досвід організації електронного документообігу у вузах:
приклад європейського університету 51

Перехрест Г. О.
Типологія систем управління електронним документообігом 54

Беззубець О. В.
Автобіографічні документи як джерело з історії українського
громадівського руху 60-х–90-х рр. XIX ст. 56

Герасименко Л. С.
Документування науково-організаційної та управлінської діяльності
інституту теоретичної фізики ім. М.М.Боголюбова НАН Укпаїни 58

Мартиненко Ю. П.
Мережа Інтернет як засіб професійної комунікації в документознавстві 60

НАУКОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-БІБЛІОТЕЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Ільганаєва В. О.
Соціально-комунікаційна парадигмальність як методологічне зрушення
в бібліотекознавстві 63

Давидова І. О.
Інституційний зміст інноваційної політики розвитку бібліотек України 66

Ашаренкова Н. Г.
Освітня функція публічної бібліотеки, зміст і напрями її реалізації 69

Воскобойнікова-Гузєва О. В.
Розвиток прикладних і теоретичних аспектів українського
бібліотекознавства: проблеми та перспективи 72

Прокопенко Л. С.
Діяльність інформаційних бюро Ради Європи 75

Леонов В.П.
Профессиональное чтение как предмет изучения 78

Кряжева М. Ф.
Структура информационных потребностей 81

Ганєв О. Є., Майченко О. О.,
Черепанова Л. С., Царенко М. М.
Читацькі інформаційні потреби та пріоритети студентів ДАКККіМ 84

Солоіденко Г. І.
Бібліотечна термінологія як наукова проблема і виклик часу 87

Стрішенець Н. В.
Полісемія бібліотечних термінів 89

Сбитнева Г. И., Мартынова Е. В.
Оценка информационной ценности журналов на основе изучения
пристатейных ссылок 92

Дубровіна Л. А.
Бібліотеки української діаспори в Канаді в 20-х роках XX ст. 94

Есипов А. Л.
Библиотека как инструмент реализации оккупационной политики
(1941-1943 гг.) 96

Чжао Лін
Технологічний розвиток бібліотек в умовах сучасної техноінфосфери 99

Збанацька О. М.
Класифікація інформаційно-пошукових мов в архівах і бібліотеках 100

Кулаковська Т. Л.
Бібліотека науково-дослідної установи як науково-інформаційний центр 102

Бірюкова Т. Л.
Наявність мотивації до інновацій як необхідна умова успіху роботи
тимчасової команди інформаційно-бібліотечного закладу 104

Кучерова О. М.
Гуманізація та інформатизація середовища шкільної бібліотеки 106

Фоменко Е. В.
Формирование читательской культуры семьи 107

Костирко Т. М.
Створення єдиного інформаційного простору регіону: досвід роботи
методичного об`єднання бібліотек ВНЗ м. Миколаєва 110

Загуменна В. В.
Інноваційні форми інформаційно-бібліографічного обслуговування 111

Лутовинова В. І.
Формування системи науково-інформаційного забезпечення
освітянської галузі України 114

Пономаренко Л. О.
Потреби освітян у інформаційних документах психолого-педагогічної
тематики 116

Кириленко О. Г.
Комп'ютерна мережева технологія комплектування інформаційних ресурсів бібліотеки ВНЗ 119

Бернд Лоренц
Архів, бібліотека, документація: тези про нерівність 121

Скорик І. О.
Трансформація системи довідково-бібліографічного та інформаційного обслуговування наукової бібліотеки університету в умовах впровадження інформаційних технологій 124

Якуніна Н. В.
Особливості роботи відділу наукового книгозберігання наукової бібліотеки КНУ ім.Шевченка в умовах комп'ютерного обслуговування читачів 126

Овсак О. С.
Практичний досвід використання сучасного скануючого обладнання для оцифровки книжкових фондів бібліотек. ATIZ BookDrive - нова генерація книжкових сканерів 129

Самохіна Н. Ф.
Удосконалення бібліотечно-інформаційних послуг читачам НБУВ завдяки газетним виданням 131

Соловйова М. В.
Статистичний облік в управлінні комерційною діяльностю українських бібліотек 132

Клименко О. З.
"Бібліотечний вісник" – провідний фаховий часопис України 134

Шаньгинова Г. А.
Проблемы сохранности документных фондов библиотек 136

Корнілова Є. О., Корнілова Л. Є.
Робота наукових бібліотек у напрямку створення біобібліографічних ресурсів 140

Антоняк І. М., Казьмир З. О.
Бібліотека Українського католицького університету: здобутки і перспективи 143

Ушата Р. І.
Гордость Таврического губернского земства: естественно-исторический музей, музей наглядных пособий и их библиотеки 146

ІНФОРМАЦІЙНІ СИСТЕМИ І ТЕХНОЛОГІЇ

Власова Г. В., Титова Л. І.
Аналіз сучасних класифікацій баз даних для ефективності навчального процесу 149

Мартынова Е. В., Матвеева А.В.
Теория и практика подготовки аналитических материалов 154

Костенко Л. Й.
Розвиток комп'ютерно-телекомунікаційних технологій у Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського 156

Копанєва Є. О.
Загальноакадемічний портал наукової періодики 158

Протченко С. М.
Напрями розвитку Інтранет-середовища Національної бібліотеки України імені В.І.Вернадського 160

Копанєва В. О.
Інформаційні ресурси Інтернет/екстранет-середовища національної бібліотеки України імені В.О. Вернадського 161

Танатар Н. В., Федорчук А. Г.
Шишкіна В. Г., Третяк Т. І.
Контент-аналіз у дослідженні інформаційних потоків 163

Щербан Р. М.
Консорціум „Історична Волинь” 166

Ядрова Г. В.
Роль інтеграції та співпраці в створенні електронних колекцій з історії бібліотечної справи в Криму 170

Соловяненко Д. В.
Досвід передплати онлайнових науково-інформаційних ресурсів для установ НАН України 171

Мошковская Т.В.
Влияние электронного каталога на процессы комплектования в «Библиотеке нового поколения» 173

Каліберда Н. Ю.
Електронний каталог: вивчення ефективності використання 176

Ісаєнко О. О.
Електронні науково-інформаційні ресурси в системі обслуговування сучасної бібліотеки 179

Дудченко С. В.
Досвід створення проекту електронної бібліотеки навчального закладу 180

Вакульчук О. А.
Електронний каталог українських нотних видань 1923–1934 років
з фондів НБУВ 183

Саух В. М., Сорока С. В.
Впровадження новітніх інформаційних технологій та Інтернет
в бібліотеках на базі АБІС «Славутич» 186

Держко І. З.
LISTA — професійна база даних для бібліотечних та інформаційних
працівників 189

Єрмаков С. С.
Електронні версії спеціалізованих видань в інформаційному забезпеченні
мистецької науки 191

Шерепа Т. А.
Концепція побудови пошукового апарату архіву мережевих ресурсів
наукової бібліотеки 194

Жарких М. І.
Мислене древо 2.5 - ієрархічна СУБД для гуманітарної сфери 196

Головацька І. М.
Техніко-технологічна трансформація інформаційних установ
східної Галичини 198

Трачук Л. Ф.
Автоматизація процесу підготовки бібліографічної інформації 200

Опанасенко О. М., Хоменко І. М.
Костенко Н. І., Костюченко В. Г.
Основні етапи створення автоматизованої системи „Картопляр”
для довідково-інформаційного забезпечення галузі картоплярства 202

Тітова О. В.
Інформаційний моніторинг як засіб формування особистості
в умовах розвитку інформаційної культури 204

Красовський С. О.
Проектування веб-сайту Інституту державного управління
та інформаційної діяльності ДАКККІМ 205

ІНФОРМАЦІЙНІ РЕСУРСИ НАЦІОНАЛЬНОГО АРХІВНОГО ФОНДУ УКРАЇНИ

Прилепішева Ю. А.
Стан і перспективи міжнародної діяльності державних архівних
установ України 208

Зузанна Коларова
Архівне законодавство в Словаччині 213

Яременко Л. М.
Документаційне забезпечення виконання запитів соціально-правового характеру 214

Корчемна І. С.
Профіль комплектування фондів Інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В.І.Вернадського 216

Михайлюк М. В.
Документи про нацистську пропаганду в Україні у київських архівах 218

Кучмаренко В. А.
Джерельна база з історії діяльності наукових установ в період окупації України (1941-1944рр.) 220

Вовченко В. Б.
М.В. Левитський і М.В. Доманицький в історії української кооперації кін. XIX–поч. XX ст. (за документами особового архіву М.В. Левитського) . 223

Зозуля С. М.
Термінологія архівознавства: сучасний стан та перспективи розвитку 224

Ємельянова Т. О.
Використання інформації аудіовізуальних документів у вітчизняній архівознавчій періодиці 227

Іванова М. В.
Інформаційні ресурси Інституту рукопису НБУВ як джерело дослідження історії формування національної бібліотеки 230

Кашеварова Н. Г.
Документальний склад архіву Оперативного штабу рейхсляйтера Розенберга з питань наукового дослідження нацистами окупованих під час Другої світової війни територій 232

Кондратенко О. Ю.
Археографічна діяльність Комісії по історії Великої Вітчизняної війни на Україні АН УРСР у 1945–1950 рр. 234

Лось В. Е.
Архівні документи з історії уніатської церкви на Правобережній Україні кінця XVIII- першої половини XIX ст.: джерелознавчий аспект 237

Москаленко О. І.
Фонд особового походження В.С.Василька у ЦДАМЛМ України (огляд архівних документів)..... 239

Політова О. А.
Формування масиву архівної інформації вторинного рівня у 90-х рр. XX ст. – поч. XXI ст. як дослідницька проблема 241

Порохницька Н. А.
Внесок М.В. Птухи у розвиток вітчизняної статистичної науки та демографії (за документами фонду особового походження) 243

Саприкіна О. Г.
Принципи та критерії проведення експертизи цінності фотодокументів 245

Глазков М. Н.
"Дело Платонова" 1930 г. и чистка видных библиотечных кадров 247

Матвійчук Л. А.
Бібліотечно-бібліографічна діяльність М.А. Плевако
в Кам'янець-Подільському українському університеті 249

ПІДГОТОВКА СПЕЦІАЛІСТІВ З ДОКУМЕНТОЗНАВСТВА І БІБЛОТЕКОЗНАВСТВА

Христова Н. М.
Детермінанти підготовки документознавців 251

Плешкевич Е. А.
Проблемы двухуровневого обучения по специальности
"Документоведение и ДОУ" 253

Матвієнко О. В.
Виявлення ознак професійної групи фахівців із соціально-комунікативної
діяльності 255

Олійник О. С.
Суспільство знань та нерівність в освіті 257

Монько Т. С.
Інформаційне середовище бібліотеки в системі безперервної
освіти особистості 259

Литвинська С. В.
Інституалізації науки про документ: проблема викладання дисциплін
„Документознавство" і „Документологія" у ВНЗ 261

Носырева М. В.
Внедрение образовательных сетевых ресурсов в деятельность
профессионально-ориентированых пользователей 262

Лучанська В. В.
Інформаційно-комунікаційні технології як ресурс освітнього процесу
в системі педагогічної освіти 265

Чепуренко Я. О.
Інформаційно-аналітичні та аналітико-прогностичні дисципліни у системі підготовки спеціалістів з документознавства та інформаційної діяльності 267

Іванченко І. А.
Роль журналу «Довідник секретаря та офіс-менеджера» у підвищенні
кваліфікації документознавців та працівників діловодних служб 270

Коваленко І.П.
Методологічні аспекти формування правової культури майбутніх фахівців бібліотечно-інформаційної сфери 271

Дубова С. В.
Професійна етика фахівців з інформаційного забезпечення державного управління 273

Жук В. М.
Роль музею історії книги у формуванні в ВНЗ професійної спрямованості майбутніх бібліотекарів-бібліографів 275

Захарова І. В., Поліщук Н. М.
Особливості розробки методичних комплексів дисциплін дистанційної форми навчання 277

Шмегера О. В.
Методика створення електронного підручника 278

Кунанець Н. Е.
Фахова підготовка бібліотекарів наукових бібліотек Львова у XIX на поч. XX ст. 282

Ліфінцева Г.О.
Аналіз процесу навчання в системі підвищення кваліфікації працівників культури і мистецтв 284

Медвідь Н. П., Ієвлєв О. М.
Підвищення якості підготовки керівника системи освіти шляхом розробки еталонної моделі його особистості та громадської атестації результатів діяльності 288

Харченко С. В.
Лінгвістичні основи документознавства як навчальна дисципліна і стилістична проблема 290

Рудюк В. В.
Структура і зміст навчального курсу «Електронне документознавство» 292

Мар'їна О. Ю.
Становлення професії інформаційного логіста на ринку праці 295

Пирожков Г. П.
Краеведческое образование в системе культурологической подготовки специалиста 297

Святненко А. В.
Духовні училища правобережної України православного відомства у першій половині XIX ст. 299

Пальчук М. І.
Адаптація професійної освіти України в європейський освітній простір 302

КНИГОЗНАВСТВО ТА КНИГОВИДАВНИЧА СПРАВА

Тимошенко І. В.
Основні напрями розвитку книгознавства в Україні у 60-80-ті роки XX ст. ... 305

Зеленська Л. М.
Пріоритетні завдання в галузі дослідження музичної преси 307

Сошинська Я. Є.
Статистика книговидання в США 310

Черниш Н. І.
Сучасний стан українського енциклопедичного книговидання:
шляхи подолання кризи 312

Гуцол Г. О.
Опрацювання документальних потоків Книжкової палати України:
історичний контекст 314

Буряк С. В.
Наукова та видавнича діяльність провідних університетів України 316

Петренко О. В.
Проблеми випуску книг для дітей в Україні 318

Кадук О. О.
Медична книга в Україні в кінці XX - на початку XII ст. 322

Котелянець О.О.
Видавнича діяльність наукового товариства імені Т.Шевченка в Европі
у 1950-90-х роках 324

Черняк І. В.
Діяльність видавництва „Мистецтво” в умовах нової культурної
та книговидавничої політики України (90-ті роки XX століття) 327

Клименко Е.С.
Принципи кодикологічного опису півчих знаменних рукописів
(на матеріалах Інституту рукопису Національної бібліотеки України
імені В. І. Вернадського) 329

Сошинська В. Є.
Виставкова діяльність як комунікаційний канал
у видавничо-книготорговельній сфері 331

Грет Г. П.
Дистрибуція як складова посередницької діяльності в книжковій торгівлі 332

Міщук С. М.
Роль Першої Всеукраїнської наради робітників книги 1923 р.
у розвитку бібліотекознавства та книгознавства 334

Березовський О. М.
Польська академія знань: сучасний стан 336

IV Міжнародна науково-практична конференція

Д О К У М Е Н Т О З Н А В С Т В О . Б І Б Л І О Т Е К О З Н А В С Т В О . ІНФОРМАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ:

ПРОБЛЕМИ НАУКИ, ОСВІТИ, ПРАКТИКИ

Київ, 21–23 травня 2007 р.

Підписано до друку _____2007. Формат 60х84/16
Друк офсетний. Умовн. др. арк. _____ Тираж _____ прим.
Зам. _____

Видавець і виготівник
Друкарня Державної академії керівних кадрів культури і мистецтв
Адреса: 01015, Київ–15, вул. Січневого повстання, 21
Свідоцтво про внесення до Державного реєстру суб’єктів
видавничої справи ДК № 2544 від 27.06.2006.